

M I K A WALTARI

**FEMEIA ȘI
STRĂINUL**

Coperta de: Henri Mavrodin

Titlul original:

VIERAS MIES TULI TALOON (partea întâi)

și JÄLKINÄYTÖS (partea a doua.)

Editare Werner Söderström, Porvoo — Helsinki,

© Mika Waltari—Helsinki.

Mika Waltari

Femeia și străinul

Roman

Traducere și prefață de George Sbârcea

Editura pentru Literatură Universală

București — 1969

Un străin sosi la fermă în amurgul unei zile de primăvară.

Bătătorise cale lungă, cînd se abătu pe drumul ce se despica, în capătul satului, din șosea. Peste zi, pămîntul se dezmoțise în căldura primăvărată, dar frigul înserării făcu noroiul să scrișnească iar sub tălpi. Brazi înalți aruncau umbre pe drum și, în bătaia piezișă a soarelui ce asfințea, pereții de stîncă scăpărau stacojii.

Străinul traversă pe o veche punte șubredă pîrîul strîns între maluri abrupte, care, sub pojghița de gheață albăstrie, străbătea șerpuint cîmpia. De amîndouă părțile se întindeau ogoare golașe, despărțite prin îngrădiri de sîrmă ghimpată în parcele simetrice. Pe miriștile pustii, înălțîndu-se domol pe coastele văii, mu mai rămăseseră decît lujerii cafenii uitați acolo de vara trecută și, ici-colo, pete fragile de zăpadă, pe care soarele zilei următoare avea să le topească. Prin păduri, zăpada stăruia pretutindeni și, în luminișuri, văpaia melancolică a asfințitului pălea pe nesimțite.

Soarele ce scăpăta aprindea vîlvătăi pe care le reflectau, în urma străinului, geamurile satului prelins către apus. Deasupra caselor ațipite de-a lungul drumului, firele antenelor de radio se legănau, scăpărînd în văzduhul albastru, peste curțile posomorite.

Drumul urca ușor în pantă, presărat cu gropi și băltoace; între ele, roțile carelor tăiaseră pîrtii adînci. Ici-colo mocnea verdele palid al acelor de brad și cafeniul întunecat al țărînei de pe ogoare, contrastînd cu galbenul vesel al movilițelor de nisip, cărate cu roaba după primul îngheț. Movilițele acestea nu erau însă prea multe; străinul numără, din mers, vreo zece. O roabă fusese deșertată în șanț, fie din greșală, fie din nepăsare, și, în cele dintîi zile însorite, apele, care slăvesc primăvara, împrăstiaseră nisipul, răsfirînd boabele lui mărunte de-a lungul albiei șanțului.

Străinul străbătuse cale lungă în acea zi, simțindu-și mădularele și mintea toropite deopotrivă de oboseală, ca omul care, conștient de puterea sa, își dă seama în același timp de sfîrșeala ce-l amorțește.

La marginea unui cîmp întins, înclinat spre cursul apei, zări în fața lui, pe o colină abruptă, un hambar cenușiu ce se profila pe fundalul unor stînci mohorîte. Apoi drumul se desprinsese din umbra brazilor și urcă în lumina cerului spălăcit de înserare.

Străinul se opri o clipă și aruncă, șovăitor, o privire în urmă, apoi alta în față, înainte de a-și urma calea către fermă.

În clipa aceea, un presentiment tulbure îl cuprinse. Depart, în urmă și parcă sub tălpile lui, satul se cufundase în umbră. De sus, cerul părea mult mai larg ca văzut de jos, din satul căruia îi deslușea încă fiecare casă, fiecare fereastră, dar ferestrele și casele erau deopotrivă de pipernicite, în timp ce pojghița de gheață a pîrîului șerpuitor se schimbă și ea parcă într-un fuior îngust, ce se pierdea în zarea cîmpiilor tot mai întunecate sub cerul nemărginit.

După scurta clipă de șovăială, străinul își urmă calea, și o privesc nouă se desfășură în fața lui. Între pereții stîncosi și pilcurile de pădure scînteia, în ultimele raze ale asfințitului, un lac cu gheața muată. Era înconjurat de ogoare netede, întrerupte de-un pîlc de copaci, iar vîrfurile unei coline, între lac și hambar, se înălța o fermă cu acareturile ei.

Străinul îmbrățișă totul dintr-o singură privire. În timp ce-și urmă drumul, își aținti însă ochii numai asupra casei. Era o clădire veche, pe care timpul o păraginise, spălăcind culoarea roșie a zidurilor măcinate. Pervazurile ferestrelor se topeau cenușii în întunericul ce cobora și, din hornul năruit, un firicel de fum urca spre cerul vînat. Străinul văzu hambarul sur, grajdul cenușiu, clădit pe-o veche temelie de cărămizi roșii, stiva de lemne, iar sub brazii întunecați, lingă un fuior de apă despîcat de lac, baia înnegrită¹. Privea doar casa și, în timp ce-o privea, zări la fereastră o lumină aprinzîndu-se în interior. În aceeași clipă, pîrjolul asfințitului se stinse dincolo de creasta pădurii, seara vînată ieși din tufișuri, cerul se întunecă, și străinul își urmă calea, de-a lungul firelor electrice și al stîlpilor încă de un alb proaspăt, către lumina rece aprinsă în casă. Se îndreptă spre lumina clară și rece, peste care se abătu o clipă umbra unui om. Fusese văzut din casă. Străinul avu senzația ciudată că mai trăise odată clipa asta, cîndva, foarte demult, un moment asemănător într-un peisaj identic, mergînd, ca și acum, spre aceeași lumină rece, în seara ce se lăsa. În același timp, o sfîrșeală de moarte puse stăpînire pe el. Picioarele i se îngreunară și traista prinse să-i apese umărul. Totul i se păru lipsit de orice rost, el însuși, casa aceea străină, umbra omului în

¹ Baia de aburi, nelipsită de pe lingă nici o casă finlandeză, denumită *sauna*.

lumina glacială. Nu mai exista pentru el decât somnul și oboseala, ca în atâtea seri de pînă atunci, căci ceea ce fusese înaintea somnului și a oboselii luase sfîrșit o dată pentru totdeauna. Un zid de nepătruns îl despărțea de trecut. De asta mergea acum pe un drum necunoscut, către casa aceea străină, fără nici o amintire. Era bine așa.

Străinul ajunse la fermă. Pătrunse pe poarta deschisă în gardul de mărăcini și urcă scara dărăpănată. Podeaua pridvorul/ui trosni sub pașii lui. Pipăi ușa, bătu și apăsă clanța, dar se opri pe prag, lingă căminul spoit în alb.

— Bună seara, îngîină el cu jumătate de gură, de parcă s-ar fi temut să nu tulbure pe cei din casă. Stătu astfel o clipă, apoi își scoase domol pălăria, își șterse fruntea cu palma și rămase pironit locului, răsucindu-și pălăria în mînă.

În încăperea luminoasă, strălucirea becului îi supăra ochii deprinși cu blinda licărire a crepusculului.

Un bec electric, fără abajur, atîrna din tavan. Lumina lui tristă și neînsuflețită învăluia încăperea în care se aflau trei persoane. În fund, la capătul unei mese lungi, ședea un bărbat între două vîrste, cu coatele proptite de masă, citind un ziar. Aruncă o privire grăbită către străin, dar cu aceeași grabă își aplecă iar ochii asupra ziarului, cu o expresie de îndîrjire pe față. Pe masa neacoperită se aflau rămășițele cinei: un castron cu supă, coșul de piine cu cîteva felii grosolan tăiate și trei farfurii.

Pe lavița de lingă perete, aproape de fereastra dinspre sud, un bătrîn în cămașă peticea ochiurile deșirate ale unei plase. Își întrerupse îndeletnicirea și, ținînd în mînă andreelele cu care lucra, își pironi ochii stinși de vîrstă asupra noului venit. Avea un obraz scofîlcit și trudit; îl cercetă pe străin fără să clipească din ochi, fără să-i răspundă la salut, fără vreo curiozitate, ca și cum ar fi amuțit de stupefacție.

A treia ființă, o femeie, stătea între vatră și găleata mare cu apă. Purta o rochie de flanela și, peste ea, un șorț pătat. Își suflecă minciile bluzei, dezgolindu-și brațele albe și vînjoase. Străinul îi privi mîinile frumos croite, cu degete prelungi și subțiri, dar roșii, înăsprite și crăpate. Apoi îi privi fața: părul ei neîngrijit, pieptănat la întimplare, fusese strîns la ceafă, încît figura, în lumina lividă a becului electric, avea un aer straniu, de goliciune.

Era o față rigidă și de nepătruns, ai cărei ochi îl priveau pe noul venit fără cea mai slabă urmă de nedumerire. Ochii aceștia îl pătrunseră încă înainte de a fi rostit un singur cuvînt. De prisos orice explicație, fiindcă ochii reci ai femeii aflaseră despre el, dintr-o clipire, tot ce se putea afla. În torpoarea și oboseala sa, străinul își spuse că femeia aceasta, a cărei față e atît de nemilos dezgolită, iar ochii sunt fără umbră de vis sau vreun strop de milă, e o făptură puțin comună, prea aspră spre a fi femeie.

Într-un tîrziu, ea dădu ușor din cap și răspunse la salutul lui cu un „Bună seara“ scurt.

Străinul își scoase, cu mișcări încete, traista de pe umăr și se așeză pe lăicerul îngust, aproape de ușa, cu pălăria și traista spînzurînd între genunchi. Se instala pe locul destinat copiilor și cerșetorilor, și nu mai scoase o vorbă. Acesta era obiceiul și așa cerea buna cuviință prin partea locului. Numai copilandrii cu mintea mărginită, flecari și prost crescuți, trîncănesc, fără să fie întrebați, pe unde îi poartă pașii.

Străinul nu era de prin partea locului; venea de departe, dar deprinsese în scurt timp obiceiurile localnicilor, fiindcă ele îl mișcaseră. Bună și înțeleaptă treabă, își spuse el, se poate flecări și mai tîrziu, nu-i nici o grabă.

Bătrînul ridică andreaua și continuă să împletească ochiurile rupte ale năvodului. Femeia se apropie de masă și o șterse, după ce adună de pe ea totul. Era o femeie voinică și bine legată, încălțată în cizme ou carîmbi scurți, pe ale căror vîrfuri și călcîie se uscăse gunoiul de la vite. Nu avusese răgazul să le curețe sau, poate, nici nu se sinchisea.

Omul de la masă se încăpățîină să-și citească mai departe ziarul, dar ochii lui urmăreau pe furiș mișcările străinului aflat lingă ușa. Acesta avu din nou senzația confuză că mai trăise cîndva, într-un trecut depărtat, această clipă, în seara apăsătoare, în încăperea fermei dărăpănată, sub lumina lividă a becului electric. Mai văzuse parcă obrazul ăsta moleșit, pungile albastrii de sub ochii vicleni, părul slinos, gura întredeschisă, cu buze nătingi, dinții stricați și mîinile ținînd fără vlagă ziarul. Văzuse și înainte oameni de felul lui. Îl privi iscoditor, înfîngindu-și privirea în ochii lui șireți, dar acesta se feri cu .o alunecare laterală a privirii.

— De unde vii, străine ? — întrebă într-un tîrziu bătrînul, netezind cu mîinile-i uscate și vînoase năvodul așternut pe genunchi.

Întrebarea făcea și ea parte din obiceiurile locului. După trecerea unui anumit timp, ea se cuvenea pusă oricărui nou venit. Femei se oprise și ea lângă masă, rămânând să-l cerceteze din ochi pe străin, casa lor aflată departe de sat fiind arareori vizitată. Numai cine avea un lucru anume și știa ce caută prin aceste locuri se abătea, când și căind, pe la ferma mărginașă.

Femeia părea să știe ce-l adusesse pe străin.. Așteptase chiar să vină cineva. Toți trei îl certau acum din priviri pe necunoscut. Răspunsul întârzie o bucată de vreme, iar când fu rostit șovăitor, ocoli întrebarea propriu-zisă:

— Caut o slujbă de argat sau de agronom la o fermă.

Omul de la masă aruncă o privire femeii și azvârli ziarul, expresia feței i se schimbă deodată, ochii prinseră să-i scapere de răutate, iar buzele i se schimonosiră.

— Nu ne trebuie argat, spuse el pe un ton iritat. Cine naiba ți-a vârât în cap una ca asta?

Străinul nu-și pierdu firea, privi doar puțin mirat și cu oarecare dispreț la omul care pierduse orice stăpânire de sine, apoi privirile lui alunecară spre femeie, adresându-i-se ei:

— Am citit un anunț în ziar și m-am gândit să vin, să văd despre ce e vorba.

Femeia dădu din cap. Privirea albastră și aspră a ochilor nu i se schimbă de fel, dar glasul ei deveni mai prietenos:

— Dacă-i așa, vino mai aproape.

Zicând acestea, cercetă din ochi pe omul de la masă și o privire a ei fu de ajuns pentru ca fața acestuia să se contracteze, obrazul hain se năruie parcă, umerii se prăbușiră și ei, iar gura se moleși, flască și morocânoasă. Numai în priviri mai mocni neputința furioasă, ca să se stingă și ea, curând, într-o pasivitate difuză.

Străinul își lăsă pălăria și traista pe podea, străbătu încăperea și se așeză lângă bătrîn, pe lavița lată, lipită de perete.

— Nu ești de prin părțile noastre, nu-i așa ? - Întrebă femeia, privindu-l calm. Străinul clătină din cap.

— Vii de departe? — continuă ea, fără să-l întrebe din curiozitate, cum au obiceiul femeile, ci cu o anumită siguranță.

Răspunsul întârzie câțeva vreme.

— Vin din răsăritul Finlandei — îngăimă el, într-un tîrziu, cu o umbră de silă în glas și, fiindcă femeia continua să-l privească întrebător, cu ochii ei calmi și reci, adăugă la răspunsul său numele unei mari regiuni industriale.

— Ai cinat ? — întrebă ea, așezînd lângă vatră farfuriile murdare, peste care turnă apă clocotită.

— Nu mi-e foame — minți el, fără s-o privească.

Bărbatul de lângă masă aprinse o țigară cu carton, aruncă neglijent chibritul pe jos, se ridică și porni către străin, examinîndu-l de sus pînă jos. Suflă fumul prin colțul gurii și, izbind cu pumnul în masă, rosti apăsător:

— Vii de departe ? Chiar atît de departe ? Și ce te-a îndemnat să vii pînă la noi ?

Străinul nu tresări măcar; privea neclintit înaintea lui, de parcă n-ar fi auzit nimic, lucru care îl întărită și mai mult pe celălalt.

— Cel ce vrea să se tocmească într-o casă trebuie să răspundă cînd e întrebă. Unde-ți sînt certificatele ? Ai cumva vreunul ? Sau îți închipui că angajăm orice vagabond care se rătăcește din mila Domnului pe la ferma noastră ?

Străinul se gîndi la talpa ferfeniță a ghetelor sale, la veșmîntul său ponosit, la cămașa de lînă destrămată pe la subsuoară, pentru care dăduse, la oraș, ultimul său costum bun. Venind din aerul rece al serii în încăperea caldă, simți și sudoarea care îi îmbrobonase trupul, o dată cu mirosul greu al rufăriei murdare. Privirile răutăcioase și arogante ale celui ce-i punea întrebări descoperise toate acestea. O roșeață sumbră cuprinse treptat fața străinului, care își plecă ochii în pămînt.

— Am două certificate — zise el cu glasul scăzut.

Fără să ridice privirea, începu să se scotocească prin sîn, de unde scoase o pungă de piele, foarte curată, din care ieșiră ia iveală două hîrtii împăturite și roase la colțuri.

Omul cu buzele motolite i le smulse din mînă, apoi, apropiindu-se de lumină, prinse să le descifreze. Despături întâi hîrtia dactilografiată și șampilată, apoi pe cealaltă, scrisă de mînă.

— Poftim, ai fost grădinar — zise el cu ironie, și contramaistru la șarjele de mostre ale uzinei. Numai că hîrtia asta e atît de zdrențuită, încît nici numele nu ți-l pot citi. Sau, poate, l-ai

șters dinadins chiar dumneata, nu? Certificatele sînt prea vechi; cel mai proaspăt din ele, ia să văd, păi sigur, e întocmit acum opt ani. Unde-ai umblat între timp ? Nici ciinilor nu le trebuie o jerpelitură ca asta. Āsta-i gunoi!

Omul aruncă trufaș cele două hîrtii. Obrazul i se înroși și ochii îi aruncau fulgere. Se înfierbîntase, întăritîndu-se singur în timp ce vorbea. Pe buzele-i groase, cuvintele se prăvăleau de-a valma, poticnindu-se unele de altele. Întreaga sa moliciune dispăruse deodată, trăsăturile feței i se destinseră, fruntea lui părea acum inteligentă. Era proprietarul unei ferme destul de mari, stăpîn pe sine și conștient de valoarea sa.

— Toate haimanalele astea...

Bătrînul aruncă repede plasa și se ridică. Femeia își șterse mîinile în șorț și se apropie de bărbat; acesta se opri în mijlocul încăperii, în bătaia becului atîrnat de tavan. Fruntea îi era purpurie, vinele de la tîmple i se umflaseră, iar la colțurile gurii i se prelingeau dîre de salivă. Bătu cu piciorul în podea și se dezlănțui furios, cu mîna întinsă:

— La naiba ! Angajați toate lepădăturile, fără știrea mea! Cine-i stăpîn aici ? Vă-nchipuiți că nu-s în stare să pun piciorul în prag ? Am să v-arăt eu vouă...

— Ușor, Alfred, ușor — stăvili femeia potopul de vorbe, cu glasul sugrumat, dar hotărît.

Omului i se înecă ocară în gîtlej. Căscă gura ca să mai spună ceva, rămase însă mut și prinse să se învîrtească de colo pînă colo prin încăpere, privind în cele din urmă, fără noimă, la butucii aflați înaintea căminului.

Bătrînul făcu un pas către fereastră, spinarea lui încovoiată se îndreptă, iar mustața zbîrlită și sură înțepeni, despicată în două.

Omul izbi cu piciorul în grămada de lemne, obrazul buhăit și bărbia prinseră să-i tremure, apoi își privi soția. Ardea în ochii lui o ură atît de nestăvilită și de amară, încît străinul își feri privirile ca să n-o vadă.

Cel pe care îl chema Alfred porni către odaia lui; pomeții obrazilor îi mai tremurau. Trînti cu sete ușa în urma sa și, peste puțin, o altă ușa fu izbită undeva, mai departe. Se auzi scîrțîitul unui pat, ca atunci cînd un om îmbrăcat și încălțat cu cizmele grele de noroi se aruncă pe el cu toată greutatea trupului.

Pe urmă nu se mai auzi nimic. Rămase în încăpere doar becul electric, fără abajur, atîrnat de tavan, și privirea albastră, rece a femeii.

Străinul ședea nemișcat pe laviță. Doar capul și-l întoarse încet. Femeia îl privi atentă un timp, apoi se apropie iar de lighean și continuă să spele vasele. Mustața bătrînului se pleoști din nou. Se întoarse și el la locul lui, lingă fereastră, și privi afară, cu palma făcută streășină la ochi. Plasa peticită zăcea jos, la picioarele lui.

Afară se întunecase de-a binelea. Stelele licăreau, crestele stîncilor se profilau negre pe cer, dincolo de lac și de miriștile pustii. Femeia spăla în tăcere, șterse vasele pe îndelete, cu o cîrpă aspră. Strînse masa, luă castronul și rîndui totul pe un raft al dulapului. După ce isprăvi, rămase o clipă cu mîna în șold, privind cerul spuzit de stele și jos, în vale, satul din care nu se zăreau decît cîteva lumini palide, clipind răzleț în noapte. își scoase șorțul pătat și se așeză la masă. Se odihnea acum, cu mîinile încrucișate în fața ei. Vorbi fără să-l privească pe străin:

— Avem nevoie de cineva care să se priceapă la lucrul cîmpului și la treburile fermei. Un om care să facă totul singur, fără ajutorul cuiva. Sîntem numai noi trei. Bătrînul mai ajută, atît cît îl lasă puterile, asta însă nu e prea mult. Bărbatul meu...

Șovăi, de parcă ar fi regretat că a spus mai mult decît trebuia. Își privi mîinile. Străinul se uită lung la degetele ei alungite. Nici un inel pe ele.

Femeia reluă ceea ce avea de spus și, ca și cum și-ar fi pregătit totul în cap pe cînd spăla încă vasele, înșiră ce-i mai rămăsese, pe nerăsuflăte:

— Mai ajută și bărbatu-meu la treabă... cînd și cînd. Atunci cînd poate, muncește în rînd cu noi... A fost bolnav greu... de-atunci nu mai e bun de nimic. Drept să-ți spun, n-am fost crescuți nici unul pentru lucrul ăsta aspru. Nici el, nici eu. De asta am avea nevoie de un om vrednic, de încredere...

Tăcu din nou. Părea oarecum încurcată și neîncrezătoare, de parcă ar fi fost stînjenită de mîndrie și dirzenie. Își stăpîni însă stînghereala și adăugă:

— Numai că, din toamnă încolo, nu prea avem cum să te oprim la noi.

Străinul clătină în tăcere din cap. Își dădea seama că nu înlăturase încă toate piedicile.

— Fiindcă sînt sigură că ai mare nevoie de simbrie, mă tem că...

Îi reteză vorba scurt:

— Simbria nu mi-e din cale-afară de necesară... Dacă vreți, rămîn aici pînă la toamnă și mă mulțumesc cu ce-o să-mi dați. Pe urmă, vom vedea ce-are să mai fie.

Bătrînul se urni anevoie, dădu bună seara și ieși în pridvor. Undeva scîrțîi o ușă de două ori, la închidere și la deschidere. Femeia ridică ochii spre străin. Fața închisă și dîrză se mai deschise și păru că se înmoaie.

— Bătrînul doarme în pridvor. E dreptul bătrîneții lui să stea aici, la fermă, și va rămîne la noi pînă cînd o să moară. Cît timp a fost bun de lucru, mi-a fost de mare folos...

Străinul își infipse privirea în ochii femeii, în clipa aceea, trăsătura blindă de pe fața ei dispăru, expresia ei se închise și încremeni din nou, iar ochii albaștri deveniră bănuitori. Rosti uscat:

— Pe mine nu mă interesează câtuși de puțin certificatele pe care le ai. Astea... nu înseamnă nimic. Știm acum amândoi ceea ce trebuia știut. Departe de mine gîndul de a te descoase, despre unde ai lucrat în ultima vreme și de ce-ai plecat de acolo. Mă interesează doar dacă vrei să rămâi la noi, dacă primești condițiile pe care ți le-am spus... Știu că vii de departe, din capătul celălalt al țării. Și mai știu că ești flăcău. Cel puțin astfel scrie în hîrtii...

Trecu mai bine de un minut, pînă cînd străinul se hotărî să rostească un răspuns afirmativ.

— Nu pot să-mi închipui ce anume te-a mînat atît de departe. De altfel, lucrul ăsta nici nu mă privește — urmă femeia. Cei din sat nu prea obișnuiesc să se abată pe la fermă. Adevărat că noii noi nu-i vizităm prea des. E bine s-o știi și asta, încă de pe asum... De dormit, vei putea să dormi aici, pe laviță, pînă cînd se mai încălzește vremea. Atunci ai să te muți afară, în cămară; e mai răcoare acolo și e mai mult aer... Nu sînt o gospodină prea grozavă, însă acum, primăvara, nici gospodinele mai iscusite decît mine nu prea știu ce să gătească. Cămara cu de-ale gurii e pe jumătate goală. Dacă nici asta nu te îngrijorează, poți să rămâi...

Străinul se ridică, fără să scoată o vorbă, și porni către ușă. Își atîrnă pălăria într-un cui, iar traista o aruncă pe podea. Se apropie apoi de femeie, se opri în fața ei și o privi lung.

— Dacă te interesează de ce anume vreau să mă angajez aici — începu el stîngaci — aș vrea să știi un singur lucru. Anume: să nu creadă nimeni că fug cumva din fața legii...

Tăcu și stătu în cumpănă, ca și cînd ar mai fi vrut să adauge ceva, dar femeia îl opri cu un gest.

— Nu mă amestec în treburile altora. Îmi ajung ale mele, pînă peste cap... Acum, fiindcă ești obosit, culcă-te. Măine îți voi arăta tot și vom vorbi despre cele ce sînt de făcut.

Glasul ei răsuna aspru și plin de amărăciune. Se ridică, dar, înainte de a intra în odaia ei, îl măsură pe străin cu o privire iscoditoare și bănuitoare.

Cînd se întoarse, străinul ședea pe marginea laviței, desculț. Își descălțase ghetetele uzate, murate de apă, și își aruncase ciorapii ruși peste ele, murdare și pline de noroi cum erau. Ședea cu capul plecat, privindu-și picioarele, de parcă ar fi descoperit abia atunci cit sînt de bășicate și de rănite și cum le-a schimonosit amarnica și lungă pribegie.

Femeia ridică ciorapii de jos și îi întinse pe cuptor, la uscat. Așeză apoi cîteva schimburi curate, lîngă străin, pe laviță.

— Încearcă-le... poate ți se potrivesc — făcu ea.

Vocea îi era aspră și uscată.

— Măine poți să încalți cizmele de cauciuc din pridvor. Sînt aproape noi. Rufele murdare leapădă-le aici, în ungher !

Omul se ridică greoi. Desculț, abia era ceva mai înalt decît femeia. Privirile lor se încrucișară: o pereche de ochi albaștri și reci, și ochii lui verzi, gravi și serioși... întinse mîna.

— Tocmeala se pecetluiește cu o strângere de mînă, cred, după obicei — zise el, încă tot stîngaci. — Mă cheamă Aaltonen.

Femeia îl privi bănuitoare și băgă iar de seamă că își stăpânește parcă un gest sau un cuvînt. Mina întinsă recăzu și străinul nu găsi nimic mai bun de făcut în chinuitoarea sa tulburare decît să-și privească uluit picioarele îndurerate.

— Nu cunosc obiceiurile de pe-aici — se grăbi el să adauge, umilit. — Poate că nu se cade ca stăpâna să dea mîna cu argatul.

— Nu e vorba de obicei, ci de cuviință — răspunse femeia, și îi întinse, blînd, mîna.

Două mîini străine se strînseră și se despărțiră în pripă, dar în palma aspră a bărbatului stărui multă vreme urma atingerii. Era o senzație ciudată. În clipa cînd femeia îi întoarse spatele ca

să iasă din odaie, el își ridică mîna în neștire și o examinează cu băgare de seamă. Fără doar și poate, nu era obișnuit cu astfel de străneri de mîna.

— Să fie într-un ceas bun, Aaltonen. Acum, culcă-te; trebuie să fii tare obosit. Noapte bună.

— Noapte bună — răspunse el, și îi urmări cu privirea umerii drepti și semeți, pînă cînd femeia dispăru dincolo de ușă.

Casa se cufundă acum într-o tăcere desăvîrșită. Își scoase cu mișcări leneșe cămașa sfîșiată și mototolită. Întrerupătorul electric era pe peretele de alături. Se duse să stingă lumina. Ochii i se deprinseră anevoie cu întunericul nopții de primăvară, dar pe încetul lucrurile începură să se desprindă, masive și negre din beznă. Îl cuprinse deodată o oboseală toropitoare. Nu-și mai bătău capul ca să se dezbrace, ci își trase pînă la bărbie pielea de oaie jerpelită, potrivi la căpătîi traista, în loc de pernă, și se lungi pe laviță. Începînd de azi, casa asta are să-i fie căminul.

Lîngă urechea lui, în peretele de bîne, ronțiau cari. Ei înseamnă moarte, își spuse, pe jumătate adormit, apoi curînd îl coplesi somnul. Nu visă și nu își mai aduse aminte de nimic. Trecutul și viitorul încetaseră deopotrivă să mai existe. Mai tîrziu avea să-și aducă aminte ca auzise în perete ronțăitul cariilor, atunci, la începutul primului său somn în casa asta. Și cariile înseamnă moarte.

Abia mijeau zorile, cînd femeia ieși în bucătărie. Străinul mai dormea. Femeia potrivi lemnele mărunt tăiate în vatră și puse deasupra castronul de fiert cafeaua, fără să aprindă însă lumina. Aruncă ochii spre laviță și păru că o supără faptul că străinul adormise pe jumătate îmbrăcat. S-o fi obișnuit cu murdăria, se gîndi. Odată se culcase și ea la fel, cu picioarele pline de gunoi, însă numai o singură dată, într-una din cele mai apăsătoare perioade ale vieții sale. Era în toiul întunericului de iama, pe vremea cînd amărăciunea pustiește sufletul omenesc ca un pîrjol, încît nu mai ești bun de nimic și n-ai cum să te împotrivești tristeții.

De mult timp nu se mai sinchisea de propriul ei trup, abia dacă se îngrijea de el cînd și cînd. De cele mai multe ori se sluțea dinadins și făcea tot ce-i stătea în puteri ca să pară cît mai respingătoare. De altfel, acesta e necazul cel mai neînsemnat. O sleiește de moarte să respingă zi de zi, clipă de clipă, stăruințele, să se apere și să se împotrivească săptămîni la rînd, luni și ani în șir. Refuzul acesta neîntrerupt o istovește nespus, îndeosebi de cînd știe că orice legămînt, orice făgăduială e mincinoasă și zadarnică. Niciodată nimic n-arc să se mai schimbe. A încercat și într-un fel, și în altul. În amîndouă felurile era de nesuportat. Recursese atunci la mijloace mai folositoare decît cuvintele.

Se mișca foarte încet, fiindcă dimineața îi aparținea în întregime, și îi era recunoscătoare lui Dumnezeu pentru fiecare clipă de singurătate. Bărbatul ei dormea pînă tîrziu și nu-l trezea niciodată. În timpul iernii, nu-i păsa nici dacă trîndăvea în pat zile la rînd, cu toate că nici acest lucru nu părea să fie întotdeauna bun. Se întîmpla să se scoale pe furiș și să se strecoare în camera de alături, pe jumătate îmbrăcat, cum se nimerea să se ridice din pat. Sau se lua tiptil după ea în bucătărie și răsărea pe neașteptate în spatele ei. De obicei, atunci cînd știa că bătrînul trebăluiește prin grajd sau prin cămara de lemne.

Afară, câmpia scînteia în superba strălucire a zorilor. Umbrele binefăcătoare se topiră pe zare. De pe scoarța copacilor, dimineața de primăvară despuia cu cruzime ultimele pojghițe de gheață. Pe vremea asta, cînd zăpada se topește, pămîntul e jalnic: jalnic acest ogor negru și îndărătnic, muncit de atît amar de vreme... Femeia continua să privească pe fereastră, fixînd cu ochii neclintiți drumul și câmpiile pustii. Crengile mestecenilor luceau roșietice în primele raze ale dimineții. Jos, în sat, cîte un horn începuse să fumege și vîntul legăna, răsucind vîlurelele albăstrii deasupra caselor. Gheața pârăului scînteia jos, în vale, orbitor de albastră.

Focul se aprinse, făcînd să trosnească domol lemnele încrucișate sub castronul de cafea. Privirea femeii rătăci din nou spre lavița de lîngă perete. Din așternut atârna un pumn zdravăn de bărbat, bătătorit de muncă. Somnul adînc ștersese orice expresie de pe fața celui adormit, iar părul răvășit îi căzuse anapoda pe frunte, îl privi mult timp, fără să se clintească. Era o față slabă, cu sumedenie de șanțuri mărunte în colțul ochilor, iar în jurul gurii cu două cute adânci, trudite.

Femeia înșfacă donița și strecurătoarea de lapte și porni cu ele către grajd.

Cînd se înapoie și se pregătea să strecoare laptele proaspăt muls, deșertându-l din doniță într-o cană mare, îl zări pe străin în curte. Se spăla, gol pînă la brîu, la fântână. Deși aerul dimineții era încă usturător, el își stropea trupul cu apa înghețată, în lumina de scarlat a răsăritului. Bustul gol îi era flexibil și vînjos, mijlocul drept, șoldul îngust. Numai mușchi, oase și vine, nicăieri vreo urmă de grăsime.

Femeia îl privea pironită locului, uimită, de parcă n-ar fi văzut niciodată pînă atunci un trup de bărbat. Simți o milă ascuțită pentru el. Se mira singură cîtă compătimire îi copleșește inima. Greu trebuie să fie să trăiești singur și sărac, să atârni de alții... Și, cu toate acestea, nu asta e viața cea mai grea...

Zâmbi cu amărăciune. Sînt unii care s-ar socoti salvați dacă ar putea să-și schimbe soarta cu a lui. Unii care ar accepta cu dragă inimă singurătatea, sărăcia și ocrotirea altora, primindu-le ca pe un dar neprețuit al libertății !

În timp ce se îndrepta spre casă, străinul își pieptănă părul, după ce se bărbierise și îmbrăcase schimburi curate. Femeia îl măsură dintr-o singură privire și observă îndată transformarea. Fața bărbatului era vînată de frig și încă lipsită de vreo expresie, ca și cum somnul l-ar fi spălat pe dinăuntru. Nu mai era nici o urmă de oboseală sau de stângăcie și nici vreo amintire a ținutei greoaie din ajun, de înstrăinare. În locul pribeagului chinuit de aseară, stătea acum în fața ei argatul nou angajat, gata să se apuce de lucru.

E drept că frigul îl pătrunsese pînă în oase și mai dărdăia după baia de dimineață, dar parcă apa înghețată îi mistuise din trup toată necurătenia și toate urmele atingerilor înjositoare, strânse de ani și ani de zile. Dispăruse pînă și disprețul chinuitor de el însuși și stinghereala ce-i rodea în taină ființa.

Avea în clipa aceea o singură dorință: să muncească! Munca are să-i fie viața de azi înainte. Își va câștiga pâinea de toate zilele prin muncă cinstită. N-are să se mai gândească și n-are să-și mai aducă aminte de trecut: va munci cu cele două brațe voinice și rezistente.

Nu există leac mai bun pentru cel ce vrea să rupă lanțul greu de ani mulți al trecutului, să șteargă urmele amintirilor, să le ucidă, ca să nu rămână întru-însul nimic din ceea ce a fost.

II

Din prima zi chiar — și, apoi, în cele ce urmară — se zăvorî în propria sa ființă, lăsându-se furat de muncă. Uitarea îl cuprinse, treptat, ca o verigă de fier. Nu privea nici la dreapta, nici la stînga, și nu se gîndea la nimic. Era ca bolnavii care nu mai observă nimic din ceea ce se petrece în jurul lor sau, atunci când observă totuși, nu se sinchisesc de nimic. Tocmai de asta se potrivea cum nu se poate mai bine la fermă. Nu punea întrebări, nu iscodea pe nimeni și nu se înghesuia în preajma nimănui. Simpla lui prezență părea un balsam reconfortant pentru sufletul bolnav. Era aici și, cu toate acestea, nu era pe de-a-ntregul. Se puteau încrede întru-însul și puteau conta pe ajutorul lui, pe față sau în taină, în cazul unei nevoi extreme. Nu cerea în schimb nimic. Și era bine că nu-și dădea seama cît prețuiește. Sau, poate, tocmai din această pricină, era rău că ajunsese aici... Poate că era chiar periculos.

În prima zi, ziua în care străinei își dădu seama că începe pentru el o nouă viață, fu o vreme strălucitoare de primăvară. Căldura soarelui creștea de la o clipă la alta, topind vibrația culorilor de pe cer în nemărginirea unui albastru scînteietor. Își infulecă gustarea de dimineață la masa mare și grosolană, torturându-și dinții cu pâinea tare ca piatra, fără să-i pese că are gust de margarina.

După ce mîncă, femeia îi arătă pe rînd lucrurile din jurul casei, fiecare la locul său obișnuit. Grajdul vitelor și cotețul de porci se aflau sub același acoperiș. O cuprinse un ciudat sentiment de jenă la gîndul că străinul ar putea să le disprețuiască sărăcia. Cine știe, s-ar putea să nu fie deprins cu unelte și mijloace atît de umile... Își făcu însă curaj, spunându-și că, dintr-o singură privire, poate că nu-i în stare să-și dea seama de toate cîte mai lipsesc în casă și în preajma ei.

Speranța ei era însă zadarnică, fiindcă pînă și cel mai neexersat ochi zărea numaidecît în ce hal de amarnică sărăcie și paragină erau casa și acareturile din jur. Pereții cotețelor și ai șoproanelor se nămiseră într-o rînă, iar după topirea zăpezii de pe acoperișuri, cîrpiturile ofereau privirilor un spectacol jalnic. Ogoarele se lăfăiau despuiate și neîngrijite. Totul părea amenințat de pieire. Unelte și lucrurile fermei, multe din ele fără nici o întrebuințare, se îngămădiseră vraște în șopron, azvârlite acolo încă de la începutul iernii. Grajdul încăpător se căsca aproape gol: se aflau întru-însul patru vaci — și o juncă mugea părăsită în ocolul vițelor.

— A trebuit să vindem, astă toamnă, multe vite — spuse femeia, întorcînd capul pe-o clipă. Recolta a fost din cale-afară de slabă.

Aaltonen cercetă fânul din pod: era brun de-a binelea. La început se umezise prea tare, apoi se uscasc peste măsură. Are să-l dregă cu făină de ovăz și cu tărâte.

— Sau cu turtă din plante furajere. Se găesc de-a gata. Nu le-ai întrebuințat niciodată încă? — întrebă el, dar în aceeași clipă ar fi dat orice să nu fi rostit aceste cuvinte.

Femeia deveni stacojie, privirile i se îndârjiră.

— Grajdul, porcii și vacile rămân în grija mea — făcu ea după o clipă de gândire. În privința lor să nu-ți faci gânduri.

Îi arătă și calul. Era bine hrănit, se vedea că nu flămânzise niciodată. Aaltonen însă tresări dând cu ochii de el. Era o iapă în întregime albă: piază rea! Poate că a încărunțit de bătrânețe, încercă el să se consoleze. Băgă îndată de seamă că animalul nu poate să-l sufere. Clipea pieziș din ochii însângerați, cu botul în pământ și urechile ciulite.

— Grajdul calului e în grija bătrânului. Iapa a fost crescută, de când era mânz, de dânsul. Pe vremea aceea era sură, la fel ca mănji ei, dar spre bătrânețe a încărunțit.

Aaltonen bătu cu palma spinarea vâjnoasă a animalului. Acolo, în grajd, se simți deodată la largul său, fiindcă-i plăcea mirosul iute al gunoiului de cal. Nu e nimic surprinzător în asta, o dată ce, din totdeauna, grajdul a fost locul cel mai iubit de bărbați, de multe ori chiar refugiu pentru ei.

O privi pe femeie și întrebă:

— E bună încă de prăsilă ?

Ea clătină din cap a negație.

— Văd însă că-i puternică și bună de muncă — zise el, dar în capul lui mocnea alt gând. Numai că — șovăi să continue ceea ce începuse, apoi se hotărî să spună tot ce avea pe inimă — numai că nu știu dacă are să ne ajungă un singur cal, acum, în toiul muncilor de primăvară. La o fermă mai mică, nu zic, ajunge și unul. Aici însă...

Femeia stătea lângă ochiul de geam al grajdului și privea afară, cu toate că nu vedea mare lucru prin sticla acoperită de praf.

— De obicei, primăvara mai luăm un cal, dar ceva mai târziu, după ce isprăvim de cărat lemnele. Atunci sânt mai ieftini. E drept că până atunci se prăpădesc rău, peste vară se îngrașă însă cu iarbă grasă, încât toamna îi vinzi la un preț mai bun decât i-ai cumpărat.

— Acum sunt, fără îndoială, prea scumpi — bombăni Aaltonen.

Femeia tăcu multă vreme, privind distrată afară. Apoi se întoarse și, rezemată cu spatele de pervazul ferestrei, strânse cu putere în palme dunga îngustă a pervazului.

— N-am putea încerca să luăm unul chiar acum ?

Aaltonen înțelese abia acum în ce încurcătură se află femeia și cât de greu îi venea să ceară sfatul sau ajutorul cuiva. Întrebarea ei era, de fapt, o rugămintă deznădăjduită. Stătu multă vreme pe gânduri, cântărind situația pe toate fețele. Pipăi incurcat harnașamentul care atârna lângă el, pe perete. Într-un târziu se hotărî să vorbească, dar n-ar fi privit pentru inimic în lume spre femeie:

— Ce-i drept... toate sunt cu puțință, numai să vrei.

Întoarsă cu spatele la lumina de afară, nu i se vedea fața, ci doar silueta semeață și dreaptă ca trestia, de o ciudată rigiditate, a ființei. Rigiditatea-aceasta era crudă, ca fața ei aspră și pustie. Se chinui singură, fără vreun ajutor, își spuse străinul. Oare e în stare să fie bună cu alții?

Ieșiră, tăcuți amândoi, în curtea goală, încinsă acum de soare. Zăriră urme de pași pe pământul muat și auziră lovituri de topor dinspre magazia de lemne. Bătrânul se sculase și el, apucându-se să despică lemne pentru foc.

Femeia intră în casă, lăsându-l pe Aaltonen singur în mijlocul curții. Cuprinse cu privirea câmpiile deșarte și întunecate de pe celălalt țărm al lacului. Tufe golașe de sălcii tășneau din șanțuri dese clipind roșietice pe întinderea cafenie. Bălării și hățisuri dese năpădiseră pretutindeni șanțurile. De acolo, unde se afla, străinul zări aproape cum se ridică vălătucii reci de aburi de pe oglinda lacului, îmbrobodind câmpia și prelingându-se peste ogoare.

Era bine să se fi adus, încă din iarnă, nisip și lut. S-ar fi putut încerca și cu var... Nimeri în dosul grajdului și cercetă grămada de gunoi. Se afla lângă temelia zidului, sub adăpostul strașinei teșite de-o palmă. Alături, un trunchi de brad cu o daltă solid înfiptă în scoarță. Aici lucrase vara trecută bătrânul.

Implântă vârful cizmei în gunoi, ca să-i dea de fund. Da, are ciment dedesubt, și asta e bine. Terenul era însă atât de povârnit, încât lichidul prețios se prelinsese deval, fără să fi fost folosit.

Privi din nou către creasta stâncoasă și, fără să vrea, suspină adânc: dacă s-ar putea hotărî de ce să se apuce mai întâi...

Porni agale înspre magazia de lemne. Aerul se încălzise de-a binelea și vântul alunga acum, pe cerul înalt, fâșii de nori alburii. Mirosul pământului reavăn se amesteca pe incetul cu mireasma

ușoară și amăruie a rășinii. Bătrânul despica vârtos lemne de foc, dar când străinul se apropie de el, se îndreptă din șale și lăsă toporul din mână.

Era un bărbat înalt și uscățiv, mai mare cu aproape un cap decât străinul. O clipă se priviră unul pe altul ținând în ochi.

— N-ai vrea să mergem împreună pe ogoare ? - Îl întrebă Aaltonen. Tare sânt curios să aflu cum ai plănuit arăturile.

Bătrânul clipi din pleoape, cu un fel de neîncredere, apoi înfipse toporul în buturugă.

— Trebuie dres întâi de toate gardul de mărăcini. Treaba asta trebuie făcută în fiecare an, așa că lucrul cel mai bun ar fi să ne apucăm numaidecât.

Femeia îi privea din fereastră cum urcă drumul în pantă pe stâncă: în față bătrânul, cu mantia lui peticită, după el Aaltonen, ducând rotocolul de sârmă ghimpată și foarfecele de tăiat metale. Rămase cu ochii duși după ei, până se pierdură în desiș, în verdele cenușiu al brazilor.

În încăperea vecină scârțâi un pat. Auzi pași. Privirile ei deveniră dure și reci într-o clipită.

Dimineața frumoasă era pe sfârșite, începea ziua. Până să se lase seara, Aaltonen văzu toate câte trebuia să vadă: livezile și pădurea rușinos de părăginită, în care arborii fuseseră doborâți pe capete, rămânând doar ici-colo trunchiuri răzlețe, ogoarele prost arate și secara abia mijită din țărână. Băgase de seamă uluit că, în multe locuri, pământul fusese desțelenit la întâmplare, fiind lăsate pe el grămezile de bălării și rădăcini smulse la întâmplare. Țarina era răscolită, în timp ce ogorul vechi se părăginea pretutindeni.

Nu avu însă nici un chef să râdă de această absurditate. Priveliștea era mai curând revoltătoare, ba chiar înspăimântătoare și plină de amenințare.

Când, în amurgul aceleiași zile, cuprinse din priviri, de pe creasta stâncii, întreaga zare, fu copleșit din nou de presimțiri rele. Jos, la picioarele lui, se desfășura larga câmpie, iar din căsuța de un roșu spălăcit se ridica spre cer, stingher, un fuior de fum. Lângă casă, cotețele cenușii, grajdul și lacul se tupilau triste în adânc, la poalele stâncilor. Bătrânul îi atrăsese luarea aminte că sânt acolo niște mlaștini, fără fund, după credința poporului. Picioarele omului se poticneau pretutindeni de bulgării de pământ: trebuia să ai grijă de fiecare, să nu se risipească în van...

Privea cu amărăciune, clătinând involuntar din cap, peisajul dezolant. Instinctul îi spunea că va trebui să îmbunătățească lucrurile cu orice preț și să salveze ceea ce se mai putea salva. În același timp însă, îl apăsa gândul amar că nu mai e nimic de făcut aici. Pământul acesta era osândit să piară, zadarnică ar fi orice efort...

Și cu toate acestea, va trebui să încerce. Îl pătrunse până în străfundul sufletului căldura bună a dorinței de a ajuta. De ce oare? Pe cine să ajute? Pe femeia singuratică, care își adună cu atâta cruzime părul de pe frunte, despuindu-și necruțătoare obrazul? Care își ascunde adevărata ființă după masca aceea de rigiditate, trăind o viață retrasă și rece?

O milă ascuțită îi copleși inima și, în timp ce sentimentul de compătimire îi cuprindea întreaga ființă, începu să socotească liniștit cele ce trebuiau procurate pentru ca pământul din fața lui să poată produce ceva. Oare ce fel de semințe sânt cele pe care au de gând să le semene? Îngrășământ artificial au ? Necunoscând toate acestea, nu putea să facă nici măcar o socoteală aproximativă. Trebuie să le știi pe toate, să vezi ce este, ce lipsește. Jos, în sat, trecu prin fața prăvăliei. Poate că ar fi nimerit să ceară chiar acum o listă de prețuri. Știa bine că sânt siliți să se restrângă la cele strict necesare, dar trebuia, oricum, să ia o hotărâre asupra celor de trebuință... Apoi să stea cu ei de vorbă.

Seara, la cină, mâncară scrumbii sărate și cartofi cu cârnați. Se aflau toți patru în jurul mesei și fiecare mânca în felul său. Omul care ocupa încăperea din mijloc — îi venea peste mână să-l numească stăpân, fie și numai în sinea lui — așadar cel ce locuia în odaia de mijloc privea nepăsător mâncarea, gustând disprețuitor câte ceva. Folosea însă cuțitul și furculița, ca orășenii, vrând parca să arate prin asta că nu e la fel cu ceilalți, chiar dacă stă cu ei la aceeași masă. De vorbit nu vorbea, dar îl observa pe Aaltonen din coada ochiului, pândindu-i prefăcut și viclean mișcările.

Când să se culce, noul argat constată mirat că totul i se pregătise pentru noapte. Pe lângă pielea de oaie, primi și o pătură de lână, o perină și două cearceafuri albe, urzite din pânză asupră. Apoi, dând să-și scoată ceva din traistă, băgă de seamă că lucrurile îi fuseseră scotocite. Nu prea avea multe de ascuns, e adevărat — cel mult niște mărunțișuri fără vreo valoare — cu toate acestea rămase nedumerit. Nu credea să fi fost femeia. Nu părea dintre ființele cărora le place să cotrobăiască prin lucrurile bărbaților străini.

Nu-și mai bătu însă capul cu cele întâmplare, astfel că adormi curând, profund, liniștit. Casa i se părea acum o cunoștință veche, iar salteaua de paie pe care dormea, un culcuș drag.

În zorii zilei următoare trebuia să ducă cu trăsura două clondire de lapte într-un sat mai depărtat. Fermierul îl privi iscoditor, cărăușii holbau ochii la el, dar îl salutau. Observă că erau grozav de curioși și că ar intra bucuroși în vorbă cu dânsul, dar el tăcea ursuz. De altfel, nu simțise nevoia să întrebe cine știe ce de la vreunul din ei, astfel că răspundea doar la întrebările ce i se puneau. Îi păru bine când, în cele din urmă, iapa albă și năvășa îl duse, tropăind din copite, acasă.

Presimțirea avută de la început nu-l înșelase: calul refuza să se împrietenească cu el. Lucrul acesta nu-l miră însă de fel, gândindu-se că, de mică, iapa crescuse la fermă, sub paza bătrânului. El o hrănea, el o îngrijea. Nu putea să rabde deci, cu una cu două, mâna unui străin. Deocamdată însă — își zicea — fie că-i câștig prietenia, fie că nu i-o câștig, am alte griji mai importante. Culoarea ciudat de albă a calului îl tulbura cu toate acestea, stărnindu-i în inimă o vagă presimțire rea. Va trebui să se deprindă cu multe încă, în casa asta, până când va fi în stare să alunge strângerea de inimă ce-l apasă.

Zilele se perindau neobservate, una după alta, fiindcă avea atâta de lucru, încât, din zori și până-n târziul nopții, nu stătea o clipă locului. Se putea vedea peste tot — în jurul casei și pe ogoare — câtă lipsă dusesse ferma de aceste două brațe harnice și pricepute. Proprietarii n-ar fi fost nicicând în stare să răzbească sau să isprăvească nici măcar treburile cele mai urgente ale gospodăriei.

Dacă ridica ochii, vedea bolta nemărginită și simțea vântul ușurel și bun, care se legăna peste câmpii. Satul era departe, în albia văii, iar orașele, râurile și fabricile și mai departe, mult mai departe. Și, pe zi ce trecea, tot mai tare i se lipea de suflet pământul acesta posomorit și sterp, împreună cu crestele pleșuve din preajmă... Cu cât străbătea mai des curtea și cu cât privea mai mult coastele cafenii, cu atât i se păreau mai cunoscute, mai familiare aceste meleaguri sălbatice.

De câte ori se întorcea acasă de pe câmp, se nimerea să găsească încăperile goale. Femeia mulgea în grajd, în timp ce bătrânul moșmonea câte ceva prin șoproane. Într-una din seri, abia își scoase cizmele grele de noroi, atârându-și pălăria în cuiul din pridvor, când apărură în odaie omul cel buhăit, căutând să lege vorbă cu el, ca și când ar fi pândit prilejul de multă vreme.

— Ascultă, Aaltonen — începu el și se căzni să-și netezească mușchii moleșiți ai obrazului și să-și fixeze într-o singură direcție privirea pâlpâitoare — zici că ai făcut grădinărie, așadar trebuie să te pricepi... Caut de mult un om potrivit, fiindcă eu, de capul meu, nu izbutesc. Agricultură nu-i prea rentabilă, îți dai seama, nu-i așa? Vreau să fac o grădină de zarzavat, dar nu un petice în care să poată migăli o singură femeie, așa ceva să nu cumva să-ți închipui! O dată începutul făcut, ai să vezi ce minuni se pot săvârși !

Îl prinse de un umăr și îl întoarse cu fața spre fereastra ce dădea către lac. Gheața topită ardea, în lumina aprinsă a amurgului, ca o vil-vătuie.

În fața casei, pe pajiștea uscată de anul trecut, răsăreau stinghere câteva tufe de măcieș și doi meri bătrâni, năpădiți de licheni. Aaltonen nu-i vedea pentru întâia oară, astfel că nu era curios să-i privească, ci se gândea cum să scape de atingerea omului aflat lângă el. Degetele acelea greoaie și, cu toate acestea, lipsite de orice vlagă ca și apropierea acelui trup buhav, îi provocau o greață anevoie de înfrânt. Era mai scund decât Aaltonen și cu desăvârșire pleșuv, deși după vârstă n-ar fi trebuit încă să chelească. Simțea că și pe dinăuntru este întocmai cum îl arată înfățișarea, asemenea unui burete umflat. O gușă lăbărtată de babă, niște mușchi ce se contractează fără astâmpăr, buze groase și moi, și o privire piezișă, perfidă, ce se încolățește pe trupul omului, târându-se cleios ca un vierme dezgustător. Aproape că-i veni rău de arătarea respingătoare.

— Vezi coasta aceea din miazăzi ? Ce pământ negru și gras, au? Acolo am de gând să fac o plantație de cincizeci de meri, iar între ei să sădesc cartofi. Am citit într-o carte de specialitate că asta se poate. Dincolo am să pun castraveți și pătlăgele. Apoi căpșuni, sfeclă, varză și gulii, până jos, lângă lac. Am și schițat un plan, vino să ți-l arăt!

Deschise ușa, și Aaltonen trecu pentru întâia oară pragul încăperii soților. Ascultă doar cu o singură ureche dizertația despre horticultură, căci îl interesa mai mult camera în care intrase. Zări un pat îngust și un scrin de albituri, o masă cu un singur scaun. Pe podea, un covor urzit din cărpe. Toate erau curate și ordonate, dar prea neatinse și nemilos de goale.

Aici locuiește așadar femeia cu ochi de gheață ! Iar în încăperea de alături, bărbatul ei; ușa asta dă în camera lui, fără îndoială.

O clipă își închipui că omul îl va duce într-un dormitor, dar odaia în care intră era largă și frumoasă, cum nu visase nicicând să vadă în această casă. Se afla pe perete un tapet albastru, nou, și o vedere încântătoare înspre lac și crestele împădurite de pe țărmul opus. Pe birou se îngrămădeau, vraște, rigle de diferite mărimi și tot felul de hârtii, groase și subțiri, liniate sau cu pătrățele, unele milimetrice, din cele ce se folosesc de către cartografi. De-a lungul peretelui văzu un raft plin de cărți, iar pe masă și pe scaune se vrăfuiău tot cărți, unele deschise. Aaltonen răsfoi una din ele, privi în treacăt alta și constată că erau lucrări de specialitate despre agricultură, în limbile germană și suedeză. Se aflau printre ele și cărți literare. Urmări din coada ochiului pe omul, care explica acum fără să contenească, așezat la birou, cu o mână în buzunarul pantalonilor, iar cu cealaltă arătând mereu spre hârtiile răscolite de pe birou. Îi trecu prin cap gândul că s-ar putea totuși să se fi înșelat, judecându-l greșit pe stăpânul fermei și disprețuindu-l fără vreun temei.

Se strădui deci să asculte cu mai mare atenție, dar în același timp examina ceea ce vedea împrejur. Ochii lui întâlniră patul răvășit: rufăria lui era mototolită, se vedea că e folosit și peste zi. Pe cearceaf căzuse scrum de țigară, iar peste cărțile uitate pe noptieră și pe covor se așternuse un strat subțire de praf. Când cercetă mai în amănunt totul, văzu că pe pereți fuseseră fixate, în cuie, fel de fel de imagini decupate din reviste ilustrate, înfățișând femei pe jumătate goale, cu părul tuns scurt, în poziții care de care mai necuviincioasă.

Într-un colț, pe-o masă scundă, descoperi și un aparat de radio. Pe el se îngrămădeau, în dezordine, o mulțime de cărți și hârtii.

Fără să vrea, îl întrerupse pe cel ce vorbea:

— Ia te uită, ai și radio! Își dădu seama că omul trebui să facă un efort spre a-i putea înțelege vorbele.

— Cum ? Radio, zici ? Radio ? Hm, da. Nu funcționează, afurisitul ! M-a costat două mii de mărci, anul trecut. Adică nu... Două mii și opt sute. Stai, mi-aduc aminte precis: am dat pe el și mai mult, peste trei mii. Dar nu-i bun de nimic. Mi s-a urât să-l tot dreg. Dracu să-l ia !

— Antenă are ?

— De unde să aibă ? Dacă a funcționat și fără ea, înseamnă că n-are nevoie de antenă. Dacă ar avea, aș fi nevoit să mă cațăr mereu pe acoperiș, și n-am nici o poftă de una ca asta. Dar să lăsăm aparatul. Grădina... privește! Va avea cinci sere. Măine te poți apuca fără întârziere de treabă. Va trebui să faci întâi de toate cadrele geamurilor. Apoi vom cumpăra sticlă de la oraș, ai să croiești ochiurile de geam...

În timp ce omul vorbea, Aaltonen privea fereastra. Se apropie de ea, deoarece nu-i venea să-și creadă ochilor: amândouă ferestrele fuseseră bătute în cuie! în vreo zece cuie mari... Aerisirea încăperii se făcea, așadar, printr-un ochi de geam de sub tavan, care avea un lanț. Fereastra nu se putea deschide decât spărgând geamurile.

— Cincizeci de meri înseamnă cel puțin cinci mii de mărci pe an — continuă omul, cu mâna cufundată neglijent în buzunar, în timp ce cu cealaltă mâzgălea niște cifre pe o coală de hârtie. Orice soi indigen e potrivit, iar recolta se vinde până la ultimul măr. Dacă va fi să sporească consumul, soiurile străine vor putea fi impuse cu taxe vamale atât de mari, încât toată țara va cultiva mere, fiindcă asta va fi cea mai rentabilă dintre îndeletniciri. Cu această parte a afacerii suntem deci lămuriți, să trecem acum la pătlăgele și castraveți! Evident, țărâtimea năroadă nu se pricepe la astfel de lucruri sau nu prea știe cum să le înceapă. Incultură și trândăvie spirituală în toate domeniile! Ei singuri sânt de vină că nu pot să trăiască de pe urma pământurilor lor și că, în fiecare zi, li se licitează câte-o casă. Sânt gata să fac prinsoare că această grădină de zarzavat va renta, în numai cinci ani, mai mult decât tot ogorul arabil. Venitul va fi folosit, firește, numai pentru mărirea suprafeței grădinii, fiindcă ea este esența. Ea va trebui dezvoltată și îmbogățită cu sere noi, care se pot încălzi iarna. Pe urmă cumpărăm un camion uzat și ne transportăm produsele, de două ori pe săptămână, la târg...

Aaltonen nu știa ce să răspundă. Căuta cuvintele cele mai adecvate, și când limbutul tăcu brusc, după o cumplită injurătură, remarcă potolit:

— Oricum, era bine să fi stabilit de astă-toamnă locul serelor și să fi răscolit pământul la timp. În timpul iernii trebuia să cari aici pământ roditor și nămol. Gunoiul e așa de puțin, încât abia ajunge pentru arături.

— La naiba cu arăturile ! Nu aduc nici un ban ! — izbucni omul, și buzele grase i se contractară.

— Mai trebuie să știm, de la bun început - continuă Aaltonen — la ce distanță e piața cea mai apropiată, dacă avem vreun concurent sau ba, la ce preț se vând zarzavaturile toamna, și multe altele. Morcovii și varza nu se strică, rezistă la transport, de asta nu vorbesc despre ele, deocamdată. Pătlăgelele însă, dacă se vor coace cumva, ai să le poți da la porci. Cât despre căpșuni...

Omul înșfăcă furios maldărul de hârtii din fața sa și prinse să bombănească în sinea lui un fel de înjurătură, pe care o repetă de mai multe ori. Aaltonen nu înțelegea ce mormăie. Când ieși din odaie, închizând prudent ușa în urma lui, omul ședea încă acolo, în fața biroului său, cu un teanc de hârtii în mână și mormăia, cu zăduf, aceleași cuvinte neînțelese. Văzu în ușă o broască nouă și puternică, în care cheia nu se putea vâri decât pe dinafară. Deocamdată însă nu era nici cheie întru-însa.

În încăperea mai mică, aruncă o privire fugară înspre patul îngust și curat.

Ajungând în bucătărie, o întâlnește pe femeie, care isprăvisese între timp mulsul și intrase cu donița de lapte în mână. Văzându-l de unde venea, ea tresări involuntar. Îi relatează în grabă toată întâmplarea, fără să mai adauge și părerea sa asupra celor auzite.

— Trebuie să fac niște ferestre de seră. Măine încep cadrele pentru geamuri. Va trebui să aducem sticlă de la oraș...

Tăcu brusc, fiindcă nu știa dacă trebuie sau nu să spună: „Asta e dorința stăpânului“, eventual: „Așa vrea domnul“. Cum ambele i se păreau deopotrivă de imposibile, preferă să tacă.

Se aflau singuri în casă. Seara, pe vremea aceasta, după ce sfârșeau munca de peste zi, mai stăteau câteodată de vorbă. Aaltonen simțea uneori că e gata să-i povestească tot ceea ce nu-i putuse spune în prima zi, deși își dăduse seama că așa s-ar fi convenit. Lucrul asta e însă din caleafară de greu! Amânăm de la o zi la alta și târăgănam mărturisirea, în speranța că mai târziu are să ne fie mai ușor sau, poate, nici nu va mai fi nevoie de vreo mărturisire, deoarece totul are să se aranjeze și fără asta.

Femeia ședea pe lada de lemne, cu mâinile încrucișate în poală, și privea țintă în ochii lui. Părul ei era tot atât de lins pe fruntea arsă de soare — și n-apucase încă să-și lepede cizmele, cu care umbla prin grajd, murdare de gunoiul de la vite. Privea neclintit și cu gravitate.

— El nu contează în casa asta — făcu ea și arătă cu degetul spre ușa încăperii mici. Orice ți-ar spune, orice poruncă ți-ar da, fă ca și cum n-ai fi auzit nimic, îți repet, Aaltonen, spusele lui nu cântăresc nimic, absolut nimic. Dacă cere sau încearcă să te amenințe, să nu te sinchisești câtuși de puțin... E cel mai bun lucru pe care îl poți face, crede-mă.

Vorbea cu răceală și seriozitate, fără să clipească măcar din gene. Nici mâinile strâns încheștate în poală nu tresăriră.

Aaltonen își feri, fără să vrea, privirea.

— Bine — rosti el încetitor.

În ziua aceea se așezară la masă numai ei trei. Din odaia de alături nu se auzea nici un zgomot. De astă dată, bărbații nu mai unseră pe feliile de pâine margarină, ci untură albă de porc, presărată cu sare zgrunțuroasă.

— Asta e adevărata hrană a plugarului — zise bătrânul.

Cu cât mâncarea era mai puțină, cu atât se simțea mai bine. Peste pâinea uscată mai bău doar o înghițitură de lapte, ca s-o înmoaie, dar se simțea sătul de-a binelea. Dintre toți trei, el singur rosti binecuvântarea bucatelor din față. Înainte de a se așeza la masă, împreunase mâinile și îngânase câteva cuvinte, cu capul plecat. Se vede că, în copilărie, răbdase multă foame și-i intrase în fire această cucernică cinstire a pâinii.

Mai târziu, Aaltonen luă asupra sa și o parte din îndatoririle bătrânului: căra apă de la fântână, rânea grajdul când îi rămânea răgaz pentru asta și tot el spârgea lemnele pentru bucătărie.

De semănatul propriu-zis nu se apucase încă, fiindcă, din câte auzise de la bătrân și din ceea ce văzuse cu propriii săi ochi când examinase lăzile cu semințe, avea motive temeinice să zăbovească, o dată ce de calitate seminței atârna recolta.

Despre grădina de zarzavat nimeni nu-i mai pomeni nimic. Într-una din seri însă, în timp ce Aaltonen trebăluia în grajd, intră deodată omul cel buhav, după ce stătuse câțiva timp la pândă, în ușă. Se apropie cu băgare de seamă, ferindu-se să nu calce cumva în bălegar. Ținea în mâini o creangă groasă, zgâriind cu ea pântecul vacilor, ca un puști răutăcios și fără ocupație. Izbuti anevoie să intre în vorbă cu Aaltonen, deși pentru asta venise. Aaltonen rânea cu furca bălegarul și

întindea așternut proaspăt sub vite, prefăcându-se că nu-i vede. Deodată însă se pomeni cu el alături, șoptindu-i la ureche cu glasul răgușit:

— N-ai cumva rachiu, prietene?

Nu răspunse. Omul își înghesui și mai aproape obrazul: pielea i se deslușea vineție din întunericul grajdului, iar bărbia îi dărdăia cumplit.

— Să-mi aduci niște rachiu, dacă te duci în sat, vrei ? Ți-l plătesc, să n-ai teamă.

Aaltonen smuci ușița de scurgere și deșertă, cu mișcări domoale, bălegarul umed peste grămada de afară. Omul de lângă el continua să șoptească tainic, cu pumnii strânși neputincios, aruncând din când în când câte-o privire în urma lui, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu fie auzit.

— Săptămâna viitoare voi avea bani, bani mulți. Am și scris băncii să-mi trimită. Să nu uiți să-mi aduci niște rachiu; sâmbătă ai de la mine o sută de mărci. Vrei? Fie, îți dau două sute, numai să-mi aduci rachiu.

Furca icni puternic, azvârlită cu toată puterea de Aaltonen, într-un colț.

— Șobolani afurisiți!

Omul făcu un salt înspăimântat îndărăt, până în mijlocul grajdului. Când înțelese ce se întâmplase, se bălbâi cuprins de groază, gata să se prăbușească.

— Ce faci ? Vânezi șobolani ?

Apoi, înainte de a ieși, izbi furios cu creanga spinarea unei vaci. Animalul se zbătu speriat, smucindu-se cu furie în lanț.

Aaltonen desprins furca înfiptă în scândura putrezită și pipăi induioșat locul dintelui rupt. Pe urmă se apropie de staul și mângâie vaca lovită, care tremura încă. Mâna care mângâia, tremura și ea.

III

Zăpada se topise. Curtea fermei strălucea într-o nuanță palidă, verzuie, iar pe coasta stâncoasă a muntelui brazii începeau să se dezmoștească. În fiecare seară, bătrânul vâslea pe lac în luntrea lui lată; cufunda năvodul la îmbucătura pârâului, acolo unde apa, îngustă cât o fâșie, se prăvălea umflată peste prundiș, ca să alerge apoi, spumoasă și clocotitoare, înspre râu. Luntrea de pescar semăna cu covata în care se frământă pâinea; Aaltonen nu văzuse niciodată o luntre atât de ciudată ca formă, deoarece pe meleagurile de unde era el de obârșie bărcile aveau o cu totul altă înfățișare. Se spunea că, în timpul verii, pârâul seacă de tot, dar nu-i venea să creadă. Deocamdată susura vesel și sprinten, printre brazii, pe care răsăriseră mlădițe gingașe, de lângă sauna.

Într-o dimineață strălucitoare, în timp ce se pregătea să iasă la câmp cu căruța încărcată de bălegar, îl zări pe bătrân ducând țațoș pe umeri o prăjină de care atârnavă trei știuci zdravene. Era cea mai bogată pradă din ast an. Când ajunse lângă Aaltonen, se opri în fața lui și, ștergându-și mulțumit fruntea nădușită, obrazul i se însenină, iar în colțurile gurii i se furișă un zâmbet bun.

Nu vroia să treacă pe lângă el fără să-i arunce o vorbă; și, pe urmă, nu era rău să mai odihnească nițel iapa. Un simțământ ciudat îi cuprinsese inima. I se păru că abia acum se trezește dintr-un somn lung și apăsător, ca și cum ar începe în sfârșit să deslușească de departe adevăratul contur al lucrurilor... Parcă se apropia eliberarea și se topeau chingile ce-l ținuseră ferecat în îmbrățișarea lor. Iar viața care avea să urmeze de acum încolo îl ademenea, mai bună, mult mai bună, decât aceea de până azi. De asta vorbea acum cu mai multă tragere de inimă și îi făcea bine glasul altora.

Lunganul bătrân înălță prăjina: știucile erau aproape negre, fiindcă peștii aceștia trăiesc în nămol, acolo unde apa e înnegrită de mâl. Cel mai mare dintre pești căsca încă o gură sângerândă, lăsând să se vadă dinții ascuți ai animalului de pradă. Aaltonen se gândi că și sub oglinda netedă și albastră a lacului se zbate aceeași veșnică și cruntă luptă între viață și moarte.

— De-acum — zise voios bătrânul — vom avea și carne lângă pâine, cel puțin o bucată de vreme.

Îl privi lung și văzu mulțimea ridurilor din jurul ochilor lui spălăciți, apoi observă că bietul bătrân se speriasă oarecum de apropierea neașteptată a străinului. Se stimau unul pe altul, și faptul că își recunoșteau unul altuia însușirile îi apropiase, în ciuda diferenței mari de vârstă. Munceau amândoi același pământ sleit — pământul acesta zgârcit de munte, pe care, odinioară, în vremurile de altădată, l-au sfărâmat strămoșii la poalele stâncilor înfricoșător de tari.

Azi era însă o dimineață senină și strălucitoare, cu un soare care zâmbea, iar în casă aveau mâncare proaspătă. Căluțul bătrân își înălță capul în fața căruței încărcate până-n vârf și necheză prelung și chemător, în văzduh.

— Să-mi spui, fără teamă, Hermann — făcu bătrânul, apucând de coadă știuca cea grasă. Dar pe tine cum te cheamă ?

— Mă cheamă Jonni.

Zăboviră câțva timp, tăcuți, în același loc. Bătrânul lung și uscățiv, îmbrăcat în mantia lui peticită și bălăbănind pe umeri creanga de răchită, cu cele trei știuci, și Aaltonen tot atât de slab, însă vânos și voinic, rezemat de marginea căruței și jucându-se distrat cu hățurile.

— N-are să ne ajungă bălegarul.

Întoarseră amândoi ochii spre pământurile de pe costișă: răsăreau ici-colo grămăjoare sărace de bălegar.

— Sămânța e și ea slabă — spuse îngrijorat bătrânul.

Aaltonen ar fi vrut să-l întrebe de ce se izbesc mereu de același zid de nepătruns de câte ori e vorba să se procure cele strict necesare pentru casă. Asta nu era însă treaba lui. De ce să se amestece ? Rostul lui aici este de a munci și a face numai ceea ce îi îngăduie mijloacele la îndemână.

— Ne-ar trebui îngrășământ artificial, să putem înlocui bălegarul — începu el, dar îi păru rău chiar de atâta, astfel că nu mai continuă.

— Ne sosesc câțiva saci de cărbune animal. Dar... oricum... recolta e în mâinile Domnului. Totul atârână de timp, de ploaie, de vânt. În zadar ne stoarcem noi puterea, nu putem încovoia pământul după voința noastră. Mai demult, oamenii trăiau tot din roadele pământului, cu toate că pe vremea aceea nu erau nici economiști, nici școli de specialitate. Fiindcă, oricât ar fi de vlăguit un pământ, tot produce el ceva, dacă vrea. Dacă nu vrea, degeaba se sfătoșește omul, degeaba vrea să-l căznească, fiindcă nu-i merge nici cum. Întreaga noastră știință nu-i mai mult decât o adiere de vânt.

Tăcură iar un timp, pironiți în același loc, în bătaia soarelui strălucitor. Mugurii gingași ai mestecenilor luceau violeți în desiş; deasupra lor, în văzduh, o pasăre cânta cu glasul răgușit de atâta încântare.

— Dumneata ai îmbătrânit aici, la fermă, nu-i așa, moș Hermann ? De asta cunoști atât de bine toate chițibușurile.

— Sânt de multă vreme aici, dar nu din copilărie. Familia noastră s-a risipit în multe părți; eu sânt ultimul care mai scurmă pământul, ceilalți s-au așezat la oraș. Nu zic, cândva am hoinărit și eu... să văd lumea. Am fost și marinăr. Când m-am întors acasă, unchiul meu Joase a murit. L-am găsit pe câmp, am să-ți arăt eu unde anume. Se dusesse s-aducă acasă caii, săraca. I-a plăcut toată viața să muncească și iubea grozav pământul. Într-o zi apoi, inima lui s-a saturat de-atâta trudă.

— Dar asta... de-aici ? — întrebă el, împungând cu capul văzduhul în direcția casei. Aaltonen se frământa demult să pună această întrebare; sosise acum clipa să se încumete.

Zămbetul senin pieri deodată de pe obrazul bătrânului, șters parcă de o mână nevăzută. Nu răspunse mult timp; când apoi începu, vorbi cu chibzuială, cântărind fiecare cuvânt.

— Să tot fie trei ani de când au venit. Până la venirea lor, ferma fusese câțva timp pe mâini străine. Mie, puțin îmi păsa. Nu m-am sinchisit nicicând cine mi-e stăpân, numai să-mi primesc pâinea de toate zilele și să am unde să-mi culc capul după lucru. Azi, din păcate, nu mai sânt în stare de munci grele. Dacă ar cu plugul de dimineață până la prânz, mi-ajunge: fie că vreau, fie că nu, trebuie să las lucrul baltă. De altfel, n-o prea duc bine nici cu pieptul. Oricum, vremea îl macină pe om...

— Au venit de la oraș ? — continuă să-l descoasă Aaltonen pe bătrân, dar nu primi nici de astă dată răspunsul cuvenit.

— Alfred... bărbatul... face parte din familia asta; a moștenit ferma de la maică-sa. I se zice „inginer“, dar nu știu dacă i se cuvine titlul ăsta. De bunică-sa îmi aduc aminte foarte bine. S-a refugiat în casa părintească, biata, împreună cu copilul... ca să moară aici. Știu asta din povestirile mamei. Bărbatul ei era bețiv. A venit și el la înmormântare, și a găsit sicriul încă deschis... Maică-mea l-a apucat de mâini când a încercat să scoată verigheta din degetul moartei. Pe urmă, i-am pierdut urma. Se spune că ar fi cutreierat ani în șir prin Rusia. Prin aceste locuri nu s-a mai întors

niciodată, și nici despre el n-am aflat vreo veste. Și-a lăsat însă aici sângele, drept moștenire, lui Alfred...

Privea spre lac, în timp ce vorbea. Era zgârcit la vorbă și foarte rezervat, și Aaltonen își dădu seama că regretă până și cele povestite, deoarece are impresia că a spus prea multe despre stăpânii fermei.

— Ia te uită cum s-a înălțat soarele, în timp ce noi ne tocăm vremea stând la taifas — spuse el, smucind hățurile.

Bătrânul porni și el către bucătărie, cu știucile atârinate de prăjina din spinare.

Omul din încăperea cea mare era pe zi ce trece tot mai agitat. Primăvara nu-i preia de fel. Lua parte la muncile fermei, împrăștia bălegarul sau aduna migăind rădăcinile din pământul proaspăt răvășit. Se fălea apoi că deștelenise singur solul pietros sau blestema că trebuia să-și căznească mâinile, cu toate că există în lumea asta dinamită care distruge, fără vreo trudă, rădăcinile. Ciupea de ici și colo, găfăind plin de nădușeală, și nu era niciodată în stare să muncească liniștit, în ritm domol și sănătos, ca țăranii. Când se apuca de vreo treabă, lucra ca un animal înjugat vreme de-o oră sau două, până când sudoarea îi curgea șiroaie pe tot trupul. Își azvârlea atunci cămașa leoarcă și, lăsând în plata Domnului totul, se tolănea în iarba de pe coasta muntelui. Alteori găsea cine știe ce pretext spre a putea părăsi lucrul: ba că s-a rupt coada sapei, ba că s-a știrbit tăișul toporului — pe care chiar el îl izbise, intenționat, în vreun bolovan. Atunci se apuca să injure și să afurisească, susținând că nici cel mai harnic muncitor n-ar face mare lucru cu unelte atât de proaste, dracu s-o ia de gospodărie mizerabilă! Apoi se apuca să arunce cu pietricele în găinile care ciuguleau pe pajiștea proaspătă.

Seara se plimba prin curte, vărându-și peste tot nasul, trăgând cu urechea prin toate ungherele și tupilându-se ba ici, ba colo, pe urmele fiecăruia. Dădea de zeci de ori fuga la fântână să bea apă, sau lăncezea ceasuri în șir înaintea șopronului de fân, privind încremenit la satul din vale.

Într-o noapte, Aaltonen se deșteptă de o zarvă ciudată. Se auzeau glasuri, iar undeva o mână furioasă zgâlțâia o ușă. Se ridică în capul oaselor și trase cu urechea. Deodată tot corpul îi înlemni, în timp ce își simți inima bătând nebunește în coșul pieptului. Omul ou fața buhavă încerca să iasă din cușcă. Mai întâi ciocăni domol, apoi prinse să lovească și să izbească ușa care ducea în dormitorul femeii. Aaltonen o auzi că se scoală și vorbește cu soțul ei prin ușa închisă. Nu deslușea prea clar cuvintele, dar înțelegea că încearcă să-l calmeze. Apoi, deodată, cineva făcu zgomot în pridvor. Bătrânul Hermann lovea cu pumnii în perete și răcnea de se zguduia toată casa:

— Liniște sau sparg capul cuiva !

În clipa aceea se făcu o liniște ca de mormânt; Aaltonen însă ascultă încă mult timp, treaz și încordat, zvonurile nopții. Ațipi într-un târziu, sleit de munca de peste zi.

Cele întâmplăte nu-l interesau. Nimeni nu-i ceruse ajutorul, nimeni n-avea nevoie de el.

În sinea Lui se petrecea însă altceva. Se sperie de-a binelea de propriile sale gânduri. Căci în zadar căuta să-și ascundă lui însuși adevărul; cele întâmplăte îl interesau și pe el, îl interesau chiar foarte mult cele petrecute în încăperile casei. Bătăile inimii lui înfrigurate o dovedeau îndeajuns.

În zilele ce urmară, femeia păru neliniștită. Obrazul i se crispa nervos, iar ochii ei încărcăți de presimțiri rele exprimau o implorare mută. Aaltonen nu se putea însă apropia de ea. Tocmai el, un străin ! Nu i-ar fi primit ajutorul, ba, de cele mai multe ori, cuvântul cel mai neînsemnat ajungea ca să-i înțepenească obrazul, iar privirile să-i redevină dure și reci, ca înainte.

Uneori, seara, după ce isprăveau cu cina, Aaltonen urmărea pe furiș, de pe lavița lui, fața stranie a stăpânei, și o dureroasă căldură îi inunda inima. Suferise și el de ajuns, deși de un timp încoace se deprinsese să alunge din minte amintirile trecutului. Știa astfel cât se poate de bine ce înseamnă să priveghezi amarnic nopțile și să te zburci ziua în chinuri. În deznădejdea sa, ajunsese chiar să-i treacă prin minte gândul răzbunării, al omorului... Ar fi dorit să-i sară în ajutor, cu toate puterile sale, dar îi era peste putință, căci femeia nenorocită și singuratică se izola în ea însăși cu o asprime fără cruțare.

Discutără într-un târziu despre ceea ce era mai urgent de făcut. Cu aratul și grăpatul isprăviseră. Pământul mai aștepta acum doar sămânța, ploaia și vântul. Dar ovăzul nu voia să încolțească de fel; fusese năpădit de buruiiană. Vacilor trebuie să li se dea nutreț, pe lângă iarba firavă, altminteri nu vor avea lapte la vară. Vaca dă lapte după cum mănâncă. Ar mai trebui apoi...

Femeia însă abia clătină din cap, cu atâta stângăcie și deznădejde, încât Aaltonen, care o socotea din cale-afară de dărză, încăpățânată și călită, înțelese deodată totul.

— Toate-s cu puțință, numai să vrei — zise, îl și i-ar fi plăcut s-o poată convinge de un lucru pe care nu-l simțea nici el.

Femeia ridică ochii și privirea ei păru că se îndulcește pe-o clipă. Aaltonen n-o văzuse niciodată încă zâmbind. Locul unde nimerise era sumbru și trist. Lacul cu apa neagră ca de smoală, stâncile râpoase și ogoarele sterpe, bătrâne, sleite, toate erau pustii și dezolante. Iar iapa albă din grajd era, la rândul ei, prevestitoare de cine știe ce năprasne. Zâmbetul îngheață în astfel de locuri pe buzele omului, iar soarele de primăvară se înfășoară în umbre posomorâte. Dar, oricum, cerul privit de aici pare totuși mai înalt... îndeosebi în fața casei. Nici când încă nu văzuse un cer asemănător, nici în sat, nici înainte, când trăia la oraș. Cu atât mai puțin din părculețele acelea — cu brazi croiți pe aceeași măsură — din jurul locuințelor muncitorilor de la fabrică !

Revăzu într-o clipită imaginea de odinioară în fața ochilor, dar o destrămă cu un singur gest. Începuse să nu-l mai doară. Era ca și când o porțiune din creierul lui ar fi fost insensibilă. Amintirea mai stăruia, cu toate acestea, și își dădea bine seama că, odată, demult, părculețul acela sărac de oraș îi aparținuse. Dar durerea se evaporase cu timpul, așa cum se va evapora într-o zi și acest tablou. Încetul cu încetul se va spulbera pe vecie, ca și cum n-ar fi existat niciodată aieva. E mai bine, mult mai bine așa.

Treptat însă situația se mai îmbunătățise. Vânduseră măcelarului din sat vițelul și suma primită depășise cheltuielile de hrană. Cumpăraseră de la cooperativă sămânța necesară, și bătrânul Hermann porni să răsfoiască un calendar jerpelit, ca să afle întriu-însul perioadele prielnice însămânțărilor. Fiindcă trebuia să-și împartă timpul după sfaturile din calendar.

— Mai așteptăm — potolea el nerăbdarea lui Aaltonen, cu toate că zilele se scurgeau una după alta călduțe și însorite, pământul înverzise pretutindeni și arăturile așteptau doar însămânțarea. Ai face mai bine să crezi și tu în lună. Ea știe mult mai multe despre însămânțări decât toate bibliotecile agronomilor la un loc.

La început, Aaltonen zâmbi cu neîncredere. Dar numai la început. Fiindcă încetul cu încetul își însuși și el felul de a gândi al bătrânului, simțind că toate celelalte — fabricile, cărțile, universitățile, aparatele de radio și automobilele care aleargă pe șosea — sânt lucruri false și lipsite de vreo importanță. Singur pământul există cu adevărat. Cu timpul, se obișnuie să-l privească cu alți ochi pe bătrânul lung și slab care răsfoia cu mâinile lui vânoase calendarul ponosit. I se părea că e un inițiat al vreunei științe oculte, care cunoaște mai adânc tainele astrilor și pe-ale pământului decât oricare alt muritor. Ce putere hotărăște oare calea filoanelor de apă în măruntaiele pământului? Și ce forță deșteaptă la viață, în aceleași măruntaie întunecate, sămânța uscată și rezistentă ? El nu se simțea în stare să răspundă la aceste întrebări; bătrânul Hermann însă poate că ar fi fost. Se găsea acum mai aproape de pământ decât muncitorul de fabrică de odinioară.

Într-o bună zi nu mai dădură de urma omului cu fața buhavă. Într-un amurg, când Aaltonen se întorcea de la câmp, femeia îl întâmpină în curte. Venise aproape alergând, cu brațele pe jumătate întinse și cu glasul schimbat în mod neobișnuit, agitat și tăios. Se vedea că nu-și mai poate stăpâni nerăbdarea.

— Aaltonen ! Nu l-ai zărit cumva ?

N-o auzise niciodată spunându-i bărbatului ei pe nume. Uneori făcea doar un semn din cap către ușa: „Asta de-aici“. Acum lipsise de acasă vreo două ore; fusese în sat, după niște cumpărături, și în lipsa ei omul se făcuse nevăzut.

— Nu l-am văzut toată ziua — răspunse Aaltonen, privind-o lung și compătimitor. Își dădea seama că întâmplarea are destulă însemnătate și că ascunde un pericol oarecare. N-avea însă nici o poftă să pună întrebări de prisos.

Bătrânul Hermann se ivi și el din magazia de lemne, cu toporul în mână. Se îndreptă spre casă, fără să pună vreo întrebare. Aaltonen îl urmă, după o scurtă șovăială. Femeia rămase singură, în mijlocul curții, frângându-și mâinile de deznădejde.

Bătrânul și Aaltonen intrară în casă. Ușa încăperii vecine era larg deschisă. Placa din alamă, pusă ca siguranță la broască, dispăruse, smulsă din interior; se vedea lemnul alb pe locul spărturii — în dormitorul femeii, sertarul de sus al scrinului fusese forțat. Documentele și scrisorile erau neatinse, dar cutia de metal în care se aflau banii fusese golită. Nu umblase la ea din ziua când vânduseră vițelul.

Fața bătrânului nu trăda nimic. Avea o expresie dură, întunecată. Dar când vorbi, glasul lui era deplin liniștit:

— Și-o fi însușit, cine știe cum, dalta și ciocanul, pândind prilejul s-o șteargă. Ieri am băgat de seamă că mi-a dispărut ciocanul, și-mi munceam creierul să-mi aduc aminte unde l-am lăsat. Mi-am spus că, poate, l-ai luat tu. Acum însă s-a întâmplat, și pace! Ce să mai lungim atâta vorba...

Nu-i tresărise nici un mușchi pe față, dar mâna i se încleșta la răstimpuri pe mânerul toporului. Îl adusesese parcă înadins, ca să aibă ce să strângă în pumni. La urma urmei, nu e chiar atât de rău când omului i se mai înfierbântă când și când sângele. Inima lui Aaltonen se zbătea înnebunită, gata să-i spargă coșul pieptului.

— Crezi că... se mai întoarce ? — întrebă el cu glasul sugrumat. Poate că, în taină, spera să scape pentru totdeauna de duhul rău al casei.

— Aș, lucrul rău nu pierе — răspunse sec bătrânul, și se întoarse în bucătărie.

Aaltonen se duse iar în grajd, unde mai avea de rânit. În curte, trecu pe dinaintea femeii, fără să îndrăznească s-o privească. Respirația ei greoaie și mimule, pe care și le frângea deznădăjduită, i se păreau mai sfâșietoare decât plânsul cel mai nestăvilit. Căci lacrimile ușurează, chiar dacă ard și mistuie trupul omului.

Aaltonen simți că nu poate să fie vorba de un necaz oarecare sau de vreo supărare obișnuită. Femeia aceasta singuratică, cu privirea atât de aspră și de neîndurătoare, se zbătea acum, în liniștea nemărginită din curte, pentru propria ei viață, pentru mântuirea propriului ei suflet.

O parte din ființa ei, mândria-i neînduplecată, încăpățănarea și toată amărăciunea ei răzvrătită, înfruntă acum și se măsoară cu cealaltă, cu tot restul ei de feminitate slabă și neajutorată. El, străinul, nu care cumva să încerce s-o ajute; să stea deoparte, ascuns în întunericul din grajd, acolo, lângă căldura molcomă a dobitoacelor. E mai bine așa. Ființele acestea, mândre până și în amărăciune, nu pot să îndure privirea altora în clipele lor de mare umilire. De ce ar fi martorul descurajării ei ? Ar uita greu această înfrângere și, poate, nu i-ar ierta niciodată lipsa de înțelegere, lui, străinului care, fără voia lui, i-a sporit mâhnirea în loc s-o cruțe.

Se gândi mai întâi să taie muntele de-a curmezișul, până la stația de cale ferată, sau să coboare iute spre șosea, în calea autobuzelor. Știa că acum totul e zadarnic, dar nu mai putea să îndure inactivitatea. Simțea un imbold puternic să se miște, să încerce ceva, orice, chiar dacă ar fi fost fără rost. Să nu mai vadă chipul înfricoșător al femeii, cu mâinile atârând fără vlagă de-a lungul trupului și clătinând capul, cu ochii închiși, ca să-și ascundă deznădejdea din priviri... Nu aprinse felinarul, ci rămase așa, în grajd, până se întunecă de-a binelea. Mai șovăi încă și atunci, dacă să intre sau nu în casă. Fereastra se luminase, iar înăuntru cina săracă era pregătită, ca în alte dați. Mâncară toți trei, fără să scoată o vorbă.

A doua zi, Hermann repară broasca și puse un drug solid de fier în locul vechi. A treia zi, măcelarul veni după juncă. O legară de coarne după căruță, căci bietul animal nu se lăsa dus în ruptul capului. Auziră încă mult timp mugetul amarnic ce se îndepărta. Sămânța comandată trebuia însă plătită. Aaltonen observase și în alte ocazii că aici, la fermă, nu se cumpăra nimic pe credit.

— Tot n-ar fi fost o vacă bună de lapte — zise femeia într-un târziu, cu aceeași privire aspră și înghețată. Am dat-o prea de timpuriu la gonit și nu ne-am ales de pe urma ei cu nimic...

Amândoi știau însă că nu e adevărat. Aaltonen adună în tăcere frânghia de pe iesle. Nu mai avea nici un rost să rămână acolo, după ce vânduseră junca. Ieși domol din grajd.

Trecu o săptămână amărâtă. Semănară cu bine grâul și ovăzul. În lipsa unei semănători, bătrânul Hermann cutreiera arăturile, cu traista roasă atârnată de grumaz și arunca sămânța în brazdă. Nu prea făcură în acele zile risipă de vorbe. Parcă le-ar fi jefuit cineva toată frumusețea, nerăbdarea și bucuria sărbătorească a însămânțărilor.

Dar în inima celor trei oameni mocnea altceva; un lucru despre care nici unul din ei n-ar fi vorbit pentru nimic în lume și pe care nu îndrăzneau să și-l mărturisească.

Apoi, într-una din zile, femeia ieși pe arături ca să-l cheme acasă pe Aaltonen. Se lăsase un frig usturător. Suflase peste noapte un vânt aspru dinspre miazănoapte, biciuind sălbatic apa lacului. Femeia pășea calm, fără vreo grabă, peste ogorul proaspăt arat. Aaltonen opri calul în mijlocul brazdei, ca s-o aștepte. Nu se mai întâmplase niciodată până atunci să vină după el, afară, la câmp. Asta nu putea să fie un semn bun, se gândi, și inima i se strânse de îngrijorare.

Stăteau acum față în față, pe arătura reavănă, spulberată de vânt, și se priveau în adâncul ochilor. Femeia își plecase capul în pământ. Nu era, de altfel, la cea dintâi umilire. Aflându-se la capătul puterilor, trebuia să ceară cuiva ajutorul. Nu venise de astă dată la argatul ei, la muncitorul pe care îl plătea, ci la un om, la bărbatul în care putea să aibă încredere, care era oricând gata să-i

dea o mână de ajutor și n-o stingherea nicicând cu întrebări de prisos. Simpla lui prezență acolo însemna o consolare, un ajutor.

Uitându-se în ochii femeii, Aaltonen uită deodată de toate, de arături, de pământ și de viața lui de până atunci. Era acolo, în fața lui, dreaptă ca trestia, cu capul semeț și fața înăspriță de vânt. Își pieptănase, ca de obicei, părul lins pe spate și, prin bluza deschisă, la gât, îi vedea pielea albă, năpârlită de soare. Voinică femeie, suplă și puternică!... Și frumoasă, cu tot chinul ei, mândră și de-o voința neclintită !

Chemarea mută a femeii trezi în sufletul bărbatului dorința lui de a o ajuta, de a o sprijini cu toată dibăcia dezinteresată de care se simțea în stare. Răspunse fără să mai stea pe gânduri și fără să-și inchipuie că ar putea cere ceva în schimb, vreo răsplată oarecare.

— Aaltonen, n-ai vrea să te duci în sat cu bătrânul ? Ar trebui să-mi aduceți bărbatul... Mi-au trimis vorbă că-i acolo. E... oricum... bărbatul meu.

Hermann aștepta în curte, gata de plecare, își pusese hainele de sărbătoare și își îndesase până la urechi pălăria neagră, învechită. Când rămaseră numai ei doi în curte, îi spuse:

— Ne-au trimis vorbă printr-o fată din sat că-s acolo, în grajdul lui Ylitalo. Au băut toată noaptea, fără oprire. Alfred a adus rachiu de la oraș și bea cu doi tăietori de lemne și cu Ylitalo, gospodarul. Nevasta lui și-a trimis fata să ne vestească, fiindcă vrea să-și ducă bărbatul acasă. Să fim gata de orice, pentru că s-ar putea ca treaba să nu meargă tocmai strună și să dăm de vreo belea... Sunt patru la număr și beți turtă.

Aaltonen duse mâna la brâu, dar bătrânul clătină din cap.

— E mai bine să-ți lași acasă cuțitul; scoate-l chiar acum de la brâu, până te văd. Ai să găsești tu pe drum o scândură din careva gard, de care să te poți folosi. Ia privește ce duc eu, ca să fiu sigur... — își descheie surtucul de sărbătoare și scoase din buzunar un bici de modă veche. — Am învățat să-l mânuiesc de pe vremea când eram marinăr. Chiar dacă azi nu mai sânt flăcău, nu mă las chiar cu una, cu două, fii pe pace! Tu răfuieste-te cu doi, pe ceilalți lasă-i în seama mea!

Porniră unul lângă altul, pe drumul ce cobora către sat.

Când ajunseră însă acolo unde socoteau că nu mai pot fi văzuți din casă, iuțiră pasul fără să-și dea seama. Bătrânul se îneca de graba cu care mergeau; obrazul i se învioră și în priviri se strecură ceva parcă din puterea lui de altădată. Trecuse așadar așteptarea apăsătoare, tânjeala aceea care biciui nervii. Sosise, în sfârșit, clipa cea mare când trebuia și el să se amestece.

Aaltonen, la rândul lui, era plin de însuflețire. Din clipa când se pomeni în toiul faptelor limpeзите, după îndelungata băjbăială în pâcla îngrijorării, fără țință, avu impresia că întreaga lui ființă a crescut. Vedea acum totul clar și le înțelegea pe toate. Bărbatul trebuia adus acasă; asta le-o ceruse femeia. Cel ce se împotrivește poruncii, va fi doborât. În ceea ce îl privește, n-ar sta o clipă la îndoială. De când știa ce are de făcut, se simțea în stare să se răfuiască până și cu o jumătate de duzină de voinici.

Pașii lor înaintau alături și, nu peste mult, ajunseră la șosea. Nu schimbaseră până acum nici un cuvânt, dar în ținuta lor, în pașii lor chibzuiți și grei, ca și în expresia feței lor se citea o îndârjită și nestrămutată hotărâre. Cei ce îi urmăreau, de la ferestrele caselor, întorceau repede capul în altă parte.

În sfârșit, apăru înaintea lor grajdul. Într-un colț, nu departe, două femei șopteau, trăgând din când în când cu coada ochiului spre ușa grajdului. În clipa când îi zăriră pe cei doi, o șterseră în grabă.

Chiotele și urletele răgușite ale bețivilor răzbăteau până în curte. Băteau asurzitor tactul, beau și cântau după legea tăietorilor de lemne. Hermann se aplecă să privească prin ușa scundă și strigă mânios:

— Alfred, hai afară !

Urletele amuțiră. Câteva secunde nu se mai auzi în grajd nici cel mai mic zgomot.

— Un-doi! Mișcă! Mergem acasă !

Se simțea din vocea lui că vrea cu tot dinadinsul să ațâțe mânia celui beat. Aaltonen avea și el o poftă teribilă de bătaie. Zile în șir îl torturase dorința aceasta cumplită de a-și descărca mânia înăbușită, ba adeseori se stăpânise anevoie să nu plesnească pe cineva sau să nu trântască ceva de pământ. Îi era deci indiferent pe cine va lovi acum, numai să poată da odată, cu sete, în vreunul, fie acela un tăietor de lemne, stăpânul bețivan ori un păcătos de șobolan, căruia femeia cu privirile aspre îi spune soț.

— Cine-i afurisitul care face aici gălăgie ?

Un cap zbârlit și murdar se ivi în ușă, zgâind către ei o pereche de ochi injectați.

Hermann se dădu un pas înapoi, gândindu-se că, dacă va fi bătaie, e mai bine aici, sub cerul liber.

— Hei, băieți, ia veniți și voi să vedeți! — chicoti unul din tăietorii de lemne amețiți de băutură și, sprijinindu-se de ușă, sări peste cele câteva trepte. Stăpânul păru la început că vrea să-i oprească, dar nu-l băgară în seamă. Cât ai bate din palme, toți patru erau afară, în fața grajdului. Brațele lui Aaltonen se împietriră și o furie cumplită îl cuprinse.

În fața lui stătea omul cu fața buhavă. Buzele i se învinețiseră, privirea părea aceea a unui smintit, iar mușchii feței i se contractau fără încetare. Era descoperit și desculț, cu picioarele îngrozitor de mânjite. Surtucul și-l lăsase cine știe unde, fiindcă nu-l mai avea, o mânecă a cămășii fusese complet sfâșiată, iar manșetele erau negre de murdărie. La vederea lui, Aaltonen se gândi fără să vrea la lucruri meschine, la așternuturile înăbușitoare și scârnavе de la oraș, la toate mizeriile din lume.

— Un-doi! Acasă, Alfred ! — se răsti la el Hermann și, în zdreanța de om, părea că biruie o clipă îndelungată și neputincioasa robie a ticăloșiei. Era cât pe-aici să se supună poruncii, încât își încovoie spinarea tremurândă, ca un câine bătut. Din obrazul învinețit se scurse și ultimul rest de viață, făcând un pas înainte, ca unul care vrea să pornească. Dar palma tăietorului de lemne îl ținutui locului, lângă perete.

Fir-ai să fii de laș! Ce te grăbești s-asculți poruncile altora? Adună-ți măcar boarfele, înainte de a porni!

Gospodarul se răsuci în fața lui Aaltonen:

— Ia ascultă, voi ce căutați pe-aici ? Cu ce drept vă băgați nasul în ale noastre ? Asta-i grajdul meu!

Obrazul lui era stacojiu de alcool și de furie. Pe Hermann îl cunoștea de altfel foarte bine, dar se prefăcea că nu-l văzuse niciodată până atunci.

— Știi prea bine ce căutam, Ylitalo. Am venit să-l luăm acasă pe Alfred. Îi cunoști năravurile, ce vrei ?

Bătrânul Hermann vorbise potolit, descheindu-și nasturii de sus ai hainei.

— Dacă-i bărbat, n-are nevoie de dădacă. Face ce pofteste — mormăi unul dintre tăietori și se apropie, urnindu-se cu greu.

— Păi sigur că fac ce vreau. Să vă ia dracu pe amândoi! Lăsați-mă în pace ! — bombăni Alfred, străduindu-se să se îndrepte de mijloc.

— Sau cumva... îi dă zor nevasta, să-i încălzească patul ? — întrebă rânjind celălalt tăietor de lemne.

În clipa aceea, pumnul lui Aaltonen lovi. Îl izbi întâi cu mâna stângă în stomac și, în clipa când omul se clătină, cu sângele scurs din obraji, îi repezi cu cealaltă mână o lovitură atât de cumplită sub bărbie, încât îi trosniră oasele. Cel lovit căzu peste perete, apoi se prăbuși frânt, vrând să apuce aerul cu mâna.

La vederea primejdiei, gospodarul o tuli repede, prefăcându-se că merge liniștit, deși alerga mâncând pământul. Alfred dărdăia din tot trupul, în timp ce celălalt tăietor de lemne începu să urle din răsuputeri, tropăind îndârjit în ușa grajdului, cu cuțitul în mână. Era gata să-l înjunghie pe bătrânul Hermann, luându-i-o înainte lui Aaltonen, dar bătrânul smulse din buzunarul hainei biciul și plesni la iuțeală peste mâna bețivanului. Cuțitul căzu. Aaltonen puse liniștit piciorul pe el și așteptă să vadă ce are să mai urmeze.

Apoi, deodată, Alfred începu să gesticuleze, izbind în dreapta și în stânga, văitându-se și urlând ca un apucat. Tremura din tot corpul, iar din colțurile gurii i se prelingea o salivă spumoasă. Din gâtleejul lui țâșni un urlat prelung de fiară. Ceilalți îl priveau uluiți, neștiind ce să creadă. Al doilea tăietor de lemne, cel pe care biciul îl culcase la pământ, începu să se dezmeticească, uitând dintr-o dată și de cuțit, și de bătaia pe care o mâncase.

— Dar pe asta ce naiba l-o fi apucat ? — se minună el.

— Tacă-ți gura și cară-te — urlă la el bătrânul. Îl înfuria peste măsură faptul ca Alfred stârnește atâta gălceavă și că trezește cu vaietele lui tot satul. Când însă văzu că nu are de gând să conțină în ruptul capului, îi croi câteva lovituri de bici peste umeri și spinare. În clipa aceea, ticălosul se întinse scâncind la pământ și începu să se zbată și să dea din picioare, cu gura spumegândă.

— Ei, drăcia dracului! — mormăi zăpăcit tăietorul de lemne, trezit pe jumătate și scos din sărite de răcnetele animalice.

În clipa aceea, Henmann îl întoarse pe nenorocit cu burta la pământ și îi răsuci brațele la spate.

— Înfundă-i gura cu cârpe — făcu el calm către Aaltonen. Iar dumneata, adu o găleată de apă și aruncă-i-o pe ceafă! Asta cred că-i va face bine.

Tăietorul de lemne șovăi câteva clipe, pe urmă o luă pe povârniș, spre fântână. Aaltonen, la rândul lui, dădu peste o zdreanță murdară, pe care i-o vârî, cutremurându-se de scârbă, în gura vânătă și plină de spume. Alfred se zbătu neputincios, spre a-și feri capul, apoi încercă să-și muște pumnii; ochii i se învârtteau însângerați în orbite, ca ai unui animal turbat.

Urletele încetară, dar din gâtjelul celui toropit de băutură continua să se audă un horcăit înfundat, într-o clipă, fața i se învineți de-a binelea.

— Dar... dacă se înăbușă ? — se neliniști Aaltonen, însă bătrânul nu-și făcu nici o grijă.

— Cel puțin se astâmpără — murmură el, cu un calm de neclintit, și mai răsuci o dată, cu putere, brațele agitate.

Tăietorul de lemne se întoarse cu găleata plină de apă. Celălalt bețivan, care zăcuse pe jos, lângă peretele grajdului, se ridică acum cu mare greutate și trecu, împleticindu-se, pragul grajdului, în timp ce se scărpină nedumerit după o ureche. Horcăielile se auzeau din ce în ce mai slab; nemernicul respira acum cu greutate, gata să-și piardă cunoștința. Bătrânul continuă cu toate astea să-i țină brațele răsucite la spate și nu le lăsă decât în clipa când tăietorul de lemne aduse găleata de apă. Atunci îi smulse cârpa din gură și îl ridică în capul oaselor, ca să-i poată turna apa peste ceafă. Nefericitul nu se mai văita ca înainte, gemând doar înfundat, la răstimpuri.

Apoi încetară gemetele. Apa își făcuse, oarecum, efectul. Alfred ridică încet un braț, learcă de apă, și prinse să-și șteargă încurcat gura și fața.

Omul, pe care Aaltonen îl trântise la pământ, își făcu iar apariția în ușa grajdului, târându-se pe brânci. Se așeză pe trepte, bălăbănindu-și picioarele. Ținea într-o mână o sticlă de rachiu pe jumătate goală, pe care o întinse acum biruitorului, iar cu cealaltă se scărpină sub bărbie.

— Hai, bea și tu o înghițitură! Ești dat dracului: ce-i al tău e-al tău! — îngăimă el fără tragere de inimă, dar cu oarecare admirație.

Aaltonen scutură capul, în semn de refuz.

Nu mai găsiră nimic, nici surtucul, nici pălăria. După multă căutare, ghetele ieșiră însă la iveală din traista unuia dintre tăietorii de lemne. Ținea morțiș că le câștigase la cărți, dar în cele din urmă le înapoie cu multă codeală.

Porniră toți trei spre casă, pe drumul pe care veniseră, bătrânul și Aaltonen de-o parte și de alta, ținând strâns de câte un braț pe omul descoperit, care se bălăbănea pe picioare. Nu se uitau nici în dreapta, nici în stânga, neavând chef de vorbă. Obrazul șters al bătrânului era încins de rușine, dar își îndreptase spinarea încovoiată și pășea drept, cu capul semeț. Cel puțin alții să nu bage de seamă...

Pe neașteptate, la răscruce, bețivanul se trânti la pământ și începu să se văicărească și să se tânguie că îl dor picioarele și că nu poate să meargă mai departe. Hermann îl smuci de jos și îi repezi un ghiont puternic, înșfăcându-l de după grumaz. Omul se prăbuși cu fața înainte, lovindu-și atât de rău nasul, încât sângele prinse să șiroiască. Izbucni într-un plâns agitat și, pe obrazul umflat, șiroaiele lacrimilor se amestecară cu dărele de sânge. Aaltonen își feri ochii, să nu vadă cum ridică biciul asupra omului prăbușit la pământ bătrânul asta năprasnic. Numai cu biciul putea fi urnit din loc bețivanul.

Ajunși la fermă, găsiră casa pustie. Bătrânul sufla greu și găfâia de oboseală, dar încă nu isprăvisese ceea ce avea de făcut. Înainte de a-și duce prizonierul în camera lui, îl târî cum putu spre sauna. Pe cuptor era pregătită o oală cu apă fierbinte, iar pe laviță se afla un schimb de rufe curate. Îi porunci să se dezbrace și îi aruncă zdrențele murdare într-un colț. Apoi îl culcă și prinse să-i frece trupul cu o perie aspră. Nu-i păsa câtuși de puțin de văicăreli și nu-l slăbi până când nu-l văzu curat din tălpi până-n creștet. Când isprăvi, turnă peste el o găleată de apă rece și așteptă să se usuce și să se îmbrace. Se așeză apoi pe un bolovan, ca să se odihnească după atâta trudă.

Aaltonen urmărise de aproape toată munca bătrânului și asculta acum respirația șuierătoare a plămânilor lui sleiți. Nu schimbară tot timpul nici o vorbă.

În cele din urmă, omul ieși din sauna, dărdăind de frig după apa rece. Hohotea amarnic și se îneca în sughițuri de plâns, urmat de aproape de Aaltonen și de bătrân.

În casă, femeia pregătise de mâncare. Alfred se așeză tăcut și supus la masă, hohotind la răstimpuri, în timp ce își pipăia din când în când nasul, spre a deștepta astfel mila celorlalți. Mesteca amărât pâine uscată, dar nu era în stare s-o înghită. Femeia îl privea aspru de lângă vatră, cu ochii ei albaștri, ca de piatră.

Plictisit de cina obositoare, omul se ridică în cele din urmă și intră în odaia lui. Nu mâncase nimic. Femeia se urni de lângă vatră și intră după el. Lui Aaltonen i-ar fi plăcut nespun să-i poată surprinde privirea, dar nu văzu decât doi ochi albaștri, stinși și goi de orice expresie. Fără să vrea, strânse pumnii și sângele i se ridică în obraji. Simți o durere surdă și observă abia acum că, într-un loc, la mâna dreaptă, pielea i se zdrelise și se umflase în jurul unei răni. Pumnul ăsta aprig muncise destul în ziua aceea... Acum noi mai dorea să lovească pe nimeni.

— A zăcut un an încheiat la spital — șopti bătrânul. Apoi i-au dat drumul, zice-se, sănătos. Frumoasă sănătate, m-am ce zice. Nici nu-ți vine să crezi ce casă minunată au avut la oraș: pian, scaune îmbrăcate în mătase și altele, Dumnezeu le știe pe toate. Le-am văzut odată, când am aruncat o privire prin ușa bucătăriei. Toate s-au dus, fără urmă... Când s-au mutat aici, nu mai aveau nimic, cu toate că femeia moștenise bani frumoși. Le mai rămăsese doar cât să poată cumpăra ferma asta. Pentru că doctorii l-au trimis la țară, să schimbe aerul, și-au zis că e mai bine să se stabilească într-un sat. Ți închipui oare că mai poate fi om teafăr unul ca ăsta, cu sângele otrăvit de veninul orașului ? Ai văzut doar, cu ochii tăi...

— Ce putere zace oare într-o femeie care îndură toate acestea ? Una care stă și pe mai departe cu el ? — se nedumiri Aaltonen, cu gâtul ca sugrumat de o mână nevăzută.

— Niciodată nu mulsese înainte o vacă. Habar o-avea, când s-au așezat la fermă, ce e aia o furcă sau mașină de treierat. La început, tocmisera o slugă, i-au dat însă curând drumul... Și-a văzut apoi singură de gospodărie, de vite. Strașnică ființă, ce-i drept! Și-apoi, niciodată nu știi ce simte și ce gânduri o frământă, chiar de-ai sta cu ea sub același acoperiș trei ani la rând. În sinea ei, tot străină rămâne, cu toate că mie îmi spune „unchiule“... Alta, n locul ei, s-ar fi săturat demult de toată lupta asta zadarnică.

Afară se întunecase. Mai aveau de adăpat calul și de rânit grajdul vitelor pentru noapte. Aaltonen se ridică, dar se opri pe-o clipă în prag, întunericul îi înghițise fața, încât bătrânul nu-i putu vedea chipul când vorbi atât de ciudat. Fiindcă întrebarea sună destul de straniu în gura unui argat:

— Se iubesc mult, nu-i așa ?

Bătrânul privea neclintit în gol. Ochii îi erau acum șterși și bătrâni; îl sleise peste măsură soarele crud de peste zi. Glasul lui era însă cel de întotdeauna, domol și liniștitor:

— Unchiul meu Joase îmi spunea odată că ura îi leagă mai strâns pe oameni decât dragostea.

Aaltonen ieși, traversă curtea și se duse la grajd. Vântul se potolise și sus, pe cerul înnorat, se aprinse o stea palidă. Mirosul reavăn al pământului proaspăt arat ajungea până la el în adierile blânde ale serii.

IV

Urmară zile mistuitoare. Nefericitul rob al alcoolului dibui pe încetul drumul îndărăt spre viață. La început dormi adânc, tresărind și zvârcolindu-se în spasme, o noapte și întreaga zi următoare. A treia zi se mai liniști și stătu ore întregi, privind încremenit în gol, ou o lucire bizară în ochi. Lânzezea în pat, mușcându-și unghiile până la sânge; își pipăia continuu locul inimii, jeluindu-se că simte apropiindu-i-se sfârșitul. Se așeza mereu pe marginea patului, dezbrăcat pe jumătate, sperându-se de tot oue vedea în jurul lui, de pereți, de ferestre și de umbrele din curte. I se părea că aude neîncetat sunete și glasuri, unele reale, altele doar închipuite.

Femeia îl îngrijea singură, ducându-i zilnic mâncarea în cameră. Se așeza lângă patul lui și, înduplecată uneori de atâtea rugăminți, îndura privirea ochilor bulbucați pironiți asupra ei. Era oribilă la vedere fața aceea umflată, cu mușchii ce se crispau fără astâmpăr. Dacă se scula din pat, nenorocitului îi tremurau toate fibrele corpului. Căci vroia uneori să se scoale cu orice preț, ba chiar să ia de pe raft o carte sau să privească pe fereastră, dar toate acestea nu erau decât pretexte spre a se putea furișa cât mai aproape de ea. Se târa atunci în genunchi la picioarele ei și o implora ca un cerșetor. Pe măsură ce prindea puteri noi, trupul i se încingea mai nemilos, pielea îl frigea ca arsă cu urzici și nervii îi plesneau de încordare.

Apoi buzele groase i se schimonoseau, rugămintile lui se prefăceau în ocări, întâi abia șoptite, pe urmă din ce în ce mai tare, într-o avalanșă de injurături rostite cu glasul găuit. Îi gâlgăiau în gât fel de fel de trivialități, în timp ce în ochi îi stăruia umbra amenințătoare a nebuniei. Era însuși iadul, iadul murdar al pornirilor neîndestulate. Cel care ajungea în apropierea lui, se murdărea.

Femeia încuia ușa pe dinafară și stătea ceasuri întregi în încăperea ei, cu mâinile apăsate pe inimă. Avea acum și ea o umbră de sminteală în priviri și respira greu, iar când trebuia în bucătărie, i se aprindeau pete roșii în obraji.

Înăuntru, în dosul acelei uși încuiate, se agita un animal dezgustător. Și lupta cu el trebuia s-o poarte singură, fără să poată cere ajutorul nimănui.

Umbla de colo până colo prin casă, cu ochii dilatați și privirile rigide. Mâinile însă rămăseseră treze. Căra găleți grele de apă, copaia cu lăturile pentru porci și grămezile de paie destinate așternutului vacilor. Se cufunda voinicește în muncă, vrând să uite ceea ce o chinuia, astfel că nu se da înapoi de la nici o greutate. Încea să-și istovească și să-și salveze trupul prin trudă, trupul ăsta înghețat, dar încă viu sub țesătura grosolană, știind că dacă va mai fi silită vreodată să cedeze atacului mișelesc, va ucide fără milă. Nu mai putea îndura atingerea aceea înjositoare, murdăria respingătoare a celuilalt.

Curtea fermei înverzise toată. De pe glia negricioasă se ridica, la răstimpuri, cântecul răgușit al graurilor cu plisc galben. Deasupra creștetului ei și a curții bătătorite de pași, scânteia, caldă și pașnică, bolta albastră a cerului. În curând vor putea să mâne vitele la pășune și se va isprăvi amarnica roboteală zilnică.

Sus, pe coasta muntelui, la capătul arăturilor, muncea străinul. Curăța un șanț de scurgere năpădit de bălării și își mișca trupul în ritmul domol al lucrului. Trupul lui vânos, cu gesturi măsurate, parcă se contopea cu ritmul etern al pământului, al soarelui și al lunii.

Femeia se oprise în mijlocul curții, cu găleata în mână, și privea îngândurată spre șanțul de pe coastă. Mișcările calme și ritmice ale lopeții îi alinau parcă sufletul chinuit și turburat. Nu simțise niciodată o liniște atât de binefăcătoare. Porni agale către fântână și scufundă găleata în apă. Jos, în adâncul întunecat, pătratul de apă neagră luci ca o oglindă fermecată de o vrăjitoare. Când găleata începu să se ridice spre suprafață, apa se netezi la loc, reflectând iar cerul albastru, împreună cu fața ei. Își văzu acolo, în fundul fântânii, propriul chip, rezemat parcă de bolta nemărginită. Privea mută în oglinda vrăjită de jos și își uită pe-o clipă obrazul adevărat, încetul cu încetul, dispăru tot ce era real în jur, toate gândurile și întreaga înțelepciune scrisă în cărți i se șterseră din suflet. Nu mai vedea decât suprafața netedă a apei și chipul de jos, care se contopea cu toată făptura ei. Privea încremenită, fără să clipească, ceea ce vedea în oglinda vrăjitoarei, și o pace stranie îi învălui trupul chinuit, sărmanul trup pe care ea singură îl torturase amarnic. Când întoarse într-un târziu capul și se uită împrejur, peste priveliștea cunoscută, zări câmpurile și fereastra casei. Îi veni să chiuie prelung și răgușit, ca o pasăre din inima pădurii, care își cheamă perechea, sau ca un cal înhămat la căruță, care nechează nerăbdător s-o ia la goană pe șoseaua fără capăt.

Îi venea să strige, pentru că minunea din fântână se destrămase și trebuia să se întoarcă la viața ei obișnuită, la propria sa ființă, să-și continue ceea ce se cheamă propria viață, viața pe care ea și-o alesese și o acceptase, după o chinuitoare meditație. Căci acest suflet chinuit și schilod, înlănțuit de trupul încins de boală și hărțuit de păcate, trupul din odaia încuiată cu lacăt, era strâns legat de cea mai ascunsă latură a făpturii ei. Nu-și mai putea nega nici viața din trecut, nici ființa ei de azi. N-avea cum să mai lepede povara pe care singură și-o alesese, în deplină înțelegere eu propriile sale simțuri. Cătușe groaznice, care îi taie carnea până la os, gata s-o doboare în orice clipă... Nu există însă nici o scăpare, totul e în zadar. E ca o boală netratată, care de-acum înainte nu poate decât să se înrăutățească; o rușine crâncenă, de care nici moartea nu poate s-o mai scape. Și nu poate s-o scuture de pe umeri, fiindcă e însăși viața și destinul ei. Nici o îndurare, nici un refugiu! Se înapoie în casă, mișcându-se greu, cu picioarele ca de plumb. De parcă nici ele n-ar mai fi voit s-o poarte... Intra și ieșea, din casă în grajd și din grajd în casă. Își simțea trupul țepăn ca lemnul, iar sufletul înghețat și amorțit. Așternu cu mișcări automate paiele sub vite și îngrămădi fân proaspăt în iesle.

N-o mai dureau acum nici lipsurile de tot felul, nici trista lor sărăcie. Toate acestea nu i se păreau nenorociri chiar așa de mari. Pe încetul, gândurile i se stinseră cu totul și orice pălpăire de

viață încetă. Seara asta lungă era o încercare amarnică. În vreme ce mâncau, Aaltonen și Hermann o cercetau pe furiș, cu coada ochiului, ceea ce nu făcea decât să-i îndoiască rușinea și suferința.

Strânse masa și spălă vasele. Bătrânul se ridică de la masă și ieși agale în pridvor, în cămăruța lui. Femeia se culcă și ea în patul îngust și trist, dar când auzi că Aaltonen stinge lumina și se lungește în așternut, se sculă și, apăsându-și cu putere mâinile pe piept, se rezemă de fereastră, privind lung în noapte, cu ochii ficși. Pământul era negru, dar oglinda lacului mai clipea palid. De după creste, răsări o lună nouă, rece și posomorită.

Iapa bătrână tropăi a nerăbdare în grajd. În tăcerea adâncă a nopții, sunetul ajungea înfundat până la ea. Apoi toate zvonurile încetară și casa se cufundă în somn. Domnea peste toate pacea și tăcerea. Ea continua însă să aștepte.

Stătea acolo, în cadrul întunecat al ferestrei, o biată femeie, tristă și solitară, într-o cămașă de pânză aspră, cu picioarele murdare de noroi după munca de peste zi, lipindu-și palmele crispate peste inima neînsuflețită. Dar trupul mai era treaz: simțea și era aproape străin de lupta ce se dădea între gândurile și așteptarea ei dureroasă. Trupul amorțit, înghețat, dar viu încă, îi era străin.

O mână dibui ușa încuiată cu lacăt. Răcâi mai întâi încet, apoi șopti ceva cu glasul tremurător. Cât de dulce i se păruse odinioară glasul acela, care ucisese apoi în sufletul ei orice sentiment omenesc și orice urmă de bunătate.

Omul scâncea și șoptea tremurat în dosul ușii încuiate. Măinile lui lacome și înfierbântate pipăiau atente lemnul aspru, ca nu cumva să turbure odihna casei. Șoaptele acelea o chemau pe ea, îi alungau somnul și îi transformau zilele în coșmar.

Nu suspina și nici nu se ruga lui Dumnezeu. De ani de zile, nu ceruse ajutorul nimănui., Fără să mai stea la îndoială, scoase cheia din sertar, descuie lacătul și intră. Două mâini moi și lacome îi cuprinseseră brațele prin întuneric.

Suntem soț și soție, ne-am jurat doar credință în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, își spuse râzând mut, cu amărăciune, în timp ce simțea că îngheață în ea și ultima rămășiță de căldură vie.

Încercase uneori să se amăgească, pe vremea când nu putea să mai îndure rușinea. Îi storcea cu silă promisiunea și de câte ori gura asta tremurândă și flască îngăimase jurământul, ori de câte ori îi făgăduise solemn să înceapă o viață nouă, simțea că îi smulge câte o părticică din propriul ei corp. De sute de ori, de câte ori crezuse că totul se mai poate schimba și că bolta de deasupra lor se mai poate însenina, îi paralizase voința istovită și zadarnica speranță. Astăzi însă nu mai exista nici o speranță de îndreptare.

Cu timpul se convinsese că toate legămintele sânt doar minciună, că toate mângâierile nu fac decât să o ducă, tot mai adânc, pe drumul pierzaniei. Totul nu e decât amăgire și rușine înjositoare, fiindcă voința acestui om e tot atât de lipsită de vlagă și la fel de gelatinoasă ca și trupul lui. Se mai amăgea însă chiar și atunci cu credința că poate în aceste fierbințeli să fie un strop de adevăr, că poate, în suspinele lui gâfâitoare, să existe, totuși, un dram de iubire.

Credea din toată inima, pentru că vroia să mai spere, vroia să-i înnobileze îmbrățișările, să-i ierte și să se îndure de ființa pe care nu putea s-o înlătore din calea ei. Credea că îl va putea schimba prin blândețe, că va putea împărtăși acestui biet suflet chinuit de blesteme și insetat de lumină o frântură de paradis, prin care să-l ridice și să-l scape de patima sa, din murdărie. Dar și asta era doar o simplă amăgire, poate cea mai amară picătură din cupa au otravă. Cuvintele aprinse și promisiunile nu urmăreau decât să-i adoarmă voința și împotrivirea trupului. Toate acestea erau inspirate de o răutăcioasă poftă de desfrâu, ca să-i dezmoștească înghețul trupului și să poată împărtăși patima bolnăvicioasă a bărbatului înflăcărat de băutură.

Acum însă era surdă și rece ca sloiul de gheață. Membrele îi înțepeniră la atingerea mâinilor moi și trupul i se răci treptat. Zăcea întinsă, cu ochii larg deschiși și trupul sleit, pe patul năclăit de murdărie. Nici un suspin și nici un geamăt nu-i trăda oribila umilință. Nu vroia să procure odiosului boț de carne, care îi stăpânea corpul, bucuria de a o vedea învinsă. Era singură în necuprinsul milostiv și binefăcător al întunericului.

În acest fel izbuti să asigure, prin jertfirea propriului ei trup, liniștea de câteva zile a casei. Bărbatul îi făcu și de astă dată fel de fel de promisiuni, jurându-se în toate chipurile și înjosindu-se cu lașitate și prin minciuni sfruntate. N-are să mai bea niciodată! Nici un strop de rachiu nu va mai aluneca pe gâtleejul lui! Minciunile acestea nu le mai auzea însă nimeni.

În clipa când le rostea, i se părea că e convins și el de tot ceea ce spune, numai ceilalți refuză să-i dea crezare. Trebuie să te prefaci că-l grezia explicau medicii unei științe false.

Când se întorcea în odaia ei, cădea de pe picioare. Nici nu mai încuia ușa în urma ei. Era acum o cerșetoare, o biată păcătoasă umilită. Dăduse totul ca să poată dăruii bolnavului nenorocit câteva ore de somn. Cu prețul groazniciei ei rușini așternuse peste iadul omului odihna câtorva ceasuri de uitare. Știa însă că liniștea n-are să dureze mult. Numai până când razele lunii vor pătrunde în odaie și i se vor răsfira pe obraz. Atunci, răsuflarea liniștită se va prefăce în urlet chinuit și amarnic de fiară încolțită.

Dar bolnavii nu sânt răspunzători de faptele lor. Trebuie să fim buni cu ei și îngăduitori. Toți sânt datori să-i ocrotească și să-i ajute, chiar cu prețul propriului lor sacrificiu. Așa poruncește civilizația de oraș și sentimentele acelea nefirești pe care o anumită educație le-a sădit în noi.

Căci atât răutatea, cât și iresponsabilitatea sau minciuna sânt, de fapt, niște boli — explică doctorii acelei științe false. *Constituție psycho-pathologica*, alcoolism cronic, iată infailibilul termen tehnic în care și ea crezuse pe vremuri. Pe rând însă, toate au dezamăgit-o. Azi știe bine că bunătatea e tot atât de zadarnică și de lipsită de sens ca și sinceritatea sau asprimea.

Trecu fără zgomot prin bucătărie, deși picioarele îi mai tremurau puternic. Aaltonen se mișcă prin somn. Se opri și îi ascultă respirația, dar abia o auzi, cu toată liniștea adâncă din jur.

Inima i se strânse. Poate că nici nu doarme, și atunci... atunci mârșăvia ei mai are un martor. Ei, dar nici asta nu mai are vreo importanță, de când a stărpit din ființa ei orice urmă de mândrie și a golit până la fund cupa amară a urii. Ieși din casă, afară, în întunericul binefăcător al nopții, acolo unde nu putea să vadă decât nemărginirea bolții înstelate.

Noaptea mută și răcoroasă de primăvară o împresură pe încetul. Sub picioarele-i desculțe, pământul era rece ca gheața. Undeva jos, în sat, un câine hămăia a pustiu. Luna nouă se ridicase pe boltă, deasupra creștelor și a lacului negru, ca o seceră a morții.

Când o femeie pierde totul, nu mai poate să aștepte nimic și nimic în lume nu-i mai aparține. Se mai poate doar prăbuși pe pământul rece și își mai poate ascunde fața în bezna milostivă a nopții. După atâtea luni și ani fără sfârșit, izvorul lacrimilor se despică iar în adâncul amarniciei dezamăgiri și, în noaptea de primăvară, hohoti tăcut un plâns înăbușit. Ura se topi pe încetul, și toate celelalte simțăminte omenești păreau acum mici și neînsemnate pe lângă plânsul acesta înfricoșător și tăcut de femeie solitară, înghițit de noaptea rece de primăvară. Înghițit de noapte și de pământul milostiv. Se întindea nemărginit parcă, dincolo de curtea fermei, în depărtări neștiute — și nemărginită era și bolta de sus, cu ultimele ei stele pălind albăstrii și cu înfricoșătoarea lună nouă.

Pământul e uriaș și atotputernic. Se coc în sânul lui roadele lumii, iar din huma lui neagră răsar florile. El umple cu amare dureri cupa vieții, împarte din belșug dezamăgiri și deznădejde, fără ca vreodată să sărăcească.

Era ceva, cu toate acestea, care o consola în clipele cele mai amare și, în adâncul sufletului ei, știa că aici e, totuși, semnul unei îndurări de sus.

N-avea copii. Nu era obligată să îplinească fructul acelui trup nenorocit și prăpădit de băutură. Bucuria aceasta ar fi putut-o dobândi de la bărbatul ei. Cu ce groaznică îngrijorare și cu câtă spaimă ar fi pândit, zi după zi, în ochii copilului său, privirea aceea sinistă, pe care o urăște! Destinul a cruțat-o însă de o asemenea încercare. Nu e silită să vadă crescând sub ochii ei copilul unui astfel de tată, moștenitorul neputinței lui, al minciunilor și pornirilor lui bolnăvicioase.

Ce taină ascunsă și neînțeleasă îndeamnă pocitania monstruoasă să-și perpetueze specia și constrânge trupul putred până-n măduva oaselor să se zvârcolească nebun, în spasme ?... îngrozitor !

Se ridică în întuneric. Tălpile goale îi erau vinete de frig, iar trupul îi dărdăia sub cămașa grosolană și umedă, lipită de piele. Nu mai plângea, de parcă i s-ar fi golit sufletul de toată durerea, iar voința se întoarse întreagă, tăioasă și scăpărătoare, ca vârful unei săgeți de oțel. Știa acum precis ce are de făcut. Pământul reavăn de primăvară îi pătrunsese ființa și respirația lui îi spunea că tot ce s-a întâmplat a fost, de astă dată, pentru ultima oară. N-o va mai face niciodată. Nu se îndoia de fel că, dacă vreodată ar fi să nască un copil de la acest bărbat, l-ar sugruma cu propriile ei mâini. Destinul, îndurat până acum fără nici o imputare, se împlinise. Suferința ei se apropia de sfârșit.

Credea asta cu putere, deși nimic n-o îndreptăța să creadă. Se mai întâmplase și alteori s-o fure și s-o mintă bărbatul acesta... Totuși, acum știa, cu nestrămutată încredere, că dezlegarea e aproape. Cele întâmplate nu se mai pot repeta niciodată ca până acum. Spargerea sertarului, asta e o nimica toată! O neînsemnată verigă dintr-un lanț nesfârșit de fapte. De câte ori nu îndurase ea

lovituri și mai grele! Nici umilința din noaptea aceasta nu era prima de acest fel... Fusesse mereu silită să-și ucidă în felul ăsta trupul. Nu e așadar nici o noutate în cele întâmplare și nici nu demonstrează ceva. Cu toate acestea, știa cu fermitate că se întâmplase acum pentru ultima oară. I-o spunea luna de sus, și pământul negru, și bolta nemărginită...

Va fi mai bine sau va fi și mai rău de azi înainte? — auzi în interiorul ei un glas în clipa când, frântă de oboseală, dibui treptele roase și putrede de vreme ale casei. Nu mai nădăjduia nici un bine; cât despre rău, nu se temea de el...

O suferință mai adâncă decât aceea de până acum nu poate să vină. Se opri cu mâna pe clanță și se întoarse spre fântână. Acolo, în întuneric, pătratul de apă neagră îi păstra chipul neclintit, în oglinda fermecată în care se privise peste zi. De acolo nimeni nu-l mai poate șterge și va rămâne mereu în acel loc.

După ce străbătu casa cufundată în somn, înapoiindu-se fără să facă vreun zgomot în dormitorul ei, Aaltonen se sculă tiptil și păși cu mare grijă, ca să nu scârțâie podelele. Găleata cu apă se afla în ungherul opus. Se apropie de ea și duse la gură căușul ruginit. Bău lacom și îndelung, înghițind în tăcere apa rece. Îi trecuse demult somnul, capul îi ardea și gâtul i se uscăse, căci ascultase încordat totul. Auzise, fără voia lui, fiecare sunet, fiecare mișcare, fiecare zvon venit prin ușile închise și prin zidurile groase. Peste zi își vlăguise trupul muncind și așteptase cu nerăbdare să-și dezmoștească mădulele în așternut. Abia ațipise însă, că se și trezise din somn. Nu mai putuse îndura setea chinuitoare, se sculase din pat și băuse, cu înghițituri mari, apa rece. Nu-i păsa că vasul e ruginit, de nimic nu-i mai păsa. Băuse cu atâta lăcomie, de parcă s-ar fi adăpat din izvorul uitării veșnice. După ce își potoli setea, ființa îi fu cuprinsă de o liniște răcoritoare și dătătoare de fericire.

Se întoarse pe laviță și se culcă, pășind cu mare luare aminte, atent la toate mișcările pe care le făcea. Scândura nu trosni de fel sub pașii lui. În odaia de alături, femeia nu avea de unde să știe că, în casă, cineva îi urmărise și ascultase toate câte nu va fi nicicând în stare să le împărtășească cuiva. Se prăbuși în așternut ca într-un mormânt fără fund, acolo, în brațele binefăcătoare ale pământului negru. Și adormi îndată, cufundându-se în marele și odihnitorul nimic.

Dincolo, în odaia mică, femeia rămase însă trează mult timp încă. Își încrucișase mâinile puternice și frumoase deasupra păturii. Fiindcă auzise, da, auzise deslușit pașii fără zgomot de alături. În noaptea asta era nespus de trează. Vedea tot și auzea tot ce se petrece în casă. Simțea, prin perete, toate mișcările trupului aceluia uscățiv și vânjos, de bărbat. Știa că băuse din apa izvorului ei fermecat. Și era bine așa...

Stătea întinsă și nemișcată, cu mâinile încrucișate peste piept, respirând încet, cu buzele strânse.

Într-un târziu, după scurgerea unei veșnicii parcă, pătratul ferestrei începu să se desprindă din întuneric, apoi lumina rece a zorilor năvăli în încăperea pustie.

V

Sus, pe cer, scânteiau nori argintii. Pe coline și pe malurile pinului pâlpâiau pete galbene de păpădie. Umbrele răzlețe ale norilor dezmiardau domol pământul bătrân, o dată cu vântul și cu razele blânde ale soarelui. Sub fierul plugului, ogorul se despica în valuri brune și lucioase. Trebuiau sădiți cartofii, și iapa bătrână trăgea vârtos la plug, cu vinele încordate și umflate puternic sub pielea albă și netedă.

Omul pășea liniștit peste pământul gras și odihnit, strângând în mâini coamele plugului. Minunată senzație să calci astfel, pe moale, și să-ți încânte privirea nuanța cafenie a brazdei proaspăt răsturnate, după priveliștea stearpă a pământului de pe coastă. Umbre fugare de nori îi alunecau în cale, iar vântul îi mângâia ușor fruntea înfierbântată de muncă. Sus, în văzduh, tivul norilor scânteia argintiu și, în gardul de măracini din jurul curții, clipeau tainic tufe albastrii de ienupăr. În sufletul lui Aaltonen se deșteptă un chiot de bucurie, care puse stăpânire pe întreaga lui ființă, pe măsură ce spinteca brazdele cu plugul. Femeia îl urma de aproape, potrivit cartofii despicați în pământul moale și bun. Mergea în urma plugului, aplecându-se și ridicându-se într-una, fără să obosească, cu mâinile pline de pământul negru și cu părul blond fluturând în vânt.

Lucrau numai ei doi și cartofii trebuiau sădiți încă azi. Bătrânul Hermann era bolnav, așa că nu se putea conta pe el. O dată cu primăvara, obrazul lui osos și uscat se gălbejise, și cu cât soarele încălzea mai tare, cu atât îi dădea în vileag mai fără milă slăbiciunea. Flaminii lui suierau la fiecare

respirație. Nu s-ar fi dat în lături de la muncă, dar pieptul bătrân nu-l mai ținea. I-ar fi plăcut să lucreze ca înainte, fără întrerupere. Toată viața își văzuse conștiincios de treabă, știind să-și cruțe puterile adevărate pentru munca grea a aratului și a semănatului.

E drept că pământul nu era al lui; oricum însă, trebuia să-i poarte de grijă, ca să răsară ceea ce însămânțase. Pentru el, privesc cea mai tristă era aceea a unui ogor neîngrijit și nearat la timp.

De astă dată, de cum se lăsă amurgul, bătrânul se așeză pe prispa casei, încovoiat și cenușiu la față, iar când Aaltonen se apropie, îi spuse gâfâind:

— După câte îmi dau seama, eu am cam isprăvit cu munca la câmp, o dată pentru totdeauna.

— De ce nu te duci la doctor ? — îl întrebă, într-una din seri, văzându-l că abia se mai târăște la masă. Bătrânul se mulțumi să zâmbească sleit, un zâmbet trist de moșneag fără puteri. Ce să caute el la doctorii de la oraș, ce-ar putea să-i mai folosească lui știința orășenilor? Mâna lui bătrână tremura puternic, ținând cuțitul sau tăind felia de pâine, ca s-o ducă la gură.

În dimineața aceea se sculase însă devreme și intrase în bucătărie. Își îmbrăcase hainele de sărbătoare și ținea în mână o geantă neagră, învechită, de voiaj, legată cu o sfoară în lipsa încuietorii, rupte înainte cu cine știe câte decenii. Femeia îi pregăti câteva felii de pâine cu untură, le împachetă și bătrânul porni spre coasta care ducea în sat. Aaltonen vru să-l ducă cu trăsura, până jos, la stația de autobuz, dar bătrânul se indignase peste măsură.

— Și cu cartofii ce faceți, mă rog ? Nu, e nevoie de cal aici. Pe mine au să mă poarte până acolo picioarele astea slăbănoage. Cunosc ele bine drumul, cum să nu-l cunoască ?

Astfel se întâmplase că bătrânul plecă, iar ei rămaseră să isprăvească singuri munca până seara.

Omul din camera închisă cu lacăt nu se mai agita acum de fel. Zăcea nemișcat, din zori până noaptea târziu, posomorât și apatic. N-avea chef de lucru, dar nici nu-i dădea cineva ghes. Radia parcă din întreaga lui ființă blestemul stărpiciunii, amenințând apăsător ogoarele. Lui Aaltonen i se părea că tot ceea ce nemernicul atinge cu mâna lui e osândit la moarte. Măinile acelea respingătoare și lipsite de vlagă știau numai să pustiească, nu să rodească și să producă. Nu trebuia deci să atingă acest pământ negru și bun, fiindcă l-ar fi ucis și l-ar fi făcut să nu mai rodească.

Uneori mai ieșea și el în curte și se oprea în loc, holbându-se în jur. Se ferea însă de ei, își rodea pe furiș unghiile, umbla fără nici o țință câțva timp, apoi se înapoia în odaia lui, fără să-i pese dacă e încuiat pe dinafară sau nu. Femeia îi puneă bicarbonat de sodiu în mâncare și i-o ducea în cameră, pentru că refuza să mai mănânce cu ei la aceeași masă și nici să dea ochii cu ei nu mai vroia. Apatia lui aducea, cel puțin în aparență, o oarecare liniște în casă. Lucrând acum împreună pe arătură, nici unul nu se mai gândea la el. Sumbrul locatar al odăii încuiate se ștersese treptat din amintirea lor.

Mâncare caldă nu prea mâncau, fiindcă nu era cine să le-o gătească. Femeia aducea un fel de pastramă și ceva conserve, iar când soarele ajungea în creștetul bolții, se așezau în marginea pădurii ca să mănânce. Aaltonen deshăma calul în apropiere și îi așternea în față un pumn de ovăz, scotocit cu mare greutate de pe fundul vreunei lăzi. Îi lăsa slobod, ca să zburde câțva timp prin pădure. Femeia își spăla mâinile la izvor și le ștergea în mușchiul moale și cald. Pe urmă rupea un codru de pâine pentru Aaltonen, care îi privea lung mâinile frumos croite și puternice, înăsprite de muncă. Ochii lui aveau o expresie deschisă și gravă. Mâncă pâinea și bău câteva înghițituri de bere amăruie. Laptele trebuia cruțat, spre a putea duce o cantitate cât mai mare fermierului. În timpul primăverii, acesta era singurul lor venit.

Munciră amândoi până la ora prânzului, apoi se tolăniră în iarbă, spre a se odihni puțin, ca țărani. O bucurie molcomă năpădi inima bărbatului, înviorându-l și încălzindu-i toată făptura. Nu încercase niciodată până atunci o astfel de stare sufletească. Nu făcu nici un efort s-o înțeleagă și nici să iscodească pricina acestei fericiri ciudate. Nu se gândea la nimic: o primea simplu, ea pe un dar și ca pe o sărbătoare a inimii, după atâtea zile cenușii și amare... ca pe-o înseninare sau ca pe-o rază de soare, după atâta vreme mohorâtă. Ziua de azi i se părea binecuvântată și sfântă.

Mâncase și se tolănise pe pajiștea încălzită de soare și uscat de vânt. Femeia se culcase și ea, cu mâinile încrucișate sub cap. Privea cerul și norii tiviți cu argint. Obrazul i se rumenise în timpul lucrului, părul neîngrijit strălucea acum moale, iar privirea ei părea mai caldă decât de obicei. Privea îngândurată cerul fără hotar.

În timpul muncii dinaintea prânzului își vorbiseră rar, iar cât mâncaseră nu avuseseră prilejul; acum însă, odihnindu-și trupul și mâinile trudite, bărbatul iar fi dorit să vorbească, să-i destăinui într-un fel oarecare sentimentul acela bun care îl cuprinsese ca o minune, fericirea aceasta inexplicabilă și chiotitoare care îi copleșise inima. Căută stângaci și nepriceput cuvintele potrivite și, în cele din urmă, întrebă fără să întoarcă ochii spre femeie:

— Oare ce-o fi făcând la oraș, bătrânul Hermann ?

De la sosirea lui Aaltonen la fermă, nu-și vorbiseră niciodată decât despre cele legate de muncă și gospodărie.

— N-am mai fost pe la oraș de vreo doi ani.

Fără să-și desprindă ochii de pe boltă, ca și cum ar fi vorbit în aer, rostindu-și cu glas tare gândurile, adăugă:

— Când eram mai tânără, nu-mi puteam închipui că mă voi obișnui vreodată cu viața la țară.

Își trecu mâna, cu un aer obosit, peste față, de parcă ar fi șters de pe ea urmele trecutului, tot ceea ce n-avea să se mai întoarcă niciodată.

— Acum asfaltul mi-ar obosi picioarele, iar mulțimea felinarelor mi-ar arde ochii. Orașul e rău, orașul e viclean. Îți pustiește sufletul, te neliniștește și te face prefăcut, mincinos.

Tăcu și privi iar norii. Aaltonen ar fi dorit să-și exprime gândurile, dar îi veni greu. Vorbi cu glasul scăzut:

— Fabrica e și ea tot atât de rea. După ce muncești opt ore în șir și, ieșind pe poartă, îți privești mâinile, te întrebi dacă, în definitiv, ai făcut ceva ?

Tăcură amândoi o clipă. Pământul de sub ei era cald și uscat de vântul care alunga vesel vălătucii norilor de pe cer. Mirosul greu și dulceag al arăturii răspândea în jurul lor pace și bucurie.

Femeia începu să-și depene amintirile:

— Tata m-a dat la școală ca să mă instruiască. Era un om fără carte, dar deștept și stăruitor. Avea brutărie și a făcut avere la oraș prin sânguința lui. Îmi invitam deseori colegele de școală în casa noastră. Veneau și mâncau cu poftă prăjiturile făcute de tata, îi zâmbeau amabil, dar de îndată ce el întorcea spatele, începeau să-l bârfească, încât îmi era rușine de el. Citeam o sumedenie de cărți și credeam în ele. Devenisem orgolioasă, fiindcă tata cumpăraseră și un automobil. În prostia mea, ajunseseam vanitoasă. Îmi cumpăram rochii frumoase cu banii tatii și dădeam recepții. Doamne !...

Își trecu din nou mâna peste obraz. Aaltonen privi mâna aceasta, care alunga fără vreo amărăciune urmele unei vieți vanitoase. Îi vedea brațul gol până la cot și trupul robust destins pentru odihnă, în haine de lucru, picioarele goale, murdare de pământ negru: dar sub pielea netedă și aspră, vinele luceau albastrii. Privi, în cele din urmă, și ghețele scâlciate.

Femeia întrebă deodată:

— Ai lucrat timp îndelungat la fabrică, Aaltonen ?

Omul tolănit în iarbă tresări și obrazul pârlit de soare i se îmbujoră. Răspunse cu greutate, întâlnind, fără să se mai tulbure, ochii albaștri și îngândurați ai femeii:

— Opt ani.

Apoi, întorcându-și privirile în altă parte, adăugă cu glasul tremurând ușor:

— De altfel, nici nu mă cheamă Aaltonen, cum v-am spus.

Soarele se ivi de după un nor, femeia făcu o ușoară mișcare, ducând mâna la ochi, ca și cum ar fi voit să-i ferească de brusca strălucire a cerului. Aaltonen continuă cât se poate de calm și pe același ton domol:

— Am mințit și când spuneam că sânt necăsătorit. Acolo jos, în Finlanda de răsărit, am nevastă și un copil, care va împlini curând șapte ani.

Glasul îi era acum sigur și grav, dar mâna mare și osoasă se strânse, involuntar, iar privirea i se pierdu în depărtări, dincolo de arăturile negre. Femeia, acoperindu-și pe mai departe ochii cu mâna, continuă de parcă n-ar fi auzit cele ce-i spusese omul de lângă ea:

— Părea dintr-o familie bună, îmi vorbea despre afaceri importante, tutuia pe chelnerii din restaurantele mari și îmi oferea de fiecare dată tot ce avea mai bun. Cu banii tatălui meu am mobilat o casă frumoasă; se pricepea cum nu se poate mai cine să arunce praf în ochii lumii, atunci când nu-l cunoșteai. Firește că părinții lui, care îl ținuseră până atunci la suprafață, s-au bucurat să scape de el. Nimeni nu mi-a destăinuit adevărul, cu toate că mai fusese odată într-o casă de sănătate. Era un lucru rușinos, firește, astfel că nimeni nu se laudă cu așa ceva. Iar eu, care nu

eram decât o tânără plină de vanitate, mă mândream cu el și râdeam de farsele lui, când se îmbăta. Beam și eu, pe vremea aceea...

Se ridică brusc și adună resturile de mâncare în coș. Aaltonen se ridică și el. Cu palma proptită de tulpina roșietică a unui pin, privea spinarea dreaptă a femeii, mijlocul ei de trestie și linia frumoasă a coapselor sub rochia simplă de lucru. O dureroasă desfătare îl năpădi, în timp ce încerca să-și imagineze cum ar arăta femeia aceasta dacă i s-ar topi din trup rigiditatea, dacă ar trece surâzătoare peste ogorul proaspăt arat, ducându-și de mână copilul, propriul copil, pe câmp. Era o femeie voinică, în stare să muncească cu mâinile ei puternice și ale cărei picioare calcă zdravăn printre brazde.

— Eu n-am avut niciodată alți bani decât cei ne care i-am câștigat cu mâinile mele — zise Aaltonen. Cu toate astea, acolo departe, lângă fabrică, am avut o casă proprie, construită cu bani împrumutați. Am avut chiar o grădiniță, pe care o îngrijeam singur și o stropeam în fiecare seară. Am avut până și un atelier, cu unelte și masă de rindea. Seara lucram acolo, ca să-mi treacă de urât.

Se întrerupse spre a fluiera calul, făcându-l să iasă din pădure. Iapa albă năvăli dintre tufe și se opri, scărmanând pământul cu copita și ciulind urechile. Aaltonen o apucă de coamă și, peste grumazul calului, îi spuse femeii, care, întoarsă cu spatele către el, strângea ultimele resturi în paneraș:

— Toamna trecută, într-o seară, mi-am luat pălăria din cui și am plecat pentru totdeauna de acasă. N-am mai putut răbda. Am lăsat totul acolo, casă, grădină, soție și copil, fără să cer sau să pretind ceva. Nici rămas-bun nu mi-am luat, am scos doar pălăria din cui și dus am fost.

Prinse calul de căpăstru și îl conduse pe câmp, inhămându-l la plug. Femeia își umplu coșul dintr-un sac și se luă după el. Toată după-amiaza merseră unul după altul; Aaltonen, în fața, despica pământul odihnit și plin de buruieni, femeia venea pe urmele lui, lăsând să cadă cartofii în brazda proaspăt tăiată. De fiecare dată când ajungea la capătul unei brazde, își îndrepta mijlocul ostent, în timp ce Aaltonen întorcea plugul și acoperea brazdele însămânțate. Miriștea era întinsă, astfel că abia când asfințitul aprinse zarea și umbra calului târându-și sleit pașii începu să se alungească pe arături terminară cu lucrul.

Se întoarseră la fermă fără să scoată un cuvânt. Femeia ducea pe braț coșul gol și sacul în care fuseseră cartofii. Aaltonen, care mîna calul, o urma cu pași ca de plumb.

A doua zi, Hermann se întoarse de la oraș. Bătrânul înainta cu pași rari de-a lungul drumului, în mână cu geanta veche de voiaj, legată cu sfoară. Obrazul îi era pământiu și supt de oboșală. Îngănă un salut intrând în casă, transmise salutări de la oraș, apoi se retrase în cămăruța lui ca să se culce.

Când Aaltonen se întoarse seara de ța câmp, bătrânul ședea la locul lui obișnuit, pe lavița de lângă fereastra; îi întinse de acolo o bucată de pâine de grâu.

— Un dar de la oraș — făcu el cu un ușor surâs, care îi însufleți pe-o clipă fața bolnavă. Un val de căldură trecu prin inima lui Aaltonen. Era emoționat, fiindcă de cel puțin douăzeci de ani nu mai primise daruri de la nimeni. Hermann strângea fiecare ban cu dinții, Aaltonen o știa bine, dar tocmai de asta darul lui avea și mai mare preț. Ținând încurcat în mâini pâinea albă, întrebă:

— Ți-a spus ceva doctorul ?

— Firește, mi-a poruncit mai întâi să mă dezbrac, m-a pipăit, m-a ciocănit, m-a ascultat, în timp ce-mi spunea când să răsuflu adânc, când să-mi opresc răsuflarea. Pe urmă mi-a spus că am anghină în piept, adică astmă. Păi, zic eu, asta o știam și eu, pentru atâta lucru nu e nevoie de știința doctorilor. Inima îți bate și ea slab, a mai zis. Nici asta nu mă miră, i-am răspuns, fiindcă muncește fără răgaz de șaptezeci și șase de ani, încât acum se ostenește de-o nimica toată. Scui-pă în asta, mă pofti el, și îmi dădu o farfurioară. N-am avut încotro și, ca să-i fac plăcere, am scuipat cât am putut mai mare. Pe urmă a vrut să mă bage-n spital și m-a întrebat câți bani am. Iac- așa: clădesc, acolo la oraș, spitale mari și scumpe; dacă n-ar avea decât bolnavi grațuiți, cu ce le-ar mai întreține? Le mai trebuie și câte unul care să plătească. N-am nevoie de spital, i-am răspuns. Las' să mor acolo unde mi-am trăit viața. Mi-a scris o rețetă cu niște medicamente, al naibii de scumpe. Când am aflat de la farmacist câte parale fac, am avut de gând să i le las lui. Dar mi-a fost milă de el, săraca! Și el trebuie să trăiască din ceva, nu? N-am mai scos o vorbă, am plătit și-am venit cu ele acasă.

Căzuse parcă o piatră grea de pe inima lui bătrână, știindu-se din nou acasă, la ferma veche, pe care o cunoștea atât de bine. Părea ușurat și limba i se dezlegase. De obicei era tăcut și

zgârcit la vorbă, de astă dată însă devenise aproape limbut. Aaltonen ședea pe laviță, cu darul primit de la oraș în mâini, privindu-l încântat și cu căldură.

— Ai dat greu de doctor ? — întrebă el.

— De la gară m-am dus întâi la niște neamuri de-ale mele, ca să le cer adăpost peste noapte. De la ele am aflat adresa. Pe drum am mai întrebat. pe câte unul, astfel că am nimerit destul de ușor. Acolo însă am fost întâmpinat de o slujnică înfiptă, care mi-a spus că nu pot vorbi cu domni doctor decât peste două ceasuri, și că să vii mai târziu. Ei las', mi-am spus, că până atunci prânzesc și eu, și m-așez pe trepte, în fața ușii, și dau a-mi desface traista. Aștept eu vreme de vreun ceas. Atunci au început să sosească bolnavii; sunau pe rând la ușă, iar slujnica le dădea drumul înăuntru. A ieșit apoi și mi-a spus că acum pot să intru și eu. Pe urmă am așteptat acolo în odaie, până mi-a venit rândul. Când simțeam că m-apucă foamea, mai îmbucam câte ceva, ca să omor urâtul. Asta nici n-ar fi fost așa de rău.

— Doctoria e bună la ceva ?

— De scumpă, a fost destul de scumpă, așa că trebuie să fie o doctorie foarte tare, firește. Uite așa îmi vâjâia capul, când am tras din ea o înghițitură zdravănă. Parcă îmi tăiase cineva răsufarea.

Bătrânul zâmbi, cu un aer viclean...

— Poate că trebuie să iei mai puțin — făcu Aaltonen.

— Că bine zici. El mi-a spus să iau câte-o lingură, eu însă am voit să mă conving dacă-i destul de tare, dacă nu cumva mi-au dat doar apă chioară. Dar nu m-au păcălit... Cât p-aci să mă doboare, atât e de tare.

Bucătăria i se păru nouă lui Aaltonen; ai fi spus că intrase în ea viața și o stranie căldură. Amurgul se prelungi și el până târziu; la ceasul culcării, era încă o lumină limpede ca ziua, încât nici nu aprinseseră becul. În astfel de seri, în nemărginita și binecuvântata liniște din jur, cei trei se apropiiau tot mai mult unul de altul. Al patrulea, cel care mocnea îndărătul ușii încuiate cu lacăt, nu-i mai tulbura de fel. Numai gândul că îl știau acolo, că există în preajma lor îi mai apăsa uneori. Aaltonen asculta tăcut peripețiile bătrânului, iar femeia spăla vasele pe marginea vetrei. Doctoria înviorase puțin trupul istovit al lui Hermann și strânse întriu-însul aducerile aminte. Cine știe, poate tocmai fiindcă simțea că puterile îl lasă și viața îi alunecă de sub picioare își depăna amintirile.

— Fie că mă crezi, fie că nu, am fost eu, pe vremea când eram flăcău, și la baluri — spuse el, clipind vioi înspre vatră. De câte ori era vreo petrecere în satele vecine, n-aș fi pierdut-o pentru nimic în lume. Îți era mai mare dragul să vezi cum îmi săltăm pe vremea aceea picioarele. Țin minte că odată am vrut să mă fudulesc în fața tinerilor, așa că mi-am luat o pereche de galoși. Peste mlaștină i-am dus în mână, ca nu cumva să se murdărească, și i-am încălțat abia în sala de joc. N-ai teamă, m-au pizmuit toți îți erau acolo, fiindcă nimeni în sat nu avea așa ceva.

Aaltonen zâmbi. Nu mai zâmbise demult astfel, nesilit, din toată inima. În clipa următoare însă, un gând dureros își făcu loc în mintea lui, gândul la toate câte trec, la despărțirile definitive din această viață. Ceea ce a fost, nu se mai întoarce niciodată. Și durerea lui se topi, treptat, în melancolia amurgului.

— Așa, zău — urmă bătrânul, pe un ton potolit, făcând pauze din ce în ce mai lungi. Mult am mai ținut cândva, fiindcă eram tare zăpăcit. Un hăbăuc, nu alta. Ei, dar acum s-a sfârșit de-a binelea. Gata cu toate! Nu mi-ar plăcea s-o trăgănez prea mult. De groapă nu mi-e teamă, cât despre iad, nu mai e la modă azi să crezi în el. Unii zic că nici raiul nu există, rai din acela de care îmi vorbea maică-mea, pe vremuri. Bisericele nu le-am cercetat prea des, recunosc. De ani de zile n-am mai călcat pragul Casei Domnului. Acum însă tare-aș vrea să mai merg o dată, la comuniunea de duminică. Vinul și pâinea sânt tot cele de odinioară, însă i-am făgăduit bieteii mele mame că, în clipa când voi simți că mi se apropie sfârșitul, am să mă împărtășesc cu cele sfinte.

— Lasă deocamdată moartea în pace — îi reteză vorba Aaltonen. Simți însă și el că vorbele sună fals. De ce n-ar vorbi despre moarte, dacă prin asta își ușurează sufletul ? N-are nici un rost să se apuce tocmai ei de prefăcătorii și să ocolească adevărul. E altceva acolo unde oamenii trăiesc în grupuri mari și se vâra unii în alții, de frica propriilor lor gânduri. Acolo toți să amăgesc și se mint reciproc, ascunzând realitatea morții după cuvinte înflorite, dar întotdeauna false, chiar când simt aproape suflul morții și sânt nevoiți s-o primească, fie că le place, fie că nu. Dar ei trei, aici, în casa asta sumbră, se pot lipsi de toate prefăcătoriile și își pot îngădui să fie sinceri și descătușați de niște conveniențe care nu înseamnă nimic.

În bucătăria care se întuneca, Aaltonen, cu pâinea albă în mână, se gândi la ziua propriei sale morți. Rupsesse o dată pentru totdeauna cu trecutul, își luase într-o bună zi pălăria din cui și pornise în lume pe-un drum întornat, părăsind totul, în timp ce coșurile fabricii mocneau întunecate, în văzduhul însângerat al amurgului. Nu se gândise niciodată de atunci că s-ar mai putea întoarce vreodată acolo de unde plecase. Tot ce a fost altădată a trecut, s-a dus, și nu mai cunoaște drumul care duce îndărăt. Știa acum că oriunde va fi să-l găsească moartea, în ceasul acela va fi cu desăvârșire singur.

Fusese toată viața un om închis în gândurile lui, încrezător doar în propriile-i puteri, lipsit de sprijinul altora. Când era copil, colegii de joacă îl luau în zeflema pentru că era încăpățânat și nu prea lăsa din ale sale nici în ruptul capului. Cu cine s-ar fi putut împrieteni? Nu există legătură sufletească în stare să reziste până la capăt încercărilor grele ale vieții. Până azi cel puțin, nu bănuia că se pot înfiripa între oameni și alt fel de legături decât cele superficiale și trecătoare.

Își simțea trupul vânos și întreg, plămânii perfecți, inima sănătoasă și puternică. I se prezicea, după obișnuitele socoteli omenești, viață lungă de acum încolo și, poate, o agonie anevoioasă. Căci, fără voia lui, omul luptă și se apără împotriva nimicirii sale. Până acolo însă, mai era cale lungă...

Săptămânile treceau, lunile se transformau în ani. Zilele erau când bune, când rele, iar amintirile trecutului păleau, până aveau să se șteargă cu totul. Dar drumul lung, pe care îl mai are în față, e sortit să-l străbată singur, neîntovărașit de nimeni.

Ședea tăcut pe laviță, cu pâinea albă în mână, și nu-și mai dorea nimic de la viață. Nici nu putea să-și închipuie că, vreodată, ar putea fi fericit ca acum. Apoi, pe neașteptate, îl cutremură gândul că tot ce se întâmplă acum cu el e binele său cel mai mare cu putință, că niciodată în viața lui nu s-a simțit încă atât de fericit, de împăcat.

Femeia se ridică și se întoarse cu fața către el. În umbra încăperii, fața ei răsfrângea o lumină palidă, iar ochii-i albaștri străluceau împăienjeniți. Bătrânul ședea ghemuit pe lavița de sub fereastră, cu coatele proptite în genunchi și vorbea cu glas sugrumat despre moarte și despre împărțășanie.

Cât e de săracă și de modestă viața omului, gândi cu tristețe Aaltonen, și ce puțin cere spre a fi îndestulat și pe deplin fericit în adâncul sufletului îl supăra însă și îl întărită faptul că, în acest amurg molcom, îl încercase și pe el fericirea trecătoare a celor smeriți și că ea zăbovea în preajma lui încă de dimineață.

Buzele lui căutară, descumpănite, prin întuneric, cuvintele, rugăciunea pe care s-o rostească pentru ca măcar puținul acesta să nu i se risipească. Cunoștea de mult avariția vieții, care își împarte cu zgârcenie bucuriile și că fericirea e însoțită, ca o umbră, de teama de viitor. Plătise până acum din plin puținele clipe de mulțumire. Era gata s-o plătească și pe cea de acum, orice preț i-ar pretinde pentru ea soarta. De pe buzele lui răsărea, bolborosind, o rugăciune, pentru ca să nu i ase destrame în suflet bucuria clipei de acum și să n-o piardă, așa cum pierduse până atunci toate în câte crezuse și nădăjduise.

VI

Vara veni senină. Sămânța încolți pe toată întinderea arăturii și, cât cuprindeai eu ochii, pământul sterp de odinioară înverzi generos. Pe cărarea care ducea la pădure răsunau în amurg tălăngile vesele ale vitelor, care se întorceau de la pășune. Ziua, în lipsa lor, spoiră grajdul cu var.

Peste noapte, încăperile casei deveniseră înăbușitoare. Aaltonen își cărase boarfele sărăcăcioase în grajdul mai răcoros, în patul cu miros plăcut și curat de rufă spălată. După ce isprăvea cu lucrul de peste zi, se așeza pe trepte și privea pierdut iarba tânără, răsărită în toată curtea, și satul din depărtare, de sub cerul boltit. Apoi, satul de atâta contemplare, se culca în așternutul din grajd; paiele trosneau plăcut sub cearceaful aspru.

Bătrânul era însă bolnav. Nu se tânguia și nu prea vorbea cu nimeni despre starea lui, dar respirația grea îl împiedeca să muncească. Trupul îi devenise vrăjmaș și străin, nu mai dorea decât odihna. Băgă de seamă îngrozit că membrele nu-l mai ascultă, membrele care îl slujiseră cu credință viața întreagă și care duceau la bun sfârșit orice muncă, fie oricât de grea. Brațul refuza să mai ridice găleata cu apă și scăpa până și cele câteva bucăți de lemne pe care trebuia să le așeze sub vatră. Trupul îi atârna greu și picioarele se împotriveau celor mai ușoare mișcări. Se oprea mereu și, când încerca să se miște, apuca neputincios aerul cu mâinile.

La început îl supăra nespuse împotrivirea aceasta neașteptată a propriului trup, simțindu-și sângele năvălind sub fruntea-i lividă. Orice răzvrătire și orice tulburare fură însă zadarnice: trebuia să se resemneze cu toate câte nu mai puteau fi schimbate. Se odihnea de obicei pe marginea șanțului, dezmierdind pe furiș firele de iarbă, atingând cu nesfârșite atenții câte un clopoțel sau vreo gănganie gălbuie care i se încurca printre degete. Uneori îl privea pe Aaltonen cum muncește. Se așeza pe undeva, prin apropierea lui, și mai schimba din când în când câteva cuvinte cu el, nu atât ca să stea de vorbă, cât să-i simtă prezența dătătoare de putere.

Se instala pe treptele din fața casei și se cufunda în vise. Privea cerul imens de vară și lumina schimbătoare, străduindu-se distrat să potrivească minerul coasei în tăișul slăbit sau să îndrepte dinții strîmbați ai furcii. Ochii lui bătrîni și stinși nu se mai săturau să-l privească pe Aaltonen, care lucra pe aproape, gol pînă la brîu. Era un bărbat în floarea vîrstei, cu trupul proporționat și puternic, cu umeri lați și mijlocul îngust. În toiul lucrului, mușchii i se desenau armonios sub pielea netedă. În neputința lui, bietul bătrîn nu-și dădea seama că încearcă în acest fel să se împărtășească din puterea îmbelșugată a celui alt. Pe măsură ce-l privea, apăsarea din piept scădea treptat, ochii i se limpezeau iar și își putea mișca picioarele cu mai mare ușurință. De parcă, în adevăr, o părticică din vigoarea semenului său ar fi trecut pe nesimțite în trupul său vlăguit.

Adeseori, la ceasul mulșului, zăbovea în grajd, pe lîngă vaci. Le mîngîia Spinarea și privea lung cum mulge femeia. Un instinct orb, mai puternic decît orice judecată, îl mîna în preajma trupurilor calde și pline de viață fremătătoare ale vitelor. Dacă se năștea într-un alt veac, nu ca simplu muncitor, ci gospodar înstărit, își cumpăra poate o femeie tînără și puternică, culcîndu-se noaptea alături de ea, ca să-i pătrundă trupul uscat și rece sîngele ei proaspăt și fierbinte. Și, cine știe, poate că, spre uimirea tuturor, în felul acesta și-ar fi putut prelungi viața. El unul n-ar fi găsit nimic rău în asta, mai cu seamă că ceea ce ar fi cîștigat în acest fel i se părea destul de prețios. Așa însă, în starea de acum, nu dorea de fel să-și mai prelungească zilele. Simțea lămurit că i se apropie sfîrșitul și un nepotolit dor de odihnă puse stăpînire pe toată ființa lui. Dorise cel mult să mai trăiască această vară, să ia și el parte la seceriș, ca să se poată bucura de marea, înălțătoarea clipă încă o dată, pentru ultima oară.

Se gîndea la moarte cu un calm bătrînesc și dureros. Nu-l îngrozea de fel, ci, dimpotrivă, o vedea blindă și împăciuitoare; iubea adînc, din toată inima, pămîntul care avea să-l primească în măruntaiele lui. Viața îi stîrnea în suflet mai degrabă amărăciune, această viață plină de gînduri, de dezamăgiri și de întîmplări cumplite. Așezat acolo, pe treptele din fața casei, valul amintirilor îi aducea și lua domol mai departe toate peripețiile trăite de-a lungul celor șaptezeci și șase de ani. Moartea nu se apropia ca un dușman de temut de bătrînul Hermann.

Aaltonen îl privea de multe ori pe furiș, cu o nesfîrșită milă. Rînd pe rînd, trecură zilele însoțite ale verii și nopțile albe de lumină, iar peste semănăturile de un verde gras răsunau cîntecele păsărilor, numai trupul slab al bătrînului se sfîrșea vîzînd cu ochii. Hainele atîrnau de pe el, din zi în zi mai largi, obrazul galben deveni colțuros, mustața căruntă se pleoști neînsuflețită, iar gura ștersă se transformă într-o dungă subțire și incoloră.

Moartea a început să-mi dea și mie tîrcoale, își spunea Aaltonen, împrietenindu-se cu gîndul acesta. Nu se temea nici el de moarte, dar trupul său tînăr și plin de vigoare se împotriva din răspuțeri acestei tovărășii. De câte ori se apleca să smulgă de pe marginea șanțului un pumn de iarbă ca să-și șteargă cu ea cizmele mînjite de noroi, sau desprindea seara, din cui, piatra de tocilă, întorcîndu-se să întîlnească pe-o clipă privirea femeii de lîngă vatră, gestul lui nu era decît o bijbiială după viața pe care o căuta, încercînd s-o apuce cu mîna lui mare și vînjoasă. Femeia nu-i mai ocolea acum privirea, ci o înfrunta calm, cu seriozitate. În acest timp, moartea se plimba în preajma lor, sub înfățișarea bătrînului Hermann — moartea, buna lor prietenă și vechea lor cunoștință.

Da, femeia îl privea acum tot mai des, prelung și liniștit, în adîncul ochilor, fără să-și mai întoarcă fața de la el. Apropierea lui Aaltonen o liniștea. Îi plăcea să-i privească mîinile cînd apuca cu ele vreun obiect, cu mișcări sigure și liniștite. În palmele lui, securea se lăsa bucuros mînuită, iar iapa năvălă, care mai ciulea și acum urechile de câte ori îl vedea, ridica supusă copita și i-o așeza pe genunchi, ca să i-o potcovească. De unde lua omul ăsta atîta calm și o atît de minunată stăpînire de sine?

Căuta să și-l imagineze în alte împrejurări, într-un alt mediu, printre orășenii pestriți, cu mișcări greoaie, care, cu mașini asurzitoare, sfredelesc pietrele pentru șantierele lor de construcții

sau se imbulzesc în stațiile tramvaiului, după terminarea lucrului, călcându-se unii pe alții pe picioare. În închipuirea ei, încercase să-l plaseze în huruitul amețitor al atelierelor de prin fabrici, acolo unde razele soarelui nu pătrund niciodată prin geamurile înecate în praf. La sunetul sirenei, sute de oameni lasă din miini uneltele de muncă și se înghesuie în strada pustie, tivită de un șir nesfârșit și monoton de căsuțe uniforme, cu câte un petic de grădină pătrată și brazi croiți după același tipar. Poate că și acolo s-ar simți la largul său, mînuind cu o îndemînare calmă mașinăriile complicate, pentru ca dimineața, la chemarea sirenei, să iasă calm pe ușa căsuței spoite cu var, pornind-o pe alea nesfârșită de brazi, la munca lui de toate zilele. Deosebirea era însă foarte mare. Acolo, el n-ar fi decît un ins fără vreo însemnătate — unul din cei mulți — verigă minusculă în lanțul fără capăt al oamenilor uniformi, cu fața, cu miinile și cu ochii asemănători cu ai celorlalți. L-ar interesa și pe el, ca pe alții, doar sporul de salarii, adăpostul și bucata zilnică de piine. Și n-ar însemna mai mult decît oricare altul dintre sutele de muncitori, nici pentru sine însuși, nici pentru alții. Făcuse doar încercarea, trăgându-și viața ani în șir, fără să poată năzui la o viață liberă, descătușată de a altora. Pe cînd aici e liber, un om deosebit și necesar. Fără el, pămîntul s-ar părăgini și laptele s-ar acri în donițe. Aici nu este nici unul care să-i semene, nici unul care i-ar putea înlocui obrazul, miinile, ochii. Dacă ar pleca dintr-o fabrică, a doua zi un altul i-ar lua locul, unul care și-ar face datoria la fel de bine. Dacă însă ar pleca de aici, locul lui nu l-ar mai putea lua nimeni, niciodată.

Se cutremură pînă în străfundul sufletului ei și își împreună miinile. Gîndul că vreodată străinul ar putea părăsi ferma o obseda ca teama de o mare primejdie. Descoperise în sine ei, aproape fără să-și dea seama, un sentiment pe care refuza să-l recunoască, ocolindu-l inconștient. Un sentiment profund și dogoritor, izvorât din adîncimea întunecată a sufletului, o copleși cu desăvârșire. Știa acum că, dacă s-ar întîmpla ca într-o bună zi străinul să-și ia pălăria din cui și traista din cămară, ar rămîne în urma lui un gol atît de îngrozitor și o luptă atît de dureroasă, cum nu simțise niciodată pînă atunci.

Cu toate acestea, străinul nu era decît un muncitor de rînd, un biet argat cu cizmele ferfeniță. Mîncă din briceag și nu se folosea nicicînd de batistă. Ea îi spăla rufele și îi freca, la fiecare început de săptămână, cămașa la pârâu, o cămașa îmbibată cu nădușeală de trup vânos de bărbat. Trăise înainte la oraș, la mese frumos împodobite, sub candelabre imense, îmbrăcată în rochii decoltate, cu umerii goi. Citise o mulțime de cărți și se căznise cu școala și examenele, însușindu-și toate cîte îi păreau atunci, sub bolta măreață a bibliotecilor, nemaipomenit de importante. Admirase uriașele clădiri de piatră și silueta lor sumbră proiectată pe cerul în amurg, mașinile cu faruri orbitoare care lunecau pe asfaltul străzilor și i se păruse nespus de atrăgător și frumos jocul reclamelor luminoase, fiindcă așa auzise de la alții și tot așa citise în cărți. Apoi își dăruise trupul unui bărbat nevolnic, care o dorise. Pe vremea aceea credea că atît ajunge, că așa trebuie să fie, dar își înțelesese greșit propria ființă. Trupul îi rămăsese de atunci asemenea unui potir gol, pe care viața nu izbutise niciodată să-l umple.

Acum însă știa că toate acestea sînt nimicuri sterpe și năroade, că adevărat nu e decît acest străin taciturn și grav. Dacă el ar pleca vreodată de aici, dacă nu l-ar mai vedea cu spatele gol și vânos, cu pielea arsă de soare lucrînd liniștit în fața casei sau mai departe, pe arături, și dacă nu și-ar mai putea odihni privirea în ochii lui calmi, în amurgurile cînd întunericul coboară pe încetul, un gol de moarte i-ar pustii sufletul și toate în jurul ei. Ce-i pasă că acolo, în lumea aceea depărtată și stupidă, în care fiecare vorbă și fiecare atingere e mincinoasă, se mai gîndește cineva la el? Trupul de orășean e debil și neputincios. Oamenii aceia, cu glumele și ideile lor, nu valorează cît miinile pricepute la muncă ale unui trup bine legat de bărbat sau de femeie.

Da, pe toate le învățase de atunci. Știa acum că lumea pe care o părăsise demult, e goală, mincinoasă și lipsită de sens. Lumea aceea nu-i mai poate spune nimic, nici nu-i poate lua ceva. Numai adevărul dintre-însa, cele trăite și simțite de propria ei ființă sînt cu adevărat ale sale. Iar acest adevăr nou, dobîndit cu atîta greutate, valorează infinit mai mult decît toți anii risipiți din trecut și decît toată rușinea, tot păcatul și deșertăciunea orașului. Iar dacă e așa, atunci a cîștigat totuși ceva, suferința ei n-a fost într-un totuși zadarnică.

Se aplecă să-și spele miinile în pârâu, după ce mulsese vacile. Apa întunecată și răcorea plăcut miinile înfierbîntate și crăpate de muncă. Sus, printre copacii de pe coasta muntelui, se auzea sprinten clinchetul tălăngilor răsunînd pînă departe, în aerul proaspăt al dimineții. Un zâmbet înflori pe fața femeii, primul zâmbet după atîta vreme îndurerată. Nu credea să mai poată zâmbi vreodată; acum însă, în dimineața aceasta strălucitoare, zâmbetul răsări sprinten, fără nici

un motiv, așternându-i-se pe chip și inundându-i toată făptura. Simțea că tot trupul zâmbește, că brațele îi sânt vii și puternice, iar bustul i se leagănă molatic, gata să plesnească sub țesătura aspră a rochiei. O bucurie clocotitoare fremăta în toată ființa ei și, în revărsarea asta nepotolită, ochii femeii se împăienjeniră de lacrimi, iar din adîncul sufletului îi ieșiră la iveală toate simțămintele amorțite atîta amar de vreme, toate cîte se pitulasera acolo, în șirul zilelor înghețate ale vieții ei amarnice. Acum se eliberase și sorbea lacomă lumina și căldura dimineții de primăvară.

Și, în timp ce pe brațele ei se rostogoleau mărgelile răcoritoare din apa pârâului, se deșteptă întru-însa simțirea pângărită și ucisă din trecut, topindu-i încetul pe încetul rigiditatea bolnăvicioasă, încăpățănarea aspră și mândria aceea prefăcută a trupului ei umilit. Din ochii ei de ghețuri albastre nu mai curgea potopul de lacrimi al dezamăgirii, mai amară decît moartea, ci plînsul cald și binefăcător al eliberării.

Își șterse încurcată, cu colțul șorțului, ochii înroșiți de plîns și îi acoperi cu mîneca murdară a cămășii. Dar lacrimile îi curgeau într-una, arzându-i mîinile roșii și crăpate de muncă. Își șterse din nou lacrimile și, fără să vrea, privi în jur să vadă dacă nu era cineva în apropiere. I-ar fi venit mult mai ușor s-o vadă cineva desculță, decît să-i fi urmărit priviri străine plînsul și zâmbetul acesta tănuț.

Nu îndrăzni multă vreme să se întoarcă în casă. Se opri în fața băii fumegînde, fărâmițând între degete o crenguță de brad mirosind a rășină, apoi se abătu fără grabă pe la cotețul de porci. Cele două animale, chinuite de foame, scurtau acum pămîntul și, cînd o văzură, prinseră să geamă și să grohăie, cu picioarele dinainte cățarate pe gardul de scânduri. Cu toate acestea, nu se grăbi să le dea de mîncare. Se răzîmă de gard și, înainte de a intra în bucătărie, privi o vreme zâmbind, cu o stranie satisfacție, zbuciumul animalelor înfometate.

În cele din urmă, începu să pregătească lăturile; zdrobi în pumni o grămadă de cartofi fierți rămași de la prînz în oală, și îi amestecă cu nutreț. Cartofi nu prea avuseseră din belșug în acest an, dar se îndură totuși să le dea de astă dată porcilor o găleată plină. Să aibă și ei azi o zi de sărbătoare!

Intră în coteț, făcându-și loc cu genunchii vînjoși printre animalele flămânde și le turnă lăturile în jgheab.

Fără să-i mai pese de porcii care înfulecau cu lăcomie, azvârli găleata lingă peretele grajdului și se cățără sus, în pod, să vadă dacă nu se ouaseră acolo găinile. Umblau slobode prin curte și își ascundeau ouăle pe unde se nimerea.

În podul grajdului găsi doar câțiva pumni de pleavă de ovăz, pe care îi adună de pe jos. Soarele strecura raze orbitoare printre crăpături și prin găuri, luminând grinzile întunecate. De găini, nu era nici urmă. Unde să fie ? Se lăsă în genunchi în pleava de ovăz; locul era atît de îngust, încât își turti sînul de-o grindă. Printr-o răsufătoare a podului se zărea casa și curtea. Mărul bătrîn fusese năpădit de mușchi, dar ultimele flori roșii tocmai plesneau, pe crengile lui, din închisoarea mugurilor.

Aaltonen ieși chiar în clipa aceea din grajd, cu hamurile atârinate pe umărul gol. Mijlocul lui era puternic și mlădios ca trestia, iar mersul lui era liniștit, ritmat și frumos ca al țăranilor; brațele și pieptul îi străluceau pîrlite de soare.

Timp de opt ani fusese muncitor într-o fabrică, undeva, în capătul celălalt al țării; căsătorit, își părăsise soția și copilul; poate că în fața oamenilor și a legilor era un nemernic.

Cum privea prin răsufătoare podului spre întinderea inundată de soare, îl vedea și îl privea numai pe el. Simțea că singele îi năvălește în obraji, dar nu se sinchisi, fiindcă nu putea nimeni s-o vadă. Putea chiar să zâmbească în voie, acolo, în întunericul podului de grajd, pentru că zâmbetul ei era ascuns de priviri străine.

O cuprinsese un fel de toropeală, membrele i se moleșiră. După atîția ani de rigiditate îndârjită, încerca acum o senzație ciudată.

Se întoarse totuși, peste puțin, în casă și mătură bucătăria cu o mătură înnădită din crengi înverzite. În ușa încăperii vecine apăru deodată bărbatul ei, cu părul răvășit și ochii umflați de somn. Cu o mână își ținea izmana să nu-i cadă; la cealaltă își rodea unghiile. Ceru smerit o ceașcă de cafea. Femeia însă nu-l auzi și continuă să măture liniștită. Omul șovăi cîteva clipe, apoi, hotărîndu-se deodată, își târî picioarele pînă la cuptor, unde își turnă cafea rece într-un urcior. După ce o bău, rămase pironit locului, privindu-și nătîng soția. Un tremur brusc îi agită gîșua umflată și, săltîndu-și izmenele căzute, făcu o mișcare să apuce brațul femeii.

— Să nu m-atingi !

Glasul ei era sugrumat, dar aspru. Bărbatul nu auzise niciodată pînă atunci acest glas. Tresări speriat și se retrase câțiva pași, descumpănit, înainte însă de a se târi, bombănind și afurisind, în încăperea lui, o privi bănuitor, cu ochii lui spălăciți și răi. La naiba cu afurisita asta de viață, s-o înghită iadul... iadul... Și repetă ultimul cuvânt mult timp încă, pînă se sătură de el. Abia atunci se domoli și își înghiți amărăciunea.

Acum nu-l mai servea nimeni. Trebuia să se scoale și să-și vadă singur de nevoi, lucru care, bineînțeles, îl înfuria peste măsură. Ar fi preferat să i se poruncească sau să se poarte toată lumea sever cu dânsul, fiindcă în acest caz s-ar fi simțit cel puțin martirizat, un suflet neînțeles care se desfată torturându-se singur. Da, îi distruseseră viața, îi jefuiseră marile posibilități, iar acum toți îl părăsesc, nu-l mai bagă nimeni în seamă — pe el, un bolnav nenorocit - nici cît pe un câine. Noaptea e încuiat în cușca lui, întocmai ca un animal, nu se poate duce nici pînă-n sat cînd ar avea chef. Or, nimic nu e mai plictisitor decît să cutreiere cît e ziua de lungă pădurea și să azvârle cu pietricele după păsări și veverițe. Nu mai e lăsat nici cel puțin să împungă porcii cu ace de gămălie. Bătrînul Hermann, care l-a prins chinuindu-i, l-a bătut cu o varga.

Nu suferea să vadă sânge, căci leșina de groază cînd i se făceau injecții în coapsă, dar animalele le chinuia cu sete.

Firește că își greșise viața. De ani de zile nu mai era bun de nimic. Țăran, scurmător de pământ, n-are să se facă însă niciodată; asta era sub demnitatea sa. Nici chiar dacă ar avea vreo cîteva sute de pogoane de pământ și capitalul necesar. Pe cînd așa...

Uneori se pomenea că visează cu ochii deschiși, urzind planuri peste planuri în legătură cu marele capital și cu moșia fără margini. Curînd se plictisi însă și de visuri. Se tolănea istovit pe pat și privea lung la fetele cu păr tuns din pozele fixate pe perete. Prin mintea lui se perindau imagini de odinioară, din vremurile bune, cînd avea bani mulți, băutură și femei. Cîte o dără de salivă i se prelingea din colțul gurii, dar n-o băga în seamă.

Suferea din pricina femeii. Ea îi distrusese viața încă de la primele elanuri ale tinereții, fiindcă era o făptură aspră, rece, lipsită de tact. Ea îi otrăvește clipele cele mai frumoase cu cîte o vorbă dojenitoare, îi spionează fiecare pas și îi întinde mereu fel de fel de capcane. I-ar fi trebuit alt fel de femeie. Una care să-l stimuleze, să-l îmboldească la muncă, atentă la toate nevoile bărbatului, duioasă și în stare să-l ajute, în visele lui cu ochi deschiși, își închipuia de multe ori cum și-ar chinui nevasta, cum i-ar răsuci mîinile la spate și ar tortura-o. Toate acestea nu erau, firește, decît compensații imaginare pentru umilința lui reală. Adevărul era că, fiind mai slab și mai nevolnic decît femeia, nu izbutea niciodată să se poarte cum s-ar fi convenit, ba nu se încumeta nici măcar să-i provoace mânia, deoarece o pătea rău de tot. Și se temea nespus de durerile fizice, pe care le socotea cele mai înspăimîntătoare cu putință. Dar de cîte ori se abandona astfel închipuirii, trupul lui buhav fremăta de o voluptate ascunsă, făcînd să se cutremure pînă și patul. Era mult mai ușor și mai puțin riscant să se lase în voia acestei înfiorări plăcute, decît să treacă la fapte.

Toate acestea erau însă trecătoare și lipsite de vreo importanță. Trecătoare e însăși viața omenească, nu numai răutatea și chinul. Pămîntul, care își leagănă verdele semănăturilor sub bolta bătrână, nu se supără niciodată pentru nimic. Brazii strălucesc minunat în desișul pădurii, iar lîngă izvor sclipește zglobiu iarba verde și mușchiul gras. Pe fundul unui șanț, cioclii verii au îngropat demult cărțița moartă și trupul ei, îmbrăcat în blăniță mătăsoasă, s-a topit pe încetul în pământ, făcîndu-se una cu el. Zilele treceau una după alta, aducînd, după o iarnă amarnică și o primăvară chinuitoare, vara mustind de belșug. La capătul fiecărei săptămîni de muncă istovitoare, odihna venea ca o binecuvîntare. E o senzație negrăit de plăcută să-ți întinzi mădulele obosite și amorțite de lucru și să te cufunzi într-un somn adînc, fără vise, în grajdul plin de răcoare.

Duminică dimineața devreme, bătrînul ceru calul ca să se poată duce la biserică. Nu mîncase nimic în ziua aceea, fiindcă nu se cuvine să pîngărești sfînta împărtășanie cu cele lumești. Îngăimă abia cîteva cuvinte, cele absolut necesare, și Aaltonen nu încercă să-l descoasă. Îl ajută să înhame iapa la căruță, înțelegînd că bătrînului îi vine greu să vorbească acum, cînd sufletul lui e pătruns de smerenie și cucernicie. După mulți ani, în duminica asta strălucitoare de vară, se pregătea să primească în trupul său bătrîn pâinea și vinul vieții veșnice. Nu-l mira așadar că se izolase în sine și că păzea cu atîta pioșenie înțelesul sacru al acestei sărbători.

Aaltonen se gîndi și el la înțelesul tainic al împărtășaniei și un zâmbet ciudat îi înmărmuri pe față. Nu fusese niciodată pătruns de ea. Demult, pe cînd era băiețandru, după miruire, îi vărăseră în gură o bucățică de pîine uscată și searbădă, apoi îi dăduseră o înghițitură de vin. Asta fusese totul. În cele din urmă, aflase că, prin ritualul acela, a intrat în rîndul adulților, al acelora

care răspund singuri de faptele lor, își câștigă cu propriile lor mâini pâinea de toate zilele și își cârmuiesc viața cum socotesc de cuviință.

Mai târziu, în fabrică, se destrămaseră în sufletul lui și ultimele rămășițe ale credinței din copilărie. Nu-i iubea și nici nu-i respecta pe preoți, cu toate că firea sa și întreaga lui alcătuire sufletească erau ostile celor ce batjocoresc religia. Toate cîte îl încercaseră mai apoi, de-a lungul vieții, nu făcură decît să-i clatine credința în Dumnezeu și s-o ștergă în cele din urmă cu desăvârșire din gândurile lui. La drept vorbind, nu se gîdea nici de astă dată la Dumnezeu. Judecata și viața lui lăuntrică se schimbaseră de atunci atît de adînc, încât, în timp ce stătea cu spatele rezemat de peretele grajdului și privea nemișcat în urma iepei năvășe, o cunoaștere instinctivă îl apropia tot mai mult de sfînta taină. Pe capra căruței sade moartea însăși, ținând hăturile cu mîinile ei slabe și noduroase. Vinul și pâinea, trupul și singele Domnului, ca și legătura tainică dintre om și pămînt sînt adevăruri mult mai cuprinzătoare și mai adânci decît toate gândurile omului la un loc. Pe lingă ele, știința omenească e trecătoare și fără nici o însemnătate.

Se cutremură înfiorat, fiindcă simți cu toată ființa sa acea tainică lume adevărată, care trăiește dincolo de vîlul mincinos al lucrurilor ce se văd și se pot pipăi.

Se îndreptă încet de mijloc și își mîngîia fruntea cu palma, ca unul care se trezește dintr-un somn adînc. Își simțea sufletul eliberat de tot ceea ce înainte fusese cunoaștere stearpă și fără rost. Lepădase parcă un veșmînt greoi, ca sîmînța care, sub înrăurirea unor forțe de nepătruns, își dezbracă învelișul și îl inapoiază pămîntului.

În ziua aceea, pînă să se așeze la dejun, se făcu târziu. Podeaua sclipea de curățenie, iar pe masă un mînunchi de flori de rump surădea înmiresmat în vasul mic de lut. Femeia împodobise pentru prima oară casa.

Ședeau la masă amîndoi. Femeia frânse o bucată de pîine și i-o întinse. Pâinea era sfîntă. Îi turnă berea rece și amăruie. Cînd se ridică de la masă, nu-și mai șterse gura cu dosul palmei, așa cum făcea de obicei, și nici nu mulțumi cu vorbe stângace, ci își împreună, fără să vrea, palmele mari și puternice pe marginea mesei, după cum văzuse că face Hermann înainte și după mîncare. Femeia își pironi ochii asupra lui, alungându-i tot singele fierbinte în obraji. Nu zise nimic și nici nu mai întoarse privirea spre ea; ieși în fața casei, în curte, de unde privi multă vreme cerul, cu gândurile răzlețe.

Mai târziu se așeză în fața grajdului, pe treptele inundate de soare. Vedea încă, în dosul pleoapelor sale, privirea albastră a femeii. Ochii ei de piatră îl învăluiau acum într-o privire moale și catifelată, urmărindu-l neînterupt.

Ceafa îi tremura puternic, iar fața îi ardea ca flacăra. O rîndunică despică aerul în apropierea lui, cît pe-acî să-l atingă cu aripile ci întinse.

Stătu astfel multă vreme, pe treptele înșorite ale grajdului, cu mîinile-i mari odihnindu-se greoaie pe genunchi și urmărind zborul rîndunicii sau norii albaștri ce pluteau în văzduh. Un sentiment nedeslușit de fericire îi cutreiera mădularele.

Apoi simți, brusc, un fior rece de-a lungul șirei spinării. Dincolo, în pătratul ușii, apăru omul cu fața buhavă, care căuta parcă distrat, cu ochii, în toate direcțiile. Și-a încălțat pantofii, fiindcă se pregătește pesemne de plimbarea lui de duminică, își spuse Aaltonen. Deodată o băgă de seamă pe Aaltonen și îl privi pe furiș, cu coada ochiului, apoi făcu un pas către el. Simți deodată cum îi înțepenește tot trupul și cum pune stăpînire pe el o îndârjire și o nepăsare de gheață. Degetele țâșniră, apoi se încheștară în pumn, fără voia lui.

Omul se răzgîndi însă și nu se mai apropie. Porni agale pe cărarea vitelor, care ducea la pădure. În drum, ridică de jos o piatră și o izbi în ușa grajdului. Aaltonen îl urmărea cu simțurile încordate, deși ar fi vrut să nu-i pese de el. Văzu că apucă gardul cu mîinile și încearcă să sară peste el, dar se împiedică și se prăbuși de partea cealaltă, cu picioarele rășchirate, ca un sac. Apoi îl văzu cum se ridică cu greutate și auzi cum înjură, în timp ce își scutura de pe haine pămîntul. În cele din urmă, porni bombănind pe poteca nisipoasă de pe coastă. Aaltonen îl petrecu cu privirea pînă cînd forma lui pocită dispăru, înghițită de pădure.

Nu peste mult, apăru și femeia. Pîndi mai întîi prevăzătoare prin deschizătura ușii, apoi ieși în curte. Se aplecă repede, să rupă o floare de trifoi, și se apropie legănându-și coapsele. Aaltonen rămase cu gura căscată în fața arătării necunoscute. Era îmbrăcată într-o rochie înflorată, de vară, lungă pînă la glezne, lăsându-i însă goale gâtul și brațele. Părul blond îi cădea în bucle moi spre tâmpile, buzele i se rumeniseră, iar ochii îi străluceau.

Cînd văzu curtea goală, păși liniștită, aplecându-se după o altă floare de trifoi.

Femeia nu-i zâmbise niciodată pînă atunci lui Aaltonen. Abia atunci văzu el că femeia asta cu ochii reci ca gheața știe și să zâmbească. Inima începu să i se zbată sub coaste. Își luă încurcat mîinile de pe genunchi și începu să le privească, spre a nu fi nevoit să ridice ochii către femeie. Ea însă se apropiase, privindu-i lung, fără să se miște, ceafa aplecată. Un zâmbet ciudat și neînțeles juca pe buzele ei.

Sub rochia ușoară, trupul i se ghicea moale și mlădios. Își ascunsese la spate mîinile crăpate și înroșite de muncă, simțind că nu se potrivesc în nici un fel cu rochia purtată. Pe nepregătite, fără să stea prea mult pe gînduri, îi venise ideea asta poznașă și îmbrăcase rochia ce-i fusese dragă odinioară, deși cînd o pusese în ladă era convinsă că n-o va mai purta nicicînd. De dimineață i se zbătea în suflet zâmbetul acesta zburdalnic, pe care acum nu mai putea să și-l stăpânească. Privea cu o senzație dureroasă, în același timp însă plăcută, capul înclinat al bărbatului și ceafa rumenită de soare deasupra gulerului alb al cămășii. Mîinile ascunse la spate îi tremurau puternic. Ardea de dorința de a atinge, măcar în treacăt, grumazul acela vânos și ars de soare, să-l mîngîia, să și-l apropie. Dar se mulțumi să întrebe, cu seriozitate, încrețind fruntea:

— După cîte știu, n-ai fost încă jos, în sat... N-ai vrea să faci o plimbare pînă acolo ?

Aaltonen n-o auzise încă vorbind cu cuvinte atît de alese, ca orășenii. Își ridică, surprins și bănuitor, capul. Pe fața femeii însă nu se clinti nici o geană. Înfruntă calm privirile bărbatului, ridicând ușor sprîncenele, de parcă ar fi vrut astfel să-i smulgă răspunsul.

— N-am fost — răspunse Aaltonen și se uită la ea, ca și cînd nu-i venea să-și creadă urechilor. Simțise uneori, pe vremea copilăriei, aceeași stângăcie tulburată în clipele cînd fetele încercau să-l ia peste picior, încântate de superioritatea lor și de lipsa lui de dibăcie. Urmărea cu ochi supuși și fermecați linia frumoasă a trupului de femeie pâlپاînd sub rochia ușoară de vară, neîndrăznind să și-i oprească pe gâtul gol sau pe brațe.

Femeia se desfăta, fericită de privirile încântate ale bărbatului, și pieptul i se ridica, întinzându-i și mai mult pe corp rochia strîmtă. Mîinile și le ținea și pe mai departe ascunse la spate. Își dădea seama că acum e rîndul ei să rupă tăcerea. Siguranța pe care o simțise pînă atunci dispăru deodată, întoarse ochii și sîngele îi îmbujoră obrajii arși de soare.

Încurcată cum era, nu găsi ceva mai bun de făcut decît să se așeze și ea repede pe trepte, ceva mai la o parte, de parcă n-ar fi îndrăznit să se apropie prea mult de el. Ar fi dorit însă să-l poată atinge, dacă va întinde cumva mîna. Era o femeie în floarea vîrstei, cam de vreo treizeci de ani, ca și Aaltonen; acum însă, în scînteierea minunată a acestei zile de vară, devenise o codană neîndemînică, o copilă care caută să se apropie de un bărbat și se joacă, încercându-și puterea.

— Nu e prea singuratic acest loc pentru dumneata, Aaltonen? Nu ți-e urât câteodată? — întrebă ea, dar glasul îi tremura, îmbătut de apropierea bărbatului.

Aaltonen ridică ochii. Pielea lui întunecată; păli, dar privirea i se aținti nemișcată în ochii femeii.

— Nu, niciodată — răspunse calm și hotărât. Prin cuvintele acestea ar fi vrut să spună că niciodată nu va mai fi de acum singur, o dată ce ea, femeia, e aici, lingă dînsul, că poate munci pentru ea, poate să trăiască în adăpostul pe care i-l oferă și o poate sluji, fiindu-i chiar rob.

Sufletul femeii fu copleșit de duioșie și de o tandrețe pe oare nu putu să și-o stăpânească:

— Zău? Niciodată?

Cuvintele ei erau neghioabe și neînsemnate. Vorbise doar fiindcă trebuia să răspundă ceva. În același timp, întinse o mână și o așeză pe brațul bărbatului. Cu această atingere ușoară, puse stăpînire pe el. Aaltonen continua să șadă nemișcat, fără să-și trădeze tulburarea. Nu-i tremura mîna, doar inima îi zvâcnea nebunește în piept, de parcă ar fi vrut să-i frîngă coastele. Iar artera transmitea zvâcnirea trădătoare din brațul lui, prin mîneca albă a cămășii, brațului gol și alb al femeii — din trupul lui într-al ei. Fiecare bătaie de inimă se răspîndea, cu o înfrigurată desfătare, în pielea femeii. Sărmanul ei trup ucis și nesocotit învie deodată și se umplu de o așteptare feciorelnică. Ceva ce nu putea să înțeleagă, ceva ce nu cunoscuse niciodată încă îmboboci pe neașteptate în trupul ei.

Stătură astfel multă vreme, apoi femeia își retrase încet mîna de pe brațul bărbatului, dar simți în aceeași clipă că toată puterea o părăsește, că ființa ei rămîne goală și ofilită. Trupul ei deveni neputincios din clipa cînd mi mai simți sub degete brațul bărbatului. Toată pofta de joacă și de cochetărie dispăru deodată. Sînt femeie în toată firea, își spuse, am îndurat și am trecut prin multe, de trăit însă n-am trăit nimic, abia acum îmi dau seama de asta.

Mîna ei tînjea după locul de mai înainte. Ce bine-ar fi să simtă iar atingerea scumpă a străinului drag. Dar mîna îi căzu resemnată în poală și întrebă calm, cu un alt glas decît cel dinainte:

— De ce ți-ai părăsit căminul, Aaltonen ?

Dorea demult să-i pună această întrebare — și acum aștepta răspunsul. Trebuia să cunoască trecutul bărbatului și să se convingă că nu există nimic care i-ar putea despărți sau i l-ar putea smulge pe neașteptate. Aștepta răspunsul neliniștită și tremurînd din tot corpul. Era geloasă pe trecutul lui, pe care ar fi vrut să-l stărpească, fiindcă simțea că e suspect și plin de primejdii. Vroia să-și elibereze omul de trecutul lui, ca el să fie de acum înainte numai al ei. Avea drepturi asupra lui, căci i-l dăruise pămîntul, pămîntul acesta binecuvîntat în rodnicie. Cărarea îl îndrumase către ea, într-o seară blajină de primăvară, cînd soarele scăpăta pe cer.

— De ce ți-ai părăsit căminul, Aaltonen? — repetă ea întrebarea, cînd văzu că răspunsul întârzie. Și mîna, trezită din nou la viață, atinse iar brațul vânjos al bărbatului, punând stăpînire pe el.

VII

Aaltonen zăbovi cu răspunsul, nu fiindcă i-ar fi venit greu să vorbească, ci fiindcă tot ceea ce se petrecuse devenise în amintirile sale simplu și limpede. Înțelesese, în sfârșit, totul. Amărăciunea și suferința, care îl hărțuiseră atîta vreme în străfundul sufletului, dispăruseră de mult, iar amintirea lor nu-l mai durea. Nu le mai simțea urma, chiar dacă ar fi voit s-o simtă. Așa cum, după o lungă suferință, organismul rănit produce substanța cu ajutorul căreia reușește să izoleze și să facă inofensivă otrava pătrunsă întru-însul — și nu se mai sinchisește de nimic.

Ridică ochii — și privirile împlănzite și strălucitoare ale femeii îl îndemneau să vorbească, încît îi fu acum ușor să răspundă. Nu mai căută vorbele, deoarece ele îi răsăreau singure pe buze, deși toată viața îi venise greu să-și exprime gândurile. Toate deveniseră însă nesfîrșit de simple și de ușoare. Soarele încălzea treptele grajdului, semănăturile scînteiau verzi dincolo de gardul de mărăcini, iar mîna dragă a femeii iubite se odihnea pe brațul lui, așa cum niciodată înainte nu-și închipuise că ar putea să se întîmple.

— La început au vrut să mă fac grădinar — prinse el să vorbească. Lucram în grădina fabricii și trebuia să intru la școala horticolă; între timp însă am fost dus la armată și, cînd m-am întors, tata murise, astfel că nu mai rămăseseră bani pentru școală. Am fost, timp de doi ani, contramaistru la secția de eșantioane a fabricii, unde am agonisit ceva bani, ca să mă pot înscrie la școala horticolă. Trăiam retras și nu puteam fi asemenea celorlalți. Era, printre ei, o femeie, mai mare cu câțiva ani decît mine, pe care o cunoscusem la o serată. Fiindcă într-o zi am fost împreună cu ea, am socotit că e de datoria mea s-o iau de nevastă. Ținea cu orice preț să intru muncitor la fabrică, fiindcă fusese tocmai mărită și momentul era potrivit. Nu vroia să locuiască la țară, unde n-avea nici societate, nici vreo distracție. Apoi îmi spuse că va avea un copil. Cu toate astea, dorea mereu-să se distreze, venea și pleca într-una, făcea cunoștință cu străini, dădea mese una după alta, încît economiile mele se topiră curînd. Începuse să mă neliniștească și încercam s-o opresc de la nebunii. Copilul trebuia să vină și mie nici prin minte nu-mi trecea că ar putea să nu fie al meu. Astfel am intrat din nou la fabrică și, la drept vorbind, nu mi-a mers rău. Inginerul și contramaistrul erau mulțumiți de munca mea, încît lea ajunsese destul de frumușică, ba, mai târziu, am primit un teren și un împrumut ca să-mi zidesc o casă proprie. N-o mai puteam duce în casa unde eram chiriaș. Cînd priveam pe fereastră, nu vedeam decît coșuri de fabrică și n-auzeam altceva decît Urlete de gramofon, hârâitul aparatelor de radio și cearta femeilor din curte. Nicăieri un copac sau un fir de iarbă, nicăieri un colț de cer albastru. În pridvor, se uscau mereu, pe o frînghie, cîteva scutece.

Aaltonen tăcu; mîinile lui mari se agitară pe genunchi, iar ochii lui rămaseră duși, fără expresie, în depărtări. Retrăise din nou viața lui de demult, cu șirul ei nesfîrșit de zile incolore și fără rost, respirase iar aerul îmbăcsit de miros de pucioasă al orașului. Femeia suspină ușor lângă el, aducîndu-l la realitate.

— A fost greu să mă deprind — continuă el, căci am crescut la țară, unde am cultivat din copilărie pămîntul. Zilele erau scurte și munca în fabrică nu era prea grea, față de munca la cîmp. Cu toate astea, nu eram mulțumit. Aerul acela îmi apăsa pieptul, nu mai puteam nici să răsflu în voie și ajunsesem s-o urăsc pe femeia care dormea cu mine în același așternut. În primul an, ea își văzu de treburi, dar de îndată ce copilul creșu, viața monotonă începu s-o plictisească. Zicea că-i

sătulă pînă-n gît și vroia să petreacă în fiecare seară. Ba se prefăcea că se duce la o adunare, ba trebuia neapărat să vadă un film, ba era invitată undeva la dans. Cînd n-avea de mers nicăieri, se ducea la vreo vecină, numai să nu stea acasă. Stăruia de fiecare dată să-i țin tovărășie, dar nu eram în stare să mă hotărâsc la așa ceva. Nu mă potriveam de loc cu societatea ei. Nu mă pricepeam să vorbesc limba altora și nu eram în stare să rîd de lucruri pe care nu le găseam hazlii. Pe vremea aceea preferam să-mi stropesc straturile de flori sau să plivesc în grădină. Iarna îmi reparam bicicleta, lacătele și aparatele electrice. Vroiam să fac economii, ca sa-mi pot plăti datoria și să avem casa noastră proprie. Asta era pentru noi o cauză de ceartă neîntreruptă. Se întâmpla să vie de multe ori noaptea acasă, în timp ce eu dormeam demult, iar simbăta ferestrele erau luminate cînd ea se întorcea, cu buzele roșite și duhnind a băutură. Începuse să aducă în casă bărbați străini, care veneau cu rachiu și cărți de joc, jucînd șeptică pînă târziu, după miezul nopții. Îmi era de multe ori atât de scîrbă de tot ce vedeam, încât ieșeam blestemînd în curte. De mine însă nimeni nu se sinchisea. Afară nu mă mai putea auzi nimeni și îmi puteam rosti gândurile în voie. Îmi băteam într-una capul cum aș putea să scap de ea și de viața aceea mizerabilă. Îmi era milă de copil. Uneori, cînd i se năzărea, nevastă-mea făcea pe mama iubitoare, îmbrăca copila ca pe-o păpușă de vitrină și o arăta musafirilor ei. Alteori însă nu-i dădea nici cel puțin de mâncare, fiindcă n-avea chef de gătit. Copila rămânea flămîndă și scîncea, pînă cînd se îndura de ea vreo vecină și-i dădea un codru de pîine. De multe ori o culca nespălată sau o trimitea cine știe unde, uitînd de ea zile întregi. Deveniră însă grozav de aliate împotriva mea, din clipa cînd fetița începu să umble și să vorbească. Eu eram cel rău, care nu știa nici să glumească, nici să se joace, cel care bombănea într-una și le strica lor bucuriile. Uneori mă întărau în așa măsura, încât îmi ieșeam din fire și nu mă mai uitam unde dau. După ce-mi vărsăm zăduful, mă închideam în cămară, îmi așterneam singur patul și îmi cumpăram singur de mâncare, numai să nu mai dau ochii cu ele.

Aaltonen tăcu din nou și femeia întrebă, reținîndu-și suflarea și ferindu-și ochii:

— A fost frumoasă, nevasta pe care ai avut-o ?

Ai fi zis că bărbatul își cântărește ou precizie fiecare cuvânt. Nu vroia nici să micșoreze meritele celei despre care vorbea, dar nici să le mărească. Și-apoi, toate erau acum atît de departe, atît de inofensive, încât putea să vorbească liniștit și să fie lesne nepărtinitor:

— Avea ochi căprui și rotunzi și pielea ca mătasea. Era mai scundă decît mine și foarte slabă de înger. Bărbații îi zâmbeau îndată, dar nici ea nu rămânea mai prejos. Trebură să treacă opt ani pînă să-mi dau seama de ceea ce în prima clipă nu băgasem de seamă. N-aveam nici o experiență, nu era mare lucru să mă amăgească cineva. Abia atunci am înțeles că nu era o soție, ci o tîrfă de rînd, chiar față de mine, fiindcă tot ce-și dorea cumpăra, pînă și de la mine, cu trupul ei, pînă cînd am simțit că mi-e scîrbă de mine însumi. În același fel cumpăra de la alții ceea ce nu putea să obțină de la mine. Cumpăra rochii, zorzoane ieftine, bilete de cinematograf, băutură, petreceri dansante, tot ce-i dorea inima. Fiecare lucru avea un preț, sărutarea ca și îmbrățișarea. Cred că niciodată nu i-a trecut prin minte că face un rău, pentru că fusese astfel făcută.

De mine însă se temea — și vreme de opt ani izbuti să-mi ascundă felul în care trăia. Nu i-a fost greu, pentru că, în aglomerația fabricii, nu mă împrietenisem cu nimeni și nu era nimeni care să-mi fi deschis ochii. Încetul cu încetul însă, otrăvi tot ceea ce mi-ar fi putut aduce oarecare bucurie. Cu toate astea, rămăsesem tot eu cel vinovat, cel care îi interziceam orice plăcere. Judeca la fel cu femeile de stradă. Găsea că e foarte firesc să-mi facă reproșuri, să-și bata joc de mine și să se culce cu alți bărbați, în propria mea casă. Mă înstrăinasem de ea încă din primul an de căsnicie, astfel că nu-mi mai era soție, ci ceea ce-ți spuneam. Cu toate astea, mă supăra felul ei de viață; vegheam în patul meu pînă după miezul nopții, cu pumnii încheștați. În timp ce musafirii ei jucau cărți în bucătărie, și beau, și chicoteau, deși a doua zi trebuiau să fie la lucru. Ascultam hohotele lor și pocnetul cărților de joc pe masă și, uneori, pașii ce se furișau pe podeaua care trosnea.

Aaltonen vorbise parcă în gol. Privea încă înainte, cu miinile odihnite pe genunchi. Se întoarse apoi spre femeia de alături și cercetă lung, cu atenție capu-i înclinat, părul ondulat scăpărînd auriu și brațul gol, neatins încă de soare. Ședea acum foarte aproape de el, cu ochii pironiți în pămînt și nu s-ar fi uitat în ochii bărbatului pentru nimic în lume.

— Să mai spun ? — întrebă el și își aduse aminte deodată că tot ce povestise nu are nici o

legătură cu ei doi. Toate sînt doar simple aparențe, nicidecum realități adevărate. Iar ei nu au nimic comun cu lumea aceea veche și pustie, de năluci. O lume care, pentru ei, a trecut, s-a stins, a pierit cu desăvîrșire. Ceea ce există acum e într-adevăr frumos, curat și minunat de simplu.

— Spune tot, pînă la capăt — zise femeia, cu capul încă plecat.

Întinse mîna și se jucă distrată cu o frunză de buruiănă răsărită la picioarele ei.

— Cu timpul, a început să mă urască, ba chiar să se dezguste de-a binelea. Nu se mai ostenea să-și ascundă de mine felul ei de viață. Ori mă socotea un idiot care nu vede și n-aude, ori vroia să mă ațâțe cu tot dinadinsul, ca să-mi pierd capul și să săvârșesc cine știe ce faptă necugetată, care ar fi îndreptățit-o să-mi pretindă pensie alimentară în caz de divorț. Într-o dimineață, cînd să pornesc la lucru, am găsit-o în bucătărie, beată, între doi bărbați străini. În sfârșit, am aflat și că fetița nu era a mea. Unii din contramaistrii uzinei, de altfel om însurat, îi dăduse bani ca să se mărite cu mine și, de opt ani, îi plătea regulat banii pentru întreținerea copilului. Pe urmă nevasta îi murise și, fiindcă nu mai avea de cine să se teamă, venise la mine în timpul prînzului ca să-mi spună că nu mai plătește nimic din ziua aceea. Era într-o zi de toamnă. Pomii pe care îi sădisem în grădină cu mîinile mele se încovoiau sub povara merelor coapte, atît de mult crescuseră. Nu mai simțeam nici ură, nici amărăciune. Mă cuprinsese mai curînd o senzație de ușurare, ca și cînd mi-ar fi căzut de pe inimă o povară care o apăsase pînă atunci. Mă întorceam agale spre casă, pe drumul binecunoscut, căruia nu-i mai puteam suferi nici o casă, nici o palmă de pămînt. Cu priveam în jurul meu, nu întrebam nimic și nici nu scoteam vreun cuvînt. Mi-am îmbrăcat costumul de sărbătoare, am scos din sertar banii cîți rămăseseră din ultimul salariu, mi-am luat pălăria din cui și am plecat. Asta e tot.

O umbră coborăse între ei — și soarele nu mai strălucea cu aceeași limpezime ca înainte, k Rândunica despică iar aerul, cu aripile ei negre și sclipitoare, trecînd fulgerător pe deasupra treptelor. Sufletul lor rămăsese gol și împăcat. Ședeau unul lîngă altul, deopotrivă de tăcuți.

Aaltonen se gîndea că, poate, ar fi fost mai bine să nu-i fi spus nimic din toate acestea, să nu răscolească trecutul, deși nu vroia nimic să-i tînuiască femeii. Ea se cufundase în tăcere și muțenia aceasta îl stingherea.

O privi pe furiș. Ședea însă nemișcată, cu capul aplecat, și nu îndrăzni s-o atingă. Intr-un târziu, femeia zise:

— Vino, Aaltonen !

Îl prinse ușor de braț, se ridică, își netezi rochia peste genunchi și traversă, grăbită, curtea.

Aaltonen o urma șovăind, fără să-și dea seama ce are de gînd. Străbătura curtea și trecura prin fața cotețului de porci și a băii. Femeia se aplecă ușor și, spre a face ceva, culese o floare albastră de pe malul pârăului. Apoi porni de-a lungul lui, înspre lac. Aaltonen o urma cu pasul îndesat, mai hotărât decît înainte, ea însă nu întorcea capul ca să-l privească. Holda se sfârși deodată, întîlnind livada năpădită de mușchi și de ochiul-boului.

Femeia continuă să meargă, cu pasul lin și legănat. Mlaștina răsări deodată în fața lor, ca o imensă oglindă întunecată. Deși soarele arunca săgeți și aerul era încins, mlaștina întîmpina pe cei ce se apropiau cu răsufarea ei rece și amenințătoare.

Cînd simți mușchiul murindu-se sub pașii săi, Aaltonen se opri. Femeia continua însă să avanseze, cu același mers ușor și legănat, oprindu-se abia pe marginea apei sumbre și fără fund. Bărbatul asistă acum la un spectacol straniu, fiindcă femeia prinse să se legene capricioasă pe patul de mușchi mișcător. Cu toate că pămîntul mustuia și plescăia sub ghetele ei, nu-și mută picioarele în alt loc. Trupul ei renăscut, trupul ei viu se balansa deasupra covorului înșelător, sub care pîndea moartea. Peste creștetul ei, soarele arunca acum săgeți înfiorate. Frunzele rotunde și roșcate ale tufăriei de mocirlă mocneau întunecate pînă departe. În depărtare, brazii țășneau verzi în jurul clădirii afumate a băii. Iar corpul femeii, cu brațe goale, cu fața goală, cu buclele ondulînd scînteietor peste obraji ei arși de soare, plutea fără oprire deasupra adîncimii fără fund.

Se opri deodată, trecîndu-și palma peste frunte. Se înapoie spre Aaltonen, cu pași prevăzători, căutînd cu piciorul, pe terenul legănat și viclean, locul cel mai solid. Trecînd pe lîngă el, îl apucă cu amîndouă mîinile de braț și, cu capul dat ușor pe spate, rosti cu glas ciudat:

— Sînt și eu acum întocmai ca tot ce vezi.

Aaltonen înțelese ce vroia să spună. Avea în față însăși imaginea propriei lor vieți. Ei doi se desprinsese de toate cîte există; deasupra lor, doar cerul nemărginit, iar dedesubt, o întunecime insondabilă. Cît timp se legănase la marginea mlaștinii, femeia nu mai datora socoteală nimănui sub soare. Pe terenul clătînat, peste covorul înșelător de mușchi și alături de întunecimea nesfârșită, era cu desăvîrșire liberă.

Mîinile femeii, frumoasele ei mîini atinseră deodată brațul iui Aaltonen, iar pe obrazul transfigurat, întorși acum către el, miji un zîmbet tainic și ciudat, pînă cînd își retrase deodată

mîinile, ca și cum contactul acesta i s-ar fi părut prea violent și mult prea tandru spre a putea fi adevărat.

În timp ce se înapoiau pe malul pârâului, auziră dinspre poteca dintre stânci zgomotul unor pietre aruncate de sus. Omul care locuia în încăperea cu lacăt la ușă cobora de sus pe poteca vitelor, ținând în mână o nuiă de arin de pe care rupsesse toate frunzele. Trecând pe lângă copaci, îi lovea cu sete cu nuiăua și desprindea cu vârful piciorului pietrele, ca să le rostogolească pe coastă. Mergea cu pași șovăitori și, la poalele colinei, trupul lui fără vlagă și bărbia lipsită de energie se zăreau de departe.

Într-o clipă, trupul femeii îngheță. Fața i se înăspri, pînă cînd se șterse de pe ea orice expresie, iar ochii îi deveniră două pietre albastre și reci. Fără să se mai uite la Aaltonen, străbătu curtea în grabă și dispăru în casă. Aaltonen se opri în dreptul băii, la umbra brazilor întunecați dindărătul peretelui afumat și așteptă, cu respirația oprită, să treacă omul. Îi urmări apoi, cu pumnii strânși, făptura lăbărțată, mîinile atîrnînd fără vlagă de-a lungul corpului și nuiăua de arin cu care croia crengile și mulgea frunzele de pe ele.

Așteptă pînă îl văzu că intră în casă, apoi se întoarse agale în curte și se așeză din nou pe treptele grajdului, chiar pe locul unde, cu puțin înainte, se instalase femeia lîngă el. Un vînticel ușor îi mîngîia fruntea, dar gândurile lui erau în altă parte. Dincolo de îngrăditura de mărăcini, semănăturile pâlăiau ca niște flăcări verzi; el însă nu le vedea. Ridică brațul și îl pipăi. Braț puternic și vînjos de muncitor, care trudește neistovit din zori și pînă seara tîrziu. Își pipăi pieptul lat și mușchiulos, umflat sub pânza albă a cămășii. De unde venea totuși oboseala neașteptată care îl copleșise dintr-o dată? Să fi nimerit din nou viața lui într-o fundătură din care nu există ieșire? Are să poarte iar cătușe grele și nemiloase, chiar dacă erau acum ale unei alte făpturi omenești? Oricum, de astă dată era altfel de cum fusese înainte și nu-și mai chinui zadarnic capul cu întrebări fără răspuns. Totul i se părea cît se poate de simplu și de limpede, chiar dacă, deocamdată, nu întrezărea nici o soluție.

Deodată sări în picioare și văzu negru înaintea ochilor. Un țipăt sfîșietor, un geamăt de suferință răzbise prin ușa închisă a casei, străbătînd curtea pînă la el. Nu șovăi nici o clipă, ci se supuse orbește chemării de ajutor, oua și cum ar fi ascultat de un ordin. Ochii i se întunecară și o groază nespusă îi copleși sufletul. Smulse cu violență ușa.

Femeia era îngenucheată pe podea, iar omul, ticălosul locatar al camerei din fund, fără să-l vadă pe cel care intrase, încerca, aplecat asupra ei, să-i răsucescă mîinile la spate. Fața îi tremura și întregu-i corp era străbătut de frisoanele unei plăceri sălbătice. Rochia neobișnuită a femeii și brațele ei goale îi înfierbântaseră singele, deșteptând întriu-însul o dorință furibundă. În pornirea sa, care era de astă dată mai puternică decît lașitatea, nu se mai gîndea la nimic și nu se mai temea nici de bățai, nici de vreo suferință fizică.

Aaltonen îl înșfăcă de grumaz cu dreapta, îl ridică în sus cu brațele întinse și izbi cu el de pămînt. Apoi îl apucă din nou de gît, îl ridică în picioare și prinse să-l lovească din răputeri, cu amîndouă mîinile, peste obraji. Omul se clatină pe picioare, pe jumătate leșinat, fără să se împotrivească, încercînd doar să-și ferească fața cu mîinile ridicate înaintea ochilor. Ținîndu-l încheștat de gît, Aaltonen îl imbrînci spre ușa încăperii din fund, îl împinse înăuntru, încuie ușa cu cheia, apoi așeză încet cheia pe masa încăperii vecine. Așteptă pînă cînd tremurul supărător îi dispăru din mîini și din genunchi. Stătu o clipă locului, privind patul îngust și aspru al femeii, încăperea aceea austeră, după care se întoarse în bucătărie.

Femeia era încă pe podea și își freca, automat, brațele chinuite. Rochia îi fusese sfîșiată pînă la mijloc, încît un sân i se dezgolise. Nu încerca măcar să-l acopere, cînd Aaltonen, cu mîinile și genunchii tremurînd încă, o cuprinse de mijloc ca s-o ridice de jos. Trupul ei era țeapăn, gîfâia obosită, ochii i se goliseră de orice viață, iar obrazul îi încremenise. Brațele bărbatului se desprinseseră din jurul mijlocului ei; femeia ridică abia atunci privirile, își trecu mîinile prin păr, cu un gest de desperare, apoi, dezmeticindu-se, își aruncă ostenită rochia sfîșiată pe umărul gol și spuse:

— Du-te acum!

Aaltonen o mai privi o dată, în timp ce în ochi i se stingea orice bucurie, dar și orice urmă de mînie. Apucă piatra de tocilă de pe marginea vetrei și ieși cu pași domoli.

Peste puțin, femeia ieși și ea în curte, în rochia ei pătată, de toate zilele. Îl zări pe Aaltonen așezat pe treptele hambarului, cu o găleată de apă alături și cu tocila ascuțind toporul de tăiat lemne.

Femeia se apropie încet și se așează alături. Când îl văzu că nu-și ridică ochii, îi atinse ușor genunchii cu o mână lipsită de viață.

— De ce ascuți tu toporul duminică ? — întrebă.

Aaltonen își întrerupse îndeletnicirea, apoi ridică ochii, a căror expresie devenise de nepătruns datorită unui văl întunecat lăsat peste ei.

— Am să-l ucid — răspunse, făcând cu capul lui semn înspre casă.

Femeia privi multă vreme țintă înainte, cu ochii duri, cu fața mohorâtă și pustiită de rigiditate. Aaltonen lăsă uneltele din mână, pironindu-și asupra ei privirea ochilor îndurerați și întrebători, așteptând parcă un răspuns.

— Nu, asta nu se poate — făcu ea deznădăjduită și, așezându-și degetele inerte pe mîna puternică a bărbatului, adăugă: N-ai face altceva decît să te pierd și pe tine !

În jurul lor, natura era aceeași, iar bolta tot atît de nemărginită. Peste gardul de măracini, secara se legăna în valuri bogate. Numai bucuria lor, bucuria lor chinuitoare se destrămase, fiindcă pămîntul nu simte nici jale, nici bucurie. Ar fi fost gata să înghită și să mustuiască în măruntaiele lui cu aceeași nepăsare stărvul dezgustător al bețivului nenorocit, dacă securea ascuțită i-ar fi despărțit într-adevăr sufletul de trup. Ar fi primit în sânul lui, fără vreo repulsie, oasele grele și ficatul negru, ars de spirt, ca și inima nesimțitoare. Pămîntul nu l-ar fi respins din îmbrățișarea sa. Tăcut, calm, item, l-ar fi mistuit de-a lungul lunilor și anilor, pe vecie. Lucrul acesta nu trebuia însă să se întâmple. Nu este cu puțință, chiar dacă astfel s-ar face dreptate. E în zadar să te revolți împotriva ursitei.

Femeia oftă adînc și își retrase degetele abandonate pe mîinile imobile ale lui Aaltonen. Obrazul îi era pustiu, la fel ca și trupul — și ochii uscați, fără viață. O cuprinsese o sfârșeală cumplită, pricinuită de dezgust și de o descurajare fără sfârșit,

— Lasă-mă să dorm în așternutul tău, în șopron.

Și fără să aștepte vreun răspuns, se ridică în picioare și porni fără grabă în sus, pe trepte. Scândura putredă pârâi sub pașii ei. Deschise și intră, cu capul aplecat, în cămăruța întunecată, mirosind curat a rufe proaspăt spălate. Aaltonen așează tocila și toporul, aruncă apa din găleată, apoi porni în urma femeii. Înăuntru, se lungi în pat lângă femeie, pe paiele care trosneau sub trupurile lor.

Femeia își cufundă obrazul în cearceaful aspru și cuprinse cu o mână gâtul bărbatului. Era o mână crăpată de muncă, cu palma înăsprită, dar atingerea ei i se păru lui Aaltonen mai dulce decît orice. Acum, nici unul nu mai era singur.

Rămaseră astfel multă vreme, unul lângă altul, fără să vorbească, în penumbra răcoroasă a încăperii, pînă în clipa cînd asfințitul prinse să înroșească deschizătura lucarnei și un uruit depărtat se auzi dinspre drumul care venea din sat.

Aaltonen se ridică spre a arunca o privire prin lucarnă. Pe drum se apropia iapa lor albă, trăind după ea, cu botul în pămînt, șareta scârțâitoare. Sus, pe capră, bătrînul Hermann, descărnat și semănând cu un spectru în scăpărările asfințitului, ținea obosit în mîini hățurile. Umbrele calului și ale șaretei se alungeau uriașe peste holde, care, de o parte și de alta a drumului, scânteiau și scoteau parcă flăcări. Intra moartea în curte, purtată de bătrîna iapă albă, gîndi Aaltonen.

Zilele trecură iar, una după alta, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Ploaia înmuiase pămîntul și, în jurul fântânii, iarba înaltă și udă se lipea îndrăzneată de picioarele desculțe, încrețind firele de păr strălucind de umezeală. Pe cer se îngrămădeau nori întunecați, fulgere mînioase brăzdau golul sumbru și amenințător, trăsnetele izbeau bubuind din stîncă în stîncă. Lîngă tulpinile copacilor înalți, vitele se înghesuiau speriate de vijelie, căutând adăpost de urgia cerească. Ploua cu găleata și șuvoaiele de apă săpau șanțuri adânci în drumul pietros de pe costișă.

Urmară apoi zile mai senine. Lujerii cartofilor își desfăcură mănunchiurile de frunze, de un verde întunecat, spicele galbene și coapte scânteiau mîndre în holdele arse de soare, pe toată întinderea văii.

Fânul fusese cosit și îngrămădit în jurul prăjinilor, la uscat. Pămîntul nu prea dă răgaz de odihnă celor care vor să-i strîngă roadele. Aaltonen dormea noaptea ca un bolovan, fără vise, iar femeia reușea să uite mai ușor lucrurile la care nu voia să se gîndească. Își simțea degetele de la mîini înțepenite, căci strîngea cît e ziua de lungă coada aspră a furcii. De multe ori, seara nu mai era în stare să gătească cîna, nici să mulgă sau să hrănească vitele. Adunatul finului îl înviase și pe bătrînul cu un picior în groapa, stărnindu-l la muncă. Nu mai trîndăvea acum nici omul cu fața

buhavă, o dată ce vroia să mănânce. Se sătură însă curând și începu să se tânguiască, ba că e bolnav, ba că-l doare capul sau stomacul, ba că vrea să se culce fiindcă-și simte spinarea frântă de oboseală. Îi dureau toate încheieturile și se văita amarnic, numai să nu muncească.

Cîteva zile la rînd, femeia se trezi dimineța zămbind și își limpezea surâzând mîinile în apa întunecată a pârâului. Se oprea în toiul muncii, pentru cîte o clipă, se rezema în furcă, ștergându-și cu palma stropii de nădușeală fierbinte ce i se prelingeau de pe frunte pe pleoape. Privea îndelung căruța, încovoiată sub povara încărcăturii, și iapa albă care se opintea zdravăn, cu vinele umflate, să tragă povara peste luncile cosite. Își suflecăse mânecile rochiei pînă la cot și își deschisese nasturii de sus, lăsându-și pieptul liber. Razele dogoritoare ale soarelui îi rumeniseră pielea gâtului și a brațelor, topindu-i rigiditatea din trup. Nu se mai simți în curând obosită, nici fără vlagă, ci își vedea bucurioasă de treabă, din zori și pînă noaptea. Pe sâni umflați, pânza subțire a bluzei era întinsă, gata să crape; cînd soarele ardea mai tare, sudoarea curgea șiroaie prin șanțul viu dintre sâni. Era o bucurie negrăită să lucreze astfel, zi după zi, înfierbântată de arșiță și să privească umerii goi ai bărbatului iubit, ceafa lui brună și vinjoasă, spatele care se apleca în ritmul muncii.

Luncile mărginașe fură cosite de Aaltonen singur. Se scula cu noaptea-n cap ca să poată căra sub acoperiș, pînă la prînz, și ultima încărcătură din acea zi. Lăsase înadins la urmă malurile lacului, unde iarba era mai grasă.

Ziua următoare, dis-de-dimineță, femeia îl întrebă pe Hermann:

— N-ai vrea să mulgi azi dumneata vacile ? Am putea isprăvi într-o singură zi luncile îndepărtate.

Bătrînul își ridică ochii ștersi și îi aținti asupra ei. Apoi îl privi pe Aaltonen, care stătea întors cu spatele. Un val întunecat de sânge îi năpădisese obraji și gâtul, pînă la rădăcina urechilor.

— De ce nu ? — răspunse bătrînul molcom. Mai vru să adauge ceva, dar se răzgîndi, socotind că e mai bine să tacă. Ieși apoi, nu peste mult, în curte și, cînd Aaltonen îl ajunse din urmă, făcu:

— Aș putea isprăvi cu mulsul de dimineță și duce singur laptele la lăptărie, dacă n-aveți nevoie cumva de cal. Din această pricină să nu-ți faci nici o grijă.

Aaltonen nu știu ce să răspundă. După toate socotelile, credea că vor putea isprăvi pe-ndelete, într-o singură zi, lunca cea mai depărtată, dacă muncesc ei doi, iar spre seară vor putea să întindă fânul pe prăjini, la uscat. Acum însă, în timp ce bătrînul îl iscodea cu ochii lui spălăciți, simțea cum îi năvălește singele în obraji, parcă l-ar fi prins furând sau săvârșind cine știe ce nelegiuire rușinoasă. De asta, inima îi zvăcnea cu mari bătaii surde.

— Să ai grijă de hățuri, să nu se rupă — se mulțumi el să spună. De mult mă tot pregătesc să le repar, însă n-am avut vreme în timpul cositului.

N-apucase încă să apună soarele cînd isprăviră de cosit fânul și îl așternură la uscat, în lunca cea mare din marginea pădurii. În acel loc începea întinsa pășune comună, pe care se mai găseau uneori reni și o mulțime de iepuri. Terenul fusese arendat în întregime unei societăți de vânătoare de la oraș și toamna, spre sfîrșitul săptămânii, veneau uneori domni, cu câini dresați, nu numai din târgurile vecine, ci și din regiuni mai depărtate și chiar de la oraș. Li se zidise aici pînă și o sauna, la capătul pășunilor, lingă micul lac din pădure.

— Vom petrece acolo noaptea — spuse femeia, după ce îi povesti toate acestea.

Lacul cel mic nu era departe; ajunseră repede la el. Frunzare bogate de copaci se oglindeau în apa lui întunecată și, pe suprafața lui, alunecau lin boboci albi de rață. Ușa căsuței nu era niciodată încuiată. Găsiră înăuntru și chibrituri pe-o poliță, iar afară, lingă perete, o stivă de lemne de foc, frumos clădită. Se întâmpla să se abată pe aici, uneori, vreun vânător și să-și petreacă noaptea în căsuța băii. Acum însă se vedea cît de colo că, de săptămîni, nu mai călcase pe-aici picior de om.

Pămîntul bătătorit din tindă era cald încă; păstrase razele dogoritoare ale soarelui de peste zi. Isprăviseră munca pe cîmp, dar îi simțeau încă oboseala în toate mădulele. Pielea le ardea, înțepată și zgăriată peste tot de pleava finului. Aaltonen se aplecă pe marginea apei și își stropi, cu palmele făcute căuș, capul și umerii.

Se miră că apa lacului e atît de rece. Cine știe de unde vine ? Poate de undeva, din inima stîncilor, prin tainicele crăpături subterane, acolo unde susură și colcăie izvorul care o alimentează.

— Știi să înoți ? — îl întrebă femeia, oprindu-se, cu fața acoperită de zămbet, în fața lui. Îi flutura iar pe buze zămbetul acela ciudat, de o gingășie aproape înspăimîntătoare. Aaltonen simți

că toată puterea i se scurge din trup. Clătină doar stângaci din cap, în loc de răspuns. Nu știa să înnoate și îi era rușine de neîndemânarea lui.

Apoi femeia deveni brusc serioasă. Fruntea i se întunecă, își ascunse miinile la spate și își odihni gânditoare privirile în ochii bărbatului:

— Vreau să mă scald în lac !

Se dezbracă în spatele lui și intră goală în apă. Aaltonen îi vedea albeața trupului, strălucind printre tufele de răchită, dar se întoarse repede și, deși adânc tulburat, se prefăcu a nu-i trece prin gând să se uite într-acolo. Câteva vreascuri trosniră sub pașii ușori ai femeii, pe urmă apa plescăi puternic.

Cînd, după cîteva minute, se apropie de el, era iar îmbrăcată. Numai părul îi atârna umed pe spate, în timp ce ochii îi scânteiau.

— De-ai ști ce bună a fost apa ! — spuse și ingenunche lîngă Aaltonen.

Își clătină fermecată capul, cu şuvițele umede fluturând în jur. Atinse cu mîna spatele gol al bărbatului, plimbînd-o încetișor de la ceafă la mijloc și înapoi. Valuri de foc scăpărau din vîrfurile degetelor ei. Aaltonen se simți cutremurat de un fior lăuntric; rămase însă liniștit, fără să miște măcar o mână, doar ochii rămaseră ațintiți pe fâșia purpurie de pe creasta pădurii. Îl învăluisă o senzație necunoscută și sfâșietor de dulce.

Femeia se ridică deodată, cu mișcări ușoare, înșfăcă panerașul cu merinde și începu să despacheteze bucatele pentru cină.

Trunchiurile copacilor prinseră să se întunece și pe oglinda apei se stinse și ultima scânteie a soarelui ce scăpăta cînd isprăviră cina lor simplă și scurtă. Amurgul era neînchipuit de domol și de cald. După ce mîncară, se rezemară unul lîngă altul de peretele căsuței, gustând în tăcere fericirea de a se afla împreună. Nu simțeau nevoie de nimic altceva. Stătură timp îndelungat astfel, fără să-și spună un cuvânt. Tăcerea femeii era acum mai adîncă decît fusese vreodată. Nu mai zâmbea și, în întunericul ce se întetea treptat, fața ei părea din ce în ce mai palidă și la fel de pustie ca odinioară; de asta dată însă minunat de vie. Buzele, pe care le strîngea de obicei cu asprime, se întredeschisera, negrăit de moi și blînde.

Aaltonen se ridică anevoie și tăie cu briceagul un mănunchi de ramuri înfrunzite, pe care le așternu pe lavița din căsuța întunecată, ca să-i facă astfel un culcuș moale.

Dar femeia era departe; stătea acolo, în pragul ușii, sprijinită cu miinile de grinda joasă, și privea pierdută în depărtări, cu ochii ei de o blîndețe catifelată. Sufletu-i părea că zburase departe, scăpat de grijile mărunte ale zilei și de sumbra amintire a trecutului.

Mai târziu însă, cînd se întinse, prin întuneric, pe așternutul de frunziș proaspăt, acoperit cu haina peticită și jilavă, mirosind a pămînt, și simți apropierea lui Aaltonen, o cuprinse din nou amorțeala de moarte a groazei. Membrele îi înghețară și orice urmă de bucurie se stinse în sufletul ei. Din gâtlee îi izbucni un plîns amar, bocetul desperat al rușinii.

Bărbatul n-o tulbură de fel, ci se trase aproape de perete; abia după un lung răstimp de tăcere și nemișcare, întinse mîna ca să-i mîngîia ușor fruntea încinsă și şuvițele despletite.

O mână bună o mîngîia încetișor prin întuneric, o mână simplă și bătătorită îi aluneca domol peste obraz, peste umeri, pe brațe, nespus de gingașă și de duioasă. Mîna asta îi pricinuia o bucurie neînchipuită. Cînd îi atinse sînul, — sărmanul ei sîn de atâtea ori torturat, de atâtea ori umilit — plînsul izvorî iar, blînd și tăcut, dar cu o senzație de fermecată ușurare, și lacrimile aduseră acum o dulce toropeală. Pieptul ei învie și înflori sub urzeala ușoară a cămășii, iar mîna înviorată apucă stîngace degețele vrăjite, ca să le oprească acolo, să nu mai părăsească niciodată jgheabul îngust și viu dintre sîni.

Se apropie de ea cu luare aminte și cu o nemărginită gingășie. Trupul femeii se trezea parcă din letargie și simțea fericită atingerea fierbinte a gurii puternice care i se lipea de gît. Pămîntul de sub ea se cutremură, despicându-se în abisuri înfricoșătoare — și zguduirea o ameți.

Acum nu mai trebuia să se teamă de nimic. Prin corpul ei renăscut după suferința îndelungată, după atita umilință și nepăsare, se răspîndi marele zîmbet. Pe neașteptate, ochii i se deschisera larg prin întuneric, gura i se destinse și un răs moale, răsul limpede al fericirii, izvorât din tainițele ascunse ale trupului ei, răzbătu victorios, cu o forță nestăpînită. Miinile înlănțuiră cu putere umerii bărbatului și nu le mai dădură drumul. Acum, cînd bucuria răsului îi răscolise întreaga ființă, niciodată nu se va mai teme de nimic, cu atît mai puțin de moarte.

A doua zi se trezi târziu. Soarele pătrundea prin ferestrele încăperii răcite de-a binelea. Știa că ceea ce trăise peste noapte fusese o minune, pe care prea puțini o cunosc. Omul e sărac, îl

copleșesc gândurile și necazurile. Ea însăși n-a ajuns încă la capătul drumului spinos; va mai trebui să îndure și de acum înainte umilința, o umilință care, poate, abia acum începe cu adevărat, fiindcă va fi îndoită. Mai știa însă — și se gîdea în sinea ei cu o plăcută îndârjire — că oricât de mare ar fi prețul pe care destinul i l-ar cere, nu va fi destul de mare față de bucuria ce i-a fost hărăzită. Oricâte ziduri ar ridica legea și societatea, există cineva care să le dărâme, pentru această mare și cea mai neprețuită dintre bucuriile cîte i-au fost date oamenilor.

Aaltonen mai dormea alături de ea, cu capul culcat pe un braț al femeii. Sub pleoapele lăsate nu-i putea vedea ochii adânci și gravi, cu privirea lor cumpătată, dar razele puternice ale soarelui descoperiseră urzeala deasă de cute din jurul lor. Pe bărbia viguroasă, barba îi crescuse peste noapte și pieptul lui gol strălucea arămiu prin deschizătura cămășii albe.

Omul ei, bărbatul ei drag, străin și, cu toate acestea, atît de cunoscut ! A venit la ea ca argat și muncește din răsputeri, ca să-i poată da calului ovăz, să dea nutreț la vaci și să nu guițe purceii de foame. Bietul de el, cărarea l-a îndrumat spre fermă, într-un amurg de primăvară timpurie, cînd soarele scăpăta pe zare! De-acum, el trebuie să rămână aici. Cărarea care l-a adus nu-l va mai purta niciodată pe cale-ntoarsă. Pămîntul ăsta este și al lui. Și-a dobândit cu brațe vînjoase dreptul de proprietate asupra lui. După legile omenești, poate că nu are nici un drept, dar legea pămîntului aceasta este. Cărare, binecuvîntată cărare care l-ai adus pînă aici, să nu mi-l mai iei niciodată !

Nu se temuse nici înainte de muncă; muncise însă cu încăpățănare, ca să uite cu ajutorul ei amărăciunea și deznădejdea de fiecare zi. De azi înainte însă, munca va fi o bucurie. A început chiar de pe acum să fie. Niciodată nu i se va părea că lucrează prea mult și nicicînd n-are să se mai simtă obosită. Dacă va fi nevoie, va suporta cu resemnare chiar o recoltă slabă și miile de necazuri, zi de zi repetate, ale vieții, căci ceea ce a îndurat pînă acum doar din mândrie îndărătnică, printr-un efort de voință, a fost mai rău decît orice pe lume.

Știa că pămîntul e un tiran nemilos, care stoarce pînă la ultimul strop puterile robilor lui, sleind trupul femeilor și ofilindu-l înainte de vreme, dar nu se temea. Nu-i păsa nici de bătrînețea pretimpurie, nici de ofilire. Numai să rămână lîngă ea străinul drag, alături de dînsa. Iar dacă soarta i-ar cere-o, e gata chiar să-i nască și copilul. Nu se temea nici de asta.

Astfel visa femeia în dimineața acelei zile, întinsă alături de bărbatul iubit, pe patul de frunze de răchită din căsuța băii. Își dădea seama, cu toate acestea, că nu are nici o putere asupra viitorului. Străinul fusese mînat la fermă de soartă, într-un amurg de primăvară timpurie; nu ei vor hotări toate cîte le-au fost sorocite să li se mai întîmple. Puterea care i-a unit poate să-i și despartă.

Avu senzația că pămîntul s-ar mișca și că undeva, foarte aproape, se cască o prăpastie întunecată. Plătîm scump fiecare bucurie, dar ni-e totuna. Pentru bucuria de acum, nici un preț nu e prea mare. De altfel, chiar dacă ar vrea, tot n-ar putea face altfel. I se oferise fîpturii ei însetate un strop de băutură răcoritoare tocmai în clipa cînd simțea că se sfârșește de sete. Și n-a înlăturat-o, fiindcă era peste puterile ei s-o înlătore. A dus paharul la buze.

O presimțire rea și o teamă nelămurită o cuprinsese: dar dacă mîini haine și nemiloase îi vor izbi paharul din mână, înainte chiar de a sorbi prima picătură ?

S-a rupt din comunitatea oamenilor și s-a desprins de mulțime. Soarta ei nu fusese o soartă oarecare. De asta se răzvrătea acum cu atîta înverșunare în sinea ei, fiindcă simțea că destinul ei este deosebit de al altora. Nu li-e dat decît la foarte puțini oameni să îndure o asemenea caznă, o astfel de dezamăgire, în această vale a plîngerii. De azi înainte însă are să-i fie mai ușor, pentru că bucuria pe care a trăit-o a fost și ea excepțională și rară. Această fericire pură nu poate fi trăită de un om de rînd. Și nu trebuia să-și intensifice bucuria cu iluzii și năluci, nu trebuia să închidă un ochi spre a nu vedea prăpastia căscată între vis și realitate. Prea puțini muritori trăiesc astfel mîntuirea, singuri, fără mijlocirea altora și descătușați de orice amăgire mincinoasă. Tocmai de asta nu avea de ce să se teamă.

Alungă presimțirea sumbră și groaza ce se apropia tiptil de ea. N-are să se mai sinchisească de ele ! Va căuta să se bucure de fiecare clipă de fericire, de fiecare mulțumire cît de neînsemnată, fiindcă — cine știe ? — s-ar putea să fie ultima!

Privi multă vreme zăbind, cu buzele întredeschise, la bărbatul de lîngă ea, la dragul cunoscut de pe așternutul din nuiele de răchită. Apoi ridica încet, cu multă băgare de seamă, o mână, o așeză pe pieptul lui și o strecură sub cămașă, pe pielea netedă și fierbinte, pînă cînd simți zvâcnirea liniștită și uniformă a inimii. Puse astfel, încet și cu blîndețe, stăpînire pe omul ei.

Dar ritmul inimii lui Aaltonen se schimbă brusc, de parcă și-ar fi oprit dintr-o dată bătăile. Inima începu să tremure, apoi să se zbată sălbatic, înfricoșată. Ce s-a întîmplat, draga mea ? —

păreau că întreabă ochii bărbatului când întâlniră privirile femeii, trează și liniștită alături de el. Sânt aici, nu-ți fie teamă, sânt aici, lingă tine, o domoli el, cu privirea surâzătoare și cu buzele întredeschise, pentru că auzise limpede întrebarea mută și plină de spaimă. Privirile lor se cufundară unele în altele, bărbatul se trezi la realitate, din somnul adânc în care fusese cufundat, iar femeia cuprinse fermecată, cu amândouă mîinile, inima vie a omului ei. -

IX

Bătrînul rătăcea fără țintă prin luncile cunoscute, în arșița zilei de vară. Își luă rămas bun de la pămîntul sleit și de la șanțurile năpădite de bălării, pe care nu mai avea puterea să le îngrijească de acum înainte. Observa ici și colo câte o schimbare îmbucurătoare. Nu erau schimbări prea mari, dar însemnau cu toate acestea cîte un pas înainte, fiindcă era tot ce putuse să înfăptuiască un singur om cu două brațe harnice, muncind din răspuțuri de-a lungul unei primăveri scurte și a unei veri grăbite. Șanțurile de scurgere fuseseră curățite de gunoaie, acoperișurile de șindrilă nu mai erau atît de ciuruite de spărturi ca înainte și ușile nu se mai prăvăleau într-o rână, abia ținându-se în țățani. Spre mirarea lui, pămîntul produsese însă mult mai mult ca pînă acum, lucru care se vedea dintr-o singura aruncătură de ochi. Pe maiul lacului ovăzul crescuse bogat, iar frunzele lucioase ale napilor de nutreț făgăduiau un neașteptat belșug de lapte peste iarnă. Cotețul de porci devenise și el mai larg, mai încăpător, încât vor putea să mai cumpere, la toamnă, câțiva porci.

Privirea spălăcită a lui Hermann se plimba peste cotloanele pe care le cunoștea atît de bine, peste povârnișurile apropiate și peste holde, rătăcind adesea către cerul înalt, unde se pironea pentru clipe lungi. Din cînd în cînd trebuia să se odihnească, oprindu-se locului, ca să-și recapete răsufierea. Se rezema atunci de cîte un mesteacăn și îi dezmiarda, pe furiș, scoarța. Pe urmă pipăia lespedea mare din luncă, cercetând-o de aproape și întrebându-se cît are să mai rămână piatra aceea acolo, frământată de tălpile oamenilor. Ar fi timpul să se dea la sfărîmat și pietrișul să fie cărat undeva.

Își lua rămas bun de la pămîntul lui drag, și inima-i obosită îngână neauzit un cântec de adio. Simțea că se desparte de un bun al său. Îi dăruise, ani în șir, acestui pămînt toată vloga, toată inima. Era al lui pămîntul, chiar dacă de cîtăva vreme nu-l mai muncea și nu-i mai putea purta de grijă. De altfel, puțin îi păsa cui îi aparține prin legile omenești. Important este doar să-l îngrijești, să-l cultivi și să-l faci să rodească, să nu-l lași în părăgînire. Nimic pe lume nu e mai trist și mai dezolant decît privescerea unui pămînt nelucrat.

Bătrînul plugar văzu în ziua aceea multe și de toate; nici un amănunt, oricât ar fi fost el de neînsemnat, nu scăpă privirilor sale iscoditoare.

Voia să vadă tot, din clipa în care zărise, prin păcla inserării, strălucirea orbitoare a propriului său sfârșit. Puilor de pasăre le crescuseră aripi și își părăsiseră cuiburile, cărtița își clădea sânguincioasă drumul subteran, presărînd pe marginile drumului mușuroaiele ei ascuțite. Bătrînul Hermann mai vedea însă și altceva. Vedea razele tainice ale lunii și soarelui, care pătrund în pămînt, roadele ce se parguiesc în potirul florilor și jivinele care se adulmecau cu nările tremurîndă în desișul pădurii.

Izvoare văzute și nevăzute scăldau pămîntul, norodul de furnici căra neobosit firele de paie spre mușuroiul în construcție. Străinul muncea pe holda cu cartofi și umerii îi străluceau ca un soare bun în urma lui, ca o lună tainică, pășea femeia, cu mânecile rochiei suflecate pînă la coate.

Fața bătrînului pălea pe zi ce trece, semănînd tot mai mult cu ceara, dar sufletul îi rămăsese trează, ca înainte. Vedea și înțelegea că bucuria și-a făcut sălaș la fermă. El n-o cunoscuse niciodată, nu se întâlnise nicăieri cu ea, dar în neîndestularea sa nu îi invidia pe cei cărora li se dăduse mai mult. Pacea lui sufletească nu era tulburată de nici o dezamăgire, de nici o renunțare; mai ales acum, în preajma morții, nici o neliniște n-o mai putea răscoli. Nu mai dorea și nu mai cerea nimic de la viață. De altfel, fusese mulțumit întotdeauna cu cît putuse obține. Era ca semințele acelea tari și aspre, care nu vor să se spargă și să incolțească în pămînt. Din clipa cînd ochii săi lăuntrici se despicaseră și întrevăzuseră lumina morții, bucurii noi, necunoscute pînă atunci îi răscoleau sufletul. I se părea că, după ce gustase pâinea și vinul vieții veșnice, soarele și luna s-au apropiat de el. Și nu-și dorea nimic mai mult.

Își aducea adeseori aminte de unchiul său Joase, care își aflase moartea pe cîmp, la umbra unui mesteacăn, întorcîndu-se de la pășune, unde se dusese în căutarea calului. Ce minunat trebuie să fie să te stingi pe o pajiște lingă calul voinic și cald, mirat de nemișcarea trupului care se

răcește. Niciodată înainte nu fusese în stare să pătrundă atât de adânc frumusețea morții lui Joase. Mai la vale, dincolo de gardul de mărăcini, hura mașina de treierat a satului. Se întâmpla uneori să se abată lucrători străini pe la fermă. Cărau paiele aurii în grajd și hambarele se umpleau de grâne.

Pe urmă, casa se cufundă iar în liniște. Dar uruitul mașinii de treierat îl trezise pe omul care trăia închis în camera lui. Îl cuprinsese iar neastâmpărul; ieșea ziua în curte sau hoinărea prin pădure, iar noaptea scotea uneori câte un țipăt înfricoșător de coșmar, care îi trezea pe ceilalți trei în așternuturi, iar trupul femeii era cuprins din nou de rigiditatea aceea de moarte.

Omul cu fața buhavă zăbovea tot mai des prin curte, de unde privea pe furiș, cu ochi răi, satul din vale, de parcă ar fi pândit ceva în depărtare. Se îmbrăca iar, își lega cravata și se bărbiera, după ce barba îi năpădise fața, semănând cu o miriște, de când nu mai văzuse briciul. Încerca să intre în vorbă uneori cu bătrînul sau cu nevastă-sa, să-și înșire iar planurile aiurite, împărtaşindu-le toate câte avea de gând să facă și să dreagă, ce reparații trebuiau aduse gospodăriei, dacă recolta are să fie bună și le va rămâne un ban de cheltuit. Număra copacii care urmau să fie tăiați și le propuse ca, la toamnă, să vândă o parte din pădure.

Nimeni nu se sinchisea însă de el și lucrul acesta îl amări în cele din urmă. Bombănea și înjura în sinea lui, urmărindu-i pe toți cu o privire haină și piezișă.

Pe Aaltonen îl ocolea cu grijă. Nu mai vroia să dea ochii cu flăcăul incult și puternic ca un animal de pradă, care își vârâse nasul în treburile altora. Nu era destul că se amestecase în toate, dar îndrăznise să ridice chiar mîna asupra lui, asupra stăpînului său, să-l lovească și să-l palmuiască.

O furie oarbă și neputincioasă îi mistuia sufletul. Era de ajuns să-l zărească de departe pe argat, pentru ca sîngele să i se urce îndată la cap. Ticluia planuri cumplite de răzbunare, care de care mai înspăimîntător, și nu mai putea scăpa de ele nici ziua, nici noaptea. De data asta, parcă i-ar fi plăcut să vadă pînă și sânge, deși nu putea să-i suporte și vederea lui îi provoca greață și amețeli.

Femeia nu-i dădea nici o atenție. Privea pe lîngă el sau peste capul lui, cu ochii ei neîndurători, reci ca gheața, ca și cînd n-ar fi fost acolo. Nici cuvintele nu i le mai auzea. Ii era deopotrivă de indiferent dacă se umflă de vanitate, făcând planuri de viitor, sau dacă se văicărește. Nici nu-l mai socotea un om viu, ci doar o biată umbră. O umbră apăsătoare și neplăcută, dar nevătămătoare și lipsită de însemnătate. Avea însă grijă să-i dea regulat de mâncare, așa cum se îngrijea și de nutrețul zilnic al vitelor, dar în camera lui nu mai intra. Omul trebuia să-și curețe singur încăperea și, cînd nu mai putea suporta murdăria, se hotăra în cele din urmă s-o deretice. Își deplîngea amarnic soarta, aplecându-se neîndemânatic ca să se vâre sub pat, să șteargă podeaua sau să schimbe rufele soioase ale așternutului cu altele, curate. Ce-ar putea să facă un astfel de bolnav nenorocit, cînd nimeni nu se mai interesează de el și nici unul din cei ai casei nu mișcă un deget ca să-l ajute ?

O îndoială înspăimîntătoare îi fulgeră prin minte: dar dacă nu mai e viu ? Voi să se convingă că trăiește într-adevăr și își apucă, cu toată puterea cită o mai avea în mîinile moleșite, buzele tremurîndă și gușa umflată. Între timp însă, nu încetă să se văicărească din pricina ursitei sale blestемate. Câtă umilință trebuia să îndure, în ce crâncenă robie îl ținea femeia asta aspră și lipsită de suflet! E tratat ca un animal și e păzit cu strășnicie de doi temniceri posaci.

Îl rodea neliniștea, dormea puțin și gemea prin somn sau se zbătea ore întregi în pat, spre zorii zilei. Își sfărâma mintea să ghicească felul cum s-ar putea salva, cum să fure ceva de preț ca să facă niște bani. Tânjea de dorul orașului, al restaurantelor strălucind de lumini, al chelnerilor care se înclină pe la mese și al portarilor de hotel. S-ar fi mulțumit însă și cu mai puțin, cu vreun mic bufet ordinar, cu mesele de scândură neacoperite, unde omul poate să bea nestingherit. O, dacă ar mai putea să trăiască o dată, o singură dată această bucurie! Să ducă la gură cana cu bere spumoasă, să asculte muzica din pîlnia gramofonului în aerul acela plăcut, cu nori de tutun, în timp ce femei cu unghiile și cu părul vopsit ar flecări în preajma lui. Doamne, ce mare fericire ar fi !

Nu era însă nicicum în stare să descopere locul unde femeia ascunsese banii. Sertarele erau toate încuiate cu cheia, încât nu putea să cotrobăiască prin ele. Și doar trebuia să fie ceva bani la fermă, o dată ce vânduseră unul din porci și chiar o parte din secară. Cu toate acestea s-ar fi împăcat, dacă ar fi putut să-și procure cumva măcar o jumătate de sticlă cu rachiu și dacă femeia

lui nemiloasă ar lăsa cel puțin pe-o noapte ușa camerei descuiată. Dar ușa e încuiată în fiecare noapte !

Ce sărăcie, câtă mizerie! Nu are nici măcar atîta cît să-și poată cumpăra o jumătate sticlă de rachiu! Și, cu toate astea, fusese o vreme cînd nici nu i-ar fi dat în minte să ajungă în acest hall! Toți complotează azi împotriva lui. De ce? Ce vină are? Câți nu sînt în lumea asta, care risipesc banii cu amîndouă mîinile, care fac datorii peste datorii, falsifică chiar polițe și, cu toate astea, continuă să trăiască și să se bucure de viață. De ce tocmai el e sortit să îndure atîta mizerie și să fie lipsit de tot ceea ce-i place ?

Într-o noapte, sări speriat din pat. De undeva, de departe, străbătea pînă la el, prin pereți, ecoul unui răs prelung și fericit. Simțurile îi erau mai ascuțite în întuneric. Ciuli bine urechea, ca nu cumva să piardă pînă și cel mai mic zgomot. Niciodată încă nu auzise ceva asemănător. Ceea ce auzea acum depășea experiența și puterea lui de înțelegere. Crezu un timp că totul nu fusese decît o nălucire de vis. I se mai întîmplase și altă dată să audă sunete sau murmure, răsete și blesteme, mai ales dimineața, cînd se trezea și trîndăvea fără nici un chef în pat, năuc încă de somn. Poate că halucina și de astă dată.

Pe neașteptate, o îndoială vagă și obscură i se înfiripă în minte, un gând la început nelămurit, care prinse treptat forme precise. Răsul se stinse în depărtare, dar continuă să mai răsune mult timp în urechea lui. Probabil că femeia răsese prin somn. Își simți spinarea acoperită de nădușeală la gîndul că ea își pierduse mințile.

Băjbăi pînă la ușa și apăsă cu luare-aminte clanța. Era încuiată, ca de obicei, pe din afară. Ciocăni, dar nimeni nu-i răspunse. N-auzi nici cel puțin o suflare. Femeia nu era în patul ei. Se întoarse împleticindu-se la patul său și visurile ce urmau îi șterseră din minte amintirea tisului. Cînd se trezi însă, a doua zi, își aminti.

O întrebă pe femeia care se întorcea de la mulsul vacilor, spionînd-o din ochi:

— Tu ai răs astă-noapte ?

Femeia se prefăcu că nu-l aude și nu răspunse. Dar el constată, cu o bucurie diabolică, tremurînd de satisfacție din tot trupul, că, în sfârșit, izbutise de data asta s-o tulbure. Întrebarea lui nu mai nimerise, ca de atâtea ori în trecut, ca nuca în perete. Ochii lui nu mai puteau fi înșelați. Fără nici o îndoială că obrazul rumenit de soare al femeii devenise mai palid cu, o nuanță.

I-ar fi plăcut grozav să continue s-o tortureze și, de satisfacție, o spumă de salivă începu să i se prelingă din colțul buzelor, dar îi întîlni fără să vrea privirea și picioarele i se tăiară de frică. Încrămeni o clipă în fața ei, cu obrazul livid și cu gîșta tremurîndă, apoi ieși grăbit în curte.

Nu văzuse niciodată pînă atunci expresia aceea ucigător de dură în ochii ei. Avu impresia că, adineauri, înfruntase însăși privirea morții.

Trecu o bună bucată de timp pînă cînd îndrăzni să se întoarcă în casă. Într-acestea, Aaltonen se înapoiase de la ferma vecină, deshămasse calul și îl adăpa. Îi pîndea pe furiș fiecare mișcare, rotindu-și neastîmpărat ochii în toate părțile. Pune ceva la cale, își spuse, de-aș afla ce anume.

În sîmbăta următoare, cînd să se culce, femeia băgă de seamă că bărbatul ei dispăruse iar. Nu era nici în camera lui, nici în jurul casei, nicăieri. Aaltonen și bătrînul nu-l văzuseră toată ziua, dar nici lipsa nu i-o simțiseră, ce-i drept. Banii erau la locul lor, neatinși. Constatară abia mai târziu că Hermann își lăsase gherocul în care își ținea punga cu bani pe speteaza scaunului din căsuța de baie. Într-adevăr, punga dispăruse. Aaltonen îl privi pe bătrîn cu ochii îngândurați, în care stăruia și o vagă speranță.

— N-am avut în pungă nici optzeci de mărci — făcu Hermann încetișor. Cu atîta n-ajunge el prea departe.

Era pe vremea secerișului și, sîmbătă seara, rachiul curgea gârlă prin cârciumile saltului. Fugarul, care se tupila pe potecile întortocheate pînă să iasă din pădure, nu îndrăznea să intre pe la fermele din apropiere, știind că nimeni nu i-ar da de băut, deși se bea și acolo vîrtos. Nu putea să nădăjduiască rachiu decît de la muncitori, care aveau obiceiul, în serile de sîmbătă ale lunii august, să se întîlnească lingă vreun pod sau la încrucișarea de drumuri, în afara satului.

Pe șoseaua cea nouă, la răscruce, doi flăcăi cu biciclete vroiau să afle dacă e vreo petrecere prin împrejurimi și, din vorbă în vorbă, se încinse o conversație mai lungă. În groapa de nisip ședeau doi muncitori mai în vîrstă, un soldat aflat în permisie și doi argați de la cea mai mare fermă din apropiere. Sticla de rachiu circula din mână în mână. Alfred se apropie de ei, se așeză alături pe nisipul cald încă și holbă ochii la sticla de rachiu.

— Dați-mi și mie o înghițitură — se rugă el și întinse palma moale, în care se aflau banii furați din punga bătrînului Hermann.

— La naică, să nu cumva să-i dați o picătură — îi avertiză pe ceilalți unul dintre muncitori, privind pe omul care fixa cu ochi chinuți rachiul din sticlă. Argații șovăiră, dar soldatul întinse mîna după bani. Rachiul era al lui și avea dreptul să dea dintre-însul cui vroia. Alfred înghițea acum pe nerăsuflăte otrava agitata, care i frigea gâtul. Nu mai avea răgaz nici să răsuflă, se îneca și se învinețise, dar nu și-ar fi luat sticla de la gură pentru nimic în lume. Soldatul îl privi la început nedumerit; apoi, cînd văzu că omul nu are de gând să-i înapoieze sticla, i-o smulse de la gură.

— Păi, ăsta-i nesătul ca un porc — făcu el, cu oarecare stimă, dar Alfred nu se sinchisi de remarcă. Se retrăsese pe marginea grapei, ceva mai la o parte, și se lupta din greu cu stomacul, ca nu cumva acesta să dea afară prețiosul lichid. Simțea că un val de viață nouă îi circula prin mădule și că, pe încetul, capătă puteri proaspete. Între timp, îi apucă noaptea, dar ceilalți stăteau liniștiți în groapa de nisip, de parcă Alfred n-ar fi fost lîngă ei. Vorbeau despre militărie, despre întimplări de cazarmă și despre cele petrecute în sat de astă toamnă, care dintre slujnice mai născuse vreun copil... Alfred trăgea cu urechea la ceea ce spuneau, ațâțat de curiozitate. După un timp, tuturor, rachiul li se urcă la cap, limba începu să li se impleticească, ba unii prinseră să moțăie toropiți de somn.

— Mai dați-mi și mie o înghițitură — îndrăzni într-un târziu să se roage, cînd pofta îl răzbi din nou fără să i se poată împotrivi. Degetele i se deschideau și se crispau iar, chircindu-i-se convulsiv în pumni, în timp ce stomacul îl ardea cumplit.

— Ar trebui să-l ducem acasă — propuse unul dintre muncitori. Cum o fi evadat ? Ce-i cu el, în definitiv ?

Fără să ia seama la omul care îi asculta, își povestiră tot ce știau despre el, ba erau chiar mândri că există în satul lor o astfel de ciudățenie. Alfred se îneca aproape de furie, scrășnea din dinți și strângea din pumni, dar pofta lui de băutură era mai mare decît mândria.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, oameni buni, mai dați-mi o picătură de rachi. Luați-mi ghetete, luați-mi haina, puțin îmi pasă. Ghetete sînt bune de tot, aproape nepurtate. Începu să se descalțe, spre a le arăta celor din jur.

Oamenii păreau să nu-l audă. Soldatul întorcea cu vîrfurile bocancului prin nisip un băligar uscat de cal. Apoi ridică deodată capul și întrebă:

— Dacă-ți dau rachi... mîncînci... lămîia asta de cal ?

Ceilalți auziseră întrebarea, dar se prefăceau că nu-i dau importanță, așteptînd să vadă ce are să iasă. Ochii lui Alfred se holbară îngroziți și îi cercetară pe toți la rînd. Bătăile inimii parcă i se opriră o clipă, apoi îl cuprinse o nesfîrșită greață de el însuși și, cu lacrimile șiroindu-i pe obraji, ridică balega de jos și și-o îndesă în gură, fără să vomite...

De data aceasta nu lipsi mult de acasă. Duminică dimineața se întoarse la fermă, fără să fie căutat de ai săi. Îmbrăcămîntea îi era murdară, cu pete mari pe o parte. Avea ochii aprinși și umflați, pe corp purta urme de vînatăi, de la loviturile și izbiturile primite peste noapte.

Nimeni nu se sinchisi de el. Femeia nu-l învrednici nici măcar cu o privire, se luă doar după el ca să-l încuie în cameră, cînd prinse să geamă și să se vaite amarnic în pat, sperînd să stărnească în acest fel mila celorlalți.

În zilele ce urmară, își recăpătă aspectul obișnuit. Era mereu neliniștit și în ochi îi stăruia o ură sălbatică și neputincioasă. Băutura nu-i satisfăcuse pe deplin, astfel că o sete crîncenă continua să-i mistuie trupul, alergîndu-i prin vine ca un foc. Pe urmă, gândurile i se îndreptară în altă direcție.

Într-o noapte, după ce beția i se risipise cu desăvîrșire din cap, avu un vis din cale-afară de ciudat. Multă vreme se întrebă ce putea să însemne. Nu departe de casa lor, în pădure, sub o tufă deasă de măceș, se afla o tainiță veche de cartofi, surpată de vreme, pe care nimeni n-o mai folosea de ani de zile. Se făcea că venea înspre el un lungan cu barba căruntă, îmbrăcat într-o șubă din piele de oaie, încinsă peste mijloc cu un brîu lat. Îl cuprinse de umeri și îl conduse pe Alfred sus, pe mîgura cea mică de sub un pom, de unde îi arătă mult acoperișul de paie al tainiței de sub ei. Se trezi strigînd speriat, dar visul ciudat nu-l mai lăsă în pace.

Cînd avu iar prilejul să se strecoare afară din casă, primul lui gând fu să caute tainița din vis. Îl mîna înspre ea o putere căreia nu i se putea împotrivi. Măceșul se prăbușea aproape sub povara boabelor coapte, acoperișul tainiței se surpase de tot, iar în fund, printre paiete putrede, mișunau șerpai. Împrăstie cu piciorul paiete și pămîntul năruit, dar se retrase înfiorat, izbit de

mirosul greu și înecăcios de putreziciune. Totul se dărăpănase, lemnăria și acoperișul de paie deopotrivă.

Se întoarse agale spre casă, dezamăgit de cele ce văzuse, dar visul îl urmări și după aceea. A două zi, șterpeli hârlețul și pârghia de fier din hambar, hotărât să dărâme tainița fără știrea cuiva. Nu-l tulbură nimeni, fiindcă nimănui nu-i păsa de ceea ce face. Erau ocupați cu secerișul ovăzului, pe care trebuiau să-l care sub acoperiș; nimeni, la fermă, nu-și mai vedea capul de treburi.

Alfred smulse întâi cu mîna paiele de pe acoperiș. Șerpii goniți din ascunzișul lor se refugiau înspăimântați. Pe urmă scoase pociumgii din pământ, fără să-l mai stînjenească miasma grea a pivniței și fără să-i pese că e lac de sudoare pe tot trupul. O agitație bolnăvicioasă îi făcea să-i tremure mîinile. Apoi, deodată, se plictisi de îndeletnicirea sa, aruncă hârlețul cît colo și lăsă totul baltă. Se întinse istovit pe pământ, ca să se odihnească, pe urmă porni către casă. De lene, nici uneltele nu le ridică de unde le azvârlise.

Degeaba însă: visul nu-i dădea pace. În târziul unei după-amiezi, cînd casa era goală, se furișă iar în pădure, spre măgura cu tufe de măceș. De data asta se apucă să sape pe fundul tainiței. Încercă în mai multe locuri. Deodată, hârlețul se poticni de un fel de cîrpă gălbuie. Nu-și date seama numaidecât că e cîrpă, deoarece se lipise de ea un strat gros de pământ. Ea înfășură un obiect greu, care se lăsa anevoie urnit din pământ. Scormoni cu mîinile tremurîndă și desfășură cîrpa galbenă, pe alocuri intrată în descompunere.

Era o armă veche de infanterie, înfășurată cu grijă într-o cîrpă uleioasă, iar alături, într-o cartușieră de piele, se afla muniția. Cocoșul și țeava nu apucaseră încă să ruginească prea tare, căci fuseseră unse din belșug cu grăsimi. Alfred își șterse unsoarea lipită pe degete și ascunse repede prada între paiele putrede, iar hârlețul și pârghia de fier le duse acasă, în hambarul de unde le luase. Tremura din toate încheieturile, peste măsură de încântat de norocul său. Acum el va fi stăpînul casei, fiindcă e mai tare de azi înainte decît toți ceilalți. Are armă, o pușcă în toată legea! Obrazul, gura și tot trupul lui plin de osînză tremurau înfiorate de bucurie, întâi se gîndi să vîndă comoara găsită, dar alungă repede ispita acestui gînd. Era cu desăvîrșire interzis să vinzi sau să cumperi arme de foc. Cine știe ce soldat, rătăcit pe aici, o fi îngropat-o în fundul tainiței de cartofi, cu vreo douăzeci de ani înainte, în speranța că are să se poată întoarce cîndva după ea. Pesemne, n-a mai avut parte de întoarcere. L-au împușcat pe undeva și l-au aruncat în vreo groapă. Cine știe, poate și-o fi trimis aici ultimul blestem, această dorință a lui colindă de atunci pe aici și îi tulbură somnul cu vise stranii. Își uită însă toate necazurile gîndind la ce putea să însemne pentru el această pradă. Numai de-ar găsi un loc bun unde s-o poată ascunde și de unde s-o scoată, la nevoie, cu ușurință. Odinioară, pe cînd era flăcău, umblase des la vînațoare. Arma nu era așadar o noutate pentru el. Împușcase iepuri și păsări destule. Acum toamna, ar putea să împuște chiar reni, care se rătăcesc uneori prin pădurea vecină. Gîndul acesta îl ademenea, nu pentru carnea animalului, care putea din partea lui să putrezească acolo unde l-ar fi doborât, ci ca să vadă zvârcolirea aceea de moarte, blana catifelată străpunsă de glonte, picioarele subțiri zbătîndu-se în spasme. Gura i se năclăi de plăcere și ochii i se tulburară la acest gînd.

Hotărî, după o îndelungată frămîntare, să-și ascundă prada sus, în șura cea veche. Poți ajunge acolo fără să atragi luarea-aminte cuiva, ocolind doar stîncă prin dos, pe lîngă pădure. Curăță pușca de rugină și îi lustrui țeava, pînă cînd străluci iar de parcă ar fi fost nouă. Apoi o înfășură la loc, cu infinită grijă, în cîrpa unsuroasă, pe jumătate putredă, și o ascunse printre urzici, presărînd peste ea, pentru mai multă siguranță, paiele împutite și zbruşite de pământ. Cînd isprăvi, își simți mijlocul drept și tare, ochii lui priveau țintă înainte, fără să i se mai zbată pleoapele ca altădată. Toată ținuta lui deveni parcă mai sigură și mai bărbătească.

Femeia însă nu remarcă la el nici o schimbare. Peste creștetul ei, cerul se înseninase. Vroia acum să se bucure și să guste cît mai mult cu putință darul pe care i-l oferise destinul pînă la cea din urmă picătură. Se petrecuse și întriu-însa, în săptămânile care trecuseră, o mare schimbare. Formele i se împliniseră, rotunde și mature. Înflorise în chip minunat, cum nu mai credea că ar fi vreodată cu putință. Recolta fusese bună, nutreț se adunase peste așteptări astfel încît și-ar fi putut spori numărul vitelor. Pâinea pentru iarnă le era asigurată. La anul vor trebui să mai angajeze un om, deoarece ei doi nu vor putea isprăvi singuri muncile câmpului și ale gospodăriei. Pînă atunci însă, cel puțin pînă atunci, să n-o tulbure ochi străini. Casa și pămîntul să rămână numai ale ei.

Serile se scurtau simțitor, încât era aproape întuneric cînd se așezau la masă. Bobițele coapte ale măceșului străluceau roșii pe coasta muntelui și noaptea se auzea, din sat, lătratul

prelung al câinilor. Se dezlănțui apoi, curând, și vântul rece de toamnă, pământul se întindea brun și pustiu, cît vedeai cu ochii, iar frunzele galbene și ofilite se legănau în aer, deasupra curții fermei.

Uneori, zilele înorate erau urmate de altele senine. Vântul se ostoaia atunci, soarele scânteia auriu și cerul părea din nou mai înalt. Miriștile se lungeau galbene sau cenușii pe costișe și fumul se înălța drept ca un stâlp din hornurile satului. Pe câmpiile pustii se adunau stoluri gălăgioase de vrăbii iar văzduhul răsuna de cântecul trist al păsărilor călătoare. Pe înserat, se adunau toți trei în fața casei. Femeia se rezema acum liniștită de umărul vânjos al iubitului ei, fără să se mai ferească de privirile bătrînului Hermann. Stăteau așa deseori, vreme îndelungată, unul lîngă altul, privind pământul și aerul, satul din depărtare și apa întunecată din capătul miriștilor, sclipind molcom dincolo de perdeaua copacilor. Bucuria recoltei bune le umpluse inima. N-aveau de ce să se teamă de viitor, gîndul apăsător al grijilor dispăruse fără urmă. O odihnă și un sentiment înșelător de siguranță le adormi simțurile. Se stărneau singuri să creadă că așa are să fie de acum înainte totdeauna.

Femeia știa că poartă în pîntece un făt de două luni. În acea neuitată noapte de vară, trupul ei primise sămînța și o trezise la viață în hohote de răs fericit. Trupul ei reînviase sub atingerea unei mîini dragi și puternice de bărbat după ce lepădase toată murdăria și rușinea anilor trecuți. Era o mână scorțoasă și aspră de țaran simplu, lipsit de cultură, dar cît de bine era să-și rezeme capul de ea, să se odihnească astfel, în păcelele serii, uitând tot ce fusese în trecut: scăpărările mincinoase ale orașului, goana veșnică după ceva, înțelepciunea fățarnică din cărți și toate cîte sînt ușoare ca pleava spulberându-se în vînt o dată desprinsă de pe grăunte. Trupul ei copt rodea acum germenul unei noi vieți; trupul ei, pămînt în care bărbatul își aruncase sămînța ca ea s-o adăpostească și s-o prefacă în fruct.

Pe cer, bogăția de culori a asfințitului se spălăci, apoi se stinse cu totul. Seara de toamnă se lăsă rece și întunecată. Femeia își aminti că mai are de lucru. Își retrase, zămbind, mîna de pe umărul lui Aaltonen. Se duse în grajd și în drum privirea ei întîlni lacul ce strălucea sumbru, înfășurat într-o maramă de negură albă și rece. Imaginea aceasta deșteptă în ea o amintire veche: ziua cînd străinul sosise la fermă.

Era, tot ca acum, un asfințit rece dar mai cenușiu și mai trist decît cel de azi. Bătrînul Hermann dusesse la fântână iapa albă ca o arătare, iar lacul negru, cu malurile mlăștinoase de la poala stîncilor pleșuve, scânteia ca o sumbră amenințare. Pe atunci, ea nu era decît ruina celei ce fusese cîndva, o ființă care pierduse orice credință, toată nădejdea și dragostea de viață, dobîndind în schimbul lor doar o mîndrie rece și îndărjită. Venind la fermă, un fatalism profund pusese stăpînire pe sufletul ei. Avea impresia stranie că nu se află aici pentru întîia oară. Toate i se păreau simple repetări ale unor întîmplări deja trăite. Cîndva, demult, ea mai umblase parcă pe-aici și cerul era la fel de trist, atunci ca și acum, tot atît de dezolant și de apăsător. Iar iapa albă fusese și înainte tot aici, împreună cu lacul negru, plin de ape amenințătoare. Simțise și apropierea nemijlocită a pămîntului, dar pe atunci cu oarecare apăsare, ca pe-o povară și nu ca pe-o alinare. Crezuse că toate s-au aliat împotriva ei, că nu se poate încrede decît în asprimea ei, în mîndria aceea neînduplecată și dărză care o apăra ca o pavază. Astfel venise ea la fermă, și impresia de la început o stăpînise tot timpul. Știa că se îndreaptă în întîmpinarea destinului ei, dar n-ar fi crezut niciodată că locul acesta va deveni într-o bună zi căminul ei, cel mai drag din toate cîte avusese înainte, că aici va cunoaște împlinirea sfîntă a bucuriei fecundității.

Zămbetul fericit i se topi deodată din priviri, izgonit de vedeniile trecutului, își revăzu viața de odinioară, făptura ei de altădată, cu toate cîte n-ar fi trebuit să se întîmple și cu toate cîte trebuiau ucise în sufletul ei, dacă vroia să mai trăiască și de acum înainte. Alături de acest pămînt, de apa asta neagră a lacului și de nesfârșita boltă cerească își simțea propria ei micime, propria ei neînsemnătate. Iată, sînt aici, sînt aproape și o îmbrobodesc marile puteri adverse care ascund viitorul.

Ai fi zis că păcelele ridicate de pe mlaștini au ajuns pînă în curtea fermei. Femeia își simți trupul ca de gheață, sleit parcă de o atingere haină, și dinții i se încheștară. Scuturată de un fior, apucă donița de lapte și trînti în lături ușa grajdului. Mirosul jilav și cald al gunoiului de vite îi făcu bine. Cînd isprăvi de muls și se întoarse în casă, ca să aprindă lumina și să pregătească de cină, un zămbet fericit și tandru îi înflori în colțul buzelor.

X

Într-o seară întunecată, în timp ce afară domnea în cer și pe pământ nesfârșita melancolie a toamnei, când păcurii de ploaie dibuiau în tăcere, înăbușit și monoton, geamul, iar în casă, lângă vatră, abureau veșmintele pătrunse de umezeala din timpul zilei, ședeau amândoi lângă masa mare din bucătărie, vorbindu-și cu glas scăzut, cu capetele apropiate.

Femeia adusese hârtie și creion, ca să facă socotelile pentru anul următor. Când îi arată un carnet cu ipotecarea fermei, Aaltonen clătină ușor din cap în semn de dezaprobare. Femeia nu se prea pricepea la cheltuielile necesare muncii câmpului, iar el se putea încrede cel mult în mintea lui simplă și limpede de țăran, pentru care orice datorie e un lucru rău; în ce privește însă banii economisiți, care se pot folosi pentru fermă, ei sânt întotdeauna buni.

Evaluarea recoltei și, având în față calendarul agricol și lista de prețuri decupată dintr-un ziar, socotiră cât pot să vândă din produsele lor și cât le trebuie pentru sămânță, pentru nutrețul vitelor și nevoile casei. Cumpăraseră pînă acum patru porci și Aaltonen coborâse deunăzi în sat, să caute o vacă bună pentru gospodărie. Găsise într-adevăr una, care urma să fete în noiembrie, o vită frumoasă și sănătoasă, dar nu căzuse la învoială asupra prețului. Plănuiau să mai cumpere un cal la primăvară, căci iapa era bătrână și munca de peste vară îi mistuise și ultimele rămășițe de putere. Mai trebuiau socotite și impozitele comunale, de stat și cele pentru biserică, consumul de lumină electrică, hainele ce trebuiau cumpărate și cîteva unelte de muncă necesare. Cifrele acoperiră curând hârtia din fața femeii și Aaltonen clătină iar, îngândurat, din cap.

Femeia îi atinse mîna și i-o mîngîia cu blîndețe și duioșie, privindu-l eu ochii ei adânci, în care strălucea un zămbet luminos. Din sufletul lui dispăru deodată orice gând și îngrijorare. Nu-i mai păsa acum nici de lipsuri, nici de greutățile care îi mai așteptau. Se vor descurca într-un fel. La o adică, ar mai putea vinde cîteva stînjeni de lemne, pădurea e destul de mare și nici nu s-ar observa tăierea câtorva copaci.

— Trebuie să ne rămână și nouă din copacii tăiați, pentru nevoile fermei — spuse Aaltonen. La anul, în toamnă cel mai târziu, vor trebui reparate clădirile, dacă vrem să nu se surpe acoperișul.

Femeia îl privi încântată, fiindcă vorbele lui erau o caldă promisiune de viitor. Nu se putea să-l mai întoarcă vreodată poteca, binecuvîntata potecă pe care venise la fermă. Era al ei omul acesta, care se gîndea de pe acum la viitorul lor comun.

Își aduse aminte de o seară de toamnă de demult, cînd ploaia bătea ca și acum în geam și pe ea o copleșise deznădejdea. Simțise atunci că, dacă și-ar pune capăt zilelor, nici moartea nu i s-ar părea o eliberare, că și dincolo de existența ei ar continua chinul și rușinea îndurate, care sânt mai tari decît orice.

Ochii i se dilatără în orbite și inima îi fu învăluită de o dureroasă fericire. Acolo, afară, lumea mai e și acum tot atît de sumbră și ploaia de toamnă răpăie la fel de domol pe geamul întunecat, dar ea nu se mai teme de nimic și nu se mai înfioră. Ba, i se pare chiar că îi e dragă ploaia asta și frigul umed de afară, ca și chipul ei răsfrînt în oglinda neagră a geamului murat. Dar, mai presus de toate, îi e drag mirosul ăsta de rufărie nădușită de muncă, întinsă la uscat lângă cuptor, hainele astea atît de cunoscute și cizmele grele pline de noroi, din colț.

— Va trebui să-ți iei la primăvară o fată tînără, care să vadă de vite și să te scutească de munca grea cînd are să ți se apropie vremea — spuse Aaltonen, cu un tremur ușor în glas.

Nici o grijă, nimic n-o s-o tulbure atîta timp cît el e aici, alături de ea, cît îi simte trupul puternic și privirea serioasă. Mîngîierea mîinii lui alungă orice rău, domolește în ea toate neliniștile. Și e bine așa !

Ușa interioară se deschise fără zgomot și omul cu fața buhavă apărură în bucătărie, pe jumătate dezbrăcat, furișându-se cu pași tiptil, cum îi era obiceiul. Bău apă și luă de pe marginea vetrei cutia cu chibrituri. Aruncă, în fugă, o privire rea și dușmănoasă către cei doi, apoi întoarse capul. Dar privirea lui fugară spusese destul. Nu era semn bun că omul acesta guraliv și curios nu scoate de astă dată nici un cuvînt și nu pune nici o întrebare. Fiindcă de văzut, văzuse cum nu se poate mai bine că ședeau strîns lipiți unul de altul, cercetînd împreună o hârtie plină de cifre. Femeia se făcu că nu-l vede, numai ochii i se împietriră deodată. Aaltonen își plecă fruntea spre a nu fi silit să-l privească pe omul pe care îl ura de moarte, dar sîngele i se scurse din obraji și mușchii brațului i se înțepeniră. Bolnavul se strecură iar în odaia lui, cu ochii tulburi, scuturînd în mîna lui grasă și lipsită de vlagă cutia cu chibrituri. Își mai plîngea și acum soarta, dar în trupul lui ardea o bucurie răutăcioasă și o stranie voluptate. Firește că bănuielile lui erau întemeiate ! Șed

aici, lipiți unul de altul, cu socoteala ceea, care în realitate e un simplu pretext. Pe el însă nu vor putea să-l tragă pe sfoară! Se poartă scandalos cu dânsul, îl lasă de capul lui, îl încuie într-o hrubă rece și întunecoasă, deși e bolnav și nenorocit ! Știa și simțea că ei doi îi doresc moartea, că își bat capul cum l-ar putea înlătura din calea lor.

De câțva timp, văzuse și pricepuse totul. La început, refuză să înțeleagă — o dată cu capul, căci i se părea de necrezut ca femeia asta, nevasta lui, să se simtă atrasă de un alt bărbat. Îi venea doar rău la cea mai mică atingere. El se pricepe doar la dragoste, dar femeia aceasta, cu trupul rece și țeapăn, n-o dorește niciodată. În nici un fel n-a putut să ajungă cu ea la vreun rezultat. Abia târziu a descoperit cauza: îi lipsește acestei femei orice senzualitate, e nesimțitoare ca piatra, o făptură de gheață, frigidă, cu suflet aspru și insensibil. Parcă nici n-ar fi femeie. Nici el n-o mai dorește demult, dar supunerea și rușinea ei îi provoacă o plăcere care îl face să tremure din tot corpul.

Acum însă, asista de o bucată de vreme la trezirea soției sale, care, în același timp, îl alungase cu desăvârșire din viața ei tocmai pe el, soțul legitim. De săptămâni de zile îi pândea. În nopțile lungi și pustii, ciulea deznădăjduit urechea ca să poată prinde cel mai mic zgomot, orice mișcare în casa copleșită de somn. Argatul se mutase iar în bucătărie fiindcă afară se lăsase frigul; De altfel, la ce bun ar mai căuta dovezi, când îi ajung cele ce aude în timpul nopții ?

De data asta avea cu ce să-și alimenteze din plin imaginația bolnavă și aprinsă, iar gelozia ucisese întru-însul și restul de puțină omenie câtă îi mai rămăsese. În trupul lui moleșit și pătimaș stăruia, pe lângă suferință, un fior de voluptate. Își uita toate necazurile și mizeriile, trezindu-se din somn în fiecare noapte.

În nopțile întunecoase de toamnă și în zilele chinuitor de lungi, făcea planuri peste planuri. Nici unul nu i se părea însă destul de bun. Un singur lucru era cert, că răzbunarea se afla acum în miinile lui. Și se socotea pe deplin îndreptățit la ea. Bărbat înșelat, nenorocit, bolnav, care disprețuiește pe toată lumea și, de multe ori, se disprețuiește pînă și pe sine însuși. Nu-i poate nimeni contesta dreptul de a-și face singur dreptate și de a plăti cu vârf și îndesat, pentru toate nedreptățile căzute asupra lui ! Rău e doar că e silit să-și pună singur în aplicare hotărârea: de data asta nu pe jumătate, ci pe de-a întregul. Fiindcă dacă acest om neînchipuit de puternic continuă să trăiască și pe mai departe, viața lui e într-o neconținută primejdie. Se convinsese de ce e în stare, atunci cînd îl înșfăcase de grumaz. Îl bătuse și îl ghiontise, nemernicul, puțin mai lipsise ca să-l ucidă.

Trebuia să fie teribil de prevăzător ca să nu-l descopere înainte de vreme, fiindcă ar fi îngrozitor. Tremura din tot trupul său laș la gîndul că l-ar putea prinde asupra faptei și că l-ar putea doborî înainte de a-l fi doborât el. Citise undeva că dacă amesteci sticlă mărunț pisată în mîncarea cuiva, asta produce o moarte lentă dar sigură, pentru că praful de sticlă perforează cu timpul pereții stomacului. Și avantajul e că nu lasă nici o urmă în exterior. Ar fi avut mare poftă să încerce, numai că mîncarea o gătea femeia, care le-o și împărțea, astfel că nu avea cum să ajungă la ea. S-ar putea să nimerească tocmai în grișul său, în propria lui prăjitură pulberea ucigașă. Brr ! Asta i-ar mai lipsi!

Dar planul său nu era satisfăcător nici din alte puncte de vedere. Nu era destul de senzational și de dramatic. Dacă e vorba să se răfuiască cu femeia cea afurisită, care l-a batjocorit și i-a distrus viața, apoi să fie cel puțin o răzbunare vrednică de ea. Fiindcă, înainte de toate, pe femeie vroia s-o pedepsească. O merita cu prisosință, odată ce își încuia în cușcă bărbatul legitim, îl chinuia și îl umilea cu asprimea și cu răceala ei. Trebuia deci să procedeze în așa fel încât păcătoasa să afle cui îi datorează pacostea care o va lovi. Întotdeauna se mândrise cu puterea ei, dar de astă dată are să-i arate el cine este mai tare, cine e cel ce are dreptul să lovească și să se răzbune ! Cu binele n-a izbutit s-o facă să înțeleagă cine e el, cit prețuiește, care e cel mai tare dintre ei trei. Acum însă are s-o zdrobească, o va nimici pe creatura asta haină și trufașă !

Încercă apoi să-și imagineze procesul la curtea cu juri. Vedea în închipuire titlurile din ziare, scrise cu litere mari, și savura în tăcere rolul pe care avea să-l joace, situația sa dramatică. Bărbatul înșelat și chinuit ucide, într-un acces de furie legitimă, pe amantul nevastei sale. Să îndrăznească atunci să se mai mândrească, atunci cînd rușinea ei va fi dată publicității. O femeie cultă, dintr-o familie bună nu s-a sfiit să se desfrîneze cu propriul său argat, iar pe bărbatul ei legitim l-a ținut sub lacăt, izolat de lume, de orice posibilitate de tămăduire, de orice ajutor medical. I-a refuzat pînă și dreptul de a putea trăi o viață demnă de un om.

Își ticlui în amănunt apărarea și își potoli astfel, în cele din urmă, dorința bolnăvicioasă de putere și de publicitate. Era dispus să recunoască faptul că nu era sănătos doar din cauza bolii sale săvârșise unele lucruri care n-ar fi fost permise. Dar nu era un om de rînd, ci, dimpotrivă, un suflet sensibil și complicat, în care orice jignire lua proporții exagerate. În nenorocirea lui, îl bântuise în mai multe rânduri gîndul sinuciderii, mai ales în clipele cînd soarta vrăjmașă îl apăsa cu atîta putere, încît se dezgusta pînă și de propria sa ființă. Da, vroise de multe ori să se omoare, dar puterea de voință și bărbăția lui îl opriseră pe marginea prăpastiei. Un bărbat adevărat nu fuge de suferință, ci o înfruntă și îndură loviturile destinului dacă nu se poate altfel — pînă și boala sau tragediile. Fiindcă sinuciderea e o fugă lașă și iresponsabilă.

Se stabilise la țară cu intenția de a începe o nouă viață, deoarece medicii îi recomandaseră un trai simplu și cumpătat. Încercase să se acomodeze la noile împrejurări, proiectase lucruri folositoare, de mari proporții, pentru înflorirea gospodăriei, dar soția lui a distrus totul prin neîncrederea și împotrivirea ei plină de încăpățănare. N-a realizat astfel nimic din tot ceea ce socotise el că e bun. Ar fi îndurat însă și această situație, fiindcă îi era dragă femeia și își juraseră unul altuia credință pînă la moarte. Cînd s-a dovedit însă că îl trădase în chip rușinos, că îl înșelă cu un argat incult, cu un om de rînd, ba că mai și uneltește împotriva soțului ei .. legitim, n-a mai putut răbda. Paharul se umpluse și, într-o oarbă pornire de mînie, într-un moment cînd n-a mai fost stăpîn pe sine și nu și-a mai dat seama ce face, l-a ucis pe cel care îi murdărise căsnicia și viața.

Toate acestea vor face, fără doar și poate, impresie. Și dacă, pe deasupra, se va uita drept în ochii judecătorului și va declara calm că e dispus să suporte consecințele faptei sale, că nu are de gînd să se sustragă în nici un fel pedepsei, nu mai încapă îndoială că i se va da dreptate de către toți și că, în sfîrșit, vor înțelege cu cine au a face. Căci de cînd trăiește n-a avut parte decît de umilințe și de neînțelegere. Tremura de mulțumire cînd se gîndea la minunata satisfacție ce-l aștepta.

Iată, în cele din urmă, că se ivise și prilejul de a dobîndi tot ceea ce viața îi refuzase pînă acum. Ar fi un prost fără pereche și un laș nemaipomenit dacă n-ar profita de ocazie și nu și-ar împlini planul. Nu degeaba îl vizitase prin somn omul cu barbă căruntă, vedenia aceea înfricoșătoare, nu în zadar îi arătase tainița veche unde se afla ascunsă arma. Îi găsise o ascunzătoare bună acolo, sub podeaua de scînduri a șopronului, o înfășurase bine în zdreanța uleioasă, ca să nu ruginească, și așternuse peste ea tot felul de rămășițe. Cei ai casei umblaseră pe acolo de nenumărate ori de atunci, fiindcă așternuseră chiar acolo fânul la uscat, dar nimănui nu-i trecuse prin minte să dea la o parte scîndura podelei. Toate sînt pregătite, numai de nu i-ar veni atît de greu să-și încordeze voința și puterea. De cîte ori nu voise să recurgă la fapte, însă pînă acum nu izbutise niciodată. Se temea că, dacă va mai sta mult în cumpănă, va nimeri prost prilejul și atunci totul are să se năruiască. Gemea, suspina și se zbătea în pat și, în chinul lui, căuta alinare în imaginile dezmățate de pe perete, fără să-l supere că sînt decolorate și murdărite de muște.

Bătrînul Hermann zăcea și el cu ochii deschiși în patul său din cămara ce dădea în pridvor. Frunza mestecenilor prinsese rugină tot mai aprinsă și el simțea că nu mai are mult de trăit. Aerul umed îi apăsa greu plămîinii sleiți de putere și dimineața izbutea doar cu mari eforturi să se târască pînă afară, în curte. Femeia îl îngrijea și, în cursul zilei, cînd avea o clipă de răgaz, se așeza pe marginea patului lui. Dar el zăcea nemișcat, cu respirația gâfâitoare. Obrajii i se scofălciseră, iar pielea și nasul i se lungiseră parcă. Femeia îl mîngia uneori pe frunte și îi înfășură bine pătura în jurul trupului, ca să nu dărdăie de frig. Asta îi făcea plăcere, de parcă prin atingerea duioasă a femeii s-ar fi strecurat în corpul lui uscat și rece un val de căldură vie.

— Sînt o povară pentru voi — murmură el și mustața căruntă îi tremura deasupra gurii decolorate.

Într-o zi, întorcîndu-se de la cîmp, cu cizmele pline de noroi și cu mîinile murdare de pămînt, Aaltonen își vîrîse capul prin deschizătura ușii. Bătrînul Hermann îi făcu semn cu mîna tremurînd să se apropie.

— Aș dori un sicriu bun și tare — spuse el cu glasul stins. Un sicriu solid și să mă îmbrăcați în hainele mele de sărbătoare. E drept că-i păcat de ele să putrezească în pămînt, dar treacă! Și să-i ospătați pe țărani cu mîncare și băutură, după obicei. Bani pentru pomană și înmormîntare am. Am agonisit cit trebuie pentru ele. Ai să-i găsești pe fundul lăzii. Și sub boarfele mele ai să mai

găsești cinci livrete de economie, întocmite pe numele rudelor mele. N-am vrut să se ia la harță pentru moștenire, Al șaselea e însă al ei, nu trebuie să afle nimeni...

Și, zâmbind sleit, făcu un semn cu capul spre bucătărie, unde trebăluia femeia. Apoi urmă încet:

— Am scris pe numele ei jumătate din banii mei, Suntem rude numai dinspre partea bărbatului ei, dar e totuna.

Văzînd uimirea lui Aaltonen, explică modest, nu însă fără o oarecare mândrie:

— Nu sînt chiar atît de sărăntoc pe cît te așteptai, așa este? Tare mi-ar fi plăcut să-mi dezmoștenesc rudele, fiindcă nu sînt vrednice... Dar nu se cade. Le-a fost rușine de mine cînd am apărut în casa lor în veșminte roase. Mi-au așternut patul în bucătărie. Treaba lor... Știi vorba: singele nu se face apă. Nici eu nu pot să rup legăturile de sânge pe care le am cu dînșii. Jumătate din bani este a lor. Cealaltă jumătate însă să fie a ei. Fiindcă a îngrijit de ferma asta ca de un cămin al ei. Și fiindcă pe mine m-a omenit întotdeauna, cum se cuvine.

Fața bătrînului se lungise de oboseala discursului. Întinse domol mîna uscată și vînoasă, pe care Aaltonen o strânse cu căldură. Simțea că strînge în palma lui mare și vînjoasă mîna unui muribund, că zilele bătrînului sînt numărate. Dar liniștea ciudată și apăsătoare care îi împresură deodată îi purtă gândurile în altă parte. Privi pierdut în gol și spuse șovăind ceea ce îi șoptea o voce lăuntrică:

— N-ai să mori încă. Nu știu de ce, dar, am presimțirea că nu eu te voi petrece la groapă, ci dumneata pe mine.

Bătrînul Hermann zâmbi ostenit și se întoarse cu fața la perete. Dar vorbele acelea îi rămaseră în minte și îl urmăriră mereu în zilele care treceau una după alta, ca un vis, în timp ce carii măcinau grînda deasupra capului său.

După ploaia tânguitoare, soarele se arătă iară și cerul se bolti din nou înalt și curat peste capetele lor. Un vînt proaspăt de toamnă le biciui singele, încordându-le mușchii pe trup. Sublimă senzație pentru bietul om să cuture pămîntul în lung și în lat, pierzându-se în nemărginirea senină a cerului. Femeia se opri în mijlocul curții și privea cum Aaltonen urcă pe cărarea ce duce la pădure, cum poartă toporul pe umăr și cum se pierde, în sfârșit, printre copaci. În dimineța aceea gândurile ei erau atît de senine și de increzătoare, încât în mintea ei n-avia cum să-și facă loc nici o presimțire sumbră. Nimic în jurul ei n-o prevenea asupra nenorocirii apropiate.

Aerul ușor și transparent al toamnei era plin de miresme. Priveliștea se lărgise și ea, colorată de anotimp, și soarele binecuvîntat poleise stîncile cenușii cu aur. În fund, oglînda întunecată a lacului scînteia palidă, ca arama. Verdele bogat al brădetului strălucea acum albastrui și, pe toată întinderea, toamna își risipise cu dărnicie podoabele roșii, verzi, albastre și aurii. Privea încântată zarea fără margini și își simți inima plină de recunoștință, privind în urma făpturii dragi, care urca cu pași liniștiți și siguri, cu toporul pe umăr, pînă se pierdu în pădure.

În acest timp, locatarul încăperii din fund se furișase pînă la ușă și pîndea cu băgare de seamă prin crăpătura ei. Femeia umbla prin bucătărie, fără să bănuiască nimic, cu ochii calzi de fericire, dar în clipa următoare un fior rece îi străbătu spinarea, pentru că simți pe umăr atingerea respingătoare a unei mîini grase. Îndrăznea să-i atingă trupul, trupul ei care se trezise la viață într-un răs vrăjit de fericire, în acea minunată și neuitată noapte de vară !

Nu scoase un cuvînt, ci, fără să stea pe gânduri, ridică de jos o bucată de lemn aflată la picioarele ei și izbi, ca să se apere de atingerea murdară. Nu se uită nici unde lovește și nici puterea loviturii n-o calculă. Trupul moale se chirci și se prăbuși la pămînt, ca un sac fără viață. Nu, n-are să-i mai îngăduie să-i murdărească trupul — trupul ei, care acum e sfînt. Trupul acesta, care adăpostește sămînța bărbatului iubit!

Se apucă iar de lucrul întrerupt, trebăluind prin bucătărie, fără să-și învrednicească soțul nici măcar cu o privire. Cînd văzu că nu se ridică, apucă lingura din găleată și îi deșertă conținutul pe capul lui. Nenorocitul se urni cu greu, pipăindu-și tâmpla învinețită și umflată de lovitură. Se îndreptă anevoie de mijloc, încercînd să se țină pe picioare. Înainte de a se retrage în odaia lui, își aținti o clipă ochii asupra femeii, privind-o cu răutate și ură. Obrazul îi era livid, dar «mimat de o tainică răutate. Femeia nu întoarse capul spre el, așa că nu văzu în ochii lui spălăciți expresia prevestitoare de primejdie. Continuă să se îndeletnicească cu treburile gospodăriei, împietrită ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Omul cu fața buhavă știa bine că Aaltonen se dusesese la pădure să taie lemne. Genunchii îi tremurau puternic și membrele erau încă amorțite, dar se furișă peste puțin în șopron.

Își simțea capul amețit de lovitura nemiloasă, tâmpla îl ustura cumplit și în gură îi stăruia un gust neplăcut de sânge. Acum însă, totul îi era indiferent. Afară era lumină, se vedea bine pînă la mare depărtare. Își adună toate puterile ca să-și învingă tremurul mâinilor pînă desfăcu zdreanța uleioasă și șterse țeava armei cu un smoc de iarbă. Pe urmă își încărcă pușca cu cinci cartușe, puse piedica și se strecură afară neobservat.

Nu trebui să urce prea mult pe cărarea vitelor, căci auzi curând loviturile de topor. Își încetini pașii și pândi cu luare-aminte. În minte îi stăruia amintirea bucuriilor sale de altădată. Ce plăcere grozavă e să te apropii astfel, pe furiș, de prada neștiutoare, s-o ochești dintr-o ascunzătoare ferită de orice primejdie. Și, pe urmă, vînatul e de astă dată mai de soi decît un iepure sau o pasăre oarecare. Un asemenea vînat nu doborâse încă niciodată în viața lui. Asta da, e cu adevărat o pradă ! Ba mai și îl momește pe vînatul cu lovituri prostești de secure, care răsună limpede și departe în aerul ușor al toamnei.

Aaltonen se afla în marginea unui luminiș din capătul povârnișului stîncos și despica bucățile tăiate cu fierăstrăul, ca să aibă femeia lemne de foc. În adînc, la picioarele lui, se zărea printre copaci apa întunecată a lacului, sauna din umbra brazilor și acoperișurile peticate de șindrilă ale fermei. Acolo jos, în casa aceea măruntă, încep acum munca de fiecare zi mîinile acelea dragi. Privi multă vreme peisajul familiar și un sentiment bizar îi copleși sufletul. Își scoase haina, ca să poată lucra nestîngherit. Simțea o plăcere nespusă să apuce coada toporului, parcă ar fi strâns mîna caldă și puternică a unui prieten bun. Și ce bine era să asculte ecoul ascuțit al loviturilor de topor și să soarbă în plămîni larg deschiși aerul de toamnă, îmbibat cu mireasma de rășină a brazilor de curînd doborâți.

Omul, care se apropia pe cărarea vitelor, îngenunche în dosul unei tufe de ienupăr, la adăpostul unui morman de pietre. Strîngea în mîini arma veche și își controla cu mare grijă fiecare mișcare, ca nu cumva să scuture vreo creangă a tufișului. Se cățără astfel în genunchi, atent la cel mai mic zgomot, pînă ajunsese într-un loc potrivit: găsi unul care nu era nici prea departe, nici prea aproape de prada sa. Nici să-și închipuie n-ar fi putut ascunziș mai bun !

Înaltă încetișor arma și îi așeză țeava în furca unei crengi, ca să nu fie silit s-o țină cu mîna. Pe urmă ridică piedica și ochi. Treabă de copil: distanța era de cel mult vreo treizeci de metri și, pe deasupra, în teren deschis. Deodată însă un tremur sălbatic începu să-i scuture brațul și trupul întreg. Smuci arma și o aruncă repede în tufiș. Abia acum își aminti că gloanțele zăcuseră aproape douăzeci de ani în umezeală. Ce se întîmplă dacă pușca nu ia foc? Nici o grijă însă, fiindcă toporul face o hărmălaie asurzitoare, încît prada nu are cum să audă un țăcănit neînsemnat ca acesta.

Ridică pușca, dar nu mai știu ce să facă. Obrazul i se smucea, mîna i se scutura cuprinsă de tremur; se strădui să ochească cu toate acestea cît mai bine, grăbit să nu-l părăsească puterile. Sîngele îi năvăli în cap, întunecându-i privirea, gata să-l orbească cu desăvîrșire. Îngrozit, trase aproape întîmplător de piedică; bubuitura răsună asurzitoare. Arma îl izbi cu putere, aproape să-i rupă umărul.

Aaltonen sări într-o parte, cu toporul în mîna ridicată. Glonte trecuse și uierînd chiar pe lîngă urechea lui și ecoul detunăturii se rostogoli prelung, din stîncă în stîncă. Turburarea lui nu ținu decît o frîntură de secundă. Observă numaidecît țeava armei îndreptată asupra lui din tufiș și, în dosul ei, obrazul vînat și schimonosit. Nici prin gînd nu-i trecu să se adăpostească. Nu se întoarse și nici nu căută să se ferească, ci porni calm, cu toporul în mână, spre agresor. Răsufla încet și profund, cu capul dat pe spate.

Mizerabilul văzu doar că nu nimerise și că prada vine țintă către el. O sudoare rece îi broboni spatele. Aaltonen era vînjos și ars de soare, iar albul cămășii îi strălucea orbitor în lumina puternică. Priveliștea înfricoșătoare îi înteti parcă îndrăzneala și, în cele din urmă, se aplecă, mai bine zis trase o înjurătură cumplită și, strângînd arma la umăr fără să mai tremure, ochi și trase.

Detunătura asurzitoare se rostogoli iar din stîncă în stîncă. Bărbatul care se apropia calm, cu capul ridicat, se clătina în mers și se prăvăli, întins pe spate, cu o expresie stranie, întrebătoare, pe obraz. Pe pieptul alb al cămășii apărură o pată roșie, care crescuse repede, și un strigăt sugrumat îi izbucni din gât.

Celălalt se apropie de el grăbit, cu arma în mână, înfierbîntat și sufocîndu-se de agitație. Își apăsă cu toată puterea călcăiul gheții pe gura lui Aaltonen. Capul se bălăbăni în mușchiul verde și se frînse pieziș, brațele se ridicară ca să înlătorească călcăiul ce-l strîngea, dar nu mai aveau nici o putere. Ochii mai priviră o clipă țepeni, fără sclipire, copacii și cerul strălucitor, apoi lumina din ei se stinse și trupul se lungi fără viață.

Femeia se speriasse de moarte încă de la prima detunătură. Ascultă încordată, pînă cînd ecoul pieri departe, peste apele lacului, cu inima zbătîndu-i-se înfricoșată. Încercă să se liniștească spunîndu-și că, în ultimul timp, s-au auzit des împușcături dinspre rezervația de vînațoare. Asta fusese însă mai aproape, aproape de tot. Vroia tocmai să intre în casă cînd auzi și a doua detunătură; încremeni în capul scării, cu mîinile apăsate pe piept și obrazul ca de mort. Ieșise și bătrînul. Se așeză mai întîi pe trepte și își roti atent privirea prin curte. Ochii lui obosiți cercetau pe rînd șoproanele și grajdurile, în lumina blîndă a soarelui. Apoi se urni cu mare greutate și o porni, cu pași târșaiți, spre pădure. Auziseră amîndoi strigătul sugrumat.

— Vino repede — îi strigă femeia, care urca acum înaintea lui pe cărare, apăsîndu-și spasmodic mîinile pe piept. Bătrînul o urmă cît putea de repede și cît îl ajutau plămîinii, dar nu-i putu ține pasul. Omul cu fața buhavă cobora acum pe coasta muntelui, dar cînd o zări pe femeie alergînd, încremeni speriat, plecîndu-și capul ca unul care vrea să se ascundă.

Femeia însă nu se mai sinchisea de el, ci îl întrebă doar gîfîind, palidă ca moartea:

— Unde-i?

Fără să vrea, omul făcu un semn cu capul către luminiș, iar cînd femeia se îndepărtă ca o vijelie, se întoarse și o urmă. Ar fi fost im prost fără seamăn să piardă acest prilej fericit de a o vedea suferind. Obrazul schimonosit al mortului fusese doar un început. Dar ce are să mai urmeze de acum înainte !

În marginea luminișului, lingă grămada neterminată de lemne, femeia se prăbuși în genunchi, luă în brațe obrazul chinuit și fără viață și apucă brațele ce atîrnau moi în iarbă. Văzuse toporul care căzuse din mîna puternică a bărbatului și, lingă el, arma.

— Tu l-ai împușcat ? — întrebă, cu glasul înfricoșător de calm și buzele livide.

Omul se apropie cu băgare de seamă, ștergîndu-și cu dosul palmei saliva ce i se prelingea din colțul gurii. Glasul acesta calm îl făcu să uite orice precauție. În loc să se ferească, se apropie și mai mult, întinzînd gâtul ca să vadă mai bine expresia de pe fața femeii.

Răspunse cu o bucurie drăcească:

— Eu. De-acum, n-ai decît să-ți îmbrățișezi iubitul.

Femeia așeză cu băgare de seamă capul lui Aaltonen pe pămînt și ridică toporul. Îl apucă mai întîi, ca și cînd i-ar fi cîntărit greutatea în palmă, apoi se sculă încet. Calmul femeii îl fermecă pe ucigaș. Își vîrî și mai aproape obrazul, pe care ardeau mari pete roșii și tremura grăsimia din pomeți.

În clipa aceea, femeia își adună toată puterea și ridică toporul cu mîini sigure. Lovi cu muchea, nu cu tăișul. Auzi pârăitul dezgustător al oaselor și, cînd omul se clătină, îi mai trase o lovitură în tâmplă, acolo unde se vedea urma vînată a loviturii de dimineață. Prin mintea ei trecu doar un singur gînd, amar și rece: dacă ar fi lovit mai tare atunci? Simți că niciodată nu va regreta mai amarnic ceva, chiar dacă ar mai trăi o mie de ani.

Nu-și mai învrednici soțul, care zăcea cu fața la pămînt, nici cu o privire. Căzu iar în genunchi și îmbrățișă capul neînsuflețit al iubitului, îi sărută gura chinuită și îi dezmiardă obrazul bărbos.

XI

Cînd bătrînul ajunse gîfîind sus, femeia îi spuse doar:

— S-a sfârșit.

Bătrînul văzu capul neînsuflețit al lui Aaltonen în brațele femeii și jos, pe pămînt, toporul și arma. Abia după aceea se întoarse să-l privească pe locatarul încăperii din fund, prăbușit cu obrazul în mușchiul gras. Sîngele i se prelingea prin creștet și prin tâmplă. Îl întoarse pe spate, cu vîrfurile ghetelor; capul și brațele îi atîrnau lipsite de viață, ca niște cîrpe.

— Rămâi aici, să nu treacă vreun nechemat — spuse femeia. Eu mă duc să prind iapa la căruță.

Coborî în fugă spre casă, pe aceeași cărare pe care venise. Bătrînul rămase singur lingă grămada de lemne. Luă încet haina de pe creanga unde o atîrnase Aaltonen, ca să nu-l stingherească în timp ce muncea. O împături și o vîrî sub căpătăiul mortului, în chip de perină. Umbla cu grijă, ca și cînd s-ar fi temut că atingerea lui l-ar putea trezi din somn. Îi încrucișă mîinile pe piept și îi apropie picioarele unul de altul.

Apoi se așeză pe o buturugă și așteaptă, privind incremenit în gol. Gînduri grele, dureroase îi apăsau sufletul.

Nu așteaptă mult. Femeia urca pe cărare, trăgând de căpăstru iapa cea albă, printre copacii de pe coasta muntelui. Foșnetul crengilor uscate sub roțile căruței trezeau parcă la viață pădurea pustie. Bătrînul nu întrebă nimic, ci ajută să suie în căruță mortul cu capul spart, apoi apucă hățurile. Făcu semn femeii să o ia înainte și să-i arate drumul, în timp ce el rămase cu calul. În trupul lui vlăguit, care trăgea a moarte de atîta timp, răsăreau deodată, ca niște izvoare tainice, puteri noi. Ținea hățurile cu putere și frâna iapa, care se zbătea întăritată de mirosul sîngelui.

În căruța goală, cadavrul se rostogolea încoace și încolo, capul i se izbea cu putere de loitre. Pe fața femeii nu se clătina nici o geană. Mergea tăcută înainte, dreaptă, cu ochii de piatră și obrazul țeapăn. Trecură pe lingă casă și pe lingă gardul de mărăcini, apoi se opriră lingă șopron. Femeia aduse din casă un sac și tăie cu foarfecă de sârmă o bucată din mosorul de sârmă ghimpată. Umplu apoi sacul cu bolovani, scoase hârlețul din cămară și porni de-a lungul pârăului, fără să se oprească, pînă cînd mușchiul prinse să se legene și să se scufunde sub copitele iepei.

Ridică amândoi cadavrul din căruță și îl târără pe mușchiul mișcător de pe marginea apei negre. Femeia îi făcu semn bătrînului să se dea puțin la o parte. Apucă sârma ghimpată și o înfășură de mai multe ori de gâtul mortului, peste trup, peste brațe, și îl legă strâns de sacul plin cu pietre. Mușchiul se clătina și se scufunda sub ea, iar apa îi țâșnea de sub tălpi, dar nici nu se sinchisea. Cînd isprăvi, săpă din cîteva lovituri de hârleț o groapă în mușchi și îmbrînci sacul în ea. Apa colcăi puternic și cadavrul dispăru în hăul negru, tras la fund de sacul greu. În acel loc, mocirla era fără fund; covorul de mușchi, eliberat brusc de povară, se clătină și reveni la loc, așa cum fusese înainte, fără să se mai vadă vreo urmă de hârleț. Bătrînul încuviință din cap, fără să spună un cuvânt. Doar mustața albă îi tremura. E bine așa, părea să spună.

Întoarse calul și îl duse la loc, în grajd. Pe obrazul lui slab ardea o roșeață fierbinte, dar mîna nu-i tremura. Ochii lui spălăciți de vîrstă, priveau lumea acum mai trezi, mai limpezi. După ce deshămă iapa și o legă de staul, femeia se apropie de el.

— Am spart lada de bani cu securea... știi, lada din odaia mea — spuse ea. Banii i-am ascuns. În felul ăsta, vor crede că a avut destui bani ca să poată fugi. Dumneata du-te acum în sat și caută vreo doi martori, ca să putem aduce mortul acasă. Telefonează numaidecît la jandarmerie, pentru ca să ia căpitanul măsurile necesare. Să cheme garda și să păzească stațiile de autobuze, fiindcă bărbatul meu ar putea să oprească vreo cursă, ca s-o șteargă. Să spui că erau dușmani, că nu se puteau suferi, de cînd s-au bătut. Toată lumea știe că bărbatu-meu e bolnav. Ar fi mai bine să înarmeze oamenii, pentru că are momente de furie, ca acum cînd a săvârșit fapta. Starea în care se află îl face periculos pentru oricine...

Bătrînul tăcea și o privea, clătînând din cap. Femeia îi înfrunta dărză privirea iscoditoare, fără să se vadă vreo urmă de emoție pe fața ei. Oricum, bătrînul aflase ceea ce dorea să afle, fiindcă se întoarse și porni încet pe cărarea ce ducea spre sat. Plămîni îi şuierau și picioarele îi erau grele ca de plumb.

Femeia se întoarse singură în pădure. Ajunsă în marginea luminișului, șterse cu grijă tăișul toporului, curăță urmele de sânge și așchiile de os. Cercetă cu atenție în jur, acoperi urmele de pași și celelalte semne trădătoare, bătătorind multă vreme mușchiul pe locul unde se prăbușise bărbatul ei.

Aaltonen zăcea pe pămînt, cu ochii stinși ațintiți pe cerul scînteietor de albastru. După ce șterse urmele și orîndui tot ce se putea, femeia se uită iar cu de-amănuntul împrejur. Abia pe urmă se așeză jos, lingă mort, luă în brațe capul drag, îi închise ochii și îi mîngîia părul răvășit. Obrazul ei era încă țeapăn și aspru.

Șezu astfel mult timp, cu capul iubitului în poală. Nici un sunet nu-i ieșea din gâtleej, ci privea doar țintă în față, ca o stană de piatră, privea casa, jos, între copaci, clădirile vechi și peretele sur de stîncă, lacul negru, petele galbene și cenușii de arătură. Știa acum că nu se va mai putea bucura niciodată de nimic. Pămîntul e totuși al ei și va trebui să-l muncească. Miinile acestea mari și vîjnoase, umerii aceștia care se răcesc, spatele acesta brun și mlădios l-a muncit și l-a scăpat de paragină. Mortul acesta drag îi dăruise, de fapt, pămîntul. De dragul lui trebuie să-l păstreze și să-l îngrijească de acum înainte, fără nici o bucurie, fără nici o nădejde.

Va da viață unui copil, asta o știa. Dar gîndul nu-i aduse nici o bucurie. În sufletul ei era un îngheț de moarte. Ochii stinși ai bărbatului iubit nu vor putea să vadă niciodată copilul, n-au să se

poată bucura de el. Va crește copilul din datorie, fiindcă va fi singura moștenire a mortului drag. În amintirea lui îl va naște și îl va crește, chiar dacă nu-i va aduce nici o bucurie,

Privi miriștile ce i se întindeau la picioare, sub bolta nemărginită de toamnă. Pământul nu simte nici bucurie, nici durere. Acum era și ea aproape la fel: ședea țeapănă și mută în lumina rece a zilei de toamnă, cu capul bărbatului iubit în brațe — și nu simțea nimic.

Partea a doua

I

— La Siltakylä a fost omorât un om — raportă comisarului bătrînul polițist Karhula, ducându-și cu o mișcare stângace mîna la chipiu. Îl căuta demult pe comisar. Văzându-i acum automobilul în fața casei, sări de pe bicicletă și porni către poartă. Comisarul îl întâmpină în capul scărilor.

Cerul era străveziu și decolorat de toamnă. Mestecenii scînteiau aurii în lumina limpede — și violetul ultimelor baze era atît de intens, încît aproape îți lua vederea.

— A fost omorât cineva? — se miră Valkjärvi, în a cărui circumscripție se afla satul Siltakylä. Și încă dis-de-diminează? Nu e încă ora prînzului? Oamenii de prin partea locului sînt pașnici, nu se prea înjunghie.

Comisarul era tînăr, nu împlinise nici treizeci și șase de ani și primise de nevoie circumscripția liniștită, în lipsa alteia mai bune, convins că îndată ce va dobîndi oarecare experiență va fi transferat în altă parte. Nici prin gând nu-i trecea să se lase înmormîntat într-un fund de provincie. Cariera trebuia însă începută undeva. Căuta să-și ascundă lipsa de experiență și neștiința printr-o morgă solemnă și un calm exagerat. Polițaiul Karhula era destul de agitat, în timp ce comisarul trăgăna lucrurile, numai spre a-l scoate din sărite pe bătrînul plin de zel.

— Crima a fost săvârșită în afara satului, la ferma Metsäkulma — continuă polițistul cu glas domol. Cică inginerul l-ar fi răpus pe argat. Eu zic că e bine să pornim chiar acum...

— Aha — făcu printre dinți tînărul comisar, fluierînd ușor. O astfel de întîmplare senzațională nu se prea iva în fiecare zi. Multe se mai șopteau pe socoteala casei Metsäkulma, auzise firește și el diferite zvonuri, doar cele șase luni de cînd era comisar nu trecuseră numai în petreceri. Făcuse vizitele de rigoare, luase ceaiul pe rînd în casa tuturor familiilor cu oarecare vază și șederile lui se prelungiseră pînă tîrziu în noapte, transformându-se în adevărate chefuri. Pe femeia despre care se vorbeau multe niciodată n-o văzuse, dar astă-vară cineva îi atrăsese atenția asupra bătrînului Hermann Metsäkulma, care tocmai ieșea din biserică. Auzise destule și despre bețiile inginerului. Un chefliu, nu glumă! Cînd începea să bea, nu isprăvea înainte de a se încheia și săptămîna. De mult se tot pregătea să-l citeze și pe argat, deoarece trecuse o jumătate de an de cînd se rătăcise în această regiune, fără să se fi prezentat încă la oficiul parohial pentru a-și anunța datele personale. În sfârșit, acum e prea tîrziu pentru a mai putea îndrepta lucrurile.

— Cum vă spuneam, cred că ar fi nimerit să... dacă domnul comisar nu are cumva altceva mai urgent de făcut.

Bătrînul polițist era incurcat, vorbea cu ochii pironiți în pămînt.

— Întîi ați fost anunțat dumneavoastră, prin telefon, dar cum nu v-au găsit acasă, mi-au trecut mie răspunderea cazului. Ar trebui s-o pornim, pentru că Alfred, inginerul acela, încearcă s-o șteargă. Oamenii spun că s-ar fi făcut nevăzut în pădure. N-ar fi rău să alarmăm garda civilă, ca să supravegheze drumurile și șoselele. Altfel ne scapă printre degete.

— Ia-o încet, amice — făcu într-un tîrziu comisarul. Graba strică treaba. Înainte de toate, să vedem cum stau lucrurile. După ce ne vom convinge singuri de starea de fapt, vom alarma, la nevoie, și garda civilă. De altfel, fii sincer, și dumitale ți-e mai ușor să faci cei douăzeci de kilometri în mașină decît pe bicicletă, nu-i așa?

Trase glumeț cu ochiul către polițist.

— Sau preferi cumva bicicleta ?

Fruntea onestă a polițaiului Karhula se întunecă. Înfruntă, cu o privire nemulțumită, veselia comisarului. În privința datoriei, nu știa de glumă. Acesta era de altfel motivul pentru care ușuraticul Valkjärvi nu izbutise să se împrietenească cu lumea sobră, măsurată din regiune. Era orășean, nu știa să vorbească cu oamenii pe limba lor, astfel că nu se bucurase niciodată de prea mare încredere din partea subalternilor.

— Cei douăzeci de kilometri pot fi făcuți foarte bine și cu bicicleta — răspunse întunecat Rarhula. l-am mai făcut și altă dată, îi fac și de astă dată, dacă trebuie. De vreme ce alții pot, de ce n-aș putea și eu? Un lucru aș vrea doar să vă spun: nu cumva să aveți, mai tîrziu, motiv să va pară rău de cele întîmplate. Moartea unui om nu e lucru de nimic. Dacă doriți, mă pot duce și singur. Cred însă că ...

— Ei, ei — îl liniști comisarul și fața i se înăspri deodată, fiindcă înțelesese dojana din cuvintele polițaiului, pe care fu silit s-o înghită fără să riposteze. De fapt, bătrînul avea dreptate: o crimă este întotdeauna un lucru serios! E obișnuit însă din fire să nu dea prea mare importanță

lucrurilor. Lumea în care a crescut prețuiește cum se cuvine pe oamenii de spirit și o glumă bine ticluită sau o observație ascuțită nu-și greșește niciodată ținta. Acolo zâmbetul și zeflemeaua sânt esențiale; fără ele, un om pierde din valoare.

Deschise portiera mașinii.

— Bagă bicicleta pe canapeaua din spate, Karhula, poate să avem nevoie de ea mai târziu spuse. Înainte însă, dăm o raită pe acasă, ca să-mi iau aparatul de fotografiat și alte câteva unelte folositoare în astfel de împrejurări.

Cumpărase mașina nu prea demult, adevărat că uzată și pe-un preț de nimic — dar nici chiar așa nu trebuia s-o facă, fiindcă avea de plătit datorii mari, sub povara cărora avea să mai geamă mulți ani. Deocamdată s-ar fi putut lipsi de mașină. N-avea însă nici un rost să-și bată capul cu astfel de nimicuri, doar va scăpa odată și-odată de toate necazurile. E din cale afară de plăcut să-ți petreci serile la volan. Ba, mai mult, o dată ce ești obligat să străbați zilnic distanțe remarcabile și să-ți vezi conștiincios de datorie. E adevărat că azi ar fi avut de rezolvat câteva lucrări de birou, mai ales că termenul sesiunii de toamnă a tribunalului se apropie cu repeziciune. Deocamdată însă, crima cere să fie anchetată, toate celelalte pot să mai aștepte. La urma urmei, o crimă este întotdeauna o senzație pentru care merită să-ți sacrifici programul obișnuit al zilei.

Karhula ședea lângă el, în față, drept ca un brad, în același timp solemn și stingherit. Niciodată nu se simțise prea bine în tovărășia „domnilor de la oraș“, dar era totuși mândru că poate sta alături de comisar și că trece prin sat în mașina lui. Purta chipiul cu cozoroc de lac al polițiștilor, ceea ce îi sporea și mai mult aerul solemn.

Valkjärvi opri în fața casei sale, sări ușor din mașină și intră. Cel dintâi lucru pe care îl făcu fu să-și strecoare în buzunar cutia de țigări, apoi examinează kodakul — dacă totul este în ordine — și, după o scurtă clipă de ezitare, scoase dintr-un sertar al biroului un revolver. N-avea, în fond, nici un chef să se încaiere cu un bețivan notoriu. Niciodată nu poți să știi ce este în stare să săvârșească un om amețit de alcool. Își aduse însă aminte că lumea îl socotea pe inginer un fel de iepure fricos, care se sperie pînă și de propria lui umbră. Ciudat că avusese totuși curajul de a-l ucide pe argat. Probabil că băutura i-a întunecat mințile, dându-i curajul necesar.

După ce își încarcă buzunarele cu toate cele trebuincioase unei anchete, întregi colecția cu puțin praf pentru luarea amprentelor digitale și cu un petic de hârtie în care urmau să fie împachetate eventualele corpuri delict. Îi veni să zâmbească de propriul său zel. Copilării! Cercetările propriu-zise nu-l privesc pe el. Le vor face detectivii oficiali, dacă va fi necesar. Ce-i rămâne lui de făcut ? Depinde foarte mult de felul cum va proceda din primul moment.

Clătină nedumerit din cap, în timp ce se întorcea la mașina lăsată în poartă. Nu era mulțumit de sine. Ce rost au toate aceste speculații? II fac doar să ezite, în loc să fie hotărât. Era o zi de toamnă limpede, cerul strălucea de o lumină blîndă. Aproape că nu-i venea să creadă că scopul acestei excursii în mașină e cadavrul de la Siltakylä și arestarea ucigașului, dacă se face văzut.

Graba e rău sfătuitoare, își spuse comisarul. Excesul de zel te poate face caraghios.

Șoseaua părea și ea îmbibată cu vîlvătaia de aur a mestecenilor. Lumina alba și soarele o zvântaseră, astfel că roțile mașinii sfârăiau vesel. Bătrînul Karhula se prinse cu amîndouă mîinile de speteaza de piele în clipa cînd comisarul apăsă pe pedala de gaz. Cei douăzeci de kilometri fură străbătuți într-un sfert de oră, amăgindu-se în ciuda aparențelor, că viața e bună și frumoasă.

Nu micșoră viteza nici cînd ajunseră la podul vechi și șubred. Satul fusese botezat după acest podeț, care îmbătrânise între timp; lemnul lui putrezise pe alocuri, scîndurile se răriseră și ele, prăbușindu-se în apă. La o distanță de doi kilometri se construise un pod nou și șoseaua ocolea satul de departe. Podul vechi, care ducea la Siltakylä, devenise mai demult impracticabil. Apa îi smulsese câteva bîrne, strîmbându-i traversele, fiindcă nimeni nu-i mai purta grija.

— Să sperăm că nu se va năru sub noi — zise Valkjärvi, privindu-l întrebător pe bătrînul polițist, în timp ce cu un ochi cîntărea podul de care se apropiau. Karhula examinează și el, din depărtare, podețul șubred, văzu că marginea lui atinge suprafața întunecată a apei și, fiindcă îi era teamă, se rușină de lipsa lui de curaj.

— Uneori trec chiar și automobile pe el — răspunse prudent.

Comisarul se simți deodată cuprins de un neastîmpăr ștregăresc și traversă podul cu o viteză nebună, în timp ce bîrnele tremurau și duduiau. Noroc că traversele erau încă destul de sănătoase pentru a putea rezista atacului, și bătrînul Karhula răsufală ușurat cînd ajunseră pe malul opus, fără să li se fi întîmplat nimic.

— Uf — oftă el, fără să vrea, cînd mașina săltă puternic din pricina unei hărtoape. Se uită însă îndată la comisar, cu coada ochiului, și îi fu nespuse de rușine din pricina slăbiciunii sale de neiertat.

Nu departe de pod se afla o casă cenușie, chiar acolo unde drumul cotea înspre ferma Metsäkulma. „Bunicuța“, cum îi spuneau cei ai casei, stătea tocmai în poartă. Comisarul opri mașina în dreptul ei.

— Au pornit într-acolo mai mulți — făcu ea, și glasul trăda o emoție abia stăpînită. Hermann Metsäkulma se afla tocmai la noi. Venise să vă telefoneze. Era însă sleit, așa că i-am pregătit un culcuș în cameră. De cîteva luni abia se mai ține pe picioare. Curată minune că l-au ajutat puterile să ajungă pînă la noi.

Comisarul îl privi întrebător pe Karhula.

— Da, bătrînul Hermann stă foarte prost cu sănătatea în ultima vreme. Cînd l-am întîlnit ultima dată, abia se mai ținea duhul de el. E un om cumsecade, cinstit și cu frica lui Dumnezeu.

— Vai, vai, ce vremuri ne-a fost dat să trăim — Se lamentă bătrîna. De mult le tot spun că se pregătește acolo o mare nenorocire. Chiar azi e săptămîna că-i spuneam bărbatului meu...

— Se poate ajunge la fermă cu mașina? — o întrerupse comisarul. Nu e prea rău drumul?

Încruntă din sprîncene și se întunecă la față. Gura lumii se vîntura năclăită peste sat, aerul fierbea aproape de năpârcile bărfelor. El însă nu vroia să le audă. Porni motorul, fără să mai aștepte vreun răspuns. Mașina înainta anevoie pe drumul plin de gropi. Ajunse curînd pe malul lacului cu ape negre, la răscrucea de drumuri tivită cu bolovani albi.

— Pe Hermann îl vom interoga mai tîrziu — spuse comisarul către însoțitorul său. Lasă-l să se odihnească, biet bătrîn neputincios. Dacă e în adevăr atît de bolnav pe cît se spune, cele întîmplate trebuie să-l fi scos cu totul din fire.

II

Mașina se cațără cu băgare de seamă pe drumul blestemat. Valkjärvi trebui să-și concentreze întreaga atenție asupra volanului. Dacă n-o făcea, risca să-și frîngă gâtul. Drumul era străjuit de brazi înalți și întunecați, care își proiectau umbrele dese asupra mașinii. O cărăruie șerpuia plumburie pe stîncile abrupte. Dincolo, cîteva miriști alunecau domol spre râu. Pămîntul scînteia roșietic în soare.

— Ehei, vor avea acum bătrînele ce să bîrfească! — făcu încet Karhula, aruncînd o privire pe furiș către comisar. Oare bănuiește el ce se ascunde în dosul acestei întîmplări?

Comisarul se aplecase crispat asupra volanului, cu privirile ațintite înainte. Întrebă stînjenit, aproape împotriva voinței sale:

— Să fi fost ceva între argat și femeie?

Karhula deveni deodată atent. Se vedea că ar fi avut poftă să povestească multe, dacă domnul comisar ar fi renunțat cît de cît la atitudinea lui distantă. Polițistul era un om pașnic și tăcut, căruia nu-i prea plăcea să încurce lumea, făcîndu-și datoria cu multă conștiinciozitate, întotdeauna atent ca nu cumva să supere pe cineva. La urma urmei, nu e chiar plăcut să fii înjunghiat în toiul nopții, nici să ți se crape țeasta cu un bolovan aruncat de nu se știe cine. Intra însă bucuros în vorbă cu țărani, de cîte ori avea prilejul, și auzea tot, știa tot din ceea ce se șoptea prin ținut. Auzise, firește, și zvonul în legătura cu cele ce se petrec la Metsäkulma și pentru el zicala „de unde nu-i foc, nu iese fum“ era sfîntă.

La rîndul său, Valkjärvi detesta din principiu orice zvon sau șoaptă. Era mulțumit cu ceea ce știa, deși auzise și el, fără să vrea, cîteva lucruri de care vuia tot satul. Nu-i e rușine, deși e femeie umblată la școli de la oraș, să se încurce cu argatul ei, auzise de nenumărate ori acest refren, cîntat în toate casele. Probabil că n-o prea simpatizau pe femeie. Nu era dispus să discute cazul cu subalternul său și părea convins că nu are nevoie nici de lămuriri suplimentare. Blestemată poveste, nimic de zis. Adevărul are să iasă însă la lumină și fără ajutorul lui Karhula.

Bătrînul amuți, jignit și abătut.

Într-un tîrziu apărură în fața lor ferma: cîteva clădiri scunde și cufundate într-o tăcere stranie, pe povârnișul bătut în plin de soarele tomnatic. Ceva mai sus, pe un mic platou singuratic, hambarul dărăpănat și, dincolo de curtea prăvălită la vale pe o pantă, casa de pe ale cărei ziduri vîntul și ploaia șterseseră de mult vopseaua roșie. Acoperișurile cenușii fuseseră probabil de curînd drese. Acareturile părăsite și neîngrijite, grajdul și oglinda de smoală a lacului din vale, toate făceau o impresie dezolantă.

Comisarul opri mașina lângă gardul de măraciniș, coborî și trânti cu putere portiera în urma sa.

În clipa aceea îl copleși o senzație stranie, necunoscută. Parcă ar fi pătruns într-o lume străină, unde nu mai stăpânește obișnuita ușurătate de societate, civilizație, conveniențe, lume bună și înțelepciune culeasă de prin cărți. Aici, în această tăcere transparentă, se văzu pe sine însuși cu ochii unui străin, un punct neînsemnat sub nemărginirea vântată a cerului întomnat. Mașina părea o jucărie caraghioasă în vecinătatea clădirii scunde și sumbre, iar cei doi oameni — dintre care unul era cărunț și purta chipiu de polițist, iar celălalt un raglan de la oraș și pantofi lustruiți — păreau și ei aproape grotesc de mărunți.

După zgomotul motorului și goana nebună a mașinii, tăcerea neînsuflețită din jurul fermei era amenințătoare și plină de întunecate prevestiri. Fără să vrea, comisarul ridică din umeri și se cutremură, de parcă ar fi vrut să se scuture de senzația apăsătoare ce-l copleșise. Mai cunoscuse senzația asta, în amurguri de toamnă, cînd i se întâmplase să fie singur acasă și să privească prin geam la întunericul care își îngroșa apele în jur. Nu se prea deprinsese cu liniștea de la sate, cînd om și dobitoc amuțesc deopotrivă, cele mai mici zgomote estompându-se în noapte. Să fie adevărat oare ceea ce se spune că omul modern nu mai e în stare să suporte singurătatea și liniștea ? Cît despre dănsul, în astfel de situații căuta să-și facă de lucru, ceva care să-l preocupe, dădea un telefon unui prieten din Helsinki, doar spre a putea auzi la capătul firului un glas cunoscut. Cînd nu găsea nimic mai bun, se așeza să scrie o misivă sau ieșea pînă în drum, să vadă dacă fereastra doctorului mai e luminată. Dacă toate acestea nu puteau să ajute, recurgea la ultimul refugiu la îndemână. Noroc că rachiul se afla oricînd pe masă, pentru a-i alunga într-o clipită gândurile tenebroase.

Făcu un efort spre a-și recăpăta glasul și atitudinea obișnuită.

— După cîte văd, nu se află nimeni în preajma casei — zise el. Să intrăm.

Porni către ușa cea mai apropiată și, după ce traversă curtea, intră în bucătărie.

Pe masă, într-o ulcică de pământ, era așezată o creangă de mesteacăn. Ochiul fu surprins de verdele proaspăt al frunzelor, în decorul cenușiu al încăperii. Fusese lăsat totul baltă, în toiul spălatului vaselor, pentru că o farfurie era răsturnată pe plită, iar jos, pe dușumea, o cârpă de șters vesela fusese aruncată în dezordine. Pe peretele din față, deasupra unui pat de scânduri, atârna o raniță peticită, lângă un rînd de haine bune. Nici urmă însă de vreo ființă în toată casa. De nicăieri nu se strecura nici un sunet, nici o mișcare. Casa veche era înfășurată într-o liniște desăvârșită.

Liniștea aceasta îl îndispuse pe comisar. Privi enervat în jur. Cel puțin o cioară să fi croncănit undeva sau prigoriile să fi țipat, sus, în văzduh. Orice, numai glas să fie, pentru că tăcerea asta devenea insuportabilă. Omul nu se mai poate dezbăra de senzația că e un purice pitic și lipsit de însemnătate, o ființă inutilă și nefolositoare. Aici nici binele, nici răul nu mai au înțelesul obișnuit. Ce caută el aici ? Morții cu morții, spune înțelepciunea populară. Niciodată nu s-a gândit încă la înțelesul mai adînc al acestei zicale; de astă dată însă ar fi dat orice să-i poată pătrunde sensul.

— Domnule comisar... sertarul de colo a fost spart!

Glasul bătrînului Karhula tremura de emoție. Se ascundea în el și o umbră de triumf. Prin ușa pe jumătate deschisă se putea vedea încăperea vecină. Valkjärvi intră și se uită în jur. Pat îngust, alb, o masă cu un singur scaun. Lângă soba de teracotă albă atîrneau într-un cui două rochii. Pupitrul scrinului era, în adevăr, spart. Fusese forțat probabil cu vreo unealtă de fier. Dușumeaua era plină de așchii de lemn. Pupitrul nu fusese împins la loc, se vede că cineva răscolise prin el în grabă.

— Lasă Karhula, nu te atinge deocamdată de nimic — ordonă comisarul polițistului zelos.

Din prima încăpere, ajunseră în următoarea. Ușa era deschisă. Examinară uimiți tapetele noi și frumoase de pe pereți, împreună cu biroul masiv de lângă fereastră. În încăpere se afla chiar și un raft cu cărți acoperite de praf. Deasupra patului cu așternutul desfăcut, peretele era acoperit cu tăieturi din ziare, pătate de muște, prinse cu acul de gămălie în tencuială.

Oricum, pînă și astea erau semnul unei culturi remarcabile!

— Îi ardea pămîntul sub tălpi, de nici pălăria n-a mai apucat să și-o pună în cap — murmură bătrînul, ca să întrerupă tăcerea apăsătoare. În adevăr, pălăria zăcea pe masă, iar pe speteaza scaunului atîrneau haine aruncate în dezordine una peste alta, de parcă fugarul n-ar fi avut timp nici cit să se îmbrace ca lumea.

— Ai dreptate. Vom sigila încăperea — zise comisarul, după ce se înapoiară în bucătărie. Închise ușa cu cheia, strecurând cu un gest distrat cheia în buzunar. Din cerdac se mai deschidea o cămăruță. Ușa ei era însă încuiată, iar cheia nu era nicăieri.

— Asta e odaia bătrînului Hermann — se grăbi Karhula să-și lămurească superiorul. Încuie întotdeauna ușa, pentru că Alfred, vreau să spun inginerul, are degetele cam lungi. E în stare să strângă tot din casă, pînă și ultimul gologan, ca să-și cumpere rachiu. Chiar astă-primăvară au fost nevoiți să vîndă vaca de lapte măcelarului, fiindcă nenorocitul băuse banii pentru cumpărarea semințelor. Nu bea decît rachiu tare, altceva nu-i priește. Cînd începe, nu-l mai oprește nimeni. E în stare să bea și zece butoaie.

Stăteau afară, pe scară, și comisarul nu asculta decît cu o jumătate de ureche lămuririle date de Karhula, care își recăpătase curajul de cînd descoperise sertarul spart. Nu prea știa ce-i mai rămâne de făcut. Se uită în jur, iscoditor, și își frămîntă mintea, pînă cînd privirile i se opriră la grajdul dărăpănat din fundul curții. De fapt, clădirea nu era urâtă, cu pridvorul luminos și poarta veche, petecită. Iar fundalul, alcătuit dintr-un perete cenușiu de stîncă, împodobit cu un mesteacăn tînăr, îi accentua farmecul.

Priveliștea din capul scărilor era înviorătoare: cerul uriaș, boltit străveziu peste satul pitulat pe fundul văii. Mașina părăsită lîngă gardul de mărăcini părea măruntă și neînsemnată, iar pârăul străbătea câmpia asemenea unui șarpe argintiu.

— Aaltonen stătea chiar aici, pe scară, și toată duminica și-a ascuțit toporul. Tussari, băiatul, i-a povestit lui Alfred — continuă neîntrebat și pe jumătate în glumă Karhula, examinând însă atent fața comisarului, pentru a-și putea da seama cu ce impresie primește informația. Deocamdată nu-l putem interoga, fiindcă e soldat. A fost însă acasă, în permisie, și simbăta trecută l-a întîlnit pe inginer lîngă șoseaua cea nouă, aproape de groapa cu nisip. I-a dat să bea. Firește, numai în glumă. Între timp, inginerul se plîngea că nevastă-sa și argatul vor să-l omoare. Omul beat e nebun, cine să dea crezare spuselor lui? Cînd s-a cam întrecut cu gluma, i-au dat și cîteva peste gură.

— Hei! Hei!

Un străin stătea în spatele grajdului, pe stîncă cenușie, gesticulând. Strigătul lui sfredeli violent tăcerea, trezind ecouri stranii în adîncul pădurii.

Comisarul întoarse fără grabă capul. Se străduia să-și păstreze în orice împrejurare gravitatea. Cuvintele, spuse pe jumătate în glumă de Karhula, îl impresionaseră, întipărimdu-i-se în minte. De fapt, totul părea să fie o întîmplare din cale-afară de meschină. Cîte nu se petrec pe lumea asta! O femeie cultă și inteligentă să se încurce cu propriul ei argat? Omul nu găsește aproape altă calificare unei astfel de fapte decît pe aceea de „respingătoare“. Numai că viața nu se sinchisește nici de buna-cuviință, nici de estetică. Adevărat că omul, prin civilizația sa și prin legile societății, izbuteste să depășească firea cu instinctele ei primitive. Iată de ce sînt necesare diferitele instituții și disciplina. Legile, mașinile, sistemele de salarizare a muncitorilor, ba chiar și cinematografele sînt mai importante decît natura. În spitale, copiii sînt născuți în așternuturi antiseptice. În cazurile mai complicate, mamele sînt ajutate de medici pricepuți, care aplică procedeele cele mai evolute, așa că acolo nu mai poate să fie vorba de necuviință sau de murdărie.

Nu. Dacă un om în toată firea meditează asupra lucrurilor serioase, trebuie neapărat să-și stăpânească gândurile, pentru ca ele să n-o ia cumva razna. Valkjärvi se cătără pe stîncă acoperită cu tufe pipernicite. Își ridica sârguincios picioarele, fără a-și trăda însă graba. Soarele de toamnă aprinsese pete de lumină printre copacii pădurii. Niciodată nu și-ar fi închipuit că urcușul acesta poate să fie atît de anevoios. Privit din curtea fermei, părea mult mai domol.

Aruncă o privire în urmă, spre acoperișul turtit al fermei, care se zărea printre frunzele copacilor, și spre orizontul larg, mut, spre oglinda sclipitoare a lacului neclintit sub cerul nemărginit.

Bătrînul Karhula îl urma, împiedicându-se de fiecare bolovan și respirând greu. Omul care le făcuse semne de pe stîncă, oferindu-se să-i călăuzească la locul crimei, rămase mult în urma lor. Nu aveau nevoie de nici o călăuză. Abia ajunseră pe liziera pădurii, că se și ivi luminișul cu grămada proaspătă de lemne în mijloc, iar în jur un grup de oameni încremeniți. Stăteau cu toții muți, în semicerc, în jurul femeii, privind-o fără să scoată un cuvânt. Femeia ședea în iarbă, nemișcată, ținând în brațe capul unui cadavru.

Doi dintre oameni aveau puști pe umeri, atârinate de curele, și amândoi își strecuraseră degetul gros sub curea, ca pe un fel de suport.

— Dați-vă la o parte, oameni buni, altfel veți șterge toate urmele.

Valkjärvi căuta să-și potrivească glasul în așa fel, încât să fie adecvat demnității pe care o ocupa, pentru ca nu cumva cineva să se poată îndoi de autoritatea lui. Așteptă pînă cînd oamenii, întunecați și tăcuți, se retraseră, apoi se apropie de femeie și de cadavru.

O veche armă militară zăcea în iarbă, lângă ei. Acesta fusese deci Aaltonen, argatul pomenit atît de mult. Zăcea pe spate și, în jurul inimii, pe cămașa albă, se vedeau mari pete înnegrite de sânge. Fața aspră se transformase aproape într-o mască; prin pleoapele întredeschise soarele dezvelea o urmă din albul globurilor.

Femeia ținea pe genunchii săi capul neînsuflețit, sprijinindu-i bărbia cu palma. Valkjärvi observă îndată rănile ciudate de pe gura mortului și făcu un pas spre cadavru. Femeia nici nu se clinti, nici nu-și ridică privirile, de parcă n-ar fi auzit și n-ar fi văzut nimic.

Născoci într-o clipită cuvintele corespunzătoare. Între timp, îi trecu însă prin minte gîndul că spectacolul trebuie să fie impunător pentru oricine. Nu putu să-și explice în grabă de unde dobîndea femeia — care sta ghemuită în iarbă — dimensiuni atît de statuare. Dintr-o dată, ea i se păru uriașă, de parcă ar fi fost plămădită din pământ cenușiu și din lemn aspru. Chiar așa, cum ședea cu umerii ghemuiți, părea mai mare decît bărbații din jur, care de altfel se retrăseseră cuviincios. Era mai mare chiar decît cadavru.

Ar fi vrut să-și scoată pălăria. Probabil însă că așa ceva nu se obișnuia prin împrejurimi, o dată ce și ceilalți rămăseseră acoperiți. Poate că ar produce un efect contrar celui scontat și ar părea prea teatral. Purtarea lui ar lăsa o impresie stridentă în tăcerea de gheață din jur. Din nou avu impresia aceea chinuitoare de inutilitate. Nu putea să înțeleagă ce căuta aici, în mijlocul acestor oameni sumbri și muți.

Cum să i se adreseze femeii ? Oare poți a grăi o stană de piatră ? Sau pămîntul grunțuros ?

Oricum, primul pas trebuia făcut. La urma urmei, va face uz de formele legale, de pisălogeala birocratică, care va spulbera în cîteva clipe atmosfera de tragedie ce planează asupra întîmplării, transformând viața și moartea într-un prozaic proces-verbal. Se uită fără să vrea la bătrînul Karhula și, cînd vorbi, parcă ar fi imitat accentul sever și tonul incolor al polițistului experimentat.

— După cîte văd, s-au petrecut aici lucruri regretabile...

Nimeni nu răspunse, ceea ce nu-l încurcă însă cîtăuși de puțin.

— Nu trebuia să mișcați cadavru. Ar fi fost mult mai bine să așteptați sosirea noastră.

Își mușca înciudat buzele și adăugă, mai sever decît ar fi fost necesar:

— Ridicați-vă, spre a ne putea începe investigațiile.

Stana de piatră se mișcă. Își ridică încet fața. Valkjärvi se cutremură. Fața aceea era înspăimîntător de incoloră și de inexpressivă. Femeia așeză delicat capul mortului pe pajiște. În clipa cînd se urni din loc, păru mult mai măruntă decît fusese înainte. Își recăstigase parcă dimensiunile omenеști.

— Așadar, bărbatul e vinovatul — făcu Valkjärvi, cu jumătate de glas.

Femeia nu răspunse. Își mișcă doar puțin capul, privind cu ochii aceia stinși, de un albastru spălăcit, în gol, de parcă s-ar fi gîndit la altceva, mirîndu-se că pămîntul, cerul și pădurea sînt încă tot la locul lor.

— Și pușca asta ?

Comisarul arătă arma, care zăcea în iarbă, apoi se aplecă asupra cadavrului, fără să mai aștepte vreun răspuns.

Nu descoperi nimic neobișnuit pe fața albă a mortului. Un țaran puternic, bine clădit, cu fața umbrită de țepii deși ai bărbii. Fața era serioasă, ciudată. Miinile mari, bătătorite, oarecum copilărești și neajutorate, încremeniseră pe jumătate deschise, de parcă tocmai ar fi vrut să strîngă o altă mână, întinsă prietenește către el. Carpul se răcise și începea să se cufunde în înghețul morții. Probabil că plumbul pătrunsese în inimă. Nu mai era nevoie de doctor.

Lumina era cum nu se putea mai potrivită pentru fotografiat. Luă din diferite poziții cadavru, potrivit cu degete nervoase obiectivul. Avea senzația că oamenii din jur îi urmăresc mișcările cu priviri întunecate. Se temea să nu pară caraghios în această ambianță neobișnuită, sumbră și tăcută. Se încruntă, cu intenția de a părea mai grav. Poate ar fi fost bine să se răstească la ei, ca să-și dea toți seama cu cine au a face.

— Așa... Veți duce mortul la fermă — ordonă el cu severitate. De acolo îl vom transporta în sat, la capelă, unde poate să-l vadă doctorul.

Oamenii nu se clintiră. Femeia stătea și ea nemișcată, cu privirile pierdute în gol. Nimic nu trăda ceea ce i se petrecea în suflet.

— Puneți mîna, oameni buni. În curînd are să fie mult mai greu.

Se aplecă și întoarse cadavrul pe o rînă, golindu-i buzunarele. Negăsind în ele nici cel puțin un capăt de țigară, îl lăsă în plata Domnului.

Karhula se grăbi să-i dea o mîna de ajutor.

— Sillankorva — se întoarse el către cel mai bătrîn dintre bărbați. Dumneata vei lua conducerea, vrei ? Cred că ar fi bine să scoateți ușa grajdului din țâțani. Pe ea puteți coborî corpul fără greutate. Noroc că drumul nu e prea lung.

Doi din grup se urniră cu greu. Sillankorva întrebă:

— N-ar fi mai bine să pornim în căutarea ucigașului ?

III

— Din cînd în cînd, răbufnește cîte o istorie îngrozitoare ca asta și mulțimea aruncă toată vina asupra celui care îi cade în mîna. Dacă uneori, în orele de singurătate, lași frâu slobod gândurilor, te cutremuri. Sînt înclinat să cred ca tot ceea ce se descoperă în sălile tribunalelor nu este niciodată adevărul pur, oricît de lucid și de conștiincios ar fi judecătorul. Esența lucrurilor e undeva, în miezul sufletului solitar, acolo unde e greu să cobori. Există apoi deosebiri uriașe între un om și altul. Unul trece cu ușurință peste un fapt oarecare; pentru același fapt, altul asudă sânge... Sînt unii în fața cărora deschidem larg ușile, iar alții în fața cărora rostogolim mormane de stîncă...

— Dumneata ești ceea ce se cheamă un suflet credincios, nu-i așa ? — întrebă plictisit și oarecum înciudat căpitanul.

Omul blond, cu privirea severă, întoarse fără să vrea capul. Trecu o bună bucată de vreme pînă își reluă discursul, dar glasul i se schimbase parcă între timp.

— Acum ai apucat-o de-a binelea alături — făcu în glumă. Încearcă să le împărtășești colegilor mei opiniile dumitale, și îți vor răspunde cu hohote de rîs. Kangas suflet credincios? Cea mai bună glumă din câte-am auzit în acest an. Numai că și cuvîntul ăsta poate să fie interpretat în mai multe feluri, iar dacă un om călătorește atîta cît am călătorit eu și vede fapte atît de felurite cum mi-a fost dat mie să văd, unele în situațiile cele mai grele cu putință, devine fără să vrea un gânditor. Din cînd în cînd, simte chiar nevoia de a-și exprima gândurile. Și, desigur, ai putut să observi că, în esență, e mai ușor să vorbești deschis cu străinii, decît cu cunoștințele cele mai apropiate. Văd că îți place să dai o întorsătură glumeață lucrurilor. Sau mă înșel?

Căpitanul nu vroia să arate că flecăreala asta lungă îl plictisește și îl obosește. Se strădui să răspundă cît mai ușor cu putință:

— Am vrut doar să spun că mă voi sili să transport femeia la închisoare în cursul zilei de mâine, deoarece aici poporul e din cale-afară de curios. Astfel, în cazul că ai putea să-ți amâni și dumneata plecarea pînă mâine, ai avea prilejul să călătorești într-o foarte interesantă companie.

Mărtoaga albă porni încet, trăgându-și povara pe malul lacului în sus. Oamenii păseau în urma căruței, într-o cadență liniștită, de țărani cumpătați. Unul ducea găleata, altul purta pe umăr hârlețul. Privit de aici, din ușa grajdului, cortegiul părea neînsemnat ca număr. Câinele nu mai lătra de loc și își pîndea de pe scări stăpînul, tremurînd de nerăbdare. Ceafa îi era atît de încordată, încît aproape îi sugruma răsufarea.

Fusese descoperit, în mocirlă, trupul celeilalte victime, al omului cu fața buhavă, și căpitanul de jandarmi care condusesese cercetările se abătu pe la casa lui Sillankorva, să stabilească cele ce erau de făcut la ferma Metsakulma, cine să îngrijească de vite și de celelalte. Nădăjduia în taină ceva pentru el însuși. Poate că între timp bătrînul, Hermann își revenise sau că divulgase ceva în timpul delirului. Dar, în privința asta, îl aștepta o tristă deziluzie. Medicul de plasă adusese niște calmante de la farmacie, pe care, după ce le dăduse bolnavului, acesta se mai domolise într-adevăr. Se afla acum într-o stare de buimăceală binefăcătoare, netulburat de nici un gând pămîntesc.

Intră la el, ca să se convingă de starea lui. Hermann zăcea cu ochii închiși, strângînd cu mîinile lui slabe și noduroase marginea păturii — ca și cînd asta ar fi fost ultima zdreanță a vieții, de care se agăța cu desperare. Se vedea însă că și acest gest al lui era făcut în inconștiența delirului. Nu-l lăsă deci inima să-l trezească și să-l smulgă de pe drumul pe care se îndepărta tot mai mult de lumea asta.

— Va să zică, tot nu-mi dai pace? Ții cu orice preț să-ți fac rost de lupa aceea? — bombăni medicul. Mărturisesc că nu sânt în stare să-mi explic de ce. Nimic mai ușor decât ca, în cădere, capul să se fi izbit de un corp tare; doar l-au transportat prin pădure, s-o fi lovit de ramuri și de crengi. Iar dacă nu acolo, s-o fi lovit mai pe urmă, în fundul mlaștinii. Ce mai vrei, nesătulule ?

— Bine, bine. Vezi însă de-l cercetează, fiindcă nu-i mare lucru. Poate că vei găsi totuși în el vreo așchie de lemn. Mi-ai ușura nespus lucrul. Dracu s-o ia... mi-a intrat în cap o idee și n-am odihnă pînă cînd nu-mi verific ipoteza: ori e adevărată, ori e falsă. Nu mă împac cu ceea ce pretinde femeia, că bărbatul ei s-a lovit cu capul într-un pietroi și, de teamă, l-a ascuns în mocirlă, fiindcă murise în cădere. Nu știu de ce, dar nu pot să cred că astfel s-au întîmplat lucrurile.

Medicul examina în capelă și al doilea cadavru — superficial, ce-i drept — și ajunsese la concluzia că umflătura și leziunea de pe capul cadavrului scos din mocirlă provin, după toate probabilitățile, de pe urma unei puternice lovituri de topor. După părerea lui, prima lovitură provocase o moarte fulgerătoare, iar a doua fusese, de fapt, mult mai slabă. Nu reușise să descopere în plămâni nici urmă de apă, ceea ce demonstra că omul era mort în clipa cînd fusese cufundat în mocirlă. Loviturile fuseseră date în parte din profil, în parte de sus și e foarte probabil că, după prima lovitură, omul s-a prăbușit cu fața la pămînt. Declară după toate acestea că este aproape sigur că lucrurile s-au petrecut întocmai, fiind gata să-și întărească cu jurămintă depoziția.

— Crezi că întîi a fost izbit în cap cu o bucată de lemn și că pe urmă, ca să se asigure, au dat și cu toporul? — întrebă plictisit și cinic doctorul. Ai o imaginație înfricoșătoare, prietene. Ce-i al tău, e-al tău. Vrei să atârni cu orice preț de gâtul bieteii femeii pedeapsa cu închisoare pe viață ?!

Valkjärvi se simți oarecum jignit.

— Dacă-ți închipui că sânt un călău sângeros, înseamnă că nu mă cunoști de fel. Trebuie însă să-mi fac datoria pînă la capăt, restul e treaba judecătorului. Întîi neagă cu îndârjire, apoi începe să mintă cu atîta șiretenie, încît ne induce aproape în eroare. Cînd vede că nu mai e nici o scăpare, acceptă să mărturisească, dar și atunci numai pe jumătate și numai ca să nu-l sâcîim pe bătrînul Hermann. Spune că nu știe dacă și-a lovit bărbatul în cap cu intenția de a-l ucide. S-a speriat doar cînd a văzut că ținea în miini o pușcă și că un cadavru zăcea lîngă el, pe pașiște.

— Văd că nu mă lași în pace pînă nu-ți scotocesc de undeva lupa cu pricina. O fi mâncat-o praful, de cînd n-am mai văzut-o.

— Mai există apoi încă o circumstanță, care complică situația: faptul că și în țeava puștii era un glonte. Cele două împușcături au pornit din același loc. Am găsit doar ținindrele cartușelor. Unul din cele două gloanțe nimerise la țintă. Și ucigașul a mai încărcat o dată arma.

— Împușcându-și adversarul în față, adaugă și asta. Glonte a perforat sternul și s-a împiedicat de coloana vertebrală. Pentru atîta treabă mai era încă bărbat bețivul de inginer, e drept. N-a atacat pe la spate, ci și-a înfruntat adversarul pieptiș. Dacă era o făptură lașă și mizerabilă, așa cum se spune, n-ar fi îndrăznit să se măsoare față cu inamicul. Ceea ce e însă mai interesant e că nimeni nu-și bate capul cu acest prim asasinat. Că inginerul l-a împușcat pe argat, asta e o nimica toată. Lumea e îngrozită doar de cruzimea bestială a femeii. Dacă ai auzi-o pe nevastă-mea! Gâfâie de setea sîngelui și ar vrea să se introducă și la noi pedeapsa capitală. Buclucașă istorie va mai fi și asta. Tot ținutul e în fierbere...

— Ciudată gînganie trebuie să fi fost Aaltonen — observă căpitanul. N-am găsit printre lucrurile lui nici un act de naștere sau vreo altă hîrtie de identitate, în afara a două certificate vechi și boțite, eliberate de o fabrică din răsăritul țării. Ele fuseseră împăturite și se roseseră chiar acolo unde era scris numele lui. Pun rămășag că parte din literele numelui său au fost rase; și că a scris altele în locul lor. Se spune de altfel că nu prea căuta tovărășia altora. Nu se arăta niciodată în sat și, cînd avea totuși treabă acolo, nu intra în vorbă cu nimeni. Un plugar cu numele de Ylitalo s-a întîlnit cu el odată și pretinde că era un om violent și grosolan. Cu cîteva luni înainte, prin mai, dacă-mi aduc bine aminte, se spune că ar fi bătut crunt pe un tăietor de lemne, cît pe-aci să-l omoare, și încă în fața propriului său grajd, fără vreo pricină deosebită. Îmi fac muștrări de conștiință că nu l-am pus sub observație, fiindcă de suspectat l-am suspectat o dată ce avea motivele lui să nu-și completeze buletinul de înscriere. Am cercetat din nou registrul de urmăriți al jandarmeriei, dar n-am găsit printre fotografiile nici una care să-i semene. Ei, dar ce se aude cu lupa aceea, amice? N-ai de gând să-i dai de urmă?

Medicul se urni în silă, turtindu-și țigara în scrumieră.

— Văd că tot n-am odihnă pînă n-o găsesc. O să-mi frec însă palmele de bucurie dacă se va dovedi că te-ai ars, cu teoria ta cu tot. Căci chiar dacă afli ceva, tot n-ajungi nicăieri. Cel mult se vor

multiplica bănuielile, dar dovadă n-ai să găsești. Ce-ți trece prin gând? Doar nu vrei să pleci? Pe nevastă-mea o apucă un acces de furie dacă află că te-am lăsat să pleci înainte de masă.

Soția doctorului Oraș era o femeie surzătoare și agreabilă, în același timp însă foarte energetică. Ca fată, îngrijise bolnavi și continua și acum să mai poarte de grijă semenilor ei. Toți cei care aveau de rezolvat un lucru mai anevoios sau își puseseră în gând să întreprindă ceva nou și util recurgeau la ajutorul ei, fiindcă știau că nu are astâmpăr pînă nu-și impune voința. Obținuse nu demult, în ciuda împotrivirii sfatului comunal, ca școlarii să primească un dejun, obișnuit în timpul orelor de program. Apoi izbuti să aducă în sat o infirmieră. Activitatea aceasta, dusă cu un zel neîntrerupt, devenise dementul ei vital, de care nu se mai putea dispensa. Era bolnavă de-a binelea în zilele cînd nu putea să alerge dintr-o parte în alta pentru interesele cuiva sau atunci cînd își epuiza ideile, care s-ar fi putut concretiza în fapte. Primise cu bucurie și însuflețire pe tânărul locțiitor de căpitan, din clipa sosirii lui în sat, poate și pentru că adusesse cu el ceva din aerul marelui oraș.

— Azi ai să iei masa cu noi — declară ea. Trebuie să ne povestești totul. Mă preocupă nemaipomenit cazul ăsta. Am invitat și pe o prietenă a mea, din Helsinki, nu pentru cele întâmplăte la fermă, ci pentru că am de vorbit cu ea unele lucruri. Dumneata n-o cunoști pe infirmiera șefă Ronni ? Am descoperit că-și aduce aminte de această doamnă Jönson. Tatăl ei a fost cândva meșter brutar, care a dat faliment. Fata a urmat studii universitare, la filologie. dar n-a terminat, fiindcă și-a întrerupt studiile cînd s-a măritat. Prietena mea îmi spunea că au avut o casă splendidă și că au trăit mult timp pe picior mare. Evident, s-au întins mai departe decît le-ar fi îngăduit punga; asta se întîmplă întotdeauna din pricina femeii, nu-i așa? E îngrozitor să te gîndești... și, pe deasupra, cu un argat de rînd! E teribilă și mai e și lipsită de gust toată povestea asta, nu ți se pare ? Am stat de vorbă cu Mina Pekari; știi cine e ? E țesătoarea cea mai harnică din sat. Spune că, în urmă cu cîteva luni, umblînd prin rezervația de vînațoare la cules de boabe, i-a văzut cu propriii ei ochi pe cei doi. Dormeau împreună în sauna de pe țărmul lacului. E aproape de necrezut, zău așa... Ai aflat că își ținea bărbatul închis după gratii, ca pe-o fiară? Ferestrele erau bătute în cuie, ca să nu mai poată fi deschise. Cine știe, poate că nu-i dădea nici de mîncare. Ți se face părul măciucă auzind asemenea grozăvii. Un bolnav nenorocit, incapabil de muncă, incapabil să se îngrijească...

— Lasă, lasă — căută doctorul să-i reteze potopul de vorbe, încercînd să schițeze un zîmbet pe fața-i gâlbejită. Bolnavul nenorocit, cum îi spui, se ținea destul de bine, ba chiar uite-așa atârna osînda de pe el, cînd...

— Ții! Cum poți să vorbești la masă despre astfel de lucruri.

Își certă soțul, continuînd să zâmbească musafirului și arătînd prin asta că imputările ei nu trebuie luate prea în serios. Căpitanul se folosi de prilej ca să intervină:

— Cum spuneai că o cheamă ? Mina Pekari ? Poate că am s-o citez ca martoră, dacă afacerea are să ajungă în fața justiției. Vor trebui dovedite raporturile pe care femeia le-a avut cu argatul. Ar putea să fie și acesta un motiv.

— Mina Pekari este centrala biroului regional de informații — interveni doctorul, cu un surâs blajin. Dacă ești dispus s-o ascuți, e în stare să-ți povestească de dimineața pînă noaptea.

Soția lui nu se sinchisi însă de această observație ironică. Întrebă cu un zîmbet de amfitrioană:

— Domnii doresc puțin rachiu ? Căpitanului i se cuvine. E aproape de necrezut că afacerea asta încălțită a lămurit-o într-o singură zi. Fără îndoială că un comisar oarecare, trăind la țară, n-ar fi cercetat atît de amănunțit locul crimei, astfel că prima ploaie ar fi șters curînd toate urmele.

La drept vorbind, era un mare noroc că primiseră un astfel de om în sat. Nu, ea nu bea rachiu, fiindcă nu e o băutură pentru femei. Dar, de dragul societății, este gata să guste un pahar de vermut.

Doctorul ridică paharul. Obrazul lui, de o paloare bolnăvicioasă, tremura nervos.

— *Fiat justiția*² ... și celelalte ! În sănătatea voastră — și ciocni afectuos paharul cu amândoi. Închipuiește-ți că tânărul nostru prieten ar vrea să dovedesc că inginerul a fost izbit mai întîi cu o bucată de lemn, pînă cînd a căzut în nesimțire, și că abia după aceea a fost omorât.

Femeia deveni mai palidă cu o nuanță.

— Asta nu poate să fie adevărat. Așa-i că nu ? — făcu ea șovăitoare, dar în ochii ei apărură expresie de lăcomie înspăimîntată. O astfel de monstruozitate este de neînchipuit. O femeie

² Facă-se dreptate (în latină)

însărcinată!... Ar trebui să se scrie despre asta în ziare, nu sunteți de părere? Cazul se cuvine să fie dat publicității. Ar fi o rușine pentru întregul moștra popor dacă fiara aceasta cu chip de om ar scăpa doar cu închisoare pe viață. Nu este exclus apoi ca, după câțiva ani, să fie chiar grațiată. Și ce fel de copil va fi cel pe care îl va naște o astfel de mamă? Oribil!

Doctorul se rezemă comod de spătarul scaunului.

— În Franța s-a întâmplat de curând ca domnul Deibel, călăul, să nu fie dispus să decapiteze o femeie condamnată la moarte, deoarece credea, din anumite motive personale, că asta ar putea a să-i aducă nenorocire... Plăcută senzație când te încălzește pe dinăuntru alcoolul; numai de nu i-ar dăuna colitei! Și, așa cum vă spuneam: sentință încoace, sentință încolo, femeia n-a mai fost decapitată. În Franța, execuțiile depind de altfel de domnul Deibel... E și asta, de bine, de rău, un fel de întreprindere particulară. În zadar, poporul acela mi se pare din cale-afară de delicat și de subtil.

— Și, mă rog, ce vrei să spui cu asta ?— întrebă femeia, cu o nuanță de bănuială. Știi că nu-mi plac lucrurile de prost gust.

Erau încă la masă când sună telefonul. Îi căutau pe căpitan. Când se întoarse la masă, păru indispus și pofta de mâncare pe care o avusese înainte îi dispăruse cu desăvârșire.

— M-a căutat Karhula. Mi-a raportat că niște derbedei din sat s-au apucat să arunce cu pietre în închisoare și că nu-i poate împiedica nici în ruptul capului. Va trebui să iau măsuri ca acuzata să fie transportată încă mâine la penitenciarul din oraș. La urma urmei, nu se poate ca...

— Dacă nu mă înșelă memoria, scrie și în Biblie ceva asemănător... era și pe vremea aceea obiceiul de a se arunca cu pietre. — Gura doctorului se strâmbă într-un zâmbet sarcastic. — Dar, ce ți-am făgăduit eu ? Că îți voi prezenta chiar în seara asta așchia pe care o cauți ? Ei, în acest caz, trebuie să dau de urma lupei...

În cursul după-amiezii, căpitanul lucra la biroul lui. Scrise câteva raporturi, destinate Finlandei de răsărit, în scopul de a descoperi identitatea lui Aaltonen. Dar n-apucase bine să termine de scris, când sună telefonul. Doctorul îi comunică pe un ton incolor, silit:

— Ai avut dreptate. Umflătura de la tâmplă provine într-adevăr de la un corp lemnos. Câteva așchii mărunte au pătruns sub piele. Asta-i tot ce am putut constata.

— Așadar, tot va fi condamnată pe viață — răspunse cu o intonație aproape triumfătoare Valkjärvi. În nici un caz nu e rău când anchetatorul e mai șiret și mai circumspect decât criminalul.

— Oricum, eu te-aș sfătui să te adresezi înainte de toate celei în cauză. Poate să-ți dea vreo explicație plauzibilă. Până atunci, te sfătuiesc să nu vorbești cu ziariștii despre acest caz.

— Bine, te ascult. Dar pot să-ți spun de pe acum explicația femeii. Au transportat lemne din pădure... Au dus vițelul tăiat la cooperativă... Ba, nu e exclus nici ca bărbatul ei să-și fi lovit capul în rama oglinzii, chiar în dimineața acelei zile, în timp ce se bărbiera — răspunse el spiritual. Complimente protejatei tale !

Peste noapte se stârni o ploaie torențială, acoperind întreg ținutul cu nori grei și întunecați. Păcurii se loveau cu un zgomot uniform de pereții măruntei celule în care fusese închisă femeia. Era întinsă pe patul de campanie, de sub fereastra cu gratii, cu ochii larg deschiși și cu minile împreunate sub cap, ascultând răpăitul monoton al ploii. Lampa săracă rămăsese aprinsă peste noapte, conform ordinului dat de căpitan; și când Karhula aruncă o privire prin vizieră, văzu că arestata zăcea tot nemișcată, cu ochii pierduți în gol.

IV

— Ar fi timpul să trecem la fapte — spuse Karhula și deschise ușa cu un aer înfumurat. Temnicerul îi aștepta demult, sorbindu-și liniștit cafeaua în bucătăria mărunță și curată a arestului. Ținea toarta ceștii între degetul mare și arătător, înghițind tacticos băutura caldă și aromitoare. Avea un deget-mare agil, cu vârful răsucit înapoi, de parcă ar fi fost de cauciuc.

Femeia stătea lângă el și îl privea. O copleșise din nou senzația stranie că, de ieri și pînă azi, înfățișarea lumii s-a schimbat cu desăvârșire. Niciodată încă simțurile și creierul nu îi funcționaseră cu atita precizie și agerime ca acum, în agitația ultimelor ceasuri. Observa și înțelegea tot ce se întâmpla în jurul ei, răpăitul ploii și întrebările căpitanului, repetate cu insistență. Se speria de propria ei luciditate, exagerată. Totul i se părea gol și despuiat împrejur. Își dădea seama cu acuitate că mărturisirile ei nu sînt crezute de căpitan, care nu vrea să le creadă. Îi era astfel cu desăvârșire indiferent ce răspunde la întrebări și nu-și mai dădea nici o osteneală. Repeta în neștire același lucru, cu o voce ștearsă și plictisită.

Gîndul că va fi luată și dusă de aici îi provoca totuși o oarecare ușurare. Situația prezentă nu-i pricinuia decît suferință, fără să rezolve nimic. Știa că va fi transportată la penitenciar și că are să rămână acolo pînă cînd cazul va ajunge în fața tribunalului. Căpitanul îi promisese că-i va găsi un apărător, care o va vizita la închisoare și cu care va putea să stea de vorbă pe îndelete. Propunerea nu-i produsese nici o bucurie; la început, nici nu voi să audă de avocat. De ce să se mai amestece încă un străin în treburile ei ? Să-i mai scormonească încă unul sufletul, S-o descoasă și s-o sâcâie cu întrebări năroade? Cele întâmplătoare nu privesc pe alții. Să fie lăsată în pace ! Cu cît vor încerca s-o descoasă mai mult, cu atît mai puțin va fi în stare ea însăși să-și dea seama de ceea ce e adevărat și de ceea ce nu e adevărat. Nu fac altceva decît să-i sporească nesiguranța — și toate cuvintele lor sînt jignitoare și chinuitoare. Dar pentru procuror protestul acesta al ei va fi încă o probă de vinovăție. Mare păcat apasă pe sufletul celui ce nu îndrăznește să-și ușureze situația nici cu ajutorul mijloacelor îngăduite de lege...

— Ei, ai și sosit ? — spuse curios și aproape prietenește temnicerul, dar ea simți îndată că interesul pe care l-I arăta se datora renumelui său înfricoșător, nicidecum însușirilor sale omenești.

Se bucură că va avea ce să povestească acasă, ălor săi, căci, în definitiv, în ziua de azi nu prea ți-e dat să ai a face la tot pasul cu cite un ucigaș, darămite cu o femeie, care se deosebește prin cultură și origine de răufăcătorii de rînd. În sinea sa, gardianul se bucura de norocul care căzuse pe capul lui. Și pe urmă, nici crima de care era învinuită femeia asta, nu era una obișnuită.

Femeia era neliniștită de un gînd. Se întoarse către Karhula, socotind că nu face nici un rău dacă are să-l întrebe, fiindcă bătrînul polițist se purtase pînă acum prietenește cu ea, ba îi trimisese chiar cafea și ziare vechi, ca să nu-i fie urât. Primise cu recunoștință aceste manifestări de bunătate, cu toate că nu avea răbdare să citească un rînd. Socoti deci că nu face rău dacă îl întreabă.

— Ce e pe la noi... sus, la fermă ? N-ai auzit nimic ? — îngăimă ea cu sfială. Acum mă vor duce și mai departe. Tare-aș vrea să știu dacă se ocupă cineva de vite ? Cine dă nutreț iepei ?

Era îngrijorată numai de casa și de pămîntul ei. Acesta era gîndul ei cel mai mare. Căpitanul nu putu pricepe în ruptul capului. O preocupă gospodăria tocmai acum, cînd se află în pragul detențiunii ? E cu puțință una ca asta ? Odată îl rugase să vorbească cu Sillankorva în privința doniței de lapte: fundul i se găurise și trebuia peticit fără întîrziere. Altădată voise să vadă calendarul, ca să știe cînd va făta vaca bătrână... L-am lăsat pe policioara de lingă vatră, vai, numai de l-ați găsi!... Apoi, în decembrie e scadența împrumutului luat de la bancă, și care nu trebuie neglijată pentru nimic în lume. Vor vinde cîteva chintale de secară, să nu se pripească însă, ci să aștepte pînă cînd prețurile au să se stabilească. Ar putea să vîndă și din cartofi, sînt destui în ăst an. Nu mai prididea să noteze însărcinările fără număr. Răspundea anevoie la cele mai importante întrebări, dar, în momente ca acestea, îl implora aproape și îi lega de suflet să nu uite să comunice toate cîte vorbiseră și să ia măsurile de cuviință.

La început, comisarul se miră nespus, fără să înțeleagă nimic din toate acestea. Treptat însă ajunse la convingerea că totul nu e decît prefăcătorie. Femeia asta vicleană și inteligentă vrea cu tot dinadinsul să-l impresioneze, făcându-l să creadă că treburile gospodăriei o interesează mai mult decît orice altceva, fiindcă, dacă ar fi vinovată, nu s-ar mai ocupa acum cu astfel de nimicuri. Îi urmări deci comportamentul din acest punct de vedere și băgă de seamă că, într-adevăr, la întrebările cele mai delicate, ea își aducea aminte de cîte ceva care trebuia aranjat la fermă. De pildă, cînd, în dimineața zilei fatale, încercase s-o descoasă.

— Totuși... cum s-a întîmplat? L-ai lovit așa, simplu, cu un lemn în cap? Dar pușca, de unde crezi că a ajuns la fermă? dacă e adevărat că soțul dumitale a putut să și-o procure în taină și că a ascuns-o atît de bine, înseamnă că se temea, probabil, de ceva, nu?

În loc să răspundă, femeia se lăsase furată de gîndurile mărunte ale gospodăriei. Era și asta, fără îndoială, o scăpare vicleană. Karhula însă o înțelegea mult mai bine. Crescuse și el la țară și știa cît de importante pot fi cele mai mărunte detalii pentru un gospodar, mai ales cînd e neliniștit și are destule motive să se aștepte la rău. Se străduia deci să ușureze, pe cît putea, grijile deținutei.

— Nu-ți mai face griji, totul e în ordine la fermă — îi spunea. Poți să lași liniștită grija casei în seama lui Sillankorva. Cel mai bun lucru ar fi să-i dai o împuternicire scrisă, dacă se va întîmpla cumva să nu te poți întoarce acasă o bucată de vreme. El e dispus să ia asupra-și răspunderea fermei.

De fapt, Sillankorva promisese bătrînului — pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios — o sticlă de rachiu dacă va aranja în așa fel încât să i se încredințeze lui administrarea fermei

Metsäkulma, însă nu numai pentru câteva luni, ci o dată pentru totdeauna. Pusese ochii mai demult pe luncile grase ale vecinului și își bătea capul cum ar putea intra în stăpânirea ambelor moșii. Acum i se oferise un prilej neașteptat. N-avea de gând nici să prade și nici să despoaie un mort, dar băiatul său cel mai mare dorește să muncească de capul lui și se plânge mereu că nu au destul fână. Și, pe urmă, nu dorește să primească totul de pomană, ci e gata să plătească un preț cinstit, în măsura în care beneficiile vor spori de la un an la altul.

— Ai auzit, doamnă Jönson, că bătrînul Hermann s-a prăpădit ? — urmă polițistul, pe de o parte ca să întîrzie momentul plecării, pe de alta ca să ușureze, în felul său stîngaci, despărțirea femeii de sat. Credea că atîta poate să-i spună și că pentru treaba asta n-are să-l taie nimeni în bucăți.

Femeia se cutremură. Obrazul îi deveni cenușiu ca plumbul și buzele i se goliră de sânge.

— Cum a murit ? — întrebă ea încordată. A suferit mult ?

Ochii celor doi oameni scăpărară. Firește, are remușcări. Tremură la gîndul că bătrînul a divulgat totul. Bănuiala lor era alimentată și de zvonul care circula prin sat că bătrînul Hermann n-ar fi fost chiar un biet pîrlit și că și-ar fi lăsat partea cea mai mare a banilor agonisiți femeii, fără ca ea să-i fi fost măcar rudă apropiată. Cineva îl întîlnise odată la banca din oraș și văzuse cu ochii cînd i se eliberase livretul de economii. Această donație ciudată le dăduse de gîndit pașnicilor țărani, stîrnind felurite presupuneri.

— Trebuie să-ți pun cătușele astea la mîini, doamnă Jönson, altfel dau de bucluc — mormăi gardianul, răsucind încurcat între degete brățările de oțel. Așa scrie la regulament. Privește câți se zgăiesc în jur ca să vadă minunea. Mai târziu, cînd vom fi în tren, le vom putea scoate, firește... nu e vorba de...

Metalul se încălzise și se jilăvise în mîinile nădușite ale gardianului. Nu-i fu greu de fel să suporte clipa în oare i se ferecară încheieturile: cel puțin nu mai trebuia să-și bată capul cum să-și țină propriile mîini. Abia cînd auzi, la prima mișcare, zornăitul înfiorător al cătușelor, se dezmetici. Uluită, era cît pe aci să scoată un țipăt de groază.

— Dumnezeu să mai înțeleagă — făcu în aceeași zi Karhula către o cunoștință a lui din satul vecin. Poate că nu e în toate mințile. Are uneori un fel tare ciudat de a privi. Iar trupul și-l ține țeapăn, fie că sade, fie că stă în picioare, de parcă ar fi înghițit o scîndură.

— Mă prind că o vor interna într-o casă de sănătate, ca s-o țină sub observație. Domnii de la oraș știu c fac. Dacă vinovata ar fi vreo femeie nevoiașă, n-ar mai face atâtea fasoane... Dar cine are asemenea casă și asemenea pămînt! Am auzit că ar fi femeie cu școală. Cum nu s-a sfiit să se încurce cu propriul ei argat ? Eu zic că pentru alea de-alde ea e bun biciul și securea. Nici o pagubă. Ai să vezi însă că au să se poarte cu dînsa cu mînuși. De pe acum o răsfață, îi dau tîrcoale, ca nu cumva să se supere, mititica ! De fata vecinului meu nu s-au sinchisit atîta... știi, de aceea care, anul trecut, și-a înecat copiii pe furtună.

— Nu aici vroiam să ajung — bombăni Karhula indispus și ar fi dat orice să-și poată retrace cuvintele rostite. Ei, dar acum e totuna !

— Dar pe asta o știi, că și Aaltonen era un răufăcător, urmărit de lege ? Hoț sau spărgător, încă nu se știe precis, în orice caz însă se ascundea de poliție.

În timp ce cei doi discutau pe îndelete amănuntele cunoscute și mai puțin cunoscute ale senzației ținutului, eroina pășea pe sub bolta porții masive și imense a penitenciarului. Pe uniforma portarului străluceau niște nasturi de alamă și în mîinile lui zornăia o uriașă verigă, plină de chei. Penitenciarul era în afară de oraș, într-o veche fortăreață, pe țărmul unui lac fermecător. Ploaia spălase mai demult vopseaua roșie de pe turnuri; ele se înălțau acum coclite de rugină și pătate de mușegai, în văzduhul plin cu nori cenușii. În jurul clădirii creștea o iarbă tomnatică și foșneau trist ultimele frunze ce cădeau de pe ramuri. Partea unde se aflau era fortăreața interioară, căreia îi aparțineau șanțurile și zidurile groase de cetate, peste care se zidiseră în ultimul timp o mulțime de chilii de piatră, cu ferestre mărunte, acoperite cu gratii. În vecinătatea penitenciarului se afla cazarma. Tocmai sosea de la instrucție trupa, mărșăluind, murată de ploaie, în cadența unui cântec. Cu ranițele grele în spinare, astfel că melodia pe care o cântau soldații n-avea nici avânt, nici voioșie.

De îndată ce pătrunse în coridorul pietruit, femeia fu izbită de mirosul greu al închisorii. Nu i se păru însă nici nou, nici străin. Avu impresia că trăiește de mult acolo și știa clar ce o așteaptă. Poate că văzuse cândva, prin somn, dalele de piatră, zidurile cu pete de igrasie și coridorul slab luminat, pustiu și apăsător. Auzise prin vis ecoul prelung al pașilor ei, întocmai ca acum, și tot din

vis îi părea cunoscută gardiana asta, care o măsură din ochi, în timp ce o lua în primire, cu priviri grave și pline de milă.

I se dădu o bluză și o fustă sură, ciorapi groși de lână și o pereche de ghetе grosolane. Nu i se îngădui însă să le îmbrace înainte de a fi condusă la baia în care pluteau aburi deși și unde trebui să se spele sub dușul calduș. Pardoseala era și aici din lespezi. Paznice rămăsese în încăperea de alături, privind-o prin vizieră cum se spală. Lucrul acesta îi displăcu profund; de cînd fusese copilă, nu-i plăcea să se dezbrace în fața altora. Rușinea o năpădi ca un val fierbinte, încât pînă și apa i se păru aspră și dușmănoasă.

— Ești însărcinată ? — întrebă gardiana, mai curând curioasă decît compătimitoare. În ce lună ești ?

Gardiana era o femeie destul de tină ră încă, dar pretimpuriu ofilită. Schimbară cîteva cuvinte, fără să-și spună în fond nimic. Măine o va examina doctorul și atunci se va stabili dacă urmează să i se aplice un regim special, având în vedere setarea în care se află.

Ieșiră iar în coridor. I se păru că nu mai e atît de greu să se deprindă cu mirosul închisorii. De simțit îl mai simțea, dar nu atît de pătrunzător ca la început. Ciudat miros, se gîndi ea, din ce constă oare ? O rochie umedă, din pânză ieftină, și săpunul cafeniu cu care s-a spălat adineauri. Nu se folosește nicăieri, decît în penitenciare. Apoi mirosul dalelor de piatră de pe coridoare... își aminti că mai simțise cîndva acest miros, odinioară, pe vremea cînd se rătăcea pe la fermă vreun vagabond care dormise îmbrăcat pe margini de șanțuri săptămăni la rînd și ale cărui veșminte se muraseră și se uscaseră cine știe de cîte ori. Cînd intrau în bucătăria caldă, după frigul de afară, vagabonzii aceia miroseau La fel.

— Înainte de a intra în celulă, citește regulamentul închisorii — îi spuse cealaltă gardiană, care avea obraji dolofani, clipind spre ea cu oarecare înduioșare. Dacă vei avea vreo neplăcere din pricina celeilalte, să-mi spui mie. Nu cred însă să te tulbure în vreun fel, fiindcă e o fată Liniștită și blindă.

Se uită uimită la gardiană și vru să spună ceva, dar nu putu scoate nici un cuvânt. Nu-i venea să creadă că o străină, care nu știe altceva despre ea decît că a omorât un om, îi vorbește cu atîta prietenie și se interesează de soarta ei cu atîta seriozitate.

— Sănt și cîteva pensionare afurisite la gură — continuă ea, ca să distragă atenția deținutei, în timp ce înaintau pe coridorul care răsuna a pustiu. Suntem silite să le luăm, uneori, de scurt. Dar cine știe să se poarte cuviincios, n-are de ce să se teamă. Rostul nostru nu este acela de a spori suferința altora. Dacă ai să vorbești cu doctorul, ți se va da, sănt sigură, o hrană mai bună. Vom avea grijă să ai de lucru, pentru ca timpul să treacă mai ușor. Cînd ai să te simți obosită, sau nu vei avea chef de muncit, n-ai decît să te odihnești, fiindcă munca nu e obligatorie. Deocamdată ești doar în prevenție la noi.

Zarul scârțai ascuțit și ușa celei se deschise brusc. Fereastra se afla sus de tot, aproape de tavan. Prin ea cădea pe podea o lumină tristă și sleită.

La intrarea lor, o fată cu fața lată și părul tăiat scurt se ridică de pe patul de campanie și salută cu stângăcie pe gardiană. În afară de patul ei, se mai afla în celulă un altul, acoperit cu o pătură cenușie. într-unul din unghere, o poliță era prinsă de zid, cu o cană de apă și un exemplar din Noul Testament pe ea. În celălalt ungher se afla o găleată acoperită cu capac. Ușa se trânti la loc și undeva, sus, lîngă tavan, se zări o palmă de cer înnorat prin ferestruica zăbreliată.

Fata stătea încă lîngă patul de campanie, cu brațele atâr_nate și gura întredeschisă. Avea trăsături aspre și energice, ochii negri și adânci. Bluza sură îi dilata aproape nefiresc silueta. Continua să stea pironită locului, fixând-o îndelung, fără nici o expresie în priviri.

Dar nici ea nu se mișcă. Nu avea de ce să se grăbească. Cînd își aținti însă ochii albaștri și reci asupra fetei, aceasta începu să se simtă stingherită și se apropie, jenată, de raftul fixat în zid. Se mișca stângaci, legănându-se din șolduri și stăpănită de o vădită tulburare. Se auzi mai întăi un foșnet de hărtie, apoi se apropie de noua venită și îi întinse, în palmă, o bucățică de zahăr.

— Poftim — îi spuse ea și în ochi i se aprinse o expresie umilă, aproape rugătoare. Femeia luă bucățica de zahăr și strănse mîna grasă și roșie, care i-o oferise. În ochii fetei pălpăi o scăpărare de viață. Se fie măritată sau e fată ? se întrebă curioasă femeia. Pare dintr-o familie mai bună. Dar, în acest caz, cum a ajuns aici ?

Fiindcă nu era ușor să găsească un răspuns la întrebare, se lăsă greoaie pe marginea patului, cu capul plecat, și prinse să-și frece gleznele. Simțea iar în mădulele amorțeala de demult, de parcă trupul acesta nici n-ar fi fost al ei.

— Sânt o hoată netrebnică — spuse fata, făcând un efort ca să vorbească pe un ton impertinent, dar ochii ei erau îndurerăți și plini de umilință.

— Eu mi-am ucis soțul — îi tăie vorba, scurt și aspru, femeia. Se îndreptă de mijloc, cu mâinile însă se încheștă de marginea patului, căutând parcă un sprijin.

— Ce spui ? L-ai ucis... cu adevărat ? Și căscă niște ochi mari, în care stăruia o mirare sinceră.; Se poate întâmpla și așa ceva ? *Avusese* un soț și îl ucisese? — Eu, drept să spun, n-am avut parte de un soț... — Șovăi o clipă, dacă trebuie să spună tot ce simte, trădându-și nevoia de a se destăinui. — Am cunoscut o femeie, care i-a pus bărbatului ei otravă în mâncare. Dar n-a murit, a făcut doar spume la gură. A băut un pahar de rachiu și pe urmă s-a simțit iar bine. Mai târziu s-au despărțit...

— Cum te cheamă ? — o întrebă femeia. I se părea că vorbește cu o slujnicuță care vrea să intre la stăpân. Fata nu mai putea de bucurie. Negăsind nimic mai bun de făcut, începu să-și frece, tulburată, spinarea de zid, rămânând în picioare.

— Șezi, fetițo, suntem doar în celula ta !

Fata se așeză pe marginea patului. Proptită cu coatele de genunchi, o privea țință pe femeie, atentă și curioasă.

— Mă cheamă Stana. Am furat niște rufe întinse la uscat. Erau minunat de frumoase și atîrnau lângă nasul meu, pe frânghie și... am poftit la ele. Erau din mătase curată și aveau broderie pe piept. Dar cea mai frumoasă era cămașa de noapte.

— Pentru atîta lucru n-ajungi la pușcărie — se minună femeia. Îți dau cel mult cîteva luni, sau nu ?

— Hm, da, numai că eu am fost închisă pînă acum de patru ori — făcu fata pe tonul cel mai firesc din lume. Am furat de mai multe ori, atîta doar că nu m-au prins. Ce pot face? Cînd dau cu ochii de un lucru frumos, în zadar vreau să mă împotrivesc ispitei, nu-l pot lăsa. Am furat și de la colegile de școală. E adevărat că-mi părea rău de fiecare dată și le înapoiam lucrurile. Odată am furat din buzunarul unui bărbat un portofel. Era beat și dormea buștean pe-o bancă. Ții, ce rochie frumoasă mi-am cumpărat pe banii aceia ! Ba mi-au ajuns și pentru o pălărie roșie... Să fi văzut ce minunată era! Dar, ia spune, ce fel de om era ? Vorbesc de bărbatul dumitale, pe care l-ai ucis...

Celula prinse să se întunece treptat. Pe peretele negru, cerul deveni o pată mică și albicioasă. Undeva, în oraș, sunau clopotele — și dincolo, după zidul gros, se auzi scârțâitul unei uși grele de fier. Comutatorul electric pocni scurt și, în lumina ștersă a becului, celula păru deodată rece și pustie.

Văzînd că femeia nu răspunde, Stana renunță să-i mai pună întrebări. Continuă doar s-o privească îndelung cum își lasă mâinile în poală și cum se uită, țeapănă și mută, la o vedenie îndepărtată. Șezu tăcută în fața ei, pe urmă întinse palma roșie și grasă, mângâind cu ea genunchii femeii.

— Bine că ai venit aici, la mine. Sânt singură de două zile... și nu-i bine să fii singură. Am și plâns.

V

În timp ce cele două femei stăteau de vorbă în celula pustie. Valkjärvi studia pentru a treia oară relatările amănunțite asupra cazului, apărute într-un cotidian. Era menționat și el. Pînă acum nu-și văzuse numele tipărit decît în anunțurile de cereri de serviciu sau în coloana știrilor universitare, dar cazul acesta, după cum era de așteptat, fusese umflat de-a binelea. Singur titlul ocupa cele două coloane ale primei pagini, după care urmau amănuntele celor întâmplare. Ziarul făcuse rost de undeva și de fotografia ucigașei. Era o poză veche, de mai mulți ani. Căpitanul o cercetă timp îndelungat, izbutind doar cu mare greutate s-o recunoască pe aceea pe care o arestase de curând, într-o zi de toamnă, în casa cea posomorită. Ce moi îi erau altădată trăsăturile și ochii cît sânt de tineri, de mirați! Oricum, nu spune mare lucru o fotografie tipărită pe hârtie aspră de ziar. Nici nu face să-ți pierzi vremea studiind-o amănunțit.

Soția inginerului Jönson, Astrid Jönson, argatul Ionni Aaltonen și stăpânul de odinioară al fermei, Hermann Metsäkulma... Numele păreau smulse de faptele cu care se legau, scoase din cadrul lor firesc. În acest fel, toate sânt și mai ireale, aproape că nu-ți vine să crezi că s-au întâmplat aieva.

Un reporter vizitase ferma părăsită. Era și o fotografie cu mlaștina cea neagră și cu groapa săpată în pătura de mușchi, cu scânduri împrejur. Fotografiasse și casa; ba, abilul reporter nu se mulțumise cu atîta, ci stătuse de vorbă și cu vecinii, spre a-și completa astfel informația.

„Senzațional asasinat la o fermă!“ „Drama sentimentală de la Siltakylä“ anunțau titlurile, cu litere groase, chiar pe prima pagină, iar dedesubt urma scurta relatare a faptelor: soțul gelos își împușcă argatul, soția își ucide soțul cu lovituri de topor, apoi îi scufundă cadavrul în mlaștină. Acuzata e gata să recunoască... În cadrul reportajului din ziar își văzu propriul chip: „Bruno Valkjärvi, căpitan, și anchetatorul Urne Kangas ne relatează împrejurările în care a fost descoperit asasinatul“.

Tonul articolului i se păru deosebit de calm și de obiectiv: „În cursul interogatoriului, soția lui Jönson a negat cu încăpățănare că ar fi premeditat uciderea inginerului în complicitate cu argatul. Mărturisește că, în dimineața zilei fatale, în timp ce Aaltonen plecase la lucru, bărbatul a încercat s-o brutalizeze; ea a ridicat de jos o bucată de lemn și l-a alungat din casă. Inginerul a înjurat-o cumplit, amenințând că va plăti scump fapta ei. Cît despre armă, femeia n-a văzut-o niciodată și nici nu bănuiește cum a putut să încapă pe mîinile soțului ei. Această împrejurare — în cazul că se va dovedi adevărată — ar explica rana de pe tâmpla victimei și ar atenua, întrucîtva, situația acuzatei. Asupra acestui punct, căpitanul de poliție refuză să se pronunțe deocamdată. Evident, este cît se poate de regretabil că, atît în ce privește prima crimă, cît și a doua, lipsesc deocamdată dovezile decisive, deoarece momentul acesta este, fără îndoială, de o importanță capitală. Astfel stînd lucrurile, trebuie să ne mulțumim pentru moment cu declarațiile acuzatei. În ceea ce ne privește, am dori să adăugăm doar că, prin fapta sa nelegiuită, prin încercarea sa de a ascunde cadavrul și prin negarea îndărătnică a crimei săvârșite, pînă în clipa cînd s-a văzut încolțită de căpitan, soția lui Jönson a pierdut orice simpatie a oamenilor de bună-credință. Era cunoscută, în general, ca o ființă aspră și rece, care n-a avut niciodată prieteni. Un mic incident, petrecut înainte cu cîteva luni, a stîrnit o deosebită senzație: provocat de stăpîna lui, argatul Aaltonen l-a maltratât violent pe inginerul Jönson, care se afla în vizită la un cunoscut al său din sat. Însuși cunoscutul, la care inginerul fusese în vizită, a binevoit să ne relateze scena. Între altele, am aflat de la el că inginerul era un agreabil om de lume, care vorbea cu plăcere despre proiectele sale. Intenționa să creeze la ferma Metsäkulma o grădină de zarzavat în stil mare; din păcate însă, nu dispunea de capitalul necesar. Luând în considerare toate acestea, se naște întrebarea dacă femeia n-a exagerat cu bună știință boala soțului ei, pentru a găsi astfel o justificare faptului că îl izola cu forța de munca pămîntului și de beneficiile recoltelor ? În schimb, argatul a luat, chiar din clipa sosirii sale la fermă, locul stăpînului, în calitate de om de încredere și de tovarăș de muncă al femeii. Prin purtările lui aspre și violente, îl teroriza pe inginerul cu sistemul nervos zdruncinat, așa încît acesta nici nu mai îndrăznea să treacă peste pragul încăperii ce-i fusese destinată. În ultima vreme, el nu lua masa cu ceilalți, fiind ținut, în sensul strict al cuvîntului, într-o celulă, închis după gratii.

Soția lui Jönson a fost transportată la penitenciarul regional, iar intenția căpitanului Valkjärvi este de a strînge, în timpul cel mai scurt cu putință, probele necesare începerii procesului, pregătind cazul în vederea apropiatei deschideri a sesiunii judiciare de toamnă.”

Nici nu lăsase încă ziarul din mână, cînd, fără să mai bată la ușă, doctorul Oraș își făcu apariția, aducând raportul medical asupra autopsiei. În colțul buzelor lui atârna nelipsita țigară de foi și gura i se schimonosi într-un zîmbet nervos, plin de o ușoară autoironie.

— În cîteva zile ai izbutit să devii o adevărată celebritate — încercă el să-l ia peste picior pe comisar. În fiecare dimineață, țara îți citește declarațiile, cu respirația oprită. În curînd, ai să fii luat cu asalt de către ziariști și, sânt gata să pariez, au să te întrebe ce obișnuiești să mănânci la micul dejun, care ți-e felul preferat de carne și în ce fel ai rezolvat problema sexuală. Adevărat, amice, *noblesse oblige* !³ Dacă însă prizoniera n-are să-ți fie condamnată la închisoare pe viață, te poți ascunde sub pămînt de rușine.

— Ia lasă gluma, te rog — se înfurie căpitanul, mă plictisesc veșnicile tale caraghioslăcuri.

³ Echivalent cu: „*obrazul subțire cu cheltuială se ține*”

În definitiv, nu eu am scufundat cadavrul acela în mlaștină, iar dacă mi se telefonează de la redacția ziarului, trebuie să spun și eu ceva. Publicul are dreptul să fie informat. Mârâi, firește, pentru că nu-ți vezi nicăieri pomenit numele !

— Hm, da... ești tânăr încă — și medicul privi câțva timp, mâhnit, înaintea lui. Nici nu prea știi bine despre ce este vorba. Astfel se explică de ce vezi totul atât de simplu și de evident. Povestea asta... să nu devină mai târziu o povară chiar pe grumazul tău, să nu fii silit să regreti atunci, cu capul îmbătrânit, ceea ce acum, cît ești tânăr, consideri un rezultat strălucit sau chiar un triumf. Fiindcă am văzut și minuni de astea. Viața e atât de stranie...

— Bine, bine. Pesemne, nu te-ai certat de ajuns cu soția ta și ai venit să-ți verși prisosul de fiere asupra mea... Te cunosc, dragul meu.

Îi venea ușor să vorbească astfel, fiindcă părea într-adevăr stăpân pe situație. Toată lumea știe că nu e un călău însetat de sânge, așa că se află în afara oricărei bănueli că ar face altceva decât să slujească din rășputeri adevărul — și cu succes !

Femeia nu primea la penitenciar nici un ziar. Era privită cu multă curiozitate, nu numai pe furiș, ci și deschis, în față, vorbindu-i-se cu amabilitate și străduindu-se toți s-o menajeze. În închisori domnește obiceiul ciudat ca, în măsura în care este cu putință, toți să-și dea silința să ușureze soarta celor greu încercați. Doctorul îi prescrise mâncări cu legume și mult suc de lămâie; era gata s-o transporte la spitalul penitenciarului, dar ea refuză. Prefera să rămână în celula ei, împreună cu Stana. Fata n-o supăra de loc, ba izbutise chiar să facă întrucâtva mai prietenoasă celula. Era o mică făptură liniștită, lipsită de judecată. Îi aducea aminte de multe ori de mirosul bun și cald al vitelor, care o izbea în față de câte ori intra în grajd, după frigul de afară.

Rămăsese însă tot taciturnă și rigidă. Nu răspundea cuvintelor prietenești, nici privirilor binevoitoare. Uneori avea senzația că ceva se mișcă în propriul ei trup, că membrele i se molesesc și că e cuprinsă de amețală. Atunci pălea și palmele i se încheștau spasmodic, încercînd să-și învingă valul de slăbiciune care o copleșea.

În pântecul ei, copilul începea să miște... copilul, care urma să se nască la primăvară. I se spusese că îl va putea păstra lângă ea, dacă va fi condamnată. Legea îngăduie oricărei mame acest lucru.

VI

Spre sfîrșitul toamnei, un necunoscut sosi cu autobuzul la Siltakylä. Era îmbrăcat în haine orășenești, cu galoși lucitori în picioare și cu revere de catifea la palton. Spuse că dorește să stea de vorbă cu căpitanul de poliție. Образul onest și pîrlit de soare avea o expresie posomorită.

— Domnule căpitan, lucrurile stau în așa fel încât vom fi siliți, probabil; să depunem o plângere împotriva doamnei Jönson. N-am putut veni cu toții la înmormîntarea unchiului Hermann, astfel că ne-am adunat ulterior cei cinci frați, spre a prelua moștenirea. Tatăl nostru, fie-i țărâna ușoară, a fost fratele mai mic al unchiului Hermann. Îl iubeam mult pe bătrîn; de câte ori venea la oraș, dormea la noi, în bucătărie. Ne spunea adeseori că n-are să ne uite cînd va veni timpul.

În capul lui Valkjärvi începu să se lămurească un lucru. Fusese vorba, într-adevăr, de o ladă; muribundul îi legase de suflet, acolo, în cămăruța fermei lui Sillankorva, să nu uite de moștenire. Atunci însă avea de rezolvat lucruri mai importante, astfel că nu-și prea bătuse capul cu bâlbâiala bătrînului. Își închipuise că e vorba de cine știe ce sumuliță neînsemnată: un nevoiaș ca dînsul, întreținut în virtutea bătrîneții sale, nu putuse încropi, desigur, avere.

— Ce s-a întîmplat ? Nu cumva s-a pierdut moștenirea și nu-i mai dați de urmă ? — întrebă el, oferind o țigară omului cu priviri plîngătoare, ca să-l încurajeze.

Vizitatorul nu-și scosese galoșii în anticameră, ceea ce nu-l împiedică să se instaleze confortabil în fotoliu. Ce fel de om era ? Se zărea, de sub paltonul pe jumătate deschiat, lanțul ceasornicului de buzunar, de care atârna o medalie, un fel de insignă școlară sau, poate, numai o amintire de la vreun curs de specializare. Mîna mare și puternică poate să fie aceea a unui tehnician sau mecanic, își spuse Valkjärvi. Pare un om de treabă, însă cu desăvîrșire analfabet în chestiunile juridice. Oricum ar fi, se va strădui să-l lămurească, în măsura în care va fi cu putință.

— Nu — ridică vizitatorul mîna, în semn de protest; și fruntea i se acoperi de sudoare, mai ales că în birou era destul de cald. Nu vreau să spun că s-ar fi pierdut ceva, domnule căpitan. Cînd am deschis lada, fiindcă n-am găsit nicăieri cheia, astfel că a trebuit s-o spargem — ceea ce nu-i o pagubă prea mare, fiindcă era o ladă veche — așadar, cînd am deschis lada, am găsit acolo livretele

de economie, cinci la număr, fiecare de câte zece mii de mărci. Făcându-ne însă socoteala, ne-am dumerit curând că lucrurile nu prea sânt în regulă și că trebuie să fi rămas mai mulți bani. Căpătase doar o sută cincizeci de mii în contul fermei, iar condițiile de vânzare prevedeau obligația din partea noilor proprietari de a-l întreține pînă la sfîrșitul vieții. Atîția bani nu putuse să cheltuiască.

Valkjärvi îl întrebă cu oarecare șovăială:

— Crezi cumva că soția lui Jönson și-a însușit restul ?

Străinul îl privi cu o expresie dojenitoare, înclădat oarecum că e mereu întrerupt și că nu e ascultat pînă la capăt.

— Nici vorbă, sânt cu totul de altă părere. Bănuiesc un lucru mult mai urât, vă rog.

Vorbea aproape în șoaptă, vîrîndu-și mai aproape capul;

— E vorba, domnule căpitan, că pe fundul lăzii, sub căptușeala de hîrtie, am dat de urma unui livret de economii pe numele doamnei Jönson. Ce credeți, despre ce sumă e vorba ? Sânt sigur că n-o să ghiciți.

Căpitanul nu era prea curios. Se mulțumi doar să-și aprindă o țigară. Îl amuzau teribil aerele importante și misterul străinului. Ce-o să mai petreacă prietenii lui cînd se va întoarce la oraș. Știe să imite de minune vocea, gesturile oamenilor.

— De cincizeci de mii de mărci, adică exact cît moștenirea noastră laolaltă, a fraților. Acum, fie că veți crede, fie că nu, banca refuză să ne plătească nouă, moștenitorilor legali. Cică ea ar aparține acestei... nemernice... E așa cum vă spun.

— Haide, haide, alege-ți cuvintele, amice — îl mustră căpitanul, posomorîndu-se. întreci măsura.

— Nu înțeleg — se bâlbâi omul blajin, căscînd ochii mari. Ziarele vuiesc de mârșăviile ei.

Nu putea să înțeleagă de ce nu i-ar putea spune, în consecință, nemernică.

— Am venit să vă cer sfatul, domnule căpitan, în această chestiune penibilă. Poate ne-ați elibera dumneavoastră o dovadă, pe baza căreia să putem ridica banii de la bancă.

Învîrtea între degete lanțul ceasornicului, fixîndu-l cu o expresie disperată, dar fața lui Valkjärvi nu trăda nici o intenție de a-l încuraja. Parcurse în grabă, în gând, cunoștințele juridice care puteau avea legătură cu acest caz și i le expuse pe scurt reclamantului:

— Nu înțeleg. Dacă livretul de economii a fost întocmit pe numele soției lui Jönson, banii sânt ai ei. După cîte știu, era înrudită oarecum cu răposatul, nu ?

— Nici vorbă — se grăbi să rectifice moștenitorul. Alfred, el a fost înrudit cu unchiul Hermann, dar mult mai îndepărtat decît am fost noi. Vă închipuiți, cumva, domnule căpitan, că femeia asta va putea să ridice într-adevăr cele cincizeci de mii de mărci ? Una care, după ce și-a înșelat soțul legitim, l-a ucis cu lovituri de topor. Cine știe ce vrăji i-o fi făcut unchiului Hermann, fiindcă altfel n-ar fi fost în stare să-i lase jumătate din avere, atîta bănet, unei femei cu desăvîrșire străine... Se poate chiar că, bietul bătrîn, să nu fi fost întreg la minte.

— Cînd a fost întocmit livretul ? — întrebă Valkjärvi cu interes crescînd. Firește, nu era dispus să ia în serios povestea vizitatorului, cine știe însă dacă ea nu conținea și un oarecare sîmbure de adevăr ?

— Vara trecută, cînd a fost cîteva zile la oraș, pentru a consulta un medic — urmă străinul, de astă dată mai liniștit și mai obiectiv. Își cumpănise cuvintele și se simțea că nu se îndoiește nici o clipă de adevărul spuselor sale, chiar dacă legea ar spune altceva. Cele șase livrete au fost întocmite în aceeași zi, iar pe acela al doamnei Jönson a fost adăugată și clauza specială că numai ea, în persoană, va putea să ridice banii.

— Evident, evident. În acest fel, bătrînul a vrut să evite eventualele complicații. În definitiv, trebuia să țină cont și de faptul că livretul... hm... ar putea să încapă pe mîinile inginerului. Adevărat? În această privință, lucrul mi se pare lămurit. Ceea ce însă mi-ai relatat adineauri — și anume că ați încercat, în secret, să ridicați în numele dumneavoastră banii altuia, nu e un amănunt atît de neînsemnat pe cît pare. Sper însă că ați procedat în necunoștință de cauză și nu împotriva bunului simț. Mai sper, de asemenea, că împărțirea moștenirii s-a făcut în prezența unor martori imparțiali. Altminteri veți putea avea neplăceri și în această privință.

Vizitatorul se supără acum de-a binelea. Transpira în paltonul greu, deoarece căpitanul îl speriase cu adevărat. Părea destul de tînăr pentru slujba pe care o îndeplinea, dar știa să-și apere prestigiul și, de cîte ori ridica tonul, reușea să producă efectul dorit.

— Dacă-mi dați voie, domnule căpitan, am să vă povestesc cum s-au petrecut lucrurile. N-aș vrea, de fapt, să complic situația... Eu m-am împotrivit, spunându-i fratelui meu mai mic că, poate, ceea ce facem noi nu e corect, că n-ar trebui să mergem la bancă, dar vedeți, oamenii simpli de felul nostru își închipuie că e mai bine să aranjezi lucrurile în tăcere, decât să dai fuga la autorități, să plătești avocați și să faci procese. În felul acesta nu-i mai dai de capăt, ba te împotmolești și în cheltuieli și alergături. Când m-au trimis la bancă, mi-a venit o idee. M-am dus la doctorul care îl consultase pe unchiul Hermann în acea zi. Îi recomandase niște medicamente pentru respirația lui greoaie. Fără prea multe introduceri, l-am întrebat: Ia spune, domnule doctor, bietul unchi-meu Hermann era în toate mințile astă-vară, când a fost pe la dumneata ? A înțeles îndată despre cine e vorba, dar, ca să fie și mai sigur, a deschis la întâmplare un registru. A zâmbit și mi-a răspuns că, încă de pe atunci, bătrînul i s-a părut ciudat, dar când i-am cerut să declare lucrul ăsta în scris, m-a refuzat. Deoarece nu i-a examinat starea mintală, nu poate să elibereze un astfel de certificat. Bolnavul i se plânsese de slăbiciuni de inimă și de greutate de respirație; îi examinase așadar plămânii, inima și toracele, prescriindu-i medicamentele corespunzătoare. M-a întrebat dacă există cumva în familie această boală ereditară și eu i-am spus că nici Alfred n-a fost tocmai zdravăn. Apoi că și pe fratele mai mic al unchiului Hermann au fost nevoiți să-l interneze în sanatoriu, îndată după război, fiindcă vedea numai inamici peste tot. Începeam să cred că are să-mi elibereze în cele din urmă certificatul. Evita însă rugămintea mea, spunând ba că n-ar fi posibil, ba că nu e sigur, ba că, în orice caz, numai o examinare temeinică ar putea decide, și mai știu eu ce. Într-un cuvânt, că el nu l-a văzut pe bătrîn decât o singură dată și că, deci, n-are de unde să știe adevărul.

— Are, fără îndoială, dreptate — aprobă Valkjârvi din cap. După cît pot eu să judec oamenii din felul lor de a vorbi și de a se purta, fost un țaran vrednic și demn de stimă, care știa ce face. Chestiunea pentru care ai venit nu, se poate rezolva, din păcate, în nici un fel vreau să spun că nu în sensul pe care l-ar dori frații. Cît privește integritatea mintală a bătrînului Hermann, nu mai încapă nici o îndoială că a fost întreg la minte.

Străinul se indignă. Strânse pumnii și îi apăsă, pe genunchi, de parcă ar fi încercat să dea astfel o mai mare greutate cuvintelor sale. Privi îmbufnat și cu îndărătnicie la tînărul ofițer de poliție, cu o expresie de bănuială pe față.

— E ciudat, totuși, că un asemenea bătrîn vrednic și demn de stima tuturor dă ajutor unei femei care își omoară bărbatul, se scoală de pe patul unde zace bolnav ca să fugă în sat și să răspândească vești mincinoase. Nu, domnule căpitan, dacă unchiul Hermann ar fi fost întreg la minte, n-ar fi săvârșit astfel de fapte. Femeia aceea i-a sucit capul cu cine știe ce farmece, asta e sfânt!

Cuvintele străinului făcură o impresie neplăcută asupra lui Valkjârvi. Nu cunoștea încă prea bine oamenii și nu putea să-și închipuie că lăcomia de bani poate să zăpăcească pînă și pe cel vrednic, mai ales cînd e convins că dreptatea e de partea lui.

— Nu cumva îți închipui că, bazat pe acest motiv, vei putea să dai pe cineva în judecată?

Îl cuprinse o umbră de dezgust față de sine însuși. Își dădu seama că, dacă s-ar ridica astfel de bănuială, chiar dezmințită mai târziu, n-ar face decât să agraveze situația femeii. Lumea ar fi gata să spună că, firește, n-au fost în stare să dovedească nimic și au pierdut procesul, dar că nu iese fum de unde nu e foc, și altele asemănătoare. La drept vorbind, judeca și el aproape la fel, deși mintea lui de jurist căuta să cerceteze și să observe permanent punctele nevralgice și lacunele acuzației.

— Dacă nu există altă cale, vom fi siliți să ne adresăm justiției — amenință moștenitorul. Ceea ce ni se cuvine este al nostru și, cum vă spuneam, noi suntem niște oameni simpli, pentru care suma asta e foarte mare și nu găsim că banii agonisiți de bietul nostru unchi, prin muncă cinstită, trebuie să încapă pe mîinile unei ucigașe !

Valkjârvi înțelese că ar fi în zadar să înceapă o nouă discuție. Omul acesta încăpățânat va aduce la îndeplinire, fără îndoială, ceea ce și-a vîrât în cap. Oricât ar fi de neîntemeiat punctul lui de vedere, se va isca un proces complicat, în ciuda oricărei împotriviri. Izbuti să născocască doar o ultimă idee salvatoare:

— Bine. Dacă asta e convingerea dumitale, eu nu pot să-ți schimb hotărârea. Te sfătuiesc însă să te adresezi unui avocat. Dacă, din punct de vedere juridic, motivarea acțiunii pe care o veți începe n-are să fie ireproșabilă, nu veți ajunge la nici un rezultat. Acuzația pe care i-o aduceți doamnei Jönson trebuie redactată cît se poate de obiectiv. Exagerările nu pot să vă dăuneze decât dumneavoastră. Lucrul cel mai inteligent ar fi, cred, să luați legătură cu apărătorul ei. Dacă vrei, îți

pot da adresa lui. El vă poate lămuri dacă doamna Jönson are sau nu cunoștință de moștenirea care i-a fost lăsată... S-ar putea să cădeți la o învoială fără a mai fi nevoie de proces.

Pe măsură ce vorbea, incidentul începea să-l intereseze din ce în ce mai mult. Poate că există totuși, un sâmbure de adevăr în toate acestea. Pare stupid, dar totul e cu puțință. Va trebui să examineze lucrurile cu minuțiozitate. Păcat că e atât de greu să procure dovezile necesare, o dată ce toți locuiesc la distanțe mari.

Pe șosea, se întâlnește cu doctorul Oraș.

— Te pomenești, dragă, că se va dovedi despre clienta ta că a fost o adevărată Mesalină. Se vorbește că ar fi avut de a face și cu bătrînul Metsäkulma. Pesemne că în acest fel a reușit să-i stoarcă banii și să-l constrângă la complicitate. Nu pretind că tot ceea ce se bârfește pe socoteala ei ar fi adevărat, dar pînă nu fac cercetările cuvenite, nu pot afirma hotărât că n-ar fi cu puțință. În orice caz, pare să fi avut asupra bătrînului o influență nemaipomenită.

Doctorul Oraș înlemni.

— Și toate astea le spune un om treaz și cu mintea întreagă! — Nu putu nici să încheie fraza, clătina doar din cap. — Vreți să goliți toate lăturile ținutului pe capul acestei femei ? Ia seama, Valkjärvi, e greu să ții piept isteriei colective! Fiindcă tu reprezintă justiția omenească, nu ți-e îngăduit să te lași târât de val.

VII

Mai târziu, în cursul zilei, lucrurile continuă să se desfășoare. În biroul lui, Valkjärvi își rodea țigările, al căror număr se ridicase, pe neobservate, la cincizeci pe zi. Scrisese o sumedenie de scrisori oficiale și telefonase în dreapta și în stînga. Răvna lui intensă îi încordase nervii peste măsură. Își spunea că nu oricărui căpitan de poliție de la țară i-a fost dat să se ocupe de un caz atât de interesant și că, o dată ce a fost însărcinat cu dezlegarea lui, nu se va lăsa pînă nu va descoperi și cele mai mici amănunte.

Peste noapte, îl chină un coșmar care se repetase de câteva ori în ultima vreme. Se făcea că sade într-o bancă de școală și că trebuie să scrie o teză la matematică, dar nu izbutește să rezolve nici una din probleme. Fusesse întotdeauna un elev conștiincios și ordonat, așa că visul îi pricinuia un chin nespus. Dimineața, cînd se trezi, pijamaua de flanelă de pe el era udă de nădușeală pe spinare și la gît. Cu toate acestea, cazul asasinatului de la ferma din Siltakylä progresa uimitor.

Ospiciul în care fusese internat inginerul Jönson, cu câțiva ani în urmă, răspunde la întrebările lui printr-un certificat medical, încărcat de termeni tehnici lungi. Jönson fusese tratat ca un pacient privat și eliberat după un an. Avusese o comportare plăcută și făcuse o impresie bună atât asupra medicilor, cît și asupra personalului îngrijitor, cu toate că îl surprinseseră în două rânduri bînd alcool pe ascuns. Drept pedeapsă, i se luase pe un interval de două săptămîni cheia camerei, ca să nu se mai poată încuia pe dinăuntru. Nu găsiseră însă motive suficiente spre a prelunge tratamentul. Urma apoi un lung șir de expresii latinești, care indicau deficiențele psihice ale pacientului. Printre rînduri, se putea citi însă ca nici una nu era prea gravă. Inginerul Jönson ar fi putut redeveni un element util societății dacă i s-ar fi aplicat un tratament corespunzător, pentru care e nevoie, firește, de anumite mijloace bănești. Alcoolismul în sine nu este o boală; în fond, orice om bea din cînd în cînd, fără ca pentru atîta lucru să fie internat îndată într-o casă de sănătate. Cu toate că n-o spuneau rîspicat, medicii înclinau să creadă că numai nepriceperea și zgârcenia femeii pricinuiseră decăderea soțului ei.

Cu privire la trecutul inginerului, din perioada cît trăise la Helsinki, i se răspunde că prietenii săi de odinioară se săturaseră demult de el și îl părăsiseră. Fusesse un tînăr vioi și priceput, dar nedemn de încredere. Nu-și plătea niciodată datoriile și nici nu-și respecta cuvîntul. Mulți dintre prietenii lui de altădată refuzau să-l mai recunoască. În cele din urmă, tatăl soției sale fusese nevoit să aranjeze internarea lui într-o casă de sănătate; bineînțeles, după ce îi achitase cîteva polițe false și îi satisfăcuse încă o dată pe creditori, de altfel pentru ultima oară! După moartea bătrînului, soții Jönson au cumpărat ferma Metsäkulma, probabil cu banii femeii, fiindcă a fost trecută pe numele ei. Proprietatea soților fusese astfel separată și juridic.

Din toate acestea reieșea că femeia sacrificase totul și că se străduise din toate puterile să-și ajute soțul, care frecventa și casele de toleranță din cele mai rău famate cartiere.

Valkjärvi medită îndelung asupra celor ce aflate. De ce oare nu divorțaseră? Doctorul Oraș îi dădu cîteva explicații, în felul lui, dar ele nu i se părură suficiente. Era totuși ceva de neînțeles la mijloc. Cum poți trăi sub același acoperiș cu un astfel de om ?

Femeia era o ființă taciturnă și retrasă. Poate că nu avusese niciodată un confident căruia să-i fi destăinuit toate intimitățile. În primii ani de căsnicie, nu pare să fi suferit prea mult, deoarece accepta cu destulă plăcere câte o distracție la vreun restaurant. Mai târziu și-a purtat singură povara, fără să caute s-o împartă cu cineva. Inginerul fusese întotdeauna gelos în așa măsură încât, neputându-și stăpâni pornirile, îi făcea deseori scene penibile în văzul lumii. Toate acestea sânt însă indicii prea îndepărtate spre a merita să te ocupi de ele! Probabil că, încă de pe atunci, nici purtarea femeii nu era ireproșabilă. La Helsinki lucrul acesta nu e de mirare, fiindcă acolo nu poate nimeni să te descopere. Tonul folosit acolo între bărbați și femei e peste măsură de intim, încât limitele se șterg. În schimb, la țară, punctele de vedere sânt cu totul altele, mai cu seamă acum, în legătură cu sângerosul asasinat, amănuntele cele mai infime dobândesc un înțeles nou.

Cum îi trecuse însă prin minte să se mute aici, departe de orice civilizație? Cum s-a putut decide o femeie care nu văzuse poate niciodată pînă atunci o sapă să preia o moșie părăginită și să încerce, prin propriile sale puteri; izolată de vechea ei ambianță și de orice ajutor din afară să înfăptuiască aici ceva?

Se petrecuseră fără îndoială, lucruri mari între timp. Numai o fatalitate nenorocită a putut s-o determine la acest pas. E aspră și nemiloasă, desigur. Tocmai de asta e atît de ciudat faptul că n-a divorțat de soțul ei.

Mai poate să existe explicația că a rămas alături de el din mândrie, dintr-un fel de solidaritate umană, întemeiată pe concepția tradițională despre căsnicie. Asta însă nu pare o explicație verosimilă. E mai ușor de crezut că are o structură psihică patologică și caută chinul, umilirile, suferința. În acest fel se explică și legătura ei pătimașă cu argatul necioplît.

Adevărul este că nu numai că și-a ținut soțul sub tutelă — ceea ce în situația dată ar fi explicabil și scuzabil — dar că l-a tratat ca pe un câine. L-a condamnat să trăiască într-o încăpere, sub lacăt, cu ferestrele bătute în piroane. De altfel, nici n-a negat că l-a lovit în cap cu o bucată de lemn, mărturisind fapta ei ca pe ceva cît se poate de firesc.

Valkjärvi se mai gîndea la femei cu un idealism tineresc. Îi plăceau fetele delicate, care vorbesc puțin și îl privesc pe bărbat ca pe-un apărător și un ocrotitor al lor. Poate că tocmai de asta se dăduse îndărăt speriat, din prima clipă, în fața acestei femei hotărâte, dârze și trufașe.

Fără îndoială, o găsisse antipatică de la început. Oricum însă, era datorită lui să descopere adevărul asupra celor întâmplute. Răspunsul primit din Finlanda de răsărit îl surprinse de-a binelea. Reieșea că, după toate probabilitățile, Aaltonen era, în conformitate cu hârtiile trimise, aceeași persoană cu mecanicul Kartonen, care lucrase pe vremuri într-una din coloniile fabricii și care, după ce se însurase, fusese angajat în fabrică. Cam la un an după căsătorie, dispărând fără urmă din oraș, soția lui reclamase cazul la poliție, dar nu ceruse să fie pus sub urmărire. Căsnicia lor nu pare să fi fost prea armonioasă, fiindcă, după spusele femeii, Aaltonen se făcuse nevăzut ca să scape de plata pensiei alimentare. Așadar, trăise într-adevăr în ultimul timp sub un nume fals, după ce el însuși înlocuise primele litere ale numelui său în certificate. Fabrica dorea să aibă o fotografie a cadavrului, ca să-i poată stabili cu precizie identitatea. Valkjärvi trimise una din fotografii și scrise fostei soții a lui Kartonen, citînd-o ca martoră la dezbateri. Zi de zi, afacerea se complica mai interesant.

Răspunsul primit îi stârni în așa măsură curiozitatea, încât chemă la telefon poliția aceluia oraș industrial din răsăritul Finlandei și ceru noi lămuriri despre persoana lui Kartonen, alias Aaltonen. Primi informația că fusese cunoscut ca un om taciturn și retras, iar ca muncitor dovedise pricepere și râvnă. Nu avusese nici un prieten. Rămăsese de pe urma căsătoriei sale o fetiță de vreo șapte ani, iar casa pe care o zidise a devenit proprietatea femeii părăsite. De cînd a rămas singură, are chiriași și trăiește de pe urma lor.

Valkjärvi citase o mulțime de martori localnici, pentru a putea pune la dispoziția justiției cît mai multe informații privitoare la ferma Metsäkulma și locuitorii ei. Urma să se dovedească doar că existaseră într-adevăr raporturi nelegitime între femeie și argat și că inginerul Jönson fusese îndreptățit să se teamă de un atentat la viața lui. Împotriva bătrînului Hermann Metsäkulma nu se prea ivise nici un motiv serios de suspiciune, așa încât punerea lui sub acuzație post mortem ar fi fost dificilă. În schimb, rudele avură grijă să-l stigmatizeze într-un fel, prezentându-l cel puțin ca pe un debil mintal.

În penitenciarul unde se afla închisă, soția lui Jönson răspundea și apărătorului ei mereu aceleași lucruri pe care le spusese și căpitanului de poliție în cursul cercetărilor preliminare; că n-a premeditat omorul, că a săvârșit totul într-un moment de groază, pe jumătate inconștientă. Cînd

avocatul încerca să o descoasă în continuare, se cufunda în tăcere și abia răspundea la câte o întrebare.

Avocatul Ruskeala, pe care căpitanul de poliție îl vizitase ocazional la oraș, vorbea fără multă tragere de inimă. Regreta într-o oarecare măsură că acceptase apărarea femeii ucigașe, deoarece nu avea nici o încredere în succesul procesului.

— Cum s-o salvez, o dată ce refuză să mărturisească ? Puținul pe care l-am aflat l-am scos dintre-însa cu cleștele — se plânse el. Am implorat-o și ieri: Pentru numele lui Dumnezeu, doamnă Jönson, spune-mi sincer totul; trebuie să văd lucrurile clar, fiindcă pînă nu văd totul limpede nu-mi pot da cel puțin seama dacă voi fi în stare să fac ceva pentru dumneata. Îmi spune de fiecare dată că a povestit tot ce avea de povestit și că nu mai are nimic de adăugat. Dar cu banii bătrînului Hermann ce este? — am întrebat-o. Despre ei nu știe nimic. De ce ți-a lăsat moștenire cele cincizeci de mii de mărci ? A pălit deodată, a înțepenit și m-a privit — crede-mă — de parcă ar fi vrut să mă lovească. Și-a mușcat buzele și a clătinat mut din cap. Poți să aperi o astfel de ființă ? În loc să-mi ușureze sarcina, se încăpățânează să mi-o îngreueze. Ce puteam să fac ? Vrând, nevrând, am fost silit s-o întreb dacă a avut într-adevăr legături cu Aaltonen? Ce crezi că mi-a răspuns ? „Nimeni nu mă poate sili să răspund la această întrebare“. Dar dacă oamenii bîrfesc și scornesc felurite povești ? „Din partea mea, pot să spună și să gîndească ce le place.“ A știut că s-a prezentat sub un nume fals și că are acasă o soție și un copil pe care i-a părăsit? Da, știa asta, însă lucrul acesta n-o privea pe ea; fiecare cu grijile lui... — Dar spune, acolo, în pădure, soțul te-a amenințat și pe dumneata cu arma ? Nu-și amintește. În general, nu-și amintește de nimic. În clipa aceea nu s-a gîndit la nimic. Drept să-ți spun, nu mai știu ce să mă fac cu ea. În orice caz, cert e că-i omucidere și nu asasinat cu premeditare, de asta sînt convins. Cît despre rest...

— Ești obligat, oricum, să vezi în acest fel lucrurile, o dată ce ți-ai asumat apărarea ei — remarcă Valkjärvi cu oarecare ironie. Nu există nici un martor care ți-ar putea infirma convingerea. Ce se aude însă cu bătrînul? N-a spus nimic despre el ? A fost ceva între ei doi?

— Sincer să fiu... nici n-am îndrăznit să aduci vorba despre asta. Pur și simplu, n-am avut curajul. Și sînt convins că nici dumneata nu l-ai fi avut. Crede-mă, cînd stai față în față cu ea, cu încăpățănarea aceea obscură, te cuprinde parcă nu știu ce sentiment bizar... Rochia aceea lungă și cenușie, de deținută, și ochii pe care îi pironeste, aspru și rece, asupra ta... Nu, nu e o ființă comună, asta-i sigur.

— Și, cu toate acestea, ar fi bine s-o pregătești în vederea întrebării penibile. Îi va veni rîndul, probabil, în fața judecătorilor. Eu nu mă amestec, însă rudele bătrînului Metsäkulma sînt în stare să răstoarne lumea pentru cele cincizeci de mii de mărci. Aspectul acesta va fi judecat separat, firește, dar m-ar mira să nu se aducă în discuție și aspectul sexual al afacerii... Țștia nu se înspăimîntă de o neînsemnată lipsă de tact, fii pe pace. Crezînd că ar putea să câștige în acest fel...

— Să știi că asta e o rușine! O ticăloșie! Toate au o limită — izbucni Ruskeala. Nu au absolut nici o probă. Vor, pur și simplu, să profite de faptul că femeia e lipsită de orice sprijin și că nu-i poate înfrunta. După părerea mea, adevărul trebuie căutat în direcția opusă. Femeia asta este cu desăvârșire... rece. Vreau să spun, în măsura în care mă pricep în astfel de treburi, că e mai degrabă frigidă, decît senzuală.

Avocatul Ruskeala era un om simpatic, cu părul care începea să încărunească și cu un pîntece rotund. Își însoțea cuvintele cu o clipire de superioritate, dar și cu oarecare jenă, fiindcă știa că, în materie de femei, opinia lui nu se întemeiază pe nici o autoritate. Figura tînără a căpitanului de poliție îl enerva fără îndoială. Prea e tînăr pentru funcția lui, gîndea el cu mînie, de asta e atît de zelos. Pentru cariera de ofițer de poliție e nevoie de oameni cu mult sînge rece și lucizi. De ce să scormonești totul? În definitiv, are și acuzatul drept la o viață a sa proprie, acest lucru nu i se poate contesta nimănui.

Avocatul se agită nervos în scaun și se întoarce. Lui Valkjärvi îi venea greu să-și păstreze expresia serioasă și vocea obiectivă, în așa măsură îl amuza pudoarea avocatului. Fu cuprins deodată de pofta de a glumi, ca odinioară, pe vremea cînd era băiețandru.

— Așadar, dumitale ți-a făcut impresia asta ? — întrebă el, clipind cu înțeles. Crezi chiar că e frigidă ? Eu, în calitate de burlac, nu mă pot pronunța în această privință, poate fiindcă sînt și prea tînăr... Am auzit însă că aparențele înșelă adesea.

Ruskeala se grăbi să schimbe subiectul.

— În orice caz e păcat că ziarele au și început să comenteze cazul. S-ar fi convenit să aștepte dezbaterile — adăugă el inciudat. E limpede ca lumina zilei că articolele din presă influențează

opinia publică în dauna clientei mele. E supărător felul în care se exagerează fiecare amănunt. Mai mult chiar, caută să se dea cazului proporții vaste, să fie transformat într-o problemă socială. Ziariștii mângălesc o sumedenie de năzbâtii despre decăderea moravurilor, despre iresponsabilitatea sufletească a unora și mai știu și eu ce bazaconii. E păcat să judeci fără drept de apel, înainte de limpezirea celor întâmplare. Dacă n-ar exista această campanie, aș fi încercat, poate, să invoc motivul legitimei apărări și întrucât judecătorul ar fi fost destul de uman...

— Iar procurorul mai sensibil decât cel de față, nu-i așa ? — continuă batjocoritor Valkjärvi. Atunci istoria asta urâtă s-ar putea prezenta în culori atât de favorabile, încât să se modifice total impresia... Ar fi un efort inutil, Ruskeala, crede-mă! Nici dumneata nu crezi în ceea ce spui. Pe mine nu mă înșelă cele ce văd cu ochii. Sau crezi cumva că eu am fost cel care am prezentat eronat cazul și l-am exagerat fără motiv ?

După ce își luă rămas bun de la avocat și porni către casă, se opri pentru câteva clipe în parcul îngălbenit de sub cetate. Zidurile uriașe se înălțau sumbre pe marginea lacului întunecat, acoperit cu un covor de frunze veștede. De sus, turnurile roșii și cenușii, tocite de vreme, îl priveau neclintite în severitatea lor.

O imagine îi răsări în minte, o pictură veche și roasă, care mai atârnă pesemne și azi undeva, într-una din încăperile cetății, dincolo de zidurile groase. Originar, pictura înfățișase chipul lui Isus, dar un strat nou de culoare așternut peste el, reprezenta acum pe stăpânul castelului, contele cu mîna aprigă și chip posac, îmbrăcat în armură și echipament de mare ținută. Ținea într-o mână un bici, iar în cealaltă o mătură, așa cum se cuvenea unui sever reformator al veacurilor păgâne din trecut. Amintirea portretului de senior stârni întriu-însul gânduri ciudate și supărătoare. Da, e nevoie de bici și mătură, fără doar și poate... Biciul și mătura sînt însăși legea... dar mai e nevoie de o mână și de o voință puternică, altfel decât ale lui... Să fie oare adevărat că femeia asta își iubește într-atât pămîntul și casa și s-a obișnuit în așa măsură cu viața la țară, încât nici nu pare să se fi născut la oraș? Fiindcă, în acest caz, trebuie să-i fie nespuse de greu aici, după zidurile acestea groase și vechi, în celula ei îngustă. Acolo sus, pe coasta muntelui, cînd ieșea în curte, vedea imensitatea bolții albastre și învăluia cu privirea întinderea nemărginită a câmpiilor și văilor din jur. Acum vede cel mult o fâșie îngustă de cer, prin ferestruica cu gratii... Pînă și numai gîndul la ea devine apăsător.

Toamna e întotdeauna dureros de tristă, dar îndeosebi aici, pe alea dintre platani ruginiți; lingă lacul care scînteie întunecat, stârnește în om cele mai sumbre gânduri. Toate sînt zadarnice și lipsite de sens, bunătatea ca și răutatea, însăși viața omenească !

Fără voia lui, Valkjärvi se înfiora. De altfel îi era totuna. Cei ce zac în închisoare, n-au ajuns acolo de plăcere... Și nu-i este îngăduit ca sentimentele să pună stăpînire pe rațiunea omului. În felul acesta nu vom reuși să izbăvim lumea de rele.

...Și sesiunea de toamna a tribunalelor se apropie. Ar fi tocmai timpul să pregătească și să înainteze judecătorului dosarul!

VIII

Judecătorul Miemonen era un bărbat bătrîior, cu un caracter dîrz, căruia îi plăcea să le spună lucrurilor pe nume. Crescuse șase copii și, pare-se, destul de bine, fiindcă toți șase izbutiseră în viață. Ce-i drept, se apropiase mult de vîrsta pensionării și — de cîte ori călătorea undeva și apuca să mănânce în locuri străine, unde soția nu-i mai purta de grijă — se întâmpla să-și mai stropească hainele cu sos. Tinerii magistrați, care îl însoțeau în drumurile lui oficiale, zâmbeau pe ascuns de ciudățeniile bătrînului judecător și colportau pe socoteala lui o mulțime de anecdote.

Multe îl supărau pe lumea asta, dar mai mult decât orice îl necăjea amestecul laicilor în chestiunile juridice și în treburile justiției. De cîte ori întâlnea în ziare titlurile în caractere groase: — „Drama sentimentală de la Siltakylä” — de atâtea ori prindea să mormăie înfuriat. Iată, așadar, că zelul reporterilor și goana ziarelor după senzații nu făceau decât să deservească interesele acuzatei.

— Papă, pentru Dumnezeu — se indigna mărunta judecătoreasă, al cărei trup, în ciuda părului cărunț, era mătăsos ca al unei copile — doar nu ai cumva de gând să salvezi fiara aceea însetată de sânge?! Vorbești de parcă ți-ar fi milă de ea.

Știa și el că afacerea va ajunge în fața instanței în cea mai apropiată sesiune și tremura din tot corpul de cîte ori se gîndea la ea. Fusesse vorba ca Miemonen să ceară un concediu și să fie substituit de cineva, cînd află însă de omorul de la Siltakylä refuză să mai audă de odihnă, ca și

cum ar fi asurzit de cîte ori venea vorba de fostul proiect al odihnei. Nu, acesta era un caz excepțional de grav, un caz pe care nu putea să-l încredințeze altuia. Atît ar mai lipsi, ca instanța superioară de apel să aducă vreo obiecțiune sentinței, ba să ceară eventual chiar o revizuire a întregului proces! Nu, judecătorul Miemonen nu se putea expune unei astfel de rușini.

— Vreau s-o salvez... mi-e milă de ea... ce vorbe necugetate! — bombăni bătrînul judecător. Legea nu se înduioșează, dar nici nu urăște pe nimeni. Trebuie să examinezi cazul și abia pe urmă să lovești, nicidecum invers — adăugă el ironic și, în același timp, furios.

Era fraza lui preferată și se socotea drept o mare reușită dacă vreun tînăr stagiar, izbutea să-i imite tonul și gesturile cu care își însoțea spusele.

— Să nu uitați niciodată, tinerii mei prieteni, că judecătorul examinează întîi cazul și abia după aceea judecă. El nu se lasă influențat niciodată de opinia altora, ci numai de ceea ce vede și aude el însuși.

Privea și cazul de la Siltakylä liber, obiectiv, descătușat de orice prejudecată sau părtinire. Cel puțin așa credea, și el își propusese, cu toată încăpățănarea sa bătrânească, să nu se uite nici în dreapta, nici în stînga, ci să cerceteze cazul amănunțit și să-l judece abia pe urmă, cu toată severitatea legii, interpretând litera ei cu întreaga asprime de care era în stare. Dacă nu, are să se găsească oricînd un mijloc de atenuare... Litera legii nu acoperă întotdeauna spiritul și sensul ei autentic, ba, mai mult, nici legea nu e întotdeauna dreaptă. Există și cazuri cînd judecătorul trebuie să apeleze la toate cunoștințele și la întreaga sa dibăcie spre a putea să pună în valoare spiritul legii.

Spre sfîrșitul toamnei, cînd pămîntul înghețat trosnea sub tălpi, bătrînul judecător Miemonen se plimba ceasuri întregi prin parcul cetății, zăbovind în drum spre casa lui, situată la marginea orașului. Frigul despuiase copacii de ultimele frunze și stinsese pe încetul strălucirea colorată a grădinii. Printre pietrele de pe alei, iarba năpădise în voie, neprivită de nimeni, copiii erau ocupați cu școala, iar cei mari nu se mai angajau la diferite munci pentru cîteva mărci.

De obicei nu se ocupa înainte de termen de cazurile ce urmau să ajungă în fața instanței. De altfel, dosarul crimei de la Siltakylä nefiind încă întocmit, nici nu putuse să-l cerceteze. Cu toate acestea, chiar fără voia lui, era silit să se ocupe de acest caz, deoarece faima lui umpluse tot orașul. Dacă uneori izbutea să-și alunge din gînd imaginea femeii criminale, soția sa avea grijă să i-o amintească iar. Scotea neîncetat exclamații de groază sau clătina desperată din cap și, în astfel de momente, îi dădea de știre că se gîndește la fapta aceea teribilă.

Fără doar și poate că, în forma în care cunoscuse pînă acum cazul acela, era pe drept cuvînt o poveste respingătoare și monstruoasă. Pe de altă parte însă, nu-și putea da seama, deocamdată, în ce măsură articolele de ziar și zvonurile denaturează adevărul.

Mărunta judecătorească cu părul cărunt era o femeie cu concepții demodate, de o sensibilitate exagerată. Îi împuia capul cu o sumedenie de bazaconii naive, dar nu-l lăsa niciodată inima s-o facă să tacă. De altfel, la drept vorbind, după o conviețuire atît de îndelungată, se obișnuise într-atîta cu absurditățile amuzante ale soției sale, încât i ar fi venit greu să se mai lipsească de ele. Oricît de obișnuit să fi fost însă și oricît i-ar fi plăcut neîntrerupta ei flecăreală, nu se lăsa totuși în voia ei. Voința și luciditatea nu-l părăseau nici o clipă. O asculta fără s-o audă. Ridica, din cînd în cînd, ochii de pe ziarul sau cartea pe care se întîmpla s-o citească și clătina din cap, cînd cu interes, cînd în semn de protest, după cum accentul din glasul ei era coborât sau ridicat. Nici nu-și dădea seama ce anume neagă sau aprobă, amuzându-l doar vioiciunea și susceptibilitatea femeii, sufletul ei neschimbat de copilă, pe care și-l păstrase neatins pînă la o vîrstă destul de înaintată.

Femeia îl admira, la rîndul ei, ca odinioară, pe vreme cînd era fată, minunându-se și apreciind cu ochii larg deschiși admirabilele capacități ale soțului ei. Îl asculta, orice ar fi spus, cu atîta atenție, încât părea că sufletul ei a încremenit în fața lui, înălțat în vîrfurile picioarelor. Nici nu încercase măcar să-l facă să creadă că îl înțelege. Știa că bărbatul său trăiește într-o lume diferită de a ei, între cărți și maldăre de hîrtii, între rafturi ticsite cu dosare, o lume în care ea nu avea nici un drept să pătrundă. Doar uneori, cînd intra în bucătărie cîte o țărancă bătrână, care își scotocea în traistă cașul rotund sau pulpa de berbec — adusă spre a convinge pe judecător de nedreptatea acuzării soțului sau a vreunui fiu — abia atunci izbutea să se apropie de lumea bărbatului ei. În astfel de împrejurări, i se părea că înțelege totul și încremenea atentă în fața ușii, trăgînd cu urechea la cele ce se petrec înăuntru. O roșeață fierbinte năvălea în obraji ei rotunzi și fanați, ochii îi sclipeau și sufletul ei sensibil era străbătut de un val de compătimire sau de dezgust, după felul

celor ce auzea. Mai târziu, judecătorul avusese încă strașnic de furcă, neputând scăpa de argumentele și explicațiile femeii. Era în stare să ia îndârjit apărarea cuiva, fără să-i pese că asta l-ar putea supăra pe soțul ei, iar când bătrînul se sătura și îi răspundea scos din fire, ea se simțea profund jignită, ochii ei mici și strălucitori ca de pasăre se umpleau de jale, iar minile prindeau să frământe spasmodic o batistă minusculă de păpușă. Uneori se întâmpla chiar să tropăie din picioare, cum fac de obicei copiii încăpățânați.

Nimic nu era mai străin de firea judecătorului decît femeia independentă, dărză și aspră. Pe aceste femei nu le înțelegea și nici nu vroia să le înțeleagă. Își folosisese din răputeri întreaga putere de împotrivire de care era capabil sufletul său blând și duios, atunci cînd soțul fiicei lui mai mari îi dăduse acesteia voie să-și continue studiile, după bacalaureat, și cînd cea mai mică dintre fete se angajase funcționară în birourile unui depozit de lemne. Avuseseră loc atunci scene isterice, judecătoreasa plânse, dăduse din picioare, se agitase și se lamentase deznădăjduită. Să ajungă ea una ca asta ! Fetele ei... să-și nege în felul acesta absurd și de neiertat feminitatea! Studenția, slujba nu sînt pentru fete, nu se cuvine așa ceva !

Judecătoreasa avea un suflet din cale-afară de sensibil. Se îmbolnăvea nu numai la vederea unei grosolănii sau violențe, dar chiar și cînd auzea sau citea doar despre ele. Tocmai din această pricină o preocupa pînă la obsesie îngrozitoare drama sentimentală și dorea pătimaș sancționarea aspră a femeii vinovate.

De asta colinda bătrînul judecător Miemonen, ore în șir, pe aleile înghețate și năpădite de bălării ale parcului din preajma cetății, îmbrăcat în pardesiul său lucios și cu bastonul DM lemn de brad în mână. Dimineața era atît de frig, încât respirația îi flutura ca o fâșie albă în jurul buzelor și întreaga fire neînsuflețită aștepta căderea primei zăpezi. Flecăreala femeii, pe care o ascultase cu îngăduință și cu o superioară înțelepciune ani de-a rândul, i se părea acum mult mai puțin inocentă. De cînd își dăduse seama că mai avea doar cîteva ani de trăit, începuse să judece, fără să vrea, mai limpede și mai pătrunzător.

Se gîndea la fratele său mai mic, pentru care făcuse, timp îndelungat, sacrificii grele, fără să-l poată salva. Cînd, după un faliment fraudulos, se deschisese acțiune penală împotriva lui, își tăia vinele cu briciul. Avusese atunci ocazia să vadă cum alcoolul distruge trupul și spiritul unui om, cum îl târăște spre decădere și ruină, treaptă cu treaptă, pînă cînd îl transformă dintr-un vrednic om de afaceri într-o căzătură netrebnică. Îndurase toate accesele lui de furie nemotivată și fusese martorul atîtor promisiuni vane, al lipsei de onestitate și de voință! Acum, toate aceste amintiri nu-i mai pricinuiau nici o amărăciune; trecuseră doar de atunci atâtea zeci de ani, timp în care se schimbaseră pînă și înfățișarea lumii. Dar toate cîte le trăise odinioară erau atît de îngrozitoare, încât nu puteau fi date uitării într-o scurtă viață de om. E bine că măcar străinii uitaseră. Pe vremea aceea, viața fratelui său aruncase o umbră pe propria sa viață și se găsiseră unii care nu-l priveau nici pe el cu ochi buni. Avusese însă și un câștig din toate cele întîmplate; își dăduse seama ce este alcoolul și unde poate să ducă. Mulți propovăduiesc și împart învățături dar adevărul nu-l cunoaște decît cel ce trăiește în apropierea acestui blestem. Ceea ce e mai trist este că întotdeauna cei care duc povara cea mai grea sînt nevinovații și oamenii de conștiință. Ei sînt, de obicei, victimele.

Din păcate, nici legea nu e infailibilă. În ce grea dilemă se află de multe ori judecătorul care împarte sentințele după litera legii! Dimineața, cînd somnul îi zbura de pe pleoape, se trezeau adeseori în sufletul lui supărătoare aduceri-aminte. De pildă, pruncuciderea aceea, de acum zece ani... Soția tânără a unui muncitor aflase că soțul intenționează s-o părăsească, că își procurase chiar un pașaport. În desperarea, ei, femeia se aruncase în apă, împreună cu copilul în vîrstă de șase luni. Copilul pierise, dar pe femeie o salvaseră cu forța. Mărturisise, pocăită, că premeditase fapta cu mult înainte de a o săvârși. Conform legii, fapta trebuia socotită omor. Ce poate să facă judecătorul în astfel de cazuri? O pune, să zicem, sub observație, pe urmă o ține cîtva timp într-o casă de sănătate, sentința însă nu poate fi atenuată de îndată ce s-a dovedit că e în toate mințile. Pînă nici cel mai sever simț de justiție, chiar după lungi decenii de experiență, nu poate să pretindă cu fermitate altceva decît că legea nu este întotdeauna dreaptă. În anumite cazuri, condamnatul poate fi grațiat, fără îndoială, dar numai după ce luni de zile a zăcut în temniță, îndurând cele mai groaznice chinuri sufletești, ceea ce este în sine o penitență destul de amară...

Umbla pe malul pietruit al lacului, rezemat în baston. Păsările dispăruseră, copacii verzi se făcuseră negri, iar cerul era rece și posomorit; în această toamnă însă, energia lui sufletească sporise și se înprospătase într-un chip ciudat. Simțea că respiră mai ușor decît în timpul verii. Era

un om în vârstă, dar încă voinic. Ajungea să ridice glasul, ca să tremure de el cel mai înrăit dintre bătauși. Și ridica glasul de multe ori, răstindu-se la cite un martor sau la acuzatul care se încăpățâna să nege, încât răsunau pereții sălii de ședințe. Pe măsură însă ce îmbătrânea, inima i se înmuia. Își dădea seama că dacă mai strigă o face doar în virtutea unei vechi deprinderi și că niciodată nu se mai înfură cu adevărat. Dar, o dată cu vârsta, își descoperise și alte slăbiciuni: începuseră să-i placă peste măsură dulciurile. Ascundea pe rafturi, printre mormanele de dosare, fel de fel de zaharicale, ciocolată și bomboane. La început, toate acestea erau destinate nepoțelor, cu timpul însă prinsese și el gust, cu toate că se străduia să-și ascundă noua slăbiciune. Se rușina, dar nu se putea stăpâni, ba, mai târziu, observase că devine ursuz de cite ori nu are ceva dulce de ronțait între dinți. Mai cu seamă în tren îi venea greu să alunge pofta ce-l chinuia.

Mare rușine! Ar fi timpul să-i pună o dată capăt. Bine, va începe chiar azi și nu se va atinge de nici un fel de zaharicale, hotărî el după ce își isprăvi plimbarea. întorcîndu-se acasă, izbuti într-adevăr să se abțină. Spre seară însă, o dată cu coborârea întunericii, voința începu să-l părăsească și mîncă, în ascuns, o jumătate de borcan de marmeladă, pe urmă o tabletă de ciocolată. Înfulecă pe nerăsuflăte, ca un puști lacom, și cînd dădu de fundul borcanului, își frecă satisfăcut palmele bătrâne, plescăind cu poftă.

— Mai domol, draga mea, mai domol.

Cuprinse cu mîinile umerii fragili ai soției sale și încercă s-o liniștească, spunându-i fel de fel de fleacuri.

— Liniștea mai presus de toate! Cu cît privim lucrurile mai calm, cu atît ajungem mai departe — turuia el într-una, în timp ce femeia căsca spre el niște ochi rotunzi și uluiți, șuguindu-și buzele fără să vrea și obrații ei ofiliți se îmbujorară.

Judecătorul nu mai avu liniște pînă sosi ziua plecării. Trebuia să se scoale dis-de-diminează — ceea ce era neajunsul cel mai neînsemnat — dar era silit să îmbrace lenjerie de lână. Și nu putea să sufere veșmintele prea călduroase. Sălile de ședințe erau, de obicei, supraîncălzite; cum poți să mai fii atent și să gîndești normal cînd ești leoarcă de sudoare? La început bombăni, apoi prinse să strige, aruncînd departe ciorapii groși, dar femeia nu se lăsă înduplecată. Nu obișnuia să discute în astfel de cazuri, ci, dimpotrivă, tăcea, urmărindu-i gesturile cu un fel de mirare mută în ochi. Privea încremenită înaintea ei, ca o stană, apoi ochii i se împăienjneau de lacrimi și lacrimile îi curgeau șiroaie de-a lungul obrazilor. Abia atunci se dădea bătut soțul ei!

În autobuzul neîncălzit, care gonea acum pe șoseaua înghețată, spre judecată, bătrînul era bine ferit de frig. În valiza veche de voiaj, coniacul, pe care fusese nevoit să-l ia cu sine ca medicament împotriva răcelii, gîlgăia vesel, dar, după ce femeia împachetase totul, el găsise prilejul de a mai strecura pe ascuns și o pungă de bomboane. În felul acesta, avea tot ce-i poftea inima. Nu e de mirare, așadar, că se simțea pe cît se poate de bine.

IX

Sala primăriei nefiind prea încăpătoare, reședința gărzii civile se transformă, la repezeală, în sală de ședințe. În sesiunea de toamnă se înghesuiau la judecăți o mulțime de oameni, deoarece debaterile constituiau unul din cele mai mari evenimente ale ținutului; mai ales acum, cînd nu se mai judeca vreo infracțiune obișnuită sau vreun proces de întreținere de copii, încăierări la cărciumă și altele la fel, ci cea mai senzațională afacere penală a ultimelor decenii. Aveau să se strîngă, de data aceasta, de peste șapte hotare, fiecare căutând ceva urgent de rezolvat, numai spre a-și putea face drum pînă aici. Telefonul judecătorului suna fără întrerupere. Redacțiile ziarelor se interesau de data procesului, vrînd să trimită neapărat reporteri și fotografi la fața locului.

Judecătorul Miemonen își îngroșa glasul și fruntea i se umbrea, ceea ce însemna că nu e dispus să facă nimănui destăinuiuri. În sinea sa zâmbea însă cu înțeles și mormăia șiret:

— Vom vedea !

Fixă intenționat data debaterii cazului femeii Jönson pentru ultima zi a săptămânii, pentru ca toți cei ce veniseră la oraș încă din primele zile ale ei să se plictisească de lunga așteptare și să se întoarcă pe la casele lor. Femeia fusese însă adusă de la penitenciar și trebui să stea cîteva zile într-o celulă a jandarmeriei, așteptînd să-i vină rîndul la judecată.

Căpitanul Valkjärvi o întâlni întâmplător chiar în clipa cînd gardianul o conducea spre curtea lui Karhula. Era îmbrăcată în uniformă largă și cenușie a penitenciarului și obrazul îi era de o paloare nefirească. Împrumutase parcă de pe acum lividitatea aceea specifică, ce trădează numaidecât ochiului exersat locul unde și-a petrecut ultimele luni vreun vagabond sau cerșetor.

Pielea feței era întinsă în pomeți ca o mască și expresia rigidă devenise mai pronunțată. I se schimbaseră și silueta, îngreunându-se între timp. Când coborî din trăsură, urmată de gardian, pași atît de stângaci și neajutorat, încât părea că fiecare mișcare îi cere un efort chinuitor.

Privi mai întâi nepăsătoare curtea, apoi ridică ochii spre cer și îi pironi multă vreme în gol. Karhula îi spuse, în cele din urmă, că nu trebuie să zăbovească prea mult afară. Pe trepte mai stătu cîtva timp în cumpănă, neputându-și desprinde privirea ochilor ei albaștri și stinși de la întinderea posomorită a cerului.

Reședința gărzii civile, unde aveau loc dezbaterile, se afla în celălalt capăt al orașului; dar cînd se răspîndi zvonul că femeia a fost adusă la judecată, gloata de curioși părăsi sala de ședințe și năvăli grămadă pe șoseaua din fața jandarmeriei. Pe lîngă garduri se plimbau tărânci legate cu basmale la cap, iscodind, în grupuri agitate, la dreapta și la stînga. Bărbații se opreau ca să discute, scuipau și bufneau înfierbîntați, în timp ce flăcări se sprijineau de gard și nu se clinteau de acolo pînă cînd Karhula nu ieșea, răsîndu-se furios la ei că dăramă gardul. Abia atunci se urneau, cu mare greutate, trecînd de cealaltă parte a șoselei și așezîndu-se pe sub brazii din marginea drumului.

Venise și Sillankorva. Vroia să-i vorbească domnului căpitan, cu toate că era destul de tulburat și de indispus. Trebuia să-i ceară permisiunea de a schimba cîteva cuvinte cu acuzata, deoarece era timpul să fie cineva însărcinat cu administrarea moșiei Metsäkulma. Oricum, gospodăria trebuia îngrijită, altminteri totul avea să se ducă de rîpă.

De ce nu ? Căpitanul nu avea nimic împotriva, își aminti îndată că Sillankorva este cel mai apropiat vecin al acuzatei și e, în același timp, unul din gospodarii de frunte ai ținutului. Îi aprobă așadar o convorbire cu femeia Jönson, cu condiția să asiste și Karhula la convorbire și să nu se pomenească nimic despre crimă, mărgînindu-se la chestiunile privind gospodărirea fermei;

Cînd fu introdus în celulă, o găsi pe femeie șezînd pe dunga patului, cu miinile lăsate în poală. Avusese, fără îndoială, anumite gînduri ascunse și urmări scopuri nemărturisite prin venirea sa aici, dar, în clipa cînd zări obrazul femeii, le uită pe toate. Deveni serios și prinse să-și frămînte tulburat pălăria în miini, neștiind cum să înceapă.

— Păi, hm... ca să zic așa... la fermă toate sînt în ordine... Ai aflat că ți-am dus vitele alături, la noi? Am vîndut cei doi porci, că nu mai era loc pentru ei, și am plătit rata la impozit. Vacile sînt grase, dar cea bătrână e stearpa, iar iapa-i năvășă rău. Zilele trecute l-a mușcat pe argat, nădăduiesc însă să se potolească cu vremea. Găinile n-au vrut să se ouă, la-nceput...își aduse aminte brusc de un amănunt pe care nu avusese de gînd să-l povestească; acum însă, fără să știe de ce, i se păru din cale-afară de important, încât socoti că trebuie să aducă vorba de el, chiar dacă n-are să le mai rămîna timp pentru chestiunile importante.

— Da... fiindcă veni vorba de găini... am vrut să le așezăm la un loc cu ale noastre, în același coteț, însă era între ele una slabă, negricioasă și stropită... nu știu dac-o mai ții minte... Pe asta n-o prea puteau suferi găinile noastre.

— Știu, e Pestrița — făcu repede femeia și trupul păru că i se dezmoștește pentru o clipă, îl privi atentă, cu ochii îngîndurați, pe vizitator.

— Ia te uită, ați dat nume pînă și găinilor ! — se minună gospodarul. E drept că unde sînt puține la număr, se mai poate. Dar altceva vroiam să-ți spun... că ale noastre s-au purtat tare ciudat. De cum au văzut-o, au prins s-o ciupească și s-o scarmene, făcînd o hărmălaie în coteț de-ți împuiau capul dacă te nimereai prin apropiere. Mă crezi că au ciupit-o pînă la sânge ? I-au smuls toate penele, pe urmă s-au năpustit asupra ei și găinile dumitale. În cele din urmă, nevastă-mea a dăruit-o Matildei. Dar nici acolo n-a stat mai mult de-o zi. Cică ar fi răscolit toată curtea de păsări și că ar fi tăbărât asupra ei toate găinile, ciupind-o și zgâriind-o ca turbate pe Pestrița, încât de furioase ce erau nici a oua nu mai vroiau. Ai mai auzit una ca asta ? Ce era de făcut ? Am tăiat găina și, de atunci, avem iar pace. Ciudată întîmplare, nu găsești ?

— Păcat de ea, fiindcă era bună de ouă — rosti femeia, fără urmă de mustrare în glas. Părea doar îngîndurată și furată de amintirile de acasă.

— Ce-mi pasă de ouă — i-o reteză scurt Sillankorva, care se întreba, fără să vrea, de ce naiba a adus vorba tocmai acum despre amănuntul acesta, o dată ce curtea de păsări cade în sarcina slujnicilor și nu se sinchisea niciodată de găini.

Femeia își încheștă cu putere degetele în pumni și îl privi țintă în ochi pe vizitator. Ții, ce stranie privire are ! Parcă te-ar străpunge, nu alta... Auzise de multe ori că nu e în toate mințile și

gîndul acesta incolți acum din nou în mintea lui. Și, pe deasupra, își mai boteza găinile ca pe niște ființe...

— Mulțumesc, Sillankorva, ești un om de treabă — îi spuse încet. Ai făcut foarte bine că ai dus vitele la dumneata. M-am gândit mereu la ele și-mi băteam capul ce s-o alege de vite cît voi sta eu închisă.

Sillankorva fu izbit de cuvîntul „închisă” și se cutremură, ca străbătut de o descărcătură electrică. Urât cuvînt! Stârnește în mintea omului toate grozăviile la care n-ar vrea să se gîndească.

Femeia se obișnuise însă cu vorba asta și nu-i mai răsuna atît de neplăcut la ureche.

— Casa, firește, e pustie — adăugă repede fermierul. Aici, din păcate, nu pot face mare lucru. Am pus însă un lacăt mare pe ușă și-am bătut ferestrele în scînduri. Mă gîndeam că, poate, la primăvară s-ar putea muta acolo băiatul meu și atunci voi avea grijă să facă toate cîte sînt de făcut. Întrebarea este numai dacă ne vom putea înțelege, noi doi, asupra amănuntelor.

Femeia se înfioră. În lumina slabă, obrații ei păreau acum și mai scofâlciți.

— Ai bătut scînduri la ferestre — repetă ea distrată, cu privirea dusă departe. I se părea că vede un tablou sfîșietor de trist și dezolant. O casă veche, părăsită, pe coasta copleșită de toamnă, odăi goale și reci, cu ferestrele bătute în scînduri! Și, brusc, imaginea se prefăcu într-o realitate aproape palpabilă. Nu se mai putea amăgi că totul nu e decît un coșmar.

E adevărat, așadar, că n-are să revadă niciodată pe bărbatul zvelt, puțin aplecat, ducând pe umeri hamurile sau străbătând curtea însorită, în mână cu toporul scînteind? Niciodată? Ce bine era să stea la fereastra bucătăriei, cu brațele încrucișate, și să privească de acolo în tăcere, cu inima plină de recunoștință și de sentimentul unei bucurii sărbătorești, pămîntul binecuvîntat și milostiv.

— Cum ți se pare planul meu, doamnă Jönson? Crezi că fiul meu ar putea să se mute, la primăvară... — sparse Sillankorva tăcerea, care devenise apăsătoare. Fruntea i se umezise de nădușeală și degetele frămîntau fără întrerupere borurile pălăriei. Să fie oare adevărat că vrăjitoarea asta citește gîndurile tuturor? La naiba ! Averele ei încap, oricum, pe mîini bune, ar putea să ajungă mult mai rău...

— Sigur, sigur, are să fie bine așa — încuviință femeia, pe un ton de parcă i s-ar fi răsucit un cuțit în inimă. Ți-am spus, Sillankorva, că ești un om de treabă. Intr-o bună zi, ai să fii răsplătit cum se cuvine, pentru tot ce faci.

Omul începu să tremure din toate încheieturile. Sufletul lui de țăran hrăpăreț și viclean se înduioșă deodată și se înmuie, ca prin farmec.

— Să nu spui asta... eu nu sînt de treabă — se bălbâi el, cu privirile pironite în pămînt și neîndrăznind, pentru nimic în lume, s-o privească în față. Vezi că... În fînețele dumatile iarba e mai grasă... fac și eu un lucru folositor, dacă-și află băiatul meu un loc mai larg... îți voi da însă socoteală, cu sfințenie, de fiecare ban, îți spun pe cinstea mea... dacă... hm... te întorci acasă. Dinspre partea asta, să fii liniștită !

Femeia nu răspunse. Ochiul i se făcuseră înspăimîntător de mari, încât parcă luminau celula întunecoasă. Ședea nemișcată, privind grumazul vînjos al bărbatului. Părul lui începuse să încărunțească și se îndesa cenușiu la ceafă, deasupra gulerului hainei de postav gros.

Deodată Sillankorva înălță capul, o privi în față pe femeie și îi mîngîia ușor brațul. Era rece brațul acela, ca de mort.

— Ești încă tînără — zise el, cu un ușor tremur în glas. După ce se va împlini timpul, ai să te întorci acasă și poți să începi o viață nouă. Cine știe, poate ai s-aduci un nou stăpîn la fermă... Femeile spuneau că vei avea un copil.

Cînd ieși, nu prea știa dacă trebuie să se bucure sau să-i pară rău că se purtase atît de ciudat și îndrugase atâtea nimicuri. Dar, Dumnezeu știe, fereastra era atît de sus și în mîinile lui Karhula atârna o legătură grea de chei. Pe urmă, rochia aceea cenușie și largă de pușcăriașă fusese tare stranie și îi înmuia inima. De fapt, nu regreta nimic din ceea ce făcuse, ba se simțea acum cu sufletul oarecum mai ușurat. Oricît de păcătoasă ar fi femeia asta, e semăna lui, vecina lui de moșie. Omul e dator să-l consoleze pe cel ce se află în nenorocire. De altfel, nici n-a fost încă osîndită. Cine știe, s-ar putea să nu fie chiar așa cum se zvonește. Judecătorul Miemonen e vestit prin severitatea lui, poate că el are să-i dea o pedeapsă cumplită, dar tribunalul suprem are să i-o ușureze, poate...

Cînd ieși pe poarta grădinii, tăcut, cu capul plecat, și porni cu pași grei spre casa cumătrului său, unde fusese găzduit peste noapte, adunătura de gură-cască de pe șosea îl petrecu îndelung cu privirea. Prinsese să șoptească toți în spatele lui, vărîndu-și capetele unul într-altul,

dar Sillankorva nu se mai mândrea acum cu această curiozitate a oamenilor, cu toate că, în sinea sa, nu regreta câtuși de puțin că toți se minunează și se ocupă de persoana lui.

Cerul era cenușiu ca plumbul și drumul înghețat. O căldură plăcută îi cotropi inima la gândul că, abia la doi kilometri de aici, colea, dincolo de pod, e căsuța lui frumoasă, pământul lui, moșioara lui. Și un flăcău vrednic, care nici nu bea, nici nu joacă cărți, nici nu caută tovărășia tinerilor netrebnici.

Îi ieși în cale un cunoscut, pe care nu-l putu evita. Vrând-nevrând, răspunse la salutul lui și, a după primele cuvinte, urmă în chip firesc întrebarea:

— Ce-ai mai auzit? Ce e cu femeia aceea?! — și omul făcu un semn din cap spre casa lui Karhula, deși Sillankorva ar fi ghicit și fără asta despre care femeie e vorba.

— Eu cred că a avut parte de prea multe — răspunse el cu gravitate. N-aș vrea să spun despre ea nici bine, nici rău, doar că a avut multe de îndurat, asta e sigur. Ajunge să-i vezi ochii...

Omul vru să-l contrazică, dar atenția lui se îndreptă în altă direcție. O femeie destul de tină, purtând îmbrăcăminte orășenească, venea pe drum, însoțită de o negustoreasă. Arunca priviri curioase în jurul ei și punea neîncetat întrebări însoțitoare sale, care părea încântată de faptul că apariția lor stârnește atâta vâlvă, privind cu un aer de superioritate peste capetele mulțimii de curioși. Străina era mică de statură și durdulie. Toți întorceau capul după ea.

De pe buzele lui Sillankorva scăpă întrebarea:

— Dar asta cine naiba o mai fi ?

Se uită, fără să vrea, după dânsa, fiindcă era, ce-i drept, o femeie bine făcută. Avea mișcările vioaie și plăcute, iar ochii îi surâdeau fără încetare.

Omul cu care stătea tocmai de vorbă știa, din întâmplare, cine e necunoscuta, deoarece o văzuse dimineața în fața sălii de ședințe, unde examina tabelul, afișat pe ușă, cu procesele ce urmau a fi judecate în ziua aceea.

— Fac prinsoare că n-ai să ghicești. E nevasta argatului Aaltonen. Se zvonește că ar fi fost mecanic într-o fabrică, așadar nu era chiar lipsit de căpătâi, cum credeam noi. Dar a șters-o de-acasă, părăsindu-și nevasta fără a-și lua măcar rămas-bun. Are să iasă la iveală acum, la proces, ce isprăvi a mai săvârșit dumnealui...

Cerul era plumburiu și drumul înghețat.

X

Sala spațioasă era arhiplină și, cu toate că afara sufla un vânt rece, o mulțime de oameni stăteau în anticameră și la intrare. Judecătorul Miemonen făcu ordine în câteva minute. Interzise fotografierea și evacuă din sală mare parte din curioși, amenințându-i violent pe cei rămași că, dacă vor murmura sau nu vor păstra liniștea cea mai desăvârșită va evacua complet sala. Se făcu deodată o tăcere înfricoșată, deoarece toți știau că judecătorul are obiceiul de a se ține de cuvânt. În timp ce se citea actul de acuzare, publicul ședea înțepenit în scaune, într-o muțenie desăvârșită, încât puteai să auzi pînă și zumzetul unei muște. Se luă jurământul martorilor, apoi acuzata fu introdusă în sală.

În ajun, judecătorul Miemonen mai parcursese o dată rapoartele poliției. Căpitanul redactase destul de obiectiv și concis acuzarea, dar sie citea printre rînduri că judecă aspru încăpățănarea acuzatei de a nega premeditarea faptei, muțenia ei, ca și mărturisirile ce urmaseră, răstălmăcindu-le defavorabil. În calitatea sa de procuror, ceru condamnarea femeii pentru delictul de adulter și crimă, considerând o circumstanță agravantă încercarea ei de a-și ascunde fapta și de a induce astfel în eroare autoritățile. Își rezervă însă dreptul de a-și completa rechizitoriul după audierea martorilor.

Judecătorul Miemonen nu părea de loc surprins. În cursul carierii sale de mai multe decenii, se obișnuise cu exagerările actelor de acuzare.

În fond, toate acestea sînt atributele firești și inerente ale oricărui proces, pentru a căror combatere și rectificare intervine avocatul apărării. Din raportul poliției însă, cele întâmplătoare apăreau într-o lumină atît de gravă, încât puteau să provoace migrenă oricărui judecător. Ceea ce sporea și mai mult gravitatea situației era acțiunea în scris a unui avocat din Helsinki, sosită între timp, conform căreia, în cursul verii trecute, profitând de boala și de senilitatea lui Hermann Metsäkulma, soția lui Jönson l-ar fi înduplecat pe bătrîn să transcrie pe numele ei jumătate din averea lui, aflată în depozit la o bancă. Moștenitorii protestează împotriva acestui lucru și, deoarece este evident că soția lui Jönson, acuzată de crimă, a dobândit acești bani prin mijloace ilegale — cu

alte cuvinte prin șantaj — îi contestă dreptul de a intra în posesiunea așa-zisei moșteniri. După moartea bătrânului Metsäkulma, cu prilejul preluării lucrurilor rămase de pe urma lui, livretul de economii pe numele femeii fusese găsit pe fundul lăzii, sub căptușeala de hârtie, învelit separat de celelalte.

Judecătorul se obișnuise și cu țăranul capabil să alerge chiar pînă la Palat din Pont atunci cînd e vorba de bani, și cu țăranul care nu se supune sentinței, dacă aceasta este de condamnare. Judecase pînă acum destule cazuri de succesiune, știa ce comoară neprețuită e banul pentru oamenii de la țară și își dădea seama că reclamația în sine nu spune prea mult, că s-ar putea să fie lipsită de orice temei. În cazul de față însă, ea nu mai putea fi considerată lipsită de importanță, deoarece arunca o umbră grea asupra caracterului acuzatei.

O privi cu atenție cînd apăru prin ușa laterală, urmată de gardian, și se apropie încet de masa judecății. Nu învrednici nici măcar cu o privire fețele curioase îndreptate toate către ea. Pășea calmă, înfruntând căutătura scrutătoare a judecătorului și examinând cu atenție obrazul bătrân, brăzdat de riduri mărunte, ochii inteligenți, cu lucirea lor rece suin arcadele stufoase ale sprâncenelor. Nu tremura de loc, cu toate că mulțimea strânsă în sala de ședințe o tulbura și îi era lehamite la vederea unei atît de goale manifestări a setei cumplite de senzațional.

Dezbaterea începu conform uzului juridic. Judecătorul Miemonen nu-și mai putu însă dezlipi ochii de pe fața acuzatei și, pe încetul, un sentiment straniu puse stăpînire pe toată ființa lui. I se păru că nu trăiește clipele acestea pentru prima oară și că mai văzuse undeva chipul acestei femei.

— Ți se aduce o acuzație gravă — începu el rar, apăsând pe fiecare cuvânt. Te rog să ne spui tot ce știi despre cele întîmplate.

Femeia — înaltă, îmbrăcată în uniforma de deținută — își încrucișă mîinile pe piept și întoarse capul. Avocatul Ruskeala era acolo, gras, blînd și binevoitor, oarecum jenat. Făcu un semn de încurajare clientei sale, dar ea păru că nu-l bagă în seamă. Timp de cîteva minute, judecătorul așteptă liniștit, apoi se adresă gardianului, cerîndu-i să aducă un scaun pentru acuzată. Mulți dintre cei aflați în sală tresăriră la auzul acestei dispoziții și ar fi vrut să șoptească între ei, dar privirea aspră a judecătorului le înecă șoapta în gătlee.

Femeia se așeză, cu bustul ușor aplecat înainte, și se uită la judecător cu ochi întrebători.

— Povestește-ne cum s-a întîmplat — se auzi iar somația judecătorului. Pe noi nu ne interesează decît adevărul. Vrem să-l aflăm întreg.

Pe fața torturată și lividă se ivi un zîmbet tremurător și stingher. Acuzata își încheștă mîinile și începu să vorbească întretăiat:

— În ziua aceea, după gustarea de dimineață, bătrînul Hermann s-a dus să se culce, fiindcă era mai demult bolnav, iar Aaltonen a pornit la pădure, ca să taie lemne. Luase cu el toporul. Am rămas singură în casă. Bărbatu-meu a ieșit din camera lui și a încercat să se atingă de mine. În iritarea mea, l-am izbit cu o bucată de lemn, ca să mă lase în pace. A ieșit din casă, iar eu mi-am văzut mai departe de spălatul vaselor. Deodată am auzit o împușcătură, care venea dinspre pădure, dar atît de aproape, încît am alergat speriată în curte. În clipa aceea, a răsunit și a doua împușcătură și mi s-a părut că aud un geamăt sugrumat, care venea din același loc. L-a auzit și bătrînul Hermann, fiindcă m-am pomenit cu el lîngă mine. Nu știu cînd a ieșit din cămăruța lui. Am rupt-o la fugă, urmată de bătrîn... Pe cărare, l-am întîlnit pe bărbatul meu, dar nu m-am sinchisit prea mult de el, deoarece văzusem că Aaltonen zace pe pămînt, lîngă grămada de lemne, și că e plin de sânge pe cămașă. Pe obraz avea o rană îngrozitoare... Din pricina ei nu putuse să strige... Credeam că mai trăiește; m-am apropiat repede și am început să-l pipăi, dar bărbatu-meu s-a întors între timp și s-a apropiat de el, ba s-a și aplecat ca să-l vadă de aproape. Toporul zăcea lîngă mine, l-am apucat și am izbit, fără să mă uit unde dau... Cînd bătrînul Hermann a ajuns sus, bărbatu-meu zăcea și el pe jos. L-am rugat să rămână acolo pînă înham calul la căruță. N-a scos nici un cuvânt, ci m-a urmărit doar cu ochii în timp ce urcam mortul în căruță, apoi m-a urmat pînă la mlaștină. Am tăiat o gaură în mușchi și am scufundat cadavrul acolo, în timp ce el stătea alături și mă privea fără să clipească. El a deshămat apoi calul, iar eu am intrat în casă, am spart un sertar ca să pară că, după omor, bărbatu-meu a fugit cu banii... L-am rugat pe Hermann să spună și el același lucru jos, în sat, și el a pornit îndată... Eu m-am întors în pădure, la Aaltonen, care murise... Am rămas lîngă el, fără să mă mai mișc... Așa m-a găsit domnul căpitan.

Tăcu și privi rugătoare spre judecător. Palmele i se jilăviseră în încheștare și își simțea plămîinii obosiți. Judecătorul o lăsă să se odihnească o clipă.

— Crezi că bărbatul dumitale a vrut să se răzbune astfel pentru violența pe care o suferise ? Să-l fi împușcat pentru acest motiv pe Aaltonen ?

Femeia dădu afirmativ din cap, fără să scoată un singur cuvânt. Judecătorul continuă însă, pe un ton obiectiv:

— Ești acuzată de adulter. Ce ai de spus în această privință ?

Avocatul Ruskeala sări în picioare și declară că, în această chestiune, clienta lui nu e dispusă să facă nici o mărturisire, astfel că sarcina probei este misiunea acuzării. Judecătorul nu păru prea încântat de intervenția avocatului, astfel că mormăi ceva printre dinți. Întrebarea următoare căzu mult mai aspru și mai sec:

— Ai avut o influență atât de mare asupra numitului Hermann Metsäkulma încât acesta a fost dispus să ajute la tăinuirea faptei comise, devenind astfel părtaș al ei ?

De data aceasta, femeia ridică glasul:

— Cred că i-a fost doar milă de mine. El știa mai bine decât oricine cât am suferit din pricina bărbatului meu, astfel că mi-a înțeles fapta, chiar dacă n-a putut s-o încuviințeze.

Judecătorul înălță privirea cu interes:

— Regreți fapta pe care ai săvârșit-o, inculpată Jönson ?

Acuzata își plecă fruntea și își privi mâinile lăsate în poală.

— Nu știu sigur — răspunse ea, cu glasul stins.

Judecătorul înălță din umeri și făcu un semn către căpitanul Valkjärvi:

— Să auzim întrebările pe care le are de pus acuzarea.

Începu de astă dată plictisitoare procedură penală, șirul fără sfârșit al întrebărilor. Judecătorul urmărea atent ca tonul procurorului să nu fie exagerat de agresiv și, în măsura posibilităților, dicta el însuși răspunsurile acuzatei.

— Așadar, în timp ce soțul dumitale se apleca asupra cadavrului, fără să bănuiască nimic, dumneata l-ai lovit în cap.

— Credeam că Aaltonen mai trăiește. Bărbatul meu îi zdrobise obrazul, izbindu-l cu călcâiul ghetei, ca să nu poată să strige... Mă temeam să nu-i mai facă vreun rău.

— Arma era încă la el ?

Acuzata nu-și amintea de acest amănunt, dar, după toate probabilitățile, o mai avea în mână, fiindcă, mai târziu, pușca a fost găsită chiar lângă cadavrul lui.

— În clipa când ai auzit împușcătura, ai bănuit îndată că s-a petrecut un lucru grav ? La ce anume te-ai gândit în prima clipă ?

Se speriască doar, astfel că nici n-a fost în stare să se gândească la un lucru anumit.

— N-ați vorbit niciodată înainte... împreună cu Aaltonen, să-l suprimați pe inginer ?

Nu, n-au vorbit niciodată de așa ceva. Totuși, astă-vară, când bărbatul i-a sfâșiat de pe ea unica rochie bună pe care o mai avea, s-a întâmplat ca Aaltonen să se înfurie și să amenințe că îl va nimici, dar ea i-a interzis cu asprime să aibă astfel de gânduri. De atunci n-a mai pomenit niciodată nimic în legătură cu bărbatul ei.

— Continui să negi că ai întreținut legături nepermise cu Aaltonen ?

Judecătorul nu mai repetă întrebarea, mulțumindu-se să noteze doar că acuzata n-a negat nimic pînă acum, ci a refuzat să facă orice declarație în această privință. Căpitanul anunță însă că, întemeiat pe depozitia martorilor citați în proces, va putea să dovedească adulterul.

— De ce ai înșfăcat securea, când aveai la îndemână o bucată de lemn ? Procedul acesta îți era, oricum, mai familiar... din câte am putut constata pînă acum.

Judecătorul îl apostrofă domol pe căpitan:

— Aș dori ca acuzarea să-și formuleze întrebările într-un mod mai potrivit.

Femeia nu se prea sinchisea de forme. Răspunse deci calmă că toporul se afla chir lângă ea și că îl ridicase fără să se gândească la ceea ce face.

— Erai hotărâtă să-ți ucizi bărbatul când ai văzut că îl împușcase pe Aaltonen ?

Nu era hotărâtă la nimic, dar când bărbatul ei s-a aplecat asupra rănitului, și-a închipuit că vrea să-l mai lovească o dată. L-a izbit atunci orbește, fără să se gândească în clipele acelea la nimic.

— Ți era teamă, așadar, și pentru propria dumitale viață, nu ? — făcu ironic Valkjärvi, dar nu izbuti s-o scoată pe femeie din sărite. Ea răspunse iar, cu un calm neobișnuit. Nu se gândise la posibilitatea că ar putea fi și ea amenințată. Nici prin minte nu i-a trecut să-i fie teamă pentru propria sa viață.

— La ce anume te gândeai ? — îi trânti căpitanul întrebarea următoare, dar acuzata păru că nu-l aude. Ridică privirea către judecător, care, vădit indispus, se juca distrat cu un creion. Acuzatorul se văzu nevoit să repete întrebarea, de astă dată oarecum modificată:

— Cert este că l-ai lovit de două ori. De ce ? Numai fiindcă... e mai bine să fii sigur ?

Femeia nu putu să dea un răspuns de ce anume își lovise bărbatul de două ori. Nu se gândise la nimic, la absolut nimic în clipa aceea. Abia când văzu că Aaltonen e mort și că bărbatul ei zace pe jos... dar nu, mai târziu doar... când bătrînul Hermann a ajuns sus și s-a oprit în fața celor două cadavre, abia după aceea s-a dezmeticit și și-a dat seama de cele întâmplate. Începuse să-și bată capul cum să scape de închisoare. De asta încercase să ascundă cadavrul soțului ei.

Acuzatorul declară că, în felul cum expune acuzata faptele, cele întâmplate nu i se par cătuși de puțin verosimile. Când el a ajuns sus, în luminișul pădurii, și a încercat s-o chestioneze pe femeie, ea se comportase neînchipuit de calm și de lucid. O femeie cu un astfel de sânge rece anevoie se poate pierde cu firea într-atâta, încât să nu-și mai dea seama că ucide pe cineva.

Judecătorul ascultă atent pînă la sfârșit, apoi repetă întrebarea și așteptă liniștit răspunsul acuzatei. Valkjärvi însă fremăta de nerăbdare și fruntea i se încinsese de căldură. Convingerea lui era neschimbată: negarea aceasta încăpățănată este cea mai strălucită dovadă a ticăloșiei femeii, a stricăciunii ei incorigibile! Nu crezu aici un cuvânt din cele spuse de femeie și rămase neclintit în presupunerile sale. Îl lovise mai intui cu o bucată de lemn, apoi, când își văzuse victima căzând în nesimțire la pământ, o ucisese cu lovituri de topor. Singurul scop al lui Valkjärvi era acum acela de a-l convinge pe judecător de adevărul ipotezei sale, și întrebările și le formulă în așa fel, încât să-și sprijine propriul punct de vedere. Știa că Miemonen e un judecător aspru și conștiincios, dar se zvonea despre el că nu mai e chiar așa de aprig precum a fost în trecut, îndeosebi când e vorba să judece o femeie, e cuprins de oarecare slăbiciune. Oricum ar fi și oricât de năvălaș să fie la bătrînețe, va trebui și el să recunoască, o dată ce e limpede ca lumina zilei, că societatea trebuie salvată de prezenta unei astfel de femei.

Acuzata însă continua să nege și judecătorul începu să se plictisească de interogatoriul fără rezultat al acuzării. Se convinse în curând nu de temeinicia teoriei lui Valkjärvi, ci de faptul că un astfel de procedeu este lipsit de orice eficacitate.

— Îți urai bărbatul ?

Femeia se uită ținută în ochii judecătorului și, fără să ezite, rosti mândră, cu capul ridicat:

— Da.

— L-ai lovit într-un moment de agitație ?

Ruskeala se ridică și întreabă cu o voce calmă:

— Există, oare, domnilor, un om în această lume, care să nu fie agitat la vederea unei arme de foc în mîna unui decrepit și a unui cadavru întins la pământ ? Putem presupune doar că acuzata a săvârșit fapta sa sub imperiul unei cumplite tulburări și a unei agitații întemeiate, îndeosebi cu scopul de a împiedica cruzimile ce-ar fi putut să urmeze. Nu pot să-mi închipui o bestialitate mai dezgustătoare și mai josnică decît fapta criminalului care, după ce și-a doborât victima, o lovește cu picioarele și îi sfășie fața. Cel care e în stare de așa ceva, acela e capabil de orice mârșăvie.

Căpitanul răspunse doar că umilînța și insultele pe care soțul dușmănit fusese nevoit să, le îndure în propria sa casă trebuie să fi fost și ele neobișnuite, dacă l-au determinat să ajungă aici. Se va convinge onorata curte și de faptul că inginerul Jönson avea toate motivele să se teamă de un atentat împotriva vieții lui. Da, o va dovedi, chiar dacă acuzata ar nega de o sută de ori.

Judecătorul propuse să înceapă audierea martorilor, ceea ce va înlesni, poate, mersul procesului într-o măsură mai mare decît întrebările și negările repetate. Evident, procurorul are dreptul de a pune întrebări acuzatei după depoziția fiecărui martor, dar numai în limita stabilită de procedura legală.

Căpitanul Valkjärvi își orânduise martorii într-o anumită succesiune logică. Vroia să demonstreze întâi de toate că străinul fusese suspect chiar din clipa apariției sale la fermă. În al doilea rînd, vroia să cunoască opinia celor din sat despre străin, cu alte cuvinte impresia pe cetire o făcuse asupra altora, iar în al treilea rînd vroia să dovedească existența unor raporturi interzise între el și stăpîna fermei.

Crezuse că va izbuti să răscolească și să zguduie auditoriul chiar din primele clipe, prin prezentarea soției legitime a lui Aaltonen, una și aceeași persoană cu Kartonen. În această privință însă se înșelase. Femeia cea durdulie se afla de mai multe zile în sat, trăsesse la negustoreasă, astfel încât cele ce povestea acum în fața judecătorului nu mai erau o noutate pentru nimeni. Localnicii

avuseseră chiar prilejul să afle din gura ei amănunte și mai interesante, din acelea care nu se pot relata în fața unei instanțe judecătorești.

În întreaga atitudine a fostei soții a lui Kartonen se vedea că e încântată de rolul pe care îl joacă și de privirile curioase ce-i urmăresc fiecare gest. Stătea în fața mesei judecătorului, cu obrajii închinși de satisfacție. Își făcuse o rochie nouă, anume pentru această ocazie, își coafase părul, și nu prea economisise nici fardul. Se ghicea din toată făptura ei că ziua aceasta este cea mai importantă din viața ei și că se străduiește să-și folosească întreaga putere de seducție pentru ca rolul ei să iasă cât mai impresionant cu putință. Poate că rezultatul ar fi fost cel dorit de ea, dacă tocmai această găteală exagerată nu i-ar fi scos în evidență neglijența fizică. Un ac de păr îi atârna la întâmplare pe o ureche și, sub lacul roșu ca sîngele, unghiile se vedeau negre, astfel încât nici cu cele mai mari eforturi căpitanul nu prea izbuti să încante asistența prin apariția ei. Observă, dimpotrivă, că impresia nu era unanimă. O prevenise, de altfel, din timp, să nu folosească expresii și gesturi patetice, ferindu-se de orice exagerare, dar ei nici prin creanga minții nu-i trecuse să lase neexploată, pînă la ultima picătură, o asemenea împrejurare. Cu capul semet, stătea dreaptă în fața judecătorului, ca una care e dispusă să joace acum, cu orice preț, rolul principal al dramei. Fu contrariată, ce e drept, încă din prima clipă, că nu i se ia jurământul înainte de a face depozițiile pentru care fusese citată. Ar fi făcut și asta parte din comedia al cărei personaj se simțea.

Acuzata ședea nu departe de martoră, îmbrăcată în uniformă de cenusie, și o privea cu niște ochi ciudat de pătrunzători și de lucizi, fără curiozitate, dar și fără dușmănie. Era mai mult o întrebare mirată în privirile ei: ce găsisese oare omul ei la o creatură atît de prefăcută și de respingătoare? Soția lui Kartonen o urmărea nervoasă pe acuzată, din coada ochiului, simțindu-se examinată de ea și ghicind instinctiv că femeia îi citește pînă și gândurile.

Îl învălui pe judecător într-o privire catifelată; îi dădea îndată seama că e o femeie cu multă experiență, care nu se prea sperie de propria ei umbră. Se uită pe rînd în ochii bărbaților șezând la masa de judecată, stăpână pe sine; ferm convinsă că le sucise tuturor capul. Era mică și armonios făcută, avea liniile moi și mîinile scurte, dolofane. Se vedea cît de colo că o supăra faptul că acuzatei i se oferise un scaun, pe cînd ea, nevinovată și inocentă, era nevoită să stea în picioare în fața instanței. Era pe punctul de a-și rosti tare nemulțumirea, dar cînd întîlni privirea aspră a bătrînului judecător, socoti că e mai înțelept să tacă.

Miemonen nu se grăbea niciodată. O cercetă din ochi, cu multă atenție pe martoră; plimbându-și îndelung privirile pe fața ei. Simțea o silă din ce în ce mai accentuată. Printr-o ciudată și nemotivată asociație de idei, și-o închipui deodată pe propria lui soție în locul martorei și se întrebă ce anume ar simți într-o astfel de împrejurare. Într-un anumit sens, creatura asta provocatoare și lipsită de orice decență, seamănă cu femeia foarte feminină de odinioară, pentru că e dulce, docilă și moale, fiind însă doar o caricatură a prototipului. Tot ceea ce în soția sa fusese, pe vremuri, atît de fermecător și de dulce, apărea la aceasta într-o formă modernă, provocatoare și lipsită de orice grație.

Abia cînd frumusețea aceasta sulemenită începu să dea semne de nerăbdare, lăsându-se nervoasă de pe un picior pe altul, hotărî în sfârșit să i se adreseze, pe un ton aspru și uscat:

— Ați fost citată la proces ca martoră a acuzării. Ați putea să ne explicați de ce v-a părăsit soțul dumneavoastră, mecanicul Kartonen, și de ce a încercat apoi să-și caute de lucru sub un nume de împrumut ? Spuneți-ne tot ce știți în această privință.

Martora atît așteptase. Indignarea începu să se reverse dintr-însa ca un potop:

— M-a batjocorit într-un hal de neînchipuit, domnilor, fără să știu măcar din ce pricină. Eram luați de șapte ani, fetița noastră tocmai împlinise șase... avea leafă bună la fabrică și locuiam în casa noastră. Nu mi-a spus nimic, o vorbă măcar, că ar avea de gând să mă părăsească, dar era veșnic tare morocănos și tăcut... Nu bea, nu juca cărți și n-avea nevoie de prieteni. Nu ieșea din casă toată ziua, domnilor, iar eu, firește, muream de plictiseală alături de el. N-aveam nici un motiv să ne legăm banii cu nouă noduri, îl îndemnam deci să mai ieșim și noi, să petrecem. El însă nu vroia, în ruptul capului. Dumnezeu să-l înțeleagă... poate îi lipsea o doagă. Nu se împăca prea bine nici cu colegii, nu se împrietenea cu nimeni, căuta doar singurătatea. îi plăcea să moșmonească prin grădină, asta era singura lui plăcere. S-a îmbrăcat într-o bună zi în hainele de duminică, a luat din sertar toți banii cîți rămăseseră pentru întreținerea gospodăriei și dus a fost! În primele zile am fost cam incurcată, ce e drept, a trebuit să mă împrumut de la vecini... Mai târziu însă am găsit doi chiriași buni și acum o duc de pe-o zi pe alta. N-am cerut să fie pus sub urmărire, fiindcă mă gîndeam că, dacă asta i-a fost voia, să se ducă, apoi dus să rămână ! Eu, una, n-am să-l bocesc.

Judecătorul o întrerupse:

— N-ai avut vreun schimb de cuvinte în ziua plecării lui ?

Soția lui Kartonen răspunse cu un „nu“ hotărât și privi, cu o inocență de copil, drept în ochii judecătorului. În următoarea clipă însă își înclină capul și continuă, pe un ton șovăitor:

— În orice caz, n-a fost o ceartă prea serioasă. Din când în când, se iveau și între noi neînțelegeri mărunte... chiar înainte... Știți, el era foarte econom, iar eu nu puteam să înțeleg de ce trebuie să ne lipsim de anumite lucruri, când câștiga așa de bine... Eram supărată că îmi refuză pînă și cea mai mică plăcere, cea mai neînsemnată distracție. Ne certam adeseori din pricina aceasta. Se întâmpla să izbească atunci cu pumnul în masă, furios la culme, și să-mi spună vorbe urâte... Pe urmă dormea, zile în șir, afară în cămară, fără să-l văd. Atunci însă nu se întâmplase nimic din toate acestea, nici măcar nu ne-am certat. N-am idee, zău așa, ce l-o fi apucat c-a dispărut așa, deodată... după cum nu știu nici în ziua de azi.

— Înseamnă că n-ai avut o căsnicie mulțumită. După plecarea soțului dumitale, zici că nici nu i-ai prea simțit lipsa, nu-i așa ?

— Asta nu pot s-o spun — răspuns femeia, cu oarecare nesiguranță. Eram doar destul de înstăriți. Și soțul meu era un muncitor tare vrednic. Toată lumea îl lăuda la fabrică. Când însă m-a părăsit, n-am vrut să alerg după el. Mă gândeam că, dacă are să vrea, tot se va întoarce el, iar dacă nu, treaba lui, îl privește ! La început am fost chiar îngrijorată, fiindcă îmi închipuiam că i s-o fi întâmplat ceva. Am și făcut o declarație la jandarmerie, au fost întreprinse cercetări, dar n-au dat de nici o urmă care să ne facă să credem într-un accident. Când am văzut cum stau lucrurile, nici eu nu m-am prea sinchisit. Aș fi avut, firește, dreptul la o pensie alimentară, sânt însă prea mândră ca să cer așa ceva. Prefer să muncesc cu mîinile mele și să-mi tocesc unghiile decît să cer cuiva pomană.

Zâmbi și își privi satisfăcută mîinile. Unghiile îi erau lăcuite cu grijă, roșii ca sângele. Nu se vedea pe ele nici urmă de muncă.

Judecătorul avu nevoie de întreaga sa răbdare:

— Ai aflat că soțul dumitale a căutat mai târziu un serviciu, ascunzându-se sub un nume fals ?

— Da. Și nu-mi pot explica acest lucru decît prin aceea că vroia să scape de plata pensiei alimentare. Ar fi fost obligat să plătească și întreținerea pentru copil, nu numai pentru mine.

Aruncă o privire triumfătoare spre acuzată și adăugă brusc:

— Acum însă, după ce a murit, am dreptul să pretind salariul lui. Lucrurile rămase de la el le-am preluat de la domnul căpitan, însă n-am găsit decît cîteva mărci în buzunare, cu toate că trebuie să fi avut o simbrie bunicică acolo, la fermă. Am auzit că făcea totul singur. Sânt curioasă să aflu ce s-a întâmplat cu atîția bani...

Judecătorul trebui să recunoască că pretenția femeii era întemeiată. Se întoarse deci spre acuzată:

— Ai putea să ne spui cum își întrebuința banii mecanicul Kartonen, în timpul cît a slujit la fermă ?

— Nu cheltuia nicicând pentru nevoile sale personale — răspunse, cu glasul stins, femeia și privi țintă înainte. Mi-a cerut bani în două rânduri, avea nevoie de ghetе și de îmbrăcăminte. Nu ne-am înțeles asupra simbriei. El știa că vara, înainte de recoltă, eram destul de strâmtorați.

— Îi datorezi așadar o sumă destul de mare ?

Avocatul Ruskeala se aplecă la urechea acuzatei și îi șopti ceva. Femeia înălță din umeri și clătină din cap, apoi avocatul declară că partea este dispusă să plătească simbria restantă a decedatului Kartonen moștenitorului legal, luând ca bază simbriile obișnuite pentru argați în ținut.

— Și cît crezi că ar fi în total ? — întrebă bănuitoare femeia durdulie, dar judecătorul găsi că lucrurile merg prea departe, astfel că puse capăt discuției asupra acestui punct.

— Veți discuta amănuntele mai târziu, pe noi nu ne privesc. Dacă suma oferită ți se va părea prea mică, ai dreptul, firește, să-ți aperi interesele și să-ți susții pretențiile pe altă cale.

Soția lui Kartonen bombăni ceva ca pentru sine și aruncă o privire dușmănoasă înspre acuzată.

Judecătorul îngădui procurorului să pună întrebări martorei.

Valkjärvi începu apăsător:

— Martora pretinde că soțul ei, mecanicul Kartonen, o lovea uneori, în momentele de iritație, ba își maltrata și copilul. Era, în general, un om violent, după părerea martorei ?

— Uneori își pierdea capul cu desăvârșire. Odată a trebuit să-mi smulg fetița din mâinile lui și să fugim amândouă din casă. Întâmplarea asta o știu și vecinii...

— După părerea martorei, și-a părăsit familia și s-a ascuns sub un nume fals numai spre a scăpa de plata pensiei alimentare ?

— Așa este, altă explicație nu găsesc.

— Aceste două răspunsuri sânt destul de semnificative, cred, pentru a vă imagina cam ce fel de om a fost mecanicul Kartonen — preciză procurorul.

— Mulțumesc, atît doream să știu.

— Are acuzata de pus vreo întrebare martorei ?

Ruskeala vru să spună ceva și gura i se deschise chiar pe jumătate, dar acuzata îl apuca violent de braț și îi șopti ceva la ureche. Discutără cîteva clipe cu aprindere, apoi se păru că avocatul renunță. Ridică din umeri și anunță ea nu are de pus nici o întrebare. Judecătorul declară:

— Suntem lămuriți. Martora se poate retrage.

Soția lui Kartonen holbă ochii mari. Contase oricum, pe un rol mai spectaculos, mai impresionant. De furie, declară că pretinde restituirea cheltuielilor de transport, apoi ieși îmbufnată din sală, cu capul în pământ.

— Să intre martorul următor !

Apăru Ylitalo, stăpânul fermei vecine, căznindu-se să se îndrepte din șale, ca să scoată în evidență demnitatea și adevărul celor ce avea de spus. În zori, înainte de a purcede la drum, trăsese vartos la măsă și acum se trudea să nu-i simtă judecătorul răsuflarea alcoolică. Era roșu, căci rachiul îl înfierbântase, și o măsura pe acuzată cu priviri arogante, dar și cu oarecare curiozitate.

XI

— Mă întorceam cu încă unul de la Helsinki, și pe drum l-am întâlnit pe inginera', pe Alfred adică — începu martorul. Era un om tare vesel și de loc infumurat, deși se spunea că e dintr-o familie foarte bună. Am deșertat cîteva clondire... din alea pe cînte... și n-a mai vrut să se ducă acasă. Se știe cît sânt de năzuroase muierile în astfel de împrejurări, fiindcă nu vor să înțeleagă nici în ruptul capului cum stau lucrurile, încât, cum le calci pragul, beleaua-i gata! L-am invitat așadar să rămână cu noi. Am petrecut întâi în casă, dar a doua zi ne-am mutat în șopron, ca să jucăm cărți. Au mai venit doi tăietori de lemne, cu care am cântat și-am jucat cărți și ne simțeam cît se poate de bine. În definitiv, faci ce vrei în acareturile tale și nimeni n-are dreptul să se amestece, adevărat ? Băutura o cumpăraserăm cu banii noștri, nu era de contrabandă. Cu toate acestea, năvălește dintr-o dată peste noi bătrînul Metsäkulma și argatul Aaltonen, începând să facă gură că au venit să-l ia acasă pe Alfred. I-am prevenit să nu se ncumete să treacă pragul șopronului fără încuviințarea mea, ei însă nici că s-au sinchisit de vorbele mele. Unul din tăietorii de lemne a dat să spună și el ceva, dar Aaltonen l-a pocnit peste obraz, în timp ce bătrînul Hermann s-a năpustit asupra celui alt și a prins să-l ghiontească din toate puterile. Mie niciodată nu mi-au plăcut încăierările, așa că am stat deoparte, dar am văzut cînd l-au târât pe Alfred cu ei. I-au sfâșiat cămașa și l-au bătut pînă ce a căzut în nesimțire, fiindcă mai târziu l-au stropit cu apă, ca să-și vină în fire. Cică l-au ținut numai în pumni, pînă acasă.

— Limitează-te la ceea ce ai văzut cu ochii dumitale și știi sigur.

— Păi, să vedeți, eu atîta știu sigur și am văzut cu ochii mei că Aaltonen l-a lovit pe unul din tăietorii de lemne și că, în înțelegere cu Hermann, și-a maltrat stăpânul. Băgase groaza în mine vagabondul ăla grosolan și sălbatic, în cît nu mai vroiam să am a face cu dînsul.

Să-l fi auzit, domnule judecător, cum mai urla nenorocitul de inginer în mâinile lor! îmi înghețase și sângele în vine. Mă gîndeam să dau fuga după ajutor, dar...

Ylitalo se simțea în elementul său și credea de-a binelea că spune adevărul.

— Cunoaște acuzata acest incident ? întrebă judecătorul; la care femeia răspunse, cu glasul sleit, după o oarecare ezitare:

— Soțul meu furase din sertar banii economisiți pentru sămânță, așa că a trebuit să vindem vaca și să cumpărăm, cu banii obținuți, cele necesare fermei. Nevasta lui Ylitalo mi-a trimis vorbă, printr-o slujnică, și m-a rugat să facem ceva ca să-l luăm de-acolo pe bărbatu-meu, fiindcă bea de două zile fără oprire, împreună cu bărbatul ei.

— Minciună sfruntată ! — sări fermierul, ca ars.

Judecătorul se răsti la el și o îndemnă pe acuzată să continue ceea ce știe.

— L-am rugat pe Aaltonen să-l însoțească pe bătrînul Hermann și să-i dea o mână de ajutor — urmă femeia. S-a supus îndată. Pe bărbatu-meu l-au adus acasă, și Hermann i-a făcut o baie, fiindcă era plin de murdărie. Dacă a fost bătut și maltrat, asta n-o știu; avea însă nasul umflat și poate că îl loviseră într-adevăr. Își pierduse haina și pălăria, neștiind nici cel puțin unde le-am putea da de urmă. Bătrînul mi-a povestit că își jucase și ghetele la cărți, dar că le-au luat înapoi de la tăietorul de lemne.

Ylitalo nega cu încăpățănare că ar fi fost și el beat. Băuse cu Alfred cîteva pähărele de rachiu, de bucurie că se revăzuseră, după care se așezaseră la masă, să joace cărți și să le mai treacă astfel de urât. El nu-l întrebese de unde are bani și nu înțelege ce poate fi rău în cîteva picături de alcool. În definitiv, Alfred era major, om în toată firea, care știa ce face. Cît privește maltratarea, despre ea nu încapă nici o îndoială, o dată ce tot satul a auzit strigătele și văicăreala inginerului.

Se constată în acest fel, pentru a doua oară, că Aaltonen fusese un om violent.

Urmă, la sfârșit, depoziția ȣesătoarei Mina Pekari. Martora era o femeie bătrână, slabă și sfrijită; avea miini galbene, cu degete lungi și osoase, nasul încovoiat și ochii pătrunzători. Veni la proces îmbrăcată într-o rochie pestriță, din lână ȣesută în casă, și clipi răutăcioasă înspre judecător și acuzată. Din primul moment, judecătorul o privi cu neîncredere și vru să afle ce anume urmărește să știe procurorul prin depoziția martorei.

— A fost citată pentru dovedirea adulterului — răspunse căpitanul.

La acestea, judecătorul Miemonen invită publicul să părăsească sala, deoarece urmează să discute chestiunea în ședință secretă. Reprezentantul acuzării, surprins neplăcut, îngăimă doar că ordinea fixată nu este esențială și că depoziția Minei Pekari poate să fie amănată pentru mai tîrziu, fiind convins, de altfel, că tot ce are ea de spus suportă orice publicitate. Judecătorul refuză însă să schimbe ordinea fixată de acuzare și stăruie în decizia sa ca sala să fie evacuată de curioși, de a căror prezență nu e nevoie pentru bunul mers al procesului.

Un murmur de nemulțumire străbătu asistența. Nimeni nu era de acord cu dispoziția judecătorului, dar ce puteau face ? Cel mult să tărăgăneze ieșirea din sală, mișcându-se încet și făcând mult timp să scârțâie băncile. În cele din urmă, sala rămase goală. Judecătorul zămbi și bătu cu creionul în masă. Pe urmă strecură o mână în buzunar și își vâri o bomboană în gură. Ronțai liniștit, bucurându-se că acuzata își mai venise în fire. Spera să se mai liniștească puțin.

În sală rămăseseră numai asesorii. Se retrăseseră nepăsători pe banca din fund, ea și cînd nu i-ar fi interesat, în nici un fel depoziția martorilor. Se aflau însă între ei și câțiva tineri juriști, care șopteau amuzați, chicoteau și așteptau cu nerăbdare depoziția ȣesătoarei, spre a o putea povesti apoi acasă și în cercurile de cunoștințe de la oraș, ca pe o trufanda.

Judecătorul se ridică, își întinse brațele amorțite și, prefăcându-se că se plimbă întâmplător în direcția tinerilor, se apropie de ei.

— Domnilor, în cazul că nu puteți renunța la răsete, v-aș sfătui să ieșiți în curte și să fumați acolo cite o țigară — le spuse el, cu blîndețe. Asta nu e un spectacol de teatru.

Mina Pekari stătea stângace în mijlocul sălii și își mototolea ceva la rochie. Bucuria îi scăzuse brusc. Nu e chiar așa de amuzant să fii martoră, cum și-o imaginase. Judecătorul e îngrozitor de sever, se spune că s-a întîmplat să-i alunge pe martori cînd sporovăiau prea mult. Măcar de astă dată dacă nu s-ar înfuria!

— Să auzim ce știi — o invită judecătorul.

Cuvintele acestea răsunară destul de prietenos. Mina Pekari simți deodată că respiră mai ușor. Și, cu deplină îndreptățire, fiindcă judecătorul Miemonen era în clipa aceea cît se poate de bine dispus. I se oferise, în sfârșit, prilejul de a-i îndepărta pe toți nechemății, ceea ce era foarte mult.

— Păi să vedeți, treaba stă așa, prea onorată curte, că în casa de la fermă se depăna un trai rușinos! Destrăbălare, nerușinare... din zori și pînă noaptea și de noapte pînă-n zori - începu ea pe un ton legănat, dar judecătorul se răsti furios:

— Să ne spui doar ce-ai văzut, fără să îndrugi aici verzi și uscate. Vreau să aud numai adevărul!

— Păi, eu tocmai adevărul vreau să vi-l spun - se bălbăi martora. De spaimă, nasul i se lungise parcă și mai mult, iar obrazul îi pălise. Căuta desperată ochii căpitanului, acesta însă privea pe fereastră, cu fruntea încrețită în riduri iritate. — Să vedeți dumneavoastră — reluă martora, de astă dată pe un ton mai potolit, aproape cu umilință. Acum cîteva luni mă dusei odată să adun

muguri în hotarul fermei Metsäkulma, acolo unde se află rezervația de vânătoare. Am ajuns către prânz la sauna, unde au obiceiul să înnopteze, uneori, domnii care vânează. Deodată văd numai că se mișcă cineva pe lângă baie; mă ascund repede după niște tufe. Tocmai atunci ieșeau amândoi din casuță, frecându-se la ochi. E așa cum vă spun, era femeia asta — și arătă cu degetul ei uscat și noduros către acuzată — iar celălalt era secătura de argat, ibovnicul ei. Făceau iac-așa... — și se trudi să redea scena prin gesturi și mimică — s-au tăvălit prin casă pînă la amiază și s-au destrăbălat... Mare grozăvie, să-mi fie cu iertare. Mi se taie picioarele numai la gîndul ce-au fost în stare să facă ! Erau așa de pierduți, încât nici n-au băgat de seamă cînd m-am furișat în casă pe urmele lor. Mă rodea curiozitatea: își făcuseră culcuș din ramuri și frunze, pe care s-au tăvălit apoi de seara pînă a doua zi la prânz.

— Altceva n-ai văzut? o întrerupse, cu oarecare nerăbdare, judecătorul.

— Mi-a fost de-ajuns cît am văzut, doar nu credeți că sînt căzută în cap — declară ritos Mina Pekari, ca una care știe că morala și dreptatea sînt de partea ei. Rădeau amândoi și făceau nebunii, încât păreau amețiți cînd au pornit spre casă. Ce-au mai făcut după asta, nu știu. Încă de pe atunci m-am întrebant însă: ce-o mai ieși și din asta, Doamne ? Fiindcă bine nu putea să se isprăvească, asta-i sfînt.

— Ai văzut chiar cu ochii dumitale săvârșirea adulterului? — întrebă judecătorul Miemonen, plictisit de flecăreala femeii și aruncînd o privire furișă spre acuzată. Obrazul acesteia era înspăimîntător de palid. Ședea țeapănă pe scaunul ei și asculta cu atenția încordată.

— Mi-a fost pînă peste cap ceea ce am văzut — repetă martora și rîse în sinea ei, fiindcă își închipuia ca judecătorul vîrstnic — mai dă-l încolo de țăp bătrîn! — se prefăce că nu înțelege tîlcul vorbelor ei.

Judecătorul înălță însă din umeri și se uită la căpitan, de parcă ar fi vrut să-i spună: sincer să fiu, mă surprinde că dumneata, în calitate de jurist, încerci să susții teza pe care ai făurit-o împotriva acuzatei, întemeiat pe astfel de date incomplete. Se așteptase la ceva mult mai rău. Era deprins, din procesele intentate pentru pensii alimentare, cu detaliile absurde și indecente pe care blajinii țărani le povesteau fără vreo urmă de sfială. De astă dată însă martora nu spusese, de fapt, nimic.

Căpitanul nu mai avea de pus martorei nici o întrebare, dar avocatul Ruskeala declară că acuzata nu e dispusă să facă nici un fel de mărturisire sau comentariu pe marginea unor zvonuri atît de josnice. Dar, în calitatea sa de apărător, dorește să atragă atenția onoratei instanțe asupra unor amănunte, și anume:

— Așa numita Livadă mare a fermei Metsäkulma este situată la o depărtare destul de mare de casă — și s-a mai întîmplat și în alte rînduri să tragă, peste noapte, cei ce coseau în sauna aflată pe teritoriul rezervației de vânătoare, mai ales cînd nu isprăveau munca în cursul unei singure zile. Ar fi fost deci greu să i se pretindă argatului să rămână peste noapte afară, sub cerul liber, o dată ce prin apropiere nu se află nici un alt adăpost potrivit pentru odihnă. Adevărul este că depoziția martorei nu dovedește prea multe.

Se părea că, de data asta, nici Valkjärvi nu se sinchisește dacă acuzata va fi sau nu condamnată pentru adulter. Era convins că adusesese destule argumente și, după părerea sa, tăcerea încăpățanată a femeii era o circumstanță agravantă în plus. Din punctul lui de vedere, era important să se afle doar dacă inginerul avusese cunoștința de adulter. Pentru clarificarea acestui punct, ceru introducerea martorului următor.

Artileristul Tussari căpătase o permisie specială de la unitatea sa pentru a se prezenta la proces, astfel că era adînc recunoscător tuturor, fără să încerce să-și ascundă cătuși de puțin înduioșarea. Intră cu pași repezi în sala de ședințe și se opri militărește în fața mesei lungi, lovindu-și zgomotos călcăiele și luînd poziția de drepti. Purta pantaloni cu vipușcă roșie și pîntenii îi zbîrnăiau încă de dimineață prin curtea judecătoreiei improvizate.

Lucrurile se petrecuseră după cum urmează: vara trecută, prin luna august, fusese învoit de la unitate și venise acasă pentru o duminică. Sămbătă, pe înserat, se abătuse pe la groapă, acolo unde drumul nou se despică din șosea. Se întâlneau acolo adesea tinerii din sat, mai cu seamă cînd nu era petrecere sau vreo adunare prin împrejurimi. Tocmai povestea întîmplări din militărie unor cunoscuți, cînd apărură inginerul și îi întrebă dacă nu i-ar vinde și lui o gură de rachiu. Avea bani puțini, se gîndea că e mai bine dacă nu bea, mai ales că voia să se ducă încă undeva. Îi întinse deci inginerului sticla de rachiu și primi în schimb, de la el, optsprezece mărci. Declară sincer toate acestea în fața judecătorului, cu toate că știa că săvârșise un lucru interzis de lege. Nici prin minte

nu-i trecuse însă că fapta lui ar putea pricinui cuiva vreun rău, astfel că nu stătuse în cumpănă, ci îi dăduse inginerului rachiul cerut, pentru care acesta îi număraseră în palmă banii.

Încerca să vorbească scurt și concis, așa cum îl deprinsese disciplina ostășească, dar se ghicea ușor că se rușinează de ceea ce făcuse.

— După prima înghițitură, l-a apucat un chef strașnic de băutură și nu ne-a mai lăsat în pace. Începu să se roage, să cerșească chiar. Prietenii mei au vrut să-l trimită acasă, eu însă eram curios să văd ce are de gând să facă. Nu văzusem în viața mea un om care să dorească astfel băutura. L-am întrebat, așa, într-o doară, dacă n-ar fi dispus să mănânce o balegă de cal, de acolo, din marginea drumului, în schimbul rachiului pe care îl cerșea. La care el apucă o turtă și o înghiți, înainte ca noi să-l fi putut opri. Mie, gata să-mi vină rău... I-am dat tot rachiul rămas în sticlă. Ne-am spus că dacă e chiar așa de însetat, să bea cît pofteste. După ce s-a îmbătat, a prins să ne povestească verzi și uscate... Că argatul și nevastă-sa au de gând să-l omoare, că flăcăul s-a și repezit odată la dânsul și l-a bătut cumplit. Că ziua următoare, într-o duminică, argatul a stat ceasuri întregi pe treptele grajdului, ascuțind toporul. El îl urmărise prin fereastră și nu se încumetase să iasă, dar că, mai târziu, a văzut-o pe nevastă-sa apropiindu-se de argat și smulgându-i din mână toporul. Știa că nevastă-sa doar me noaptea cu argatul în grajd. A mai îndrugat tot felul de bazaconii, mie însă nu prea mi-a venit să cred nimic din ceea ce spunea, fiindcă era beat turtă! Mai târziu i-am lăsat pe toți în groapă, deoarece mai aveam de mers într-un loc. A doua zi însă, prietenii mei mi-au spus că inginerul a încercat să mai șterpelească o sticlă de rachi, ascunsă de ei într-un tufiș, fapt pentru care l-au snopit în bătăi.

Avocatul Ruskeala constată că depoziția martorului — care ar putea să fie, de altfel, agravantă pentru acuzată — se întemeiază pe palavrele iresponsabile ale unui om beat și că, deci, nu are nici un fel de valoare probantă. Dimpotrivă, din relatările martorului reiese evident în ce măsură decăzuse inginerul Jönson, care nu poate să mai fie socotit un om normal. Oare e responsabil un individ capabil să facă astfel de lucruri numai spre a putea obține cîteva înghițituri de alcool ? Pălăvrăgeala lui dovedește cel mult că suferea de mania persecuției. Cine ar lua în serios halucinațiile unui dement nenorocit ca acesta ? Se știe, de altfel, că alcoolismul se însoțește foarte adeseori cu gelozia maladivă și că, așa cum demonstrează studiile de specialitate, gelozia este chiar unul dintre cele mai cunoscute simptome ale alcoolismului cronic. Vru să citeze chiar un pasaj în sprijinul afirmației sale, dar judecătorul îl opri cu blândețe. Pentru el, toate acestea nu mai constituiau o noutate; știa prea bine că astfel stau lucrurile, chiar fără probe sau citate. Artileristul Tussari fu întrebat, în încheiere, ce impresie îi făcuse inginerul. I s-a părut într-adevăr că se temea să nu fie omorât? Sau încerca doar, pur și simplu, să pară interesant și să trezească mila celorlalți ?

— Da, cred că nenorocitul se temea cu adevărat, închipuindu-și că viața lui se află în pericol — răspunse ostașul, după o scurtă clipă de ezitare, privind cu atenție la acuzată. Toate celelalte vor fi fost, probabil, minciuni, dar cînd ne-a spus cum Aaltonen și-a ascuțit toporul, nu mințea pesemne. Era o făptură atît de jalnică la vedere, încât am luat atunci hotărârea ca toată viața să nu mai bea nici o înghițitură de rachi. Am auzit de multe ori spunându-se că alcoolul e o otravă și că distruge pe om, dar abia atunci am văzut adevărul cu propriii mei ochi. Fiindcă inginerul nu mai era om ca toți oamenii, ci o biată căzătură...

Aruncă încă o privire, plină de respect, spre acuzată, apoi ciocăni iar din călcăie și ieși. Fu singurul dintre toți martorii care nu ceru restituirea cheltuielilor de deplasare. Călătorise gratuit, cu foaie de drum militară, și locuia la părinți pe toată durata învoirii. Declară că ar fi bucuros să fi contribuit într-un fel la limpezirea cazului, fiindcă vorbise din toată inima.

Fața lui tînără și arsă de soare, ținuta demnă păru că limpezește oarecum atmosfera înăbușitoare din sala de ședințe.

Căpitanul nu se mai îndoia cătuși de puțin că izbutise în mod strălucit să dovedească tot ceea ce intenționase: inginerul Jönson se temea să nu fie omorât, iar în privința adulterului nu mai încape nici o îndoială. În lipsa altor martori care ar fi putut să contribuie la clarificarea acestei chestiunii, propuse ca dezbaterile să continue în ședință deschisă, în mod obișnuit. Judecătorul Miemonen căscă lung, se uită la ceas și hotărî că ar fi nimerit să prânzească. Suspendă ședința, declarând că dezbaterile vor continua după o oră.

Pauza de amiază decurse în liniște. Soarele strecura pe furiș cîte o rază lividă printre norii fugari. Judecătorul dăduse dispoziția ca acuzata să fie condusă într-o încăpere izolată, unde să poată lua masa sub supravegherea gardianului.

Femeia privi mult timp pe fereastră, fără să se atingă de mâncare. Vântul alunga sălbatic norii și păsările, care spintecau înspăimântate văzduhul; păreau că au aripile rănite. Printre frânturile involburate de nori, cerul se zărea sur ca cenușa.

În încăperea unde se afla, aerul era destul de înăbușitor. Când se organizau în clădire reprezentații teatrale, odaia era folosită drept cabină pentru actori. Gardianul îi atrăsese a treia oară atenția că mâncarea i se răcește, dar ea răspunse că nu are poftă. Se mulțumi să bea un pahar de lapte, mestecând distrată bucata de pâine uscată, dar de restul mâncării nu se atinse.

Dimineața aceea monotonă, atât de chinuitor de lungă, îi măcinase orice împotrivire și orice urmă de mândrie. Simțea că nu-i mai rămăsese nimic din ceea ce era al ei, că îi fuseseră scormonite cele mai tainice unghere ale sufletului, fiind despuiată fără milă, pînă la rădăcinile inimii. Și tortura nu luase încă sfârșit, avea să continue pînă seara sau, poate, chiar și a doua zi. Trebuia să rabde, să suporte amestecul tuturor străinilor iscoditori și răi, infometați de senzațional, în cele mai ascunse clipe ale vieții sale.

Cel puțin de-ar condamna-o, în sfârșit, ca să scape de ei! De ce se târăgănează atîta dezbaterile? De ce nu sfârșesc odată? La ce bun atîta chin? Primise să aibă chiar un apărător! El nu-i îngăduie să spună decît ceea ce se leagă nemijlocit de acuzația ce i se aduce, altminteri le-ar fi spus de mult s-o condamne și s-o lase în pace! A ajuns într-o stare, încît nici nu mai vrea să scape de pedeapsă. Își dă seama că și asta e o frîntură din soarta ei, pe care trebuie s-o primească fără împotrivire. S-a obișnuit oarecum cu mirosul muced al penitenciarului și cu singurătatea lui, astfel că nu se mai teme de ele. S-a deprins cu zilele monotone, dezolant de cenușii, cu nopțile amarnice, cînd tăcerea e întunecată și adîncă, doar rar se aude sunetul capacului de la viziera de control și hohotele înăbușite de plîns ale deținutei din celula vecină.

În acest fel însă vor izbuti să ucidă întru-însa, treptat, tot ce a mai rămas frumos, tot ce a păstrat în adîncul tănuit al sufletului ei. Prin aluziile, întrebările și gândurile lor încearcă să-i întineze și singura bucurie, singurul dar pe care viața i l-a făcut. Iar ea se rătăcește și se încurcă în așa măsură în rețeaua blestemată a interogatoriilor, încît adevărul se destramă și se sfarmă în bucățele... Dacă va mai dura mult, va ajunge să creadă tot ce gîndesc și spun despre ea ceilalți, chiar lucrurile cele mai monstruoase. Dar dacă au dreptate? Dacă, totuși, n-ar fi trebuit să primească darul pe care i l-a făcut destinul? Și-a pîngărit căsnicia și și-a atras întreaga rușine a faptei sale. În ochii oamenilor, lucrurile așa stau. Poate că acesta este cel mai potrivit punct de vedere. Alfred era bolnav și, datorită bolii lui, s-a absolvit de orice vină, trecându-i-se cu vederea pînă își crima săvârșită. Dar cine dăunează semenului său, avînd mintea teafără și cu vădită intenție, acela făptuiește un rău de neiertat. Pentru oameni ea este acum odioasă și înfricoșătoare. În sală se aflau o grămadă de tineri... și cu ce ochi o mai priveau! Cum îi pîndeau fiecare gest, orice clipire din ochi! Dar cel mai îngrozitor e că a deslușit în privirile lor nu numai curiozitate, ci și teamă. Ei sunt convinși, probabil, că dacă a fost în stare să-și omoare bărbatul, e capabilă oricînd și de alte cruzimi.

Prin văzduh se fugăreau petice sfîșiate de nori. Sus, în podul clădirii, începu să șuiere vîntul.

În încăpere intrară doi bărbați. Unul dintre ei era apărătorul, celălalt însă un străin. Avea tenul întunecat și miinile nervoase.

— Ești foarte obosită, doamnă Jönson? Să-ți vedem pulsul... Nu, nu e prea rău. Dar inima? Nu ți-e rău? Încearcă să-ți stăpânești nervii și să te gîndești bine la fiecare cuvînt pe care îl rostești. Nu ai de ce să fii neliniștită. Avocatul Ruskeala și-a asumat cazul dumitale și va face tot ce îi stă în puteri. Crede-mă, n-ai nici un motiv să te agiți.

Oraș, medicul de circumscripție, pe care Ruskeala îl adusese cu aprobarea judecătorului, îi vorbea pe un ton calm, liniștitor, ținîndu-i blînd încheietura mîinii între degetele lui. Turnă apa într-un pahar și dizolvă în ea două tablete albe. Femeia bău, fără să scoată o vorbă, dar trăsăturile i se crispară înspăimîntător și ochii ei păreau că nu mai văd nimic în jur. Doctorul observase că, în curînd, nervii ei nu vor mai rezista dacă nu i se administrează un calmant.

— Ce trebuie să le spun ca să mă creadă într-adevăr? — întrebă ea sleită și încercă să suradă. Dar surâsul acesta era doar o umbră schimonosită a ceea ce fusese odinioară. — Ce-aș putea să le spun, ca să scap odată? Să fiu dusă îndărăt, la închisoare, dacă nu se poate altfel!

Întrebarea îl enervă într-o oarecare măsură pe avocat.

— Ai spus doar tot ce știi, dragă doamnă Jönson. Ai recunoscut că ți-ai urât soțul, deși asta era cu totul de prisos, ba, sincer să fiu, a fost chiar o prostie. Trebuie să fim înțeleși că ai săvârșit

fapta dumitale într-o stare sufletească excepțională și că, în acel moment, n-ai fost capabilă să te gândești la nimic, că tocmai din această cauză nu poți să-ți explici motivul faptei, înțelege o dată că, în astfel de cazuri, acuzarea are sarcina de a dovedi vinovăția. Chiar dacă, într-un moment de zăpăceală, ai recunoaște cine știe ce, totul trebuie verificat spre a se putea constata dacă lucrurile s-au petrecut aidoma.

În timp ce vorbea, urmărea atent chipul femeii și constată mulțumit că încordarea aceea înspăimântătoare începe să cedeze. Se temuse de o prăbușire nervoasă în plin proces, fiindcă știa că, în astfel de momente, ar putea să vorbească orice, numai să scape odată de tortura dezbaterilor.

Pe doctor îl chemase intenționat și teama lui fusese întemeiată. Medicamentul puternic își făcea efectul. Se vedea pe fața ei și în priviri că, treptat, se liniștește.

Femeia se miră și ea de schimbarea pe care o provocase în starea ei medicamentul.

— Puteai s-o pățești mai rău, crede-mă. Bătrînul judecător Miemonen e un om ciudat, în fond însă e un suflet de aur și sînt aproape sigur că te compătimește — spuse cu bunăvoință, dar cu nelipsitul lui zămbet acru doctorul Oraș. Dacă ești liniștită și te stăpânești, totul are să fie bine, vei vedea. Trebuie să fii doar cît mai atentă, pentru ca la toate întrebările să-ți păstrezi singele rece. O scenă de isterie ar putea să strice totul...

Privea cu uimire la cei doi străini, care o copleșeau cu prietenia lor și îi doreau cu orice preț binele.

— Cum... dumneavoastră nu mă urăți ? — întrebă ea, și nu-i veni să creadă că își aude propria voce. Binefăcătorul calmant îi răspândise prin mădule o liniște nemărginită. Nu mă urăți, cu toate că mi-am ucis bărbatul și sînt o ticăloasă ?

Fața palidă a doctorului Oraș tresări nervos. Clătină supărat din cap.

— Ce vorbă e asta ? — protestă el aprins. Sufletește ești mai tare decît noi toți, asta e sigur. Un om cu simțurile întregi nu poate nici să urască, nici să disprețuiască o astfel de femeie. Numai să nu ajungi cumva să te îndoiești singură, fiindcă atunci e rău.

Rămase astfel încă mult timp, nemișcată, cu miinile în poală. Medicamentul primit îi moleșise treptat tot trupul. O buimăceală caldă și plăcută o cuprinse pe încetul și, cînd intră iar în sala de ședințe, auzi glasurile din jur ca printr-o sită, de parcă ar fi venit de undeva de departe. Ședea nemișcată pe scaunul ei, privind țintă înainte, ca și cum ar fi fost pe jumătate adormită.

XII

Dezbaterile de după-amiază se lungi și se tărăgănă pînă târziu. Martorii nu avură nimic nou de spus, fiindcă ziarele se îngrijiseră să publice toate detaliile posibile și imposibile, iar cele care nu se putuseră publica în scris, fuseseră povestite de-a fir a păr de către bravi localnici. Asistența asculta acum obosită, doar cu o jumătate de ureche, amănuntele arhicunoscute și banalizate, astfel că băncile începură să se golească una după alta. Doar ici și colo mai zăbovea, prin curte, cite un curios.

Acțiunea intentată de moștenitorii lui Hermann Metsäkulma fu dezbătută o dată cu evenimentele petrecute în cursul verii trecute. Avocatul Ruskeala declară îndată că acuzata nu are intenția de a se judeca pentru nimic în lume, fiind mai degrabă dispusă să cedeze moștenitorilor cele cincizeci de mii de mărci, însă el, în calitatea sa de avocat, găsește cu desăvârșire neîntemeiată această generozitate fără pricină și o dezaprobă. Reclamanții au răspândit în întregul ținut cele mai neînchipuite calomnii pe socoteala clienței sale, așa încât socotește că lucrul cel mai nimerit ar fi ca instanța să se ocupe fără întârziere de afirmațiile lor și să stabilească adevărul, deoarece în cazul cînd nu vor fi infirmate de nimeni, s-ar putea ca ele să fie greșit interpretate. Bazat pe toate acestea, are temeiuri legale spre a da în judecată pe moștenitori pentru calomnie și denunț mincinos.

Mulți dintre cei aflați în sală răsăra cu ironie — și un murmur general străbătu șirurile de bănci. Asta-i bună ! Domnul avocat e îngrijorat de buna reputație a femeii asatine și adulterine !

Fusese citată ca martoră și o funcționară a băncii din Helsinki. Ea își amintea încă foarte bine de bătrînul Hermann Metsäkulma. Vara trecută fusese pe la bancă și își exprimase dorința ca banii să fie trecuți pe mai multe livrete, rămânând însă și pe mai departe în păstrarea băncii. Dăduse numele beneficiarilor și suma unor livrete, iar banca îi îndeplinise întocmai dorința, mai ales că nu avea de gând să ridice banii. În cazul cînd ar fi vrut să-și retragă depunerea, ar fi trebuit să aștepte, firește, termenul de expirare a retragerii capitalului. Bătrînul mai formulase și clauza privitoare la livretul cu cea mai mare sumă, ca el să nu-i fie încredințat decît titularului, strict

personal. Cu cîteva săptămîni în urmă se prezentase un bărbat și arătase un fel de scrisoare de împuternicire din partea moștenitorilor Metsäkulma, pe baza căreia a cerut să i se elibereze întreaga sumă, dar a fost, bineînțeles, refuzat.

Mai reieșea din declarații că moștenitorii spărseseră lada unchiului lor, deoarece nu găsiseră cheia nicăieri. Întrebată, soția lui Jönson le spuse îndată locul unde pot s-o afla. Ea fusese aceea care, la rugămintea lui Hermann Metsäkulma, o pusese la loc sigur. Se dovedi într-adevăr că nu mințea, fiindcă cheia fu găsită la locul indicat.

Avocatul Ruskeala se menținu dîrz pe poziția sa și profită din plin de acest moment. Clienta sa era atît de puțin preocupată de bani, încât, la primele întrebări, nici nu-și amintise de soarta cheii. Ulterior și-a adus însă aminte că Aaltonen i-a pomenit, odată, despre un livret de economii, iar mai târziu, într-o zi cînd intrase în odaia bătrînului și se așezase pe marginea patului unde zăcea, Hermann Metsäkulma îi vorbise și el despre livret. Îi ceruse să deschidă lada și îi arătase chiar livretul, dar ea răsese, spunându-i că speră ca el să nu moară atît de curând, încât să aibă parte de moștenirea lui. Livretul fusese pus la loc, în ladă; nu voise să-l păstreze, spunându-și că e mai bine să rămână într-un loc unde nu poate fi descoperit de soțul ei. Bătrînul se lăsase greu convins; în cele din urmă însă îi găsi o ascunzătoare potrivită: îl înveli separat de celelalte și îl așeză pe fundul lăzii, sub hîrtia cu care era căptușită, pentru ca moștenitorii să nu-l afla împreună cu livretele lor. Cît privește cheia, i-o încredințase aproape cu forța. Era sigur că nu mai are de trăit decît cel mult cîteva zile, astfel că o rugase să păstreze cheia cu sfințenie, altminteri ar putea să încapă pe mîini nechemate!

După părerea avocatului, după ce bătrînul Metsäkulma încredințase cheia clientei sale și îi arătase livretul încă în viață fiind, ea ar fi putut, în mod legal să ridice oricând banii care erau ai ei. Explică apoi că între o sumă, depusă cu condiția de a putea fi oricând retrasă, și un capital depus la casa de păstrare există o mare diferență. În primul caz, livretul nu este decît un act de decont pe care banca îl înmînează depunătorului în schimbul sumei încredințate. Clienta lui ar fi putut, așadar, să ridice în orice clipă banii, chiar fără acest carnet, în caz că și-ar fi dovedit identitatea. Cele cincizeci de mii de mărci trebuie deci considerate ca un dar, nicidecum ca o moștenire. Dacă se consideră însă ca o parte de moștenire, doamna Jönson nu ar avea asupra sumei nici un drept, avînd în vedere faptul că Hermann Metsäkulma nu lăsase nici un testament.

Toate bune, dar de ce i-a lăsat o sumă așa de importantă, o dată ce nu erau legați prin nici un grad de înrudire directă ?

— Pentru că l-am îngrijit tot timpul cît a fost bolnav — răspunse acuzata. Era un bătrîn singuratic și a fost întotdeauna bun cu mine. De asta m-a și ajutat pe urmă... atunci cînd am dus cadavrul la mlaștină.

Avocatul din capitală prezentă instanței un fel de declarație medicală, din care reieșea că medicul respectiv îl examinase pe Hermann Metsäkulma chiar în ziua cînd efectuase transcrierea banilor săi depuși la bancă și constatase la pacientul său o ciudățenie de comportament destul de surprinzătoare. De pildă, refuzase să fie internat într-un spital pentru tratament, deși starea lui ar fi necesitat imperios internarea. Nu părea prea normal nici faptul că șezuse pe treptele din fața intrării, pînă în clipa cînd fata în casă îl invitase în sala de așteptare, fiindcă îi venise rîndul.

Din depoziția martorilor se mai putea trage concluzia că, în tinerețe, bătrînul fusese un voinic destul de impetuos și că trăise o viață destul de agitată. Fusese mai întâi fierar, pe urmă îl ademenise marea și se angajase matelot pe un vas. Abia târziu, în jurul vîrstei de cincizeci de ani, se înapoiase pe meleagurile-i natale.

O slujnicuță tînără, care fusese în serviciul rudelor lui Metsäkulma la Helsinki, declară că, pe vremea cînd bătrînul dormea la ei în bucătărie, se purtase necuviincios cu dînsa. Se și plînsese stăpânei sale și își făcuse patul în anticameră.

Privirile speriate ale fetei și zăpăceala ei agitată îi dădură de bănuiră avocatului Ruskeala, care se hotărî s-o ia de scurt.

— Cum a încercat să se apropie de dumneata și în ce fel pretinzi că s-a purtat necuviincios ? — întreabă judecătorul, la cererea avocatului.

— A încercat să mă pipăie — se bălbăi fata, îmbujorându-se pînă la urechi, trăgînd cu coada ochiului către logodnicul ei, care o fixa furios din public. Și... și mi-a promis chiar bani.

— Ia seama! Ai jurat să spui numai adevărul — se răsti la ea apărătorul, care era de altfel un om cît se poate de blînd.

Fata tresări speriată, în timp ce judecătorul nu-și putu stăpâni un zâmbet. Asta da, e pe placul lui! În calitatea sa de judecător, el nu se putea răsti la martori după cum aceștia ar fi meritat-o de atâtea ori.

În cele din urmă, se dovedi că Metsäkulma mângâiasse patern creștetul fetei și îi dăruise o marcă.

Avocatul reclamanților încercă să explice sus și tare că astfel de înflăcărări târzii sânt foarte frecvente la bătrânii care, în tinerețea lor, au dus o viață necumpătată, că poftele sexuale se cer satisfăcute chiar și în pragul morții și că, de multe ori, astfel de oameni sânt în stare să-și sacrifice ultimii bani sau să devină complicii cine știe căror fărădelegi numai spre a-și putea procura...

Ruskeala nu acordase o importanță deosebită depoziției martorei, fiindcă își dăduse seama dina prima clipă că nu prezintă nici un pericol; când însă avocatul moștenitorilor vru s-o întrebe pe acuzată dacă a avut cumva și ea raporturi sexuale cu bătrînul Metsäkulma, își ieși din fire.

— Nu ți-e rușine! — zbiră el, încât se zgudui încăperea. Vrei să murdărești memoria unui mort ?!

Acuzata clătină încet din cap, de parcă nu se putea minuna îndeajuns de cîte sânt în stare josnicia și lăcomia omenească. Calmantul îi produsese o stare de somnolență, în care sunetele și cuvintele ajungeau stinse pînă la ea. N-o mai durea de astă dată nimic, de parcă n-ar fi fost ea ființa hărțuită și hăituită de toți, ființa căreia îi zdrobiseră în picioare întreaga mândrie, toată demnitatea omenească, toată pudoarea de femeie.

Printre ultimii martori, o ascultară și pe servitoarea care slujise timp de aproape un an la ferma Metsäkulma, pe vremea cînd se instalaseră acolo noii ei stăpâni. Era o fată voinică, liniștită și chibzuită, cu ochi rotunzi și blânzi ca ai vitelor, între care de altfel își petrecuse partea cea mai mare din viață. Povesti că, la început, se simțise bine la familia Jönson, că stăpâna se purtase bine cu ea și îi dăduse pînă și rochiile purtate, o ajutase la lucru atît cît se pricepea și încerca să se deprindă cu o muncă pe care înainte n-o făcuse niciodată. Uneori o pufnea chiar răsul, văzînd neajutorarea stăpânei sale. Pe bătrînul Metsäkulma îl iubise mult, fiindcă muncea la rînd cu ei, deși nu era obligat să ia parte la lucru. Inginerul, în schimb, nu făcea nimic, trîndăvea ziua întreagă în pat, iar cînd ieșea în curte bombănea și afla pricină la toate, dispărînd de multe ori pe timp de mai multe zile. Cînd se întorcea acasă, era aproape de nerecunoscut; tremura din toate încheieturile, plin de vînatăi pe față și cu ochii însângerați.

— Odată am băgat de seamă că mi-a dispărut inelul și o broșă de argint, pe care le păstrăm între lucrurile mele, înfășurate într-o năframă. Întai am crezut că au umblat hoții în casă și i-am spus stăpânei să caute și ea dacă nu i-a dispărut ceva. Ea însă m-a rugat să nu spun nimănui întîmplarea și m-a asigurat că o să mă despăgubească dînsa. Mai târziu mi-a dăruit broșa ei de aur, deoarece nu avea bani, dar eu n-am vrut s-o primesc, pentru că știam că valorează mai mult decît broșa ce mi se furase mie. Ea m-a silit însă s-o primesc, spunîndu-mi că tot n-are s-o mai poarte, mai ales în împrejurările în care trăia atunci. La puțin timp după această întîmplare, am plecat de la dînșii. Cu doamna n-am avut niciodată vreo neplăcere, dar am plecat din pricina domnului.

Judecătorul o rugă să povestească în amănunt de ce își părăsise slujba de la ferma Metsäkulma. Fata păru încurcată; se vedea că nu vorbește bucuros despre cele întîmplate. Își dădea foarte bine seama că nu e tocmai o frumusețe seducătoare și se temea să nu provoace răsul asistenței prin depoziția ei. În cele din urmă, se hotărî totuși să vorbească. O privi mai întai pe acuzată, de parcă ar fi vrut să-și ceară de la început iertare, apoi prinse să vorbească pil un ton calm:

— Bine, fie, dacă domnul judecător dorește să vorbesc, voi vorbi. Domnul îmi făcea mereu șicane. Se ținea scai de mine, încât nu mai era chip să scap de el. Îmi spunea că vrea să mă ajute la lucru și căuta să mă lingusească în fel și chip, spunîndu-mi că sânt așa și pe dincolo de frumoasă, deși știu bine că am picioarele groase și nasul turtit. Dar eu ghicisem de ce se gudură pe lingă mine — urmă ea, apoi amuții deodată, fiindcă auzise răsete infundate în sală.

Judecătorul se făcu stacojiu de mânie, lovi puternic cu pumnul în masă și amenință cu evacuarea sălii dacă nu se face liniște. Fata se îmbujoră pînă la rădăcina părului.

— L-am lovit peste miini, dar în zadar — reluă ea. Pe urmă, într-o seară, m-a speriat de moarte, ascunzându-se în odaia mea. Nu l-am zărit decît după ce m-am culcat. M-a rugat fierbinte să nu-l alung, fiindcă nu dorește decît să-l las să stea lingă mine pînă cînd adorm. Mie însă îmi ajungea tot ce se întîmplase înainte. Mi-am strâns lucrurile și am plecat de la fermă.

Martora fu întrebată apoi dacă bătrînul Hermann Metsäkulma a încercat vreodată să se apropie de ea, dar fata negă cu hotărâre. Bătrînul fusese un om foarte potolit și serios, căruia îi părea bine cînd e lăsat în pace. Niciodată nu i-a trecut prin minte măcar că ar putea să-i fie teamă și să se ferească de el.

— Ce raporturi existau între stăpîna dumitale și bătrînul Metsäkulma ? — întreabă judecătorul. N-ai observat niciodată nimic suspect ?

Fata își săltă capul, mînioasă:

— Minciună sfruntată ! Murdării scornite de cei cu mațele pestrițe !

Ochii ei scăpărară verzi-albaștri, ca ai fiarelor asmuțite. Bătrînul nu era un om legat la ochi, văzuse numaidecât că inginerul nu e bun de nici o treabă, așa că se oferise singur să dea o mîna de ajutor femeii, fiindcă altfel ar fi fost o mare harababură în casa.

— Mi-aduc aminte că mi-a spus odată și mie să ne silim s-o ajutăm amîndoi pe stăpîna, deoarece viața ei nu e prea ușoară. Îndrăgise cu trup și suflet pămîntul acela, pe care nu l-ar fi lăsat pentru nimic în lume în paragină. Stăpîna se obișnuise și dînsa, pe încetul, cu munca câmpului, cu toate că venise de la oraș. Pe măsură ce se deprindea cu lucrul, se împrietenea tot mai mult cu bătrînul.

Martora fu luată din scurt, cu întreaga asprime posibilă, atrăgându-i-se mereu atenția că depusese jurămînt în fața instanței, de a spune numai adevărul. O rugară să-și amintească dacă, în perioada cît fusese angajată la fermă, nu observase ceva, un indiciu cît de neînsemnat, din care să se poată constata existența unor raporturi de natură intimă între bătrîn și stăpîna. Fata negă însă cu îndârjire, din ce în ce mai furioasă și mai violentă.

Afară începuse să se întunece și pe fețele celor din sala de ședințe inserarea timpurie de toamnă prinse să cearnă pete de umbră cenușie. Aerul din sală devenise greu și înăbușitor. Vîntul se ostoise mai demult și, prin dreptunghiul mohorât al ferestrelor, se zărea acum un cer vînat-cenușiu. Din audiență pleca mereu cîte unul, încât distanțele dintre cei care ședeau pe bănci se făceau tot mai mari. Judecătorul Miemonen se plictisise amarnic de toată această vorbărie inutilă, dar nu simțea nici o oboseală. La drept vorbind, nu-și luase nici o clipă ochii de pe fața acuzatei, care ședea în fața ferestrei, încât profilul i se desena tot mai pronunțat în lumina descrescîndă. Reflexele arămii ale amurgului topiseră parcă toată asprimea trăsăturilor ei — și părea acum mult mai puțin severă, mai puțin rigidă.

În fața ochilor judecătorului începură să învie treptat locatarii casei mute și singuratice de la ferma din Siltakylä. Îndeosebi în păclele acestea blînde ale inserării, păreau că se apropie tot mai mult de masa lui, se mișcă în jur, îl împresoară de pretutindeni. Petele și liniile se lipiră treptat unele de altele, pînă cînd toate aceste fantome i se pîrură cunoștințe de demult. Pe nesimțite, din imaginea bătrînului vînat de fuste, făurită din descrierea unora dintre martori, se încheagă și crescînd înfățișarea de moșneag tăcut și îngândurat a bătrînului Hermann Metsäkulma. Ghici în figura lui toată dragostea fierbinte de pămînt și un adevăr mai străvechi, pe care oamenii simpli ai gliei îl poartă pretutindeni în sufletul lor. Se îndepărtase de rudele sale de la oraș pentru că nu mai exista între ei nici cea mai neînsemnată legătură, în timp ce femeia asta puternică și solitară, smulsă și ea din vîltoarea orașului și aruncată la ferma aceea părăginită, ca o pleavă furată de vînt, pentru a salva casa și pămîntul de prăpăd, deșteptase în sufletul lui bătrîn o profundă înțelegere și dorul arzător de a o ajuta.

Adevărate destine finlandeze — gîndi bătrînul judecător Miemonen. Acest Metsäkulma, ca și acel necunoscut Aaltonen, a cărui simbrie și ale cărui haine purtate le-a moștenit o muierușcă sulemenită și ușuratică de la oraș, sînt oameni legați de meleagurile noastre. Se deprinsese să-și judece semenii cu un etalon sever și să-și alcătuiască o părere despre ei în primul rînd după manifestările exterioare și faptele lor. Separa însă instinctiv valoarea de ceea ce era comun, recunoscînd spontan incapacitatea, lăcomia de bani, superficialitatea. Instinctul acesta îl condusese acum pînă la cei doi morți necunoscuți, care îl preocupau în aceste clipe.

În curînd, sala fu învăluită în umbre tot mai dese, dar audierea martorilor continuă în același ritm uniform. Răsunau întrebări și se auzeau răspunsuri, dar nici unul din ele nu aducea adevărul mai aproape. Gîndurile judecătorului Miemonen rătăceau în altă parte... În fața ochilor săi sufletești se iviră două siluete uriașe, înălțându-se sus, deasupra avocaților, deasupra martorilor și a asistenței pline de curiozitate. Se opriră înaintea lui, pironindu-și asupra-i privirile ochilor lor bănuitori: să te vedem ce știi și cît poți, bătrîne judecător! Mai ești oare în stare să săvârșești ceva bun?

Moștenitorii Metsäkulma și avocatul lor obținură favoarea ca acțiunea să fie înglobată în procesul omorării inginerului. Sub înrăurirea unei sugestii datorită în cea mai mare parte căpitanului Valkjärvi, cazul femeii li se păru lipsit de orice speranță, astfel că se grăbiră să-i mai atârne un bolovan de gît, o dată ce tot avea să se ducă la fund. Convinși că sînt datori să profite de ocazie în interesul propriei lor cauze, se năpustiră asupra ei cu întreaga lăcomie și invidie de care erau capabili. Poate că dacă n-ar avea față de ea nici o altă pretenție decît suma lăsată de Hermann Metsäkulma, lucrul acesta i-ar da judecătorului de gîndit. Dar își greșiseră socoteala, fiindcă ochii pătrunzători ai bătrînului magistrat descoperiră îndată rețeaua respingătoare de răutăți și lăcomia de bani, ca și toată meschinăria planului urzit, astfel că, în sine, nu mai era de partea lor.

Poate însă că și zvonurile bârfitorilor conțin un grăunte de adevăr. Severul Miemonen nu mai era nici el judecătorul aspru de odinioară. Lăcomia de dulciuri sau vârsta îi muiase, cu timpul, dărzenia și puterea din trecut. De data aceasta însă, nu mai încăpea îndoială că țâșnise dintre-însul întreaga revoltă de care era în stare. Simțea profund și imperios că e dator să apere o făptură omenească împotriva căreia se ridicase o lume întreagă. Lungile plimbări de toamnă prin parcul îngălbenit al cetății îi înmuiaseră inima și parcă îi deschiseră și ochii. Pătrundea aproape pînă în străfundul inimii oamenilor și își dădea seama, mai bine decît oricine, cîtă goliciune și perfidie sălășluiește într-însa.

Încercă să-și reprezinte în gînd pe locuitorii ținutului și, prin fața ochilor săi sufletești, prinseră să se perinde figuri cunoscute de oameni buni și răi, domoli și aprigi, ipocriți și sinceri, îngâmfaiți și umili. Oricâtă deosebire ar exista însă între ei, toți sînt supuși aceluiași legi, fie că li se înclină, fie că le aprobă sau le critică. Legile sînt și ele întocmite de oameni, e drept, dar reușesc să se apropie uneori, deși nu în întregime, de idealul de justiție. Or, nici un judecător prin vocație nu poate să urmărească alt țel decît atingerea acestui ideal. Poate că, pe vremea cînd era tînăr, n-ar fi fost capabil și să simtă și să înțeleagă toate acestea, dar, pe măsură ce se apropia de vârsta pensionării, se debarasa tot mai mult de prejudecăți și de vanități.

Ordonă o nouă pauză, pentru a oferi acuzatei prilejul de a se mai odihni. Cît de bun și de odihnitor e amurgul; parcă și zgomotele celor de afară s-au mai potolit! Se aprinse însă becul și, o dată cu năvala luminii, se schimbă și gîndurile lui. Ar face poate bine să mai răsfoiască o dată materialul privitor la acest caz și să-l intuiască, în măsura în care lucrul e posibil, pe baza datelor ce-i stau la dispoziție. În fața lui, pe masă, se aflau toporul și arma ruginită, a cărei proveniență nu se putuse constata pînă acum. Poate să fi rămas undeva, prin pădurea apropiată de fermă, încă din război, și Alfred a găsit-o din întâmplare.

Kangas desenă cu creta pe dușumea poziția în care fusese găsit cadavrul lui Aaltonen și așază arma lîngă figura schițată, așa cum fusese aflată de autorități. Explică apoi că toporul era lîngă grămada de lemne tăiate, dincolo de cadavru, venind pe cărarea vitelor, și că femeia, după propria ei mărturisire, fugise pînă în pădure pe această cărare. Judecătorul examinează încă o dată fotografiile luate de căpitanul Valkjärvi, pe care acesta avusese grija să le mărească, așa încît se vedeau clar pînă și cele mai neînsemnate detalii.

Îi ceru apoi acuzatei să așeze toporul exact pe locul unde îl găsisese. Femeia privi o clipă dușumeaua — în lumina becului, fața îi era galbenă și fără viață — apoi ridică, fără să șovăie, toporul și îl așază în dreapta desenului care reprezenta poziția cadavrului lui Aaltonen.

— Cred că soțul meu l-a împușcat pe Aaltonen întâi din vreo ascunzătoare — spuse ea cu glasul liniștit și șters, dar mușchii feței i se zbateau în dreptul ochilor. El lucra lîngă grămada de lemne și, la auzul împușcăturii, s-a întors, apoi a pornit către soțul meu, cu toporul în mînă. Atunci a tras a doua oară. În cădere, Aaltonen a scăpat toporul; bărbatul meu s-a năpustit asupra lui și i-a strivit gura cu călcăiul, ca să nu poată striga după ajutor. Cînd am ajuns sus, am îngenuncheat lîngă el... aici, în acest loc — încet, cu ochii dilatați, se lăsă în genunchi lîngă desenul care reprezenta pe mort, și se rezemă în mîna aflată în apropierea toporului. — în clipa aceea s-a apropiat și soțul meu, ca să vadă... am ridicat toporul și l-am izbit.

Kangas ținu să mai adauge că, după toate probabilitățile, în clipa aceea arma mai era în mîna inginerului, ceea ce reiese după locul unde a fost găsită de anchetatori. O scăpase din mînă, probabil după prima lovitură de topor, și se prăbușise peste ea, astfel încît o acoperise cu trupul. Ampretele găsite pe armă sînt, fără îndoială, ale inginerului, ceea ce confirmă presupunerea că nimeni altul nu s-a atins înainte de ea.

Întoarse privirea ochilor lui reci și incolori spre femeie, care continua să rămână în genunchi.

— Dacă toporul se afla într-adevăr pe locul indicat de acuzată, este ușor de înțeles că, fiindu-i la îndemână, l-a putut înșfăca îndată. Grămada de lemne era de partea cealaltă a cadavrului, la o distanță de câțiva metri.

— Bine, dar toporul era aici, lângă grămada de lemne, e suficient să priviți fotografia — se răsti, oarecum iritat, Valkjärvi.

Anchetatorul remarcă liniștit că, după propria declarație a căpitanului, toporul nu fusese găsit la locul inițial. Îi arătase și lui mănunchiurile de mușchi cu care toporul fusese șters de sânge, înainte de a fi rezemat lângă grămada de lemne. Inginerul Jönson n-ar fi așteptat, firește, ca soția lui să se ducă după topor, ci ar fi împușcat-o înainte de a putea ajunge lângă grămada de lemne, o dată ce pușca era în mîna lui. Nici un criminalist n-ar putea să tragă altă concluzie, decît că acuzata a mărturisit adevărul asupra faptei săvârșite.

Căpitanul se aplecă spre judecător, pentru a-i atrage atenția asupra unor amănunte din fotografie, în timp ce femeia încerca să se ridice. O dată cu creșterea sarcinii, trupul i se îngreunase nebănuț. Kangas îi întinse repede o mână, ajutînd-o să se ridice. O clipă cuprinse în palma lui degetele înguste și jilave ale femeii. Aceasta îl privi lung, cu atenție.

— Ce-ți mai face câinele ? — întrebă ea în șoaptă, fiindcă învățase la penitenciar să vorbească cu glasul scăzut.

— L-a înțepat deunăzi un derbedeu, dar se vindecă, pentru că e un animal puternic. Nici o teamă...

Gardianul îi privi bănuitor și făcu un pas către ei. Nu așteptară însă avertismentul. Femeia se așeză pe scaun, iar anchetatorul se retrase.

Fu invitat acum în sală medicul de circumscripție, doctorul Oraș, pentru a da unele lămuriri privitoare la câteva detalii din raportul asupra autopsiei. Se găsiseră, așadar, țândări de lemn sub pielea de la tâmpla umflată a inginerului. Întrebarea este: cît de tare a fost lovitura ? E posibil ca, din pricina ei, să-și fi pierdut cunoștința ?

— E posibil, dar nu sigur — răspunse doctorul. Cadavrul nu are nici o urmă de inaniție, nici de alte violențe. Dimpotrivă, cadavrul vădea semnele unei îngrijiri bune și atente.

Cînd dezbaterile din acea zi luară sfârșit, pe ferestrele pustii ale sălii de ședințe năvăli o seară întunecată de toamnă. Judecătorul Miemonen îi dădu prilej procurorului să-și întocmească rechizitoriul în forma lui definitivă; evident, cu luarea în considerare a tuturor faptelor intervenite în ultima fază a procesului.

Închisoarea se afla în celălalt capăt al târgului. Căpitanul Valkjärvi o duse pe acuzată în trăsura lui, împreună cu polițistul Karhula și cu doctorul Oraș. În curtea întunecată din fața sălii de ședințe mai staționau câțiva oameni și căpitanul se temu că vor avea de înfruntat neplăceri serioase. Nu se auziră însă decît chicote înfundate și câteva observații răutăcioase, nimic altceva. Cei aflați de-a lungul șoselei abia dacă întoarseră capul după trăsura ce se îndepărta, ca să-și continue netulburați plimbarea de seară.

Lungă zi, își spuse femeia, după ce rămase, în sfârșit, singură. Creierul îi funcționa destul de limpede, dar, deși era calmă, nu-și simțea de loc trupul. Medicamentul o amortise într-un mod bizar, de parcă i-ar fi adormit toate măduarele. Zilele petrecute în penitenciar trecuseră destul de greu, acum însă, dacă se gîndea la ele, timpul cît stătuse închisă se topi într-o masă informă și cenușie. Ceea ce îndurase însă la proces întrecuse toate încercările celor treizeci și doi de ani de viață cîți avea. Niciodată nu văzuse pînă atunci atîția oameni la un loc, nu auzise nicidecum încă atîtea întrebări, iar lumina puternică din sala de ședințe, mișcările și zgomotul nu făcuseră decît să-i sporească agitația, mai ales după marea liniște a penitenciarului. Dar nu numai închisă acolo trăise ea singură și izolată: însăși firea ei o îndepărtase de restul oamenilor.

Poate că, în cele din urmă, vor socoti că a fost destul torturată și o vor lăsa în pace. Au despuiat-o în fața mulțimii, au iscodit-o și au aflat tot ce le ațâțase curiozitatea. Spera ca, în cele din urmă, să fie condamnată și că, în felul acesta, chinul ei va lua sfârșit. Se va putea întoarce atunci în cetatea cu ziduri groase, de unde o vor transporta la penitenciarul de femei. Gîndul acesta îi era de un timp atît de familiar, încât n-o mai îngrozea. Va fi condamnată la mulți, la foarte mulți ani, iar ea își va ispăși pedeapsa.

Pe masă o aștepta ceva de mâncare; Karhula îi purtase de grijă să nu sufere de foame. Frânse distrată o bucată de pîine, o sfărâmă între degete, apoi o vîrî în gură. În clipa aceea simți însă pe limbă gustul pîinii de casă și un val fierbinte îi străbătu trupul. Ochii îi ardeau. O năpădiră

amintirile: cum au descărcat împreună cartofii... și cum s-au așezat lângă șanț, să se odihnească. Gustul pâinii tari de țară și cel amar de bere îi rămăsese în gingii pentru totdeauna.

Începu să înfulece cu lăcomie, numai spre a-și stăpâni în acest fel groaza crescândă și să-și îndeletnicească mințile și corpul cu ceva. Mâncă pâinea pînă la ultima firimitură și, după ce înghiți și ciorba de pește, linse lingura pînă cînd o curăță. În timp ce mîncase, își simțise trupul cuprins de tremur, iar inima îi crescuse parcă în piept. Lumina puternică a becului îi rănea pleoapele și ochii, de parcă ar fi fost milioane de ace.

Cînd Karhula veni să strângă masa, dormea adînc. N-o trezi nici măcar scârțâitul ușii sau pașii bătrînului polițist. Nu se mai dezbrăcase, ci se trîntise îmbrăcată și cu pantofii în picioare pe patul îngust și tare, trăgînd peste ea pătura aspră.

Asta are o bucată de lemn în locul inimii — gîndi bătrînul polițai, clătînd din cap a dezaprobare. În concepția lui, o ființă acuzată de o faptă atît de gravă se cuvine să vegheze toată noaptea și să se zvîrcolească desperată pînă la ivirea zorilor. Dar cu toate că nu putea să încuviințeze somnul femeii, se strădui să iasă tiptil din celulă, luă farfuriile cu băgare de seamă, ca să nu facă zgomot cu ele, și trase atent ușa în urma lui.

Mulțimea adunată pentru proces se risipise întrucîtva; cei mai mulți, terminîndu-și treburile cu care veniseră, se înapoiaseră pe la casele lor. Rămaseră, cu toate acestea, destui străini. Aproape fiecare fermă din împrejurimi adăpostea cîte un musafir sau doi, la ferestrele cărora lumina ardea pînă la miezul târziu al nopții, fiindcă dezbăteau agitați evenimentele de peste zi, acordînd, bineînțeles, locul de frunte diferitelor momente ale procesului acuzatei Jonson și încercînd să ghicească sentința pe care o va pronunța severul și bătrînul judecător.

Un amănunt lipsit de aparență de importanță, mai degrabă comic, petrecut în aceeași zi în casa negustorului, caracteriza interesant schimbarea petrecută în atmosfera morală a orașului.

Târziu, după orele de seară, soția lui Kartonen apăru la hanul modest și ceru o cameră. Părul îi era ciufulit, iar fața plină de zgîrieturi, ba și plîngea înăbușit în clipa cînd o rugă hangîța să-i aducă valiza de voiaj de la negustoreasă. Fiindcă nu îndrăznește să și-o aducă singură.

— Femeia aceea a înnebunit de-a binelea – se tîngui ea, printre sughițuri. Ia te uită în ce hal m-a zgâriat pe față! Te rog fin tot sufletul, draga mea, trimite pe cineva să-mi aducă lucrurile de acolo, altminteri nu pot pleca dimineața acasă.

La început, oricît încercă s-o descoasă hangîța, refuză în ruptul capului să-i destăinui motivul încăierării. Știa tot tîrgul că locuiește acolo de după zile și că s-a împrietenit la toartă cu soția negustorului, plimbîndu-se împreună și vizitînd centrul, ba mai fac și vizite laolaltă. În cele din urmă, inima n-o mai răbdă să tacă.

— Și-a pierdut mințile, nenorocita, cum îți spuneam. Își păzește bărbatul ca o zmeoaică. Și, pentru că el a vrut să mă însoțească în oraș, fiindcă tocmai avea ceva de aranjat acolo, ea a făcut un scandal de pomină. S-a năpustit asupra mea...s-o fi văzut cum gâfăia...m-a apucat de gît, și e mare minune că i-am scăpat teafără din gheare!

Șiroaiele de lacrimi dizolvaseră stratul de pudră și vopseaua de pe obrăzorul catifelat al micii doamne Kartonen, iar murdăria se scurgea acum spre gît, în dăre lungi și negre. Ochii însă îi scăpărau și abia se ținea pe picioare. E beată, își spuse hangîța și îi pregăti la repezeală patul ei propriu, deoarece celelalte erau ocupate. Pe urmă dădu fuga la negustoreasă, ca să afle noutăți de-a dreptul de la sursă.

Acolo găsi toate ferestrele casei luminate; negustorul se închisese în magazie, iar femeia umbla de colo pînă colo prin sufragerie, cu pași mari și respirația agitată. Vorbea singură, cu glas tare. Văzu pe masă resturile cinei: trei pahare de rachiu și o sticlă. Dar asta ce-o fi, se întrebă ea. Și ce are să zică atunci cînd îi va spune că a venit după lucrurile femeii?

Împachetarea lucrurilor se făcu cît ai bate din palme. Negustoreasa arunca furioasă obiectele în valiza de voiaj, cutia cu pudră, rujul de buze și celelalte articole de toaletă, claie peste grămadă. Apoi întinse hangîței valiza, cerîndu-i s-o ducă numaidecât proprietarei, ca să n-o mai vadă în fața ochilor.

— Iar dacă vreodată se mai încumetă să pună piciorul în oraș, o dau pe mîna poliției — amenință ea. Am adus-o aici, în casă, i-am dat să mănânce și să bea, am prezentat-o prietenelor mele ca pe-o biată femeie părăsită, care suferă nevinovată, și ce crezi, care i-a fost recunoștința? S-a dat la bărbatu-meu, nerușinata! Iar el, ca un bou ce e, s-a prins în laț! Ai mai auzit una ca asta? A stors din buzunarul lui bărbatu-meu bani frumoși, pentru cheltuielile de drum. Astăzi avea de gînd să-l momească în centru, îmi închipui în ce locuri l-ar fi dus! Dar am găsit ac de cojocul ei —

și de-al nătarăului, de asemenea ! Dacă n-aș fi căsătorită legitim cu el, i-aș face vânt, de nici picioarele nu i-ar mai atinge pământul, zău așa.

Încetul pe încetul, cele două femei se potoliră, ba negustoreasa își trată musafira și cu un pahar de vin gustos, din fructe. Firește, întâmplarea rămâne între ele două, nu trebuie trâmbițată în tot locul, nu-i așa ? Oricum, e o bună învățătură. Omul să fie, pe viitor, mai prevăzător cu străinii pe care îi primește în casă. Ea s-a dus doar pînă în bucătărie, să vadă dacă servitoarea n-a spart ceva, deoarece în ziua aceea, fiind duminică, pusese în cinstea musafirei sale serviciul cel frumos de porțelan, pe care l-a primit, pe vremuri, cadou de nuntă din partea rudelor ei de la Helsinki. Cînd să se întoarcă, sufrageria era goală, iar din birou se auzeau șoapte suspecte. Și ce să vezi, dragă: secăturile se îmbrățișau de zor !

După ce își vărsă în acest fel toată furia, un gând neașteptat o făcu să tresară:

— Dar dacă acel Aaltonen n-a fost chiar un derbedeu de rînd ? Eu o cunosc doar de două zile pe creatura asta, dar cit pe aci să-i scot dinții din gură de furie ! Drept să-ți spun, nu-mi pare rău, o dată ce o merită cu vârf și îndesat. Ce părere ai, draga mea ? N-ar fi mai nimerit să-i povestim totul judecătorului ?

Numai că bătrînul judecător Miemonen, om posac și sever, s-o fi culcat la ora asta. Cine știe, poate că le-ar și certa dacă ar încerca să-l deranjeze. Pe urmă mai e și vinul ăsta de fructe, care i s-a urcat la cap. Ar fi mai bine să se culce, ca să-i treacă furia.

— Inginerul trebuie să fi fost și el un ticălos fără pereche. Dintr-unul ca el tot nu se alegea nimic. Nu zic, firește, că trebuia neapărat omorât, așa ceva nu este îngăduit nimănui. Toate sînt bune dacă femeia își va lua pedeapsa cuvenită. Cînd însă propriul meu bărbat mă scoate în halul ăsta din fire, parcă încep s-o înțeleg mai bine...

În drum spre casă, hangița se abătu pe la cîteva cunoștințe. Nu e de mirare, o dată ce valiza îi trăgea brațul în jos și trebuia să se mai odihnească din cînd în cînd. Și, o dată ce ferestrele mai erau luminate, de ce să nu fi intrat ?

Cine a mai auzit o astfel de batjocură ? Negustoreasa părea o femeie înțelegătoare și de treabă; cine ar fi crezut că e chiar așa de năroadă ? Dar așa-i trebuie, de ce s-a împrietenit la toartă cu străina ? Trebuia întâi s-o cunoască mai bine și abia după aceea să se fi înhăităt cu ea.

De altfel, toți ajunseseră să se cam sature de toată adunătura aceasta care cotropise orașul. Monstruoasa cruzime a fermierei îi zguduise pe toți, firește, și toți o blestemau pe vinovată, dar ceea ce e prea mult, nu e sănătos. Nepotul lui Hermann Metsäkulma le displicu din prima clipă vrednicilor localnici. Se plimba încoace și încolo prin fața judecătoriei, cu un aer îngâmfat, îmbrăcat boierește și învărtind pe degetele-i rotofeie lanțul ceasornicului său de aur. N-ar fi stat de vorbă însă cu vreunul dintre localnicii pentru nimic în lume. Oare de ce e atît de trufaș ? Fiindcă a ajuns, din țaran de rînd, domn la oraș, care se plimbă prin fața oamenilor în galoși strălucitori ? Ce fel de om e unul ca el, care dă fuga la judecător și prinde să terfelească în noroi buna reputație a unchiului său ? Nu, asta n-o mai înghițeau oamenii cumsecade. Cît despre avocatul ăla, cu cap de șobolan, pe care l-a adus din capitală, trage mereu cu coada ochiului cînd în dreapta, cînd în stînga, de parcă i-ar fi teamă că-l pîndește cineva. Între prieteni, omul își mai exprimă părerile, mai bârfește uneori pe alții, și asta face bine de multe ori. E o mică schimbare în monotonia zilelor lipsite de orice evenimente deosebite. S-a vorbit în fel și chip despre ciudățeniile bătrînului Hermann Metsäkulma, așa, din pură distracție. Ceea ce fac însă ăștia, e curată ticăloșie !

La proces, în timpul unei pauze, un cizmar — țaran bătrîn și pletos — s-a apropiat de nepotul lui Metsäkulma și s-a răstit fără să-i mai întindă mîna:

— L-am cunoscut pe tatăl tău și pot să spun că era un om vrednic. Dacă ar mai trăi, i-ar fi acum rușine de fiii lui. Unghia de la degetul mic al bătrînului Hermann prețuia mai mult decît voi toți laolaltă, nepoți și nepoate. El știa ce face, în timp ce voi ori nu știți, ori sunteți niște lichele !

— Ei, ei, omul lui Dumnezeu ! — încercase să se apere nepotul, îmbujorându-se de jenă. Ceea ce ni se cuvine, este oricum al nostru și apoi, în definitiv, rudele de sînge sînt primele îndreptățite să...

Atîta i-a lipsit bătrînului țaran, să i se vorbească de sus și să i se spună „omul lui Dumnezeu“. S-a răsucit pe călcăie și i-a întors spatele înfumuratului. Cu toți cu care se întâlnea mai apoi, se oprea să le vorbească și să le spună că bătrînul Hermann Metsäkulma a știut, desigur, ce face atunci cînd le-a tăiat rudelor o parte din moștenire. Iar ingineresea — în definitiv, care din noi n-a păcătuit o dată ? — e, oricum, una de-a lor, nu o maimuță venită de la oraș. Să nu ne grăbim, așadar, să dăm cu pietre într-una care a trăit aici, printre noi !

Spre seară, avocatul Ruskeala încercă să stea și el de vorbă cu reclamantul. Îl văzu foarte plouat, bănuind, pesemne, că șansele nu-i sunt tocmai favorabile, iar din ceea ce auzise la proces nu se alesese cu mare lucru. Crezând însă orbește în dreptatea sa și în aceea a fraților pe care îi reprezenta, nu-l lăsa inima să facă vreo concesie, dimpotrivă. Se văzu silit să se războiască pînă și cu avocatul său. Acesta îi reproșa că fusese greșit informat și indus în eroare, că procesul este cu totul altfel decît i-a fost descris inițial, că s-a amestecat în cele mai neplăcute încurcături și că s-ar lepăda cu dragă inimă de toată afacerea asta nenorocită, blestemând ziua cînd a primit s-o reprezinte în fața instanței. La dracu toată această lume năucă și lacomă de bani!

Ruskeala nu avu deci prea mult de lucru. îi făcu să înțeleagă că va fi foarte greu să-și impună pretențiile, pe motivul că femeia i-ar fi stors banii bătrînului Hermann prin „deducțiuni“ și „uneltiri“, profitînd de slăbiciunea mintală a acestuia. Pe temeiul celor auzite pînă acum, judecătorul nu pare probabil că va împărtăși această părere. În definitiv, ar putea să facă apel; el însă nu îi sfătuiește. Un apel presupune noi cheltuieli; or, reclamantii au interesul să între cît mai curînd în posesiunea banilor, nu să cheltuiască cu procese interminabile. Dacă totuși se încapătănează și nu se supun sentinței, el îi va da în judecată în numele clienței sale, pentru acuzație falsă și calomnie. Ce are să se întîmple în acest caz? Moștenitorii Metsäkulma vor fi greu amendați, fără îndoială, și constrânși să plătească despăgubirile. Ba, mai mult, s-ar putea să-l și închidă pentru cîtva timp pe acela dintre ei care s-a agitat mai mult. După părerea lui, deci, cel mai bun lucru pe care îl pot face cele două părți este să se supună neapărat sentinței, care se va rosti ziua următoare. În cazul acesta, va renunța și el la orice reclamație ulterioară, promițându-le — în numele clienței sale — să suporte în comun cheltuielile de proces de pînă acum. De altfel, clienta lui e convinsă și azi că moștenitorii lui Metsäkulma sînt, în fond, niște oameni de treabă, dar au fost greșit informați asupra împrejurărilor.

Vorbeau și strigau tustrei deodată. Ruda cea omisă din moștenire uitase pînă și să se mai joace cu lanțul gros de la ceasul său. Era cînd furios, gesticulînd și amenințându-l pe avocat cu pumnii strânși, cînd umil, implorîndu-l să nu-i reclame, deoarece ei au procedat astfel fiind de bună-credință. Dacă judecata e de părere că răposatul și respectabilul lor unchi a lăsat de bunăvoie femeii jumătate din banii săi și că, deci, donația lui a fost într-adevăr legală, ei nu pot decît să se încline în fața voinței legii. În definitiv, nu sînt nici tâlhari, nici șantajști, ci niște bieți oameni cumsecade.

Pentru mai multă siguranță, scoaseră și o sticlă de coniac, fiindcă era o seară friguroasă de toamnă; și astfel înțelegerea se făcu mai ușor. Într-un târziu, ruda cea vrednică se apucă chiar să afurisească femeile, ele singure fiind pricina tuturor relelor. El, de pildă, dacă nu-l îndemna nevasta, n-ar fi făcut nici măcar un pas în această blestemată afacere de moștenire. Ea însă a ținut morțiș să câștige cauza, ba a silit-o și pe tonta aceea de servitoare să îndruge tot felul de năzbătii despre bătrîn. Bietul de el nu făcuse nimic rău, nici prin minte nu-i trecuse așa ceva, dar femeile au scornit toată povestea și au îndemnat-o pe proasta de fată să mintă, convinse că, în felul acesta, vor reuși. Și, dacă stai să te gîndești, e o mare nerozie toată această afacere, fie și numai pentru că banii se împart la douăsprezece persoane. La drept vorbind, nici una din ele nu se alege cu mare lucru. Ia, colea, cîteva parale ! Dacă i se ivește între timp o antrepriză, câștigă banii aceștia în cîteva zile. Păcat de timpul pierdut ! Ar fi scăpat, fără acest proces, de toate bârfele astea nesuferite... El, de altfel, e un om simplu, care n-a ținut supărare niciodată cu nimeni. Lui îi este indiferent ce sentință va rosti mâine judecătorul. Se va supune, vesel și mulțumit că poate pleca, în sfârșit, acasă,

Valkjärvi veghe și el pînă noaptea târziu. Se părea că îl supără și îl frămîntă faptul că lucrurile erau de proporții mult mai reduse decît le bănuise la început. Nu era însă un călău însetat de sînge. Astfel se consola, cel puțin, acum. Și, ce e drept, nu-l amuzase cătuși de puțin spectacolul din sala de ședințe, al femeii însărcinate, purtînd uniforma de pușcăriașă, în fața băncilor pline de curioși. Și nici Ruskeala nu e chiar atît de moale pe cît părea la început. E blînd și domol ca înfățișare, dar nu e atît de ușor să ai a face cu el. Știe ce are de făcut și nu-și pierde nicicînd cumpătul, ba, din cînd în cînd, găsește chiar prilejul de a plasa cu îndeminare cîte o remarcă ironică sau tăioasă, care este mai de efect decît orice oratorie. Asta explică de ce are o reputație atît de bună.

Dar și fără aceasta, Valkjärvi începuse să privească de la o vreme întregul proces dintr-un cu totul alt punct de vedere. Cînd instanța dezbătuse chestiunea moștenirii lăsate de bătrînul Hermann Metsäkulma, privise tot timpul pe funcționara băncii, citată ca martoră la proces. Era o fată deosebit de calmă și de înțeleghătoare, și i se păruse cunoscut ovalul acela alb al feței și privirea

plăcută, inteligentă. Fără îndoială, o mai întâlnise undeva, cândva, pe vremea cînd nu avusese răgazul de a se ocupa de ea, căci trebuia să-și vadă de carte. Seara cînd, într-o proastă dispoziție și frînt de oboseală, se pregătea să părăsească sala pustie, fata îl întâmpină în prag. Fusesse colegă de clasă cu sora lui mai mică și îi vizitase adeseori în casa părintească. N-ar fi recunoscut-o însă, dacă ea nu i-ar fi amintit-o. Pe vremea aceea nu se prea uita la colegile surorii sale, fiindcă îi păreau mult prea mici pentru el. Fetița de odinioară crescuse însă mare și, pe deasupra, era surprinzător de drăgălașă, de agreabilă și deșteaptă; evident, în măsura în care se poate vorbi despre o deșteptăciune a fetelor.

Ar fi fost deci lipsit de cea mai elementară politețe să nu se ocupe de ea, o dată ce era acolo și nu se putea întoarce acasă decît a doua zi dimineață. Plăcută îndatorire de altfel, mai plăcută decît să stea în casă, singur și plictisit, mai cu seamă în seri de toamnă ca aceasta, cînd ferestrele îl privesc întunecate și telefonul poate să sune dintr-o clipă în alta ca să-l cheme cine știe unde, ca să ancheteze vreo crimă sângeroasă și să-și riște chiar viața. Teama aceasta era, firește, oarecum exagerată. De cînd își făcea datoria în acest ținut pașnic, niciodată încă viața nu-i fusese amenințată de vreun pericol. În serile de sîmbătă se mai întâmpla ca flăcăii să se încaiere prin cîrciumile satești, dar nici atunci nu alerga numaidecît la fața locului, ci prefera să doarmă bine, iar a doua zi să rezolve totul în tihnă.

Nu e însă nici un rău dacă exagerează puțin greutatea carierei sale, ca să se înalțe în acest fel în ochii fetei. În ultimă instanță, postul de căpitan de jandarmi la țară nu este tocmai cel mai simplu și mai confortabil ! Dar surpriza cea mai plăcută a serii este că nu trebuie să caute subiecte de conversație. Fata aceasta nu seamănă cu altele: nu chicotește și nu trîncănește fără șir, ci ascultă cu atenție și interes cînd îi vorbește despre cariera lui, punând întrebări serioase și inteligente. O interesează, firește, în primul rînd procesul crimei de la Siltakylä. Își dă silința să privească lucrurile dintr-o perspectivă juridică, să-i înțeleagă adică și acest aspect.

— Concepția dumitale nu e oare prea rigidă ? De ce trebuie cu orice preț să crezi tot ceea ce e mai rău despre oameni ? Dumneata, în fond, nu ești nemilos din fire, nu-i așa ? Avea o bărbie frumoasă și ochi foarte inteligenți și, în același timp, calmi.

— Hm, asta intră în competența mea. Aspră meserie, orice s-ar spune. Ai nevoie de multă tărie sufletească — răspunse el cu oarecare condescendență. O cauză sângeroasă ca aceasta nu se poate rezolva cu mîngăieri. Societatea pretinde sancționarea vinovatului, și pe bună dreptate.

— Bine, dar dacă s-au iubit într-adevăr foarte mult ? — întrebă fata și îl învălui într-o privire caldă, luminoasă. N-ai cumva o fotografie a bărbatului? Tare-aș vrea să văd cum arăta.

Avea, din întâmplare, la el una dintre fotografiile pe care le luase la locul crimei. Se scotoci prin buzunare, deși, după părerea lui, nu se cuvenea să fie văzută de o fată tină. Fata însă insistă cu încăpățănare și cînd, în cele din urmă, îi arată fotografia mortului, o privi mult timp cu atenție.

— Pare un om de treabă și bun la suflet — zise, privindu-l iar pe căpitan cu ochii ei calzi și liniștiți. Unui om foarte îndrăgostit îi poți ierta multe.

— Foarte frumos ceea ce spui, noi însă, oamenii legii, nu avem dreptul de a ne înduioșa — răspunse Valkjärvi.

Seara trecu într-un mod atît de plăcut, încît mult timp după aceea Valkjärvi își aminti de ea cu plăcere. E de necrezut ca doi oameni de la oraș să se întâlnească tocmai aici, în acest colț ascuns de lume, așa, dintr-o simplă întâmplare. E un dar pe cît de neașteptat, tot pe atît de plăcut din partea vieții. La Helsinki s-ar fi întâlnit, poate, fără nici un rost, ar fi trecut unul pe lîngă altul fără ca măcar să se salute. Aici însă, o astfel de întâlnire înseamnă cu totul altceva. Valkjärvi uită aproape în întregime eșecul supărător pe care îl suferise, propria lui înfrîngere și toată istoria cu procesul trecu pe al doilea plan. Într-un târziu, cînd timpul era prea înaintat ca să mai poată rămâne împreună în locuința sa de burlac, o conduse pe fată la gazda ei. Vîntul scutura cu sălbăticie copacii desfrunziți și pămîntul se scufundase în beznă. Vedeau numai cerul, mai luminos cu o nuanță decît obiectele din jur. Nu și-o mărturisise nici în gînd, dar se simțea din cale-afară de singur acolo, în târgul acela. Poate însă că de-acum înainte va fi mai bine. În lungile seri de singurătate va putea să corespundă cu un bun și plin de înțelegere prieten, astfel că nu va mai recurge la sticla de rachiu ca să se consoleze.

— Noi, oamenii moderni, suntem de fapt niște nefericiți — spuse fata, și Valkjärvi o ascultă cu încântare, deși pînă acum nu făcea decît să suradă la auzul unor astfel de sentințe grave, îndeosebi cînd ele erau rostite de o femeie. Acasă, în capitală, n-am simțit această senzație și, poate, nici alții n-o simt — continuă fata. Aici însă, pe această șosea întunecată, unde nu se aude decît

vuietul copacilor și nu se zărește decît departe licăritul unui punct luminat, ca o îndepărtată încurajare, te simți cuprins deodată de un fel de tristețe languroasă... Și răvnești la mai mult decît ai.

— Omul însuși nu e mai mult decît licăritul unui punctișor cald de lumină în bezna nemărginită — făcu Valkjärvi și simți că roșește pînă la urechi. Mai mare rușinea ca un bărbat în toată firea să flecărească astfel de nerozii ! E bine măcar că e întuneric și fata nu-l poate vedea. — Uneori... nu întotdeauna însă, așa, din cînd în cînd, simte că n-ar putea să rămână singur în întuneric, ca în copilărie, cînd se trezea noaptea și începea să țipe deznădăjduit, de frică. Pe urmă, își dă, firește, seama că e mare și că zadarnic ar mai țipa, fiindcă nimeni nu vine să-l mîngîia și nici nu se cuvine să țipe.

Acasă, la Helsingi, nu le-ar fi trecut prin gând să vorbească pe tonul acesta, ba, poate că dacă se vor mai întâlni pe viitor — ceea ce, de altfel, e mai mult decît sigur — vor evita cu grijă asemenea confesiuni năroade. Dar amintirea acestei nopți întunecate va stăruî în sufletul lor, oricâte candelabre s-ar aprinde și oricât vacarm i-ar înconjura în viitor.

Mai târziu s-ar putea chiar să se căsătorească, să aibă doi sau trei copii și să se certe pentru cheltuielile gospodăriei. Valkjärvi va ajunge un avocat renumit, va câștiga bani din cîteva afaceri răsunătoare, îi va crește burta și părul are să-i cadă, în timp ce opiniile sale vor deveni mai rigide. Copiii vor crește și vor merge la școală, iar mama va fi preocupată de regimul ei. Vor avea o locuință frumoasă și prieteni agreabili, o dată pe lună se vor îmbrăca în ținută de seară și tinerii juriști vor vorbi cu mai mult respect în fața domnului avocat Valkjärvi decît vorbesc acum cu domnul căpitan rural. Ceea ce e mai ciudat însă e că toate acestea se vor părea și atunci nespuse de importante.

Noaptea aceasta de țară va străluci însă mereu întriu-înșii; poate că, privită de departe, ea va fi din ce în ce mai frumoasă și bucuria ei tot mai pură. Ajuns acasă, în camera lui pustie, Valkjärvi nu putu adormi multă vreme, gândindu-se la toate acestea. Somnul îl ocolea și asta îi făcea acum bine. Nu era nici urmă de amărăciune sau mahnire în sufletul lui și nici prin minte nu-i trecu că în ziua aceea suferise, în calitatea sa de procuror, o înfrângere neașteptată.

Nici bătrînul judecător Miemonen nu putea să doarmă, în patul străin în care pînă și cearceaful i se lipea ciudat și neobișnuit de rece de trup. Cu trecerea timpului, trupul acesta pierduse din căldura animală, dar pe măsură ce corpul sleiește în forță și se ofilește, spiritului îi cresc aripi și tinde mereu mai sus. Dacă i-ar rămâne măcar atîta putere, încât să înfăptuiască idealul de justiție pe care acum, în sfârșit, îl întrezărește!

De cînd se culcase, descoperise în el o senzație din cale-afară de ciudată. Părea că plutește, înălțându-se imaterial, iar în pat, pe cearceaful rece de hotel, rămâne în locul lui un trup străin. Reconstitui în gând, cu precizie, toate amănuntele procesului, analizând atent mimica și modulațiile vocii martorilor, pentru a putea să cântărească în amănunt miezul fiecărui cuvânt incomplet și al fiecărei aluzii.

Că poate să fie vorba de cel mult omucidere nepremeditată, asupra acestui punct nu se îndoia cătuși de puțin. Adevărat că a existat și o intenție a uciderii inginerului, dar o ființă a cărei speranță și bucurie, a cărei viață însăși se năruî într-o singură clipă nu se mai gîndește la ceea ce face. Omorase orbește, pe jumătate inconștientă, probabil instinctiv, sub imperiul unei obsesii, nicidecum ca să-și apere propria viață. Nu se gîndise la nimic altceva — în măsura în care omenește se poate stabili acest lucru — vrînd doar să apere trupul iubitului ei. Din punct de vedere juridic, dragostea ei e considerată adulter, asta e adevărat. Dar oare căsătoria nu încetează — după o concepție elementară și umană de drept — în clipa cînd unul dintre soți îi anulează orice sens și orice semnificație?

În fața legii, evident, continuă să rămână o căsătorie validă, dar din moment ce procurorul n-a reușit să probeze comiterea adulterului, punctul acesta nu mai poate să fie singurul decisiv.

Femeia n-a procedat corect atunci cînd a încercat să-și ascundă fapta și să șteargă orice urmă. Pe de altă parte, nimic mai firesc. Nu se străduiește oare și copilul să-și ascundă greșeala săvârșită ? Și nu e convins oare că un lucru care n-a fost văzut de nimeni nu poate să fie rău ?

Cînd gândurile sale ajunseră la acest punct, bătrînul judecător Miemonen încetă să mai judece prin optica legii și a societății, mulțumindu-se să se gîndească la acuzată. Era o femeie relativ tină și aștepta un copil. Ascunzându-și fapta săvârșită, a greșit în primul rînd împotriva ei însăși. Cine ucide un om încetează a mai fi o individualitate suverană, oricât i-ar fi fost de puternic sentimentul de independență de pînă atunci. El se situează automat în afara propriei sale ființe, pe care n-o mai poate domina, iar „iul“ său de demult prinde să se destrame. Cu cît sufletul unui astfel

de om este construit mai solid, cu atât este mai adevărat că, încercînd să-și disimuleze păcatul, se pedepsește excesiv de aspru. Nu întâmplător se amintește în Biblie de semnul lui Hain. El are, fără îndoială, o semnificație profundă și eternă.

Femeia aceasta și-a ucis întâi bărbatul, dar pe urmă — atunci cînd a ascuns cadavrul — s-a ucis pe ea însăși și întregul ei viitor. E de o mie de ori mai bine pentru ea că a fost descoperită, că trupul celui ucis a putut să fie scos din mlaștină și că își poate lua acum pedeapsa.

Cel care își ispășește vina e un om liber. Liber într-un cu totul alt sens, firește, decît acela că poate să umble de colo pînă colo. Fără această eliberare, nopțile lui, ba și ale copilului sînt tulburate de strigătul mortului din mlaștină.

Pedeapsa însă nu trebuie să fie din cale-afară de aspră, spre a nu distruge în ea ceea ce e încă viu și, din punct de vedere social, o valoare. Bătrînul judecător parcurse cu gîndul articolele de lege, împreună cu circumstanțele agravante și cele atenuante în legătură cu omuciderea. Codul penal era deschis înaintea lui și îl urmărea cu atenție, pe întuneric, cu toate că nu-și mișca nici un deget. Textul vechi, atât de rece în obiectivitatea lui, i se săpase demult în minte, după practica atîtor decenii, în așa măsură încît chiar dacă ar fi vrut să omită vreun cuvînt, n-ar fi fost în stare.

În acest timp, acuzata dormea adînc sub pătura aspră din celulă, ca un animal hăituit, ajuns în sfârșit în adăpostul său. Dormea amețită, nesimțitoare și fără vise, ca și cînd n-ar mai fi vrut niciodată să se trezească. Și, în trupul ei, viața nouă abia înmugurită sorbea cu bucurie din carnea și din sîngele său.

XIII

Spre dimineață, norii se împrăștiară și aerul se luminează de o palidă scînteiere. Sala cea mare se umplu din nou de oameni, dar atmosfera era apăsătoare și se părea că intrarea judecătorului e așteptată cu oarecare tristețe. Dacă vreunul din asistență încerca să rîdă, era adus îndată la rațiune, iar observațiile hazlii stârneau un efect contrar celui scontat. Era și un ziarist în sală, pe care toți îl priveau încruntați și îi întorceau spatele de cîte ori încerca să întrebe ceva pe cîte un localnic.

E bine că măcar azi n-are să mai dureze mult. Are să se pronunțe în curînd sentința și cazul va fi șters de pe ordinea de zi.

În sfârșit, își făcu apariția și judecătorul Miemonen, iar jurații luară loc la masă. Fu introdusă acuzata. De astă dată, nu mai era atât de înspăimîntător de palidă și, cu toate că își ținea capul plecat, atitudinea ei părea mult mai liniștită ca în ajun. Judecătorul îi oferi din nou un scaun.

Era îmbrăcată tot în uniformă de pușcăriașă, firește. Își încleștă iar mîinile în poală și se uită la judecător cu o privire împăienjenită, în care părea că mijeste totuși o umbră șovăitoare de speranță.

Procurorul recapitulă pe scurt rezultatul depoziției martorilor și consideră ca fapt dovedit că inginerul Jönson avusese motive întemeiate de a se teme că va fi omorât și de a-și procura o armă pentru a se putea apăra. Se poate presupune, așadar, că acuzata a săvârșit fapta, cu alte cuvinte și-a ucis soțul, după o oarecare premeditare. Ba, ceva mai mult, dat fiind că a ascuns cadavrul, și a negat la început cu încăpățănare, și a plănuit fărădelegea sa cu sînge rece și cu evidentă atrocitate, e greu de crezut că ar fi săvârșit fapta într-un moment de agitație sau de demență temporară. Pe bună dreptate a fost contestat adevărul celor mărturisite de ea. Deși comiterea adulterului nu se poate dovedi juridic, ea este evidentă și limpede pentru toate conștiințele.

Cei prezenți se cercetară pe ascuns unii pe alții, ca și cînd și-ar fi pândit reciproc gîndurile. Toți rămaseră însă foarte serioși, fiindcă nimeni nu avea poftă de rîs. Valkjärvi era și el surprinzător de palid, vorbea distrat, de parcă gîndurile i-ar fi fost în altă parte. O expresie nouă și necunoscută îi schimbase trăsăturile feței. Nu se uita spre acuzată și, în întreaga lui atitudine, se ghicea că privește obligația de procuror ca pe o povară chinuitoare. Supuse deci cazul sentinței judecătorești și nu mai ceru nici o amănare.

Avocatul Ruskeala comunică și el hotărîrea sa de a supune cazul hotărîrii instanței. După dezbaterile din ajun, nu mai are nimic deosebit de adăugat. Toți au avut prilejul să se convingă că acuzația de omucidere intenționată fusese construită pe temeiuri foarte nesigure. Starea psihică maladivă a inginerului Jönson, stare care constituia un permanent pericol public, e suficient dovedită de cele săvârșite de el: dintr-o josnică sete de răzbunare, ucide mișelește pe un muncitor vrednic, cu un caracter impecabil. Acuzata încearcă deznădăjduită să-și ascundă fapta monstruoasă, săvârșită într-un moment de groază, dar acest lucru nu poate să surprindă pe

nimeni. Omeneste, gestul e explicabil. În schimb, cînd își dă seama că totul e zadarnic, mărturisește cu sinceritate și plină de căință. Nici chiar procurorul nu poate să clatine instanța în convingerea sa că e vorba numai de un moment de rătăcire a unei femei iubitoare de adevăr, și nicidecum de o mincinoasă îndărătnică.

După lichidarea formalităților obișnuite, porțiile se retraseră și publicul evacua sala. Rămase doar tribunalul pentru deliberare. Judecătorul ceru juraților să-și exprime părerea în ceea ce privește veracitatea depoziției martorilor.

— E foarte greu să pronunți o sentință — murmură cel mai bătrîn dintre ei și clipi îngrijorat spre judecător. Ceilalți își scotociră de prin buzunare pipele și prinseră, unul cîte unul, curajul de a vorbi. Datoria lor este să-l sprijine pe judecător, și atît.

Numai un învățător uscățiv, cu obrazul livid, luă atitudine îndărjită împotriva acuzatei. Vorbea cu o voce scârțăită despre decăderea moravurilor și declară că sînt datori să profite de acest prilej spre a servi un cutremurător exemplu, din care tînăra generație să poată trage învățămintele necesare.

Judecătorul Miemonen le comunică pe un ton ferm, dar în același timp cît se poate de calm, că nu vrea să se facă de răs, tocmai acum, la bătrînețe. Tribunalul suprem n-ar confirma sentința, în cazul cînd ar accepta teza acuzării de crimă premeditată, pe baza unor date atît de incomplete. O femeie însărcinată nu poate fi atît de necugetată, încât să riște o condamnare pe viață pentru crimă premeditată, o dată ce are toată libertatea să divorțeze de soțul ei pe cale legală. Motive de divorț avea suficiente. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că ea l-a îngrijit cu răbdare pe acel nenorocit de inginer și că l-a hrănit ani la rînd. Dar, chiar dacă nu poate să fie vorba de asasinat, ci doar de omucidere, susținu învățătorul, i se cuvin cel puțin zece ani de temniță grea mai ales în împrejurările prezente, atît de grave.

Cei patru jurați se priviră. Zece ani de temniță ? Aiurează învățătorul ? E stărnit de-a binelea, dracu să-l ia! Cel mai bătrîn dintre ei, un fermier blajin și potolit, se supără foc pe învățător. Doar n-are de gând să omoare o femeie însărcinată ? Fiindcă zece ani n-ar putea suporta, acest lucru este sigur. Iar acel Alfred făcea mai bine să-și fi tras lui însuși un glonte în cap, mai demult. Cel puțin ar fi sfârșit, în acest caz, ca un adevărat bărbat.

Judecătorul îi lăsă să discute și să se certe. O rază palidă de soare pătrundea pe fereastră chiar asupra lui și îl încălzea. Pe coperta voluminosului cod penal se cățara încetișor o muscă de toamnă. Judecătorul Miemonen ronțăia o bomboană, cufundat în amintirile trecutului. De sute și mii de ori trăise această scenă. Oameni maturi și gravi discutau în jurul său, însoțindu-și părerile înfierbântate cînd cu izbucniri furioase, cînd cu cîte o clipire glumeată. El aștepta sfîrșitul, fără să intervină. Dar n-avea să mai facă asta mult timp. Va trebui să-i părăsească pe toți, pe acuzați și pe procurori deopotrivă, toată această lume atît de cunoscută, atît de familiară. Trist!...

După ce jurații își epuizară toate cunoștințele juridice și discuția amenința să se banalizeze, începu să le dicteze, molcom, propria sa părere.

Pe baza depozițiilor făcute de martorii citați și a altor probe, membrii instanței își exprima în unanimitate părerea că omuciderea a fost săvârșită în legitimă apărare; evident, nu într-o stare suficient de întemeiată de legitimă apărare, termenul fiind în acest caz puțin exagerat. El, judecătorul Miemonen, care cunoaște mai puțin decît oricare dintre jurați trecutul și caracterul persoanelor din proces, ca și de altfel condițiile locale, a ajuns la aceeași convingere. Propune deci doi ani de închisoare, ca fiind pedeapsa cea mai corespunzătoare. E relativ o sentință ușoară, în raport cu exagerările și vâlva stărnite de acest caz, dar instanța are dreptul să pronunțe chiar și achitarea. La asta, firește, nu se gîndește — și examinează pe rînd fețele juraților, ca să vadă dacă sînt într-adevăr de acord cu acest punct — o achitare n-ar fi tocmai potrivită. Doi ani însă ajung. Sentința aceasta n-are s-o distrugă nici trupește, nici sufletește, și după ce își va ispăși pedeapsa, va putea să înceapă o viață nouă. Speră că oamenii de frunte din sat o vor ajuta și o vor ocroti o bucată de vreme, pînă se va putea restabili cît de cît. După toate semnele, femeia ține mult la ferma Metsäkulma și iubește casa și pămîntul. Va fi, probabil, o bună fermieră!

Învățătorul bombănea indignat, spunând că acea casă va deveni un viespar de imoralitate, dar că lui nu-i mai pasă de nimic. Toată vara, desfrînarea s-a ținut acolo lanț și oamenii din sat știau ce se întîmplă sus, la fermă, fiind profund scandalizați. Degeaba măriia însă, fiindcă jurații ceilalți nu-i dădeau nici o atenție. Apoi, judecătorul începu să dicteze liniștit motivarea sentinței.

Mai era însă și cealaltă cauză, cele cincizeci de mii de mărci ale lui Hermann Metsäkulma. Moștenitorii o insultaseră pe acuzată, învinovățind-o de lucruri grave, ba încercaseră să compromită

pînă și memoria răposatului Metsäkulma, vrînd să dovedească viața necinstită pe care ar fi dus-o. Despre lipsa de orice temei a acestei învinovățiri, judecătorul crede că toți s-au putut convinge. Jurații răspunseră spontan afirmativ, însă învățătorul se abținu. Privea țintă pe fereastră, cu ochii lui goi și incolori. Judecătorul știa că, din punct de vedere juridic, întreaga chestiune nu e chiar atît de ușoară pe cît pare. Un avocat abil ar putea să se lege de unele amănunte și să provoace serioase dificultăți. Bietul Hermann Metsäkulma se înșelase amar crezînd că familia sa se va supune voinței lui fără să crâcnească. El, judecătorul Miemonen, e în orice caz de părere că e vorba de o simplă donație, nicidecum de o moștenire. Nici cel puțin rudele răposatului n-au izbutit să infirme această ipoteză. Dacă totuși nu le convine, au dreptul să facă apel sau să atace pe altă cale legală dreptul femeii asupra sumei.

Mîntea lucidă și practică a juraților vedea însă chestiunea mult mai simplă. Era evident că bătrînul Hermann Metsäkulma voise să transmită banii femeii, o dată ce transcrisese livretul pe numele ei. Este deci în drept să-i și încaseze. Judecătorul Miemonen zâmbi în sinea sa. Ar fi putut să jure că amănuntul acesta le va da mai multă bătaie de cap celor de la tribunalul suprem, decît întregul omor. Îndată ce e vorba de bani sau de proprietate, știința juridică devine neînchipuit de încălțită. Un biet judecător bătrîn ca el nu trebuie să-și măsoare puterile cu greutate de acest fel. Asta este treaba celor care țin pas cu litera legii. E drept că suma nu e exagerat de mare: cincizeci de mii de mărci! Pentru cine are însă de gînd să refacă o fermă părăginită, peste vreo doi ani, înseamnă un ajutor destul de important.

În acest caz, sentința pe care judecătorul Miemonen o dictă sună destul de ciudat. Raza palidă de soare ce pătrundea pe fereastră îi încălzise plăcut mădulele bătrîne.

În timp ce instanța delibera cazul femeii, ea aștepta într-una din încăperile vecine.

Era o cameră neaerisită, apăsătoare. Ședea acum cu mîinile abandonate în poală și privea culisele de teatru proptite de pereți. În localul primăriei se organizau uneori spectacole de amatori, care aveau nevoie de asemenea decoruri. Pe unul din ele era pictat un mestecăn și un lac, iar pe mal o casă roșie.

Nu simțea nici un fel de teamă. Viața nouă începea să miște în trupul ei, iar somnul lung de peste noapte și vremea care se înseninase îi purificaseră sufletul de orice gînd rău. Simțea iar că pămîntul îi aparține și ei și că nimeni nu poate să-i conteste vreodată acest drept asupra lui. Pămîntul răbdător are s-o aștepte pînă se va întoarce la el, să-l îngrijească și să-l muncească, chiar dacă asta va dura zece ani. Și viața nouă care crește și se împlinește întru-însa se va smulge pînă atunci din trupul ei, fără ca să poată cineva s-o împiedice sau s-o zădărnicească... Viața zămislită în vârtejul bucuriei, într-o vară dogorită de soare... Este bunul ei, pe care nu i-l vor răpi nici zidurile temniței, nici oamenii cu inima de gheață.

Își închipui că mai ține în poală capul iubitului și mîna ei mîngîia în gînd bărbia aspră. Era bine acum, așa. În ceasurile de cumplită amărăciune îi crescuse pe suflet o crustă de ură și de încăpățănare, cenușie și tare ca pămîntul. Era sigură că viața nu se va mai întoarce niciodată la ea. Va trebui să străbată drumul acesta greu, ca să poată să simtă din nou zvăcnetul vieții, să descopere și să primească în trupul ei lumina palidă a bucuriei necunoscute.

Știa de asemenea că oamenii o excomunicaseră pentru totdeauna din rîndul lor. Dacă s-ar întoarce vreodată printre ei, ar arăta-o cu degetul și privirile lor compătimitoare ar durea-o mai rău decît palmele pe obraji. Iar copilul ei ar trebui să suporte destinul și rușinea amarnică. Negustorii și vecinii l-ar arăta cu degetul și l-ar înrăi, l-ar îmbătrâni înainte de vreme. Nu demult mai credea că moartea ar însemna o izbăvire în zbuciumul ei, dar de cînd simte că în pînă se zbate viața asta mică, nu mai crede că moartea ar putea fi o mîntuire.

Pentru că totul își are înțelesul adînc și tainic. Drumul pe care soarta ți-l croiește trebuie străbătut pînă la capăt. Ea a fost atît de aspră și de neîndurătoare tocmai fiindcă a suferit mai mult și mai amarnic decît alții. Cel căruia i-a fost însă dat să cunoască o fericire atît de nemăsurată, trebuie să și sufere cel puțin tot atîta. Înțelesul acesta tainic și necunoscut s-a împlinit poate în propria ei viață, chiar fără știrea ei. Căci dacă nu astfel ar sta lucrurile, șubreda minte omenească ar trebui să înceteze a mai gîndi... orice judecată ar trebui stărpită.

Nu simțea nici o teamă. Stătu dreaptă, cu capul ridicat tot timpul cît bătrînul judecător citi sentința. Cei din sală îi urmăriră curioși expresia feței și răsufară ușurați. Doi ani! Nici nu e mult! Rămîne de văzut dacă instanța de recurs va confirma sentința.

Miemonen așeză hîrtia pe masă și o privi compătimitor pe acuzată. Dreaptă, cum stătea în mijlocul sălii, acoperind aproape în întregime pe cei aflați în spatele ei, era impunătoare. Stătea

semeață, în uniforma de pușcăriașă, femeie dâră și puternică, în care nu mai rămăsese nici încăpățănare, nici amărăciune, dar care refuza să se încline înaintea oamenilor. Imaginea aceasta e vrednică de ținut minte, o demnă încheiere a unei lungi și cinstitute cariere de magistrat !

Cînd femeia intră pe sub poarta mare și neagră a închisorii, amurgul își stinsese demult bogăția de culori tomnatice. Ferestrele zăbrelete o priviră întunecate și dalele de piatră ale culoarului răsunară familiar sub ghetele ei grosolane. Nu se temu însă și nici nu simți vreo strângere de inimă. Viziunea pe care o avu în acele clipe era cu totul nouă: își scaldă și își îmbracă copilul, lipindu-și obrazul de grumăjorul lui catifelat. Nu simțea decît aroma miraculoasă a noului născut și nu mai vedea pe temnicera ursuză, care pășea în urma ei, pe culoarul gol și sonor, înspre ușa cu gratii.

Fiu de preot, născut în anul 1908, absolvent al Colegiului Normal din Helsinki în 1926, Mika Waltari se bucura de un imens succes la apariția primului sau roman de factura expresionistă, *Marea iluzie*, în 1928. Tânărul scriitor se afla în atenția criticilor care fie îl contestă, fie îl laudă, comparându-l cu Paul Morand, Hemingway sau Scott Fitzgerald. După teologie, studiază filozofia și estetica la Universitatea din Helsinki până în 1929. Redactor la *Revista Finlandei*, reporter la radio, cronicar literar, Mike Waltari se impune rapid ca romancier și dramaturg. Autor extrem de prolific, scrie romane psihologice, istorice și polițiste, nuvele și povestiri, literatură pentru copii, piese de

teatru și scenarii de film. Romanul *Femeia și străinul*, publicat în 1937, este tradus în șaisprezece limbi. Dar notorietatea internațională i-o aduce *Egipteanul*, din 1945, tradus în peste treizeci de țări, care-l propulsează printre cei mai citați autori. Seria de romane istorice care urmează, ample fresce ale civilizațiilor antice, precum și cele despre Bizanț sau Europa Evului Mediu, fermecătoare, exacte în relatarea evenimentelor descrise, justifică pe deplin popularitatea lui Waltari. În 1957 devine membru al Academiei Finlandeze, iar în 1970 primește titlul de Doctor Onorific al Universității din Turku. Moare în 1979, la Helsinki.